JULES RENARD
JURNAL
Selecţie antologică, traducere, prefaţă şi note de

1979
Editura Univers

Jules Renard
JOURNAL
1887 – 1910
(C) 1960, Librairie Gallimard

Confesiunile lui Morcoveaţă

În 1887, de când datează primele însemnări din *Jurnal*, tânărul Jules Renard, în vârstă de douăzeci şi patru de ani, nu bănuia, desigur, destinul acestei viitoare opere care îi va aduce marea consacrare postumă.

Cu patru ani în urmă, în 1883, încă nu ştia exact ce să facă din el însuşi. Un lucru e cert: nu mai vrea să fie profesor şi, ca atare, nu se va mai prezenta la examenul de admitere la Şcoala Normală Superioară. Graţie unui mic stipendiu acordat de familie, trăieşte la Paris, convins, aşa cum reiese dintr-o scrisoare către tatăl său, că aici îşi va descoperi vocaţia: *„Să lucrez din răsputeri, aşteptând ca tendinţele înnăscute să se declare mai limpede. Caut. Asta-i singura mea ocupaţie”*.

Tot căutând şi căutându-se, citeşte, frecventează cafenelele literare şi mediile gazetăreşti, scrie, încercând să-şi plaseze pe ici pe colo producţiile. În persoana actriţei Danielle Daville, societară la Comedia Franceză, pe care istoria literară o va identifica metamorfozată în personajul Blanche din comedia *Plaisir de rompre* (Plăcerea de a rupe) (1897), tânărul literat îşi găseşte o admiratoare

devotată care se străduieşte să-i creeze o mică notorietate recitindu-i poeziile prin diverse saloane şi pe la concerte. Treptat, vocaţia literară începe să se afirme tot mai inevitabil. În 1884, Jules Renard lucrează la două romane: *Les Cloportes* (Cârcăiacii), publicat postum abia în 1919, şi *L'Amie d'hier* (Prietena de ieri), al cărui manuscris a fost distrus după ce a alimentat, după cum va susţine mai târziu văduva scriitorului, alte opere, şi anume: *Plaisir de rompre* şi *La Maîtresse* (1895).

La 27 octombrie 1884, ziaristul Camille Delaville publică în *La Presse* primul articol consacrat lui Jules Renard. Între timp, acesta încearcă să-şi găsească pe undeva un loc de ziarist. Un an mai târziu, lucrează la o culegere de nuvele intitulată *Crime de village* (Crimă în sat), care va apărea în 1888. Tot acum, vrea să-şi editeze o culegere de versuri, *Les Roses* (Trandafirii). Într-un articol din revista *Le zigzag*, doamna Alfred Valette, cunoscută sub pseudonimul Ra childe, personaj foarte zgomotos în lumea literară, schiţează un portret al scriitorului din care aflăm că deşi *„trece drept foarte urât, este în realitate unul dintre cei mai chipeşi bărbaţi din Paris"*.

În luna noiembrie a aceluiaşi an 1885, tânărul Jules Renard se prezintă la garnizoana din Bourges pentru a-şi face serviciul militar. Aici, îşi alină splinurile cazone cultivind reverii vrednice de un Rastignac: *„Sunt hotărât să fac orice pentru bani, şi voi pleca să cuceresc Parisul"*. Întors la Paris în 1888, constată că acesta nu se lasă cucerit chiar atât de uşor, căci nu reuşeşte, aşa cum intenţiona, să-şi publice volumul *Crime de village*. Publică, în schimb, placheta Les *Roses*. Pe banii lui. Singura recenzie de care se bucură este semnată de acelaşi entuziast Camille Delaville. În aşteptarea consacrării ca scriitor, s-ar mulţumi cu o slujbă mai umilă care să-i asigure existenţa, drept pentru care dă un examen la Căile ferate, unde este admis. Fără loc. În luna decembrie, îi cunoaşte pe soţii Galbrun care, cu un sfios elan mecenat, îl invită în casa lor de vară de la Barfleur. Evenimentul este foarte important căci, pentru a nu dezamăgi desigur

încrederea naivă a admiratorilor săi, tânărul protejat pentru care literatura justifică orice lipsă de scrupule, le asigură un loc ales în galeria personajelor sale, cei doi devenind soţii Verneţ din comedia *Monsieur Vernet* (Domnul Vernet) (1892) şi din romanul L'Ecornifleur1 (1892). De altfel, în acelaşi roman şi cu aceeaşi lipsă de menajamente, el ne oferă, sub trăsăturile lui Henri, un autoportret de epocă, în cea mai savuroasă manieră renardiană, aşa cum, în *Poil de Carotte*, Morcoveaţă e autoportretul copilului care a fost.

Nevoit, totuşi, să-şi găsească o ocupaţie lucrativă, în martie 1887, Jules Renard se angajează la Societatea de magazinaj şi de credit, cu o leafă lunară de 100 de franci. În aceeaşi lună, *Revue de Paris* îi publică nuvela *Une Passionette* (O iubire trecătoare).

1 *Parazitul*, trad. de Modest Morariu – *Jules Renard*; *Opere alese*, Univers, 1967. Tot în acest volum au apărut şi fragmente din *Jurnal*, în traducerea lui Demostene Botez.

din culegerea *Crime de Village*. Concediat de la Societatea de magazinaj către sfârşitul lunii iunie, este angajat, graţie relaţiilor paterne, de domnul Augustin Lion, romancier (!), în calitate de preceptor al copiilor săi. Tot acum apare şi prima datare din *Jurnal*: *1 iulie*.

Marchează această datare hotărârea fermă de a cultiva sistematic acest gen de scriere şi de a urmări, astfel, evoluţia personajului neliniştitor care este el însuşi în propriii săi ochi? de a transforma acest jurnal într-un martor lucid şi critic al existenţei sale? Poate. Cert este că până în anul morţii, timp de douăzeci şi patru de ani (1887 – 1910), aceste confesiuni se vor acumula zi de zi, oferindu-ne ceea ce consideră unul dintre exegeţii săi, Gilbert Sigaux, *nu numai capodopera lui Jules Renard, ci şi una dintre marile cărţi ale secolului al XIX-lea*.

*

* * *

În secolul al XIX-lea, jurnalul începe să devină aproape o modă literară. Jurnale mai mult sau mai puţin cunoscute nouă, astăzi, vădesc ceea ce s-ar numi, cu un

termen stendhalian, egotismul epocii. Romantismul a eliberat eul, l-a răsfăţat, l-a exaltat, producând acea exacerbare a individualismului care caracterizează secolul pe toate planurile, iar jurnalul ca gen este reflexul acestui cult al eului. E greu să ne imaginăm un *honnête homme* din secolul clasicismului întreţinând, cu privirea concentrată spre sine însuşi, un jurnal în care să-şi publice fiinţa lăuntrică. O astfel de impudoare ar fi fost considerată drept o necuviinţă, rigorile exterioare ale ritualului protocolar impunând dezindividualizarea de bonton şi conformismul *bienséant*, cuviincios adică, al anonimatului individual. Nici admirabila memorialistică a lui Saint-Simon, sau a cardinalului de Retz, nici flecăreala sclipitoare a „divinei marchize" de Sévigné, seducătoare cronică de epocă atentă la evenimentul exterior, nu ne îngăduie să spicuim materia pentru ceea ce înţelegem astăzi printr-un jurnal în care scopul propus este sinceritatea faţă de sine însuşi, obţinută printr-o profundă interiorizare şi neţinând seama de barierele convenienţelor. În ciuda impudorii, ca să spunem aşa, fizice, care n-o împiedica pe Madame, după cum aflăm de la Saint-Simon, să converseze dezinvolt în timp ce îşi făcea clisme, oamenii seco

1 Jules Renard, *Journal*, Bibliothèque de la Pléiade, 1960.

lului al XVII-lea îşi ascund eul lăuntric. Oricât am presupune că pun din ei înşişi moralişti ca La Rochefaucauld, de pildă, ei rămân totuşi bine ascunşi după paravanul generalizărilor, conformându-se principiului clasicist al generalizării, tentaţi de sisteme şi deloc dispuşi să ne ofere o *inimă despuiată*, cum ar spune Baudelaire. Singur Pascal, dezgustat de lume şi retras în sihăstria de la Port-Royal, este cel care aduce în dezbatere problema *eului* într-o reprezentare ce filtrează mărturisit *şi* un examen tulburător al propriei sale experienţe interioare: „*Nu în Montaigne ci în mine însumi găsesc tot ceea ce văd* (*aici*)". Dar şi în cazul său, abstractizarea filosofică dizolvă materia concretă şi personală a acestei experienţe, chiar

atunci când se exprimă la persoana întâi, într-o sistematizare voit obiectivă. Abia secolul următor ne va oferi un autentic egotist, principiul sincerităţii depline al *Confesiunilor* lui Rousseau apropiindu-ne de ceea ce poate alcătui substanţa unui jurnal în accepţia lui ulterioară, forma având însă ca gen proxim naraţia de tip romanesc.

Desigur, genul numit jurnal are antecedente ilustre. În felul ei, oglindirea lui Narcis în undele izvorului este şi ea un soi de jurnal intim al eroului care se autodevorează; sau, mai bine spus, ea conţine gestul originar al jurnalului egotist. De la Leonardo da Vinci, în secolul al XV-lea, la bizarul Pontormo, în secolul următor, sau la savurosul Samuel Pepys, în secolul al XVII-lea englezesc, bibliografia universală a genului conţine destule exemple divers nuanţate, dar credem că abia secolul al XIX-lea îl consacră. Acum, s-ar părea că individul dobândeşte conştiinţa deplină a unicităţii sale. Putem spune că sufletul romantic este prin excelenţă egotist. Există, desigur, şi un egotism al Renaşterii, dar comportând o deosebire esenţială: Renaşterea descoperise eul cu jubilaţie, în timp ce romantismul descoperă mai ales solitudinea lui. Marcând această deosebire ne gândim la formele cel mai pur cristalizate ale romantismului, căci în *Jurnalul* lui Stendhal, de exemplu, caracteristici romantice coabitează cu prelungiri clasiciste şi iluministe, tot aşa cum, pe de altă parte, tonul unor notaţii din *Jurnalul* lui Jules Renard ne frapează, pe alocuri, tocmai prin „stendhalismul” lor. La *9 octombrie 1894*, Renard nota: *„Vreau să mă examinez cinstit şi să cunosc condiţia acestei făpturi care sunt eu, care creşte de treizeci de ani. Nu mă privesc fără surprindere”*. Iar la *1 ianuarie 1897*: *„Astăzi, odată cu înserarea, mă bate foarte tare gândul să-mi dăruiesc de Anul nou cartea aceea al cărei titlu îmi place*: *Deprinderile, gusturile, ideile unui bărbat de treizeci de ani. Sunt convins că va fi o carte frumoasă şi bună, şi care îmi va aduce celebritatea”*.

Trimiterea la Stendhal poate merge şi mai departe, până la principiul programat corectiv care susţine *Jurnalul*

lui Jules Renard: *„Jurnalul nostru nu trebuie să fie doar o trăncăneală cum e „prea adeseori acela al fraţilor Goncourt. El trebuie să folosească la formarea caracterului nostru, la necurmata lui îndreptare, la îndrumarea lui pe calea cea bună”*. Şi mai departe: *„Voi scrie o carte care îi va uimi pe prietenii mei. Nu mă voi crede superior celorlalţi, ca Goncourt, nu mă voi bârfi, ca să mi se găsească scuze, ca Rousseau. Voi încerca doar să mă văd limpede, să fac în mine lumină pentru ceilalţi şi pentru mine însumi. Am treizeci de ani. Cum am trăit până acum? Şi ce voi face de acum înainte? Mă voi lăsa în voia sorţii? Voi căuta să fiu util?”*. Romantic premergător şi mare admirator al lui Rousseau, Stendhal rămâne însă foarte îndatorat atât spiritului clasic cât şi raţionalismului secolului al XVIII-lea. De aceea, *Jurnalul* său vădeşte un echilibru între eu şi existenţă, raţiunea călăuzitoare ajutându-i convieţuirea cu el însuşi. Autoscopia susţinută de marea sa încredere în raţiune află soluţii stenice. Să ne amintim că fericirea, pentru Stendhal, înseamnă *deprinderea de a raţiona corect*. Raţiunea se menţine ca suport foarte solid şi la Jules Renard, dar nu poate alina chinurile existenţiale. Privirea în el însuşi se cufundă în alte lumini, amestecate cu multă pâcla. Domină în cele din urmă o desperare existenţială din care nu poate ieşi. Convieţuirea cu propriul său eu este dureroasă şi împăcarea imposibilă. O corelare între zbuciumul sufletului şi degradarea fizică ce îl doboară, la numai patruzeci şi şase de ani, pare firească. Această împăcare imposibilă îl depărtează de Stendhal şi-l apropie de Pascal. Şi pentru Jules Renard *„eul este vrednic de ură”*. *Acel mai haissable* afirmat de Pascal toceşte resorturile vieţii, în ciuda marii sale iubiri de viaţă, deseori mărturisită: *„Viaţa. O înţeleg din ce în ce mai puţin*, şi-o *iubesc din ce în ce mai mult”*. De altfel, această viaţă îşi are luminile ei: succese literare, prietenii, bucuriile vieţii conjugale, copii frumoşi şi inteligenţi, euforiile naturiste, iată daruri cu care nu s-a zgârcit, minunate fără îndoială, dar nu în măsură să-i aline zvârcolirile lăuntrice, treptat evidente

într-o lectură dirijată a *Jurnalului* şi dezvăluind omul mai mult copleşit de nelinişti, decât răsfăţat de certitudini.

Sigur că lectura *Jurnalului* ne poartă pe câteva planuri paralele foarte deosebite. O latură documentară, interesantă, negreşit, ne aduce ceva din parfumul epocii, climatul ei; alta, mal importantă, ajută înţelegerea operei şi a scriitorului, indică surse, motive, schiţează proiecte, profilează personaje şi caractere, dă o seamă de date concrete deloc neglijabile. Dar dincolo de aceste aspecte, şi mai vrednic de atenţie, este ceea ce depăşeşte documentarul imediat, ceea ce ne înfăţişează – şi acesta ni se pare planul cel mai rezistent – omul şi aventura lui interioară aşa cum cititorul poate s-o reproiecteze în universal, pentru a descoperi, într-o specificitate de esenţă ce depăşeşte circumstanţialul, un argument de complicitate şi de solidaritate omenească. Şi aceasta rezultă dintr-un anumit ton al sincerităţii. Comentând *Jurnalul* lui Jules Renard în propriul său *Jurnal*, Gâde nota cu superioară condescendenţă, *la 20 august 1926*: *„Ciudată viaţă care se tot restrânge... îşi îngrijeşte îngustimile*, îşi *ferchezuieşte egoismul, îşi cârlionţează cu drotul chelia. Observi pagină de pagină, şi în aceasta constă marele interes al acestui jurnal, cum sporeşte inhibiţia sentimentelor şi chiar a gândirii din cauza dorinţei de a fi sincer*". Asupra „marelui interes" al *Jurnalului*, Gâde nu mai are timp să zăbovească. Micul sarcasm al comentariului îl satisface destul. Iată o judecată care ne convinge cât de grăbit mioapă poate fi părerea unui creator despre alt creator, cum acesta va raporta opera comentată numai la propria sa viziune. În mod ideal, judecătorul obiectiv al unei creaţii trebuie să se oblige la un efort de despersonalizare, să accepte o anumită contaminare, să renunţe, cu alte cuvinte, la sistemul său de raportări, încercând să-l împrumute pe al celui judecat. Astfel va ajunge „poate, să-l înţeleagă, identificându-i-se, pe cât omeneşte posibil. Altminteri, contactul va rămâne superficial, va transforma orice judecată critică într-o pledoarie implicit prodomo. Judecătorul va înţelege unele

lucruri numai până la limita la care nu vor intra în conflict cu sistemul său de gândire; sistemul de referinţe al celuilalt îl va leza pe al său „şi, lipsit de fiorul necesar al simpatiei, în loc să-l înţeleagă, va polemiza cu el. Vanitatea lui va refuza o gândire propusă, ambiţionându-se să remodeleze – ce absurditate! – un om de alt tip spiritual. Judecata ideală obligă la un fel de smerenie greu de impus unui

1 André Gide, *Jurnal. Pagini alese*, prefaţă, traducere şi note de Savin Bratu, ed. Univers, 1970.

creator, şi pe care Gâde n-o avea. Felul cum vede el sinceritatea porneşte din altă atitudine faţă de sinceritate. Chiar când transcrie mărturisirile cele mai penibile, *Jurnalul* lui Gâde ne lasă cu impresia că sinceritatea autorului rămâne literară, răspunzând parcă unui pariu, şi mult mai programată de intelect decât aceea a lui Jules Renard. În timp ce sinceritatea acestuia din urmă este, am spune, viscerală în momentele ei acute: „*Puţin îmi pasă de inteligenţă*, mărturiseşte Jules Renard, *m-aş mulţumi cu mai mult instinct*”. Iar inteligenţa, sclipitoare, nu înăbuşă instinctul. Nu o dată ne surprindem suspectând eul lui Gâde de prea multă admiraţie pentru jocurile intelectului său, şi bănuim că odată intrat în cursa lor îşi orientează foarte exact sinceritatea, în timp ce, peste o anumită barieră, sinceritatea lui Jules Renard ţâşneşte aproape necontrolat, eul său are sensibilitatea unui jupuit de viu şi este într-adevăr *haïssable* în ochii celui care îl examinează. Şi încă ar fi de ştiut, dar nu vom afla niciodată, ce spunea el în paginile pe care, după moartea lui, doamna Jules Renard a hotărât să le distrugă.

Spre deosebire de cei pentru care un jurnal este, în cazuri deloc lipsite de interes, cronica unor evenimente bine de ştiut, sau act de cochetărie intelectuală, o oglindă în care îşi fardează imaginea, ca să devină cum şi-ar dori-o, ceea ce frapează în *Jurnalul* lui Jules Renard, şi convinge, şi rămâne termen de referinţă, e patetismul cu care un om îşi caută adevărul.

Fiecare dintre planurile autobiografice conţinute în

Jurnal sugerează câte un autoportret de caracter: mondenul, vanitosul, tatăl de familie, omul de litere etc., pentru ca din suma lor să se constituie autoportretul global al omului Jules Renard în toată complexitatea lui. Dar printre diversele proiecţii ale eului său, domină, într-o bună tradiţie a spiritualităţii franceze, moralistul obsedat de condiţia sa umană şi căutându-şi răspunsurile într-o stare de permanentă criză ce răbufneşte cu accente de-a dreptul masochiste: *„Să ne surmenăm, să ne surmenăm ca să trăim rerepede şi să murim mai degrabă”*.

Într-adevăr, pentru cel care îşi propune o asemenea metodă deghizată de sinucidere, atunci când nu-şi declară direct „sumbra obsesie, este limpede că *le moi est haïssable*. Ar fi o eroare să vedem în Jules Renard doar „un iscusit giuvaiergiu”, că nu mai ştim care contemporan de-al său. Este *şi* giuvaiergiu, în *Povestirile după natură*, de pildă. Nu o dată, ornamentaţiile unui Jules Renard manierist ne farmecă, ne chiar obosesc, dar ele pălesc la o lectură gravă a acestei opere extrem de grave, în fond, din care rămânem, în cele din urmă, şi cu altceva, mai preţios: comunicarea fraternă a unei existenţe omeneşti, a existenţei aceluia care, întotdeauna, a rămas pentru el însuşi, ca şi pentru ceilalţi, pateticul *Poil-de-Carotte* – *Morcoveaţă*. *„Cel mai mare om nu-i decât un copil înşelat de viaţă”*, scrie Jules Renard proiectând, poate, pe fondul acestei melancolice notaţii, propria sa imagine de veşnic copil, neînţeles şi terorizat mai întâi de mama lui, foarte prezentă de altfel în *Jurnal*, iar mai târziu copleşit de o viaţă maşteră prin neînţelesul ei. *„Câtă vreme un om nu şi-a explicat taina universului, n-are dreptul să fie mulţumit”*, notează el într-o zi a *Jurnalului*, punându-şi astfel un diagnostic foarte pascalian: *„… căci maladia principală a omului este curiozitatea neliniştită pentru lucrurile pe care nu le cunoaşte” i*. În faţa unui univers care îşi refuză taina, desperarea are accente existenţialiste: *„Să ne amintim că această lume n-are niciun sens”*; sau: *„Cuvântul cel mai adevărat, cel mai exact, cel mai plin de înţeles este cuvântul* «nimiclar altundeva: *„Mă scuz printr-un dispreţ*

din ce în ce mai sincer pentru lucrurile serioase. Totul nu-i decât o glumă”. Dacă frunza poate trăi, cum spune el, printr-o „*legătură care îi ajunge*”, el, în schimb, omul, se simte *nomad* într-o lume care, spus în termeni camusieni, îi refuză răspuns, cum, pe vremuri, mama sa îi refuza afecţiunea. În asemenea momente de luciditate tragică, viaţa îi apare ca „*o fugă resemnată*”.

Sunt numeroase notaţiile din *Jurnal* care aduc în prim-plan identitatea declarată dintre scriitor şi eroul său preferat: „Ori *de câte ori suflă vântul în cămin, Morcoveaţă se gândeşte la copilăria lui*”. *Aceeaşi identificare obsedantă încheie Jurnalul cu patruzeci şi şase de zile înainte de moarte*: „*6 aprilie. Vreau să mă scol în noaptea asta. Mi-e greu. Un picior atârna în afara patului. Apoi, un firicel se prelinge de-a lungul piciorului. Trebuie să ajungă până la călcâi, ca să mă hotărăsc. Se va usca în aşternut, ca pe vremea când eram Morcoveaţă*”.

Acest „*caiet al avorturilor*”, cum îşi numeşte Jules Renard *Jurnalul* – de care uneori e înoantat: „*Citesc câteva pagini din acest jurnal. E totuşi lucrul cel mai bine făcut şi mai folositor din viaţa mea*”, alteori se îndoieşte: „*La ce bun aceste caiete*? *Nimeni nu spune adevărul. Nici măcar cel care îl scrie*” –, concentrează un îndelungat efort creator fără să-i dea, totuşi, satisfacţia deplină a creaţiei: „*Jurnalul acesta mă goleşte, şi nu-i o operă, tot aşa cum a face dragoste zilnic nu înseamnă iubire*”. Şi pentru că cel care se spovedeşte nu poate face abstracţie de calitatea lui de scriitor, de om public, pentru că în conştiinţa sa profesională jurnalul acesta rămâne şi literatură, n-are nici satisfacţia deplină a confesiunii: „*Ah, ce lucruri frumoase aş scrie într-un jurnal care n-ar avea niciun cititor*”. Rămânem însă cu sentimentul că, totuşi., omul a învins, scriitorul aservindu-i-se cu tot marele lui talent în realizarea unei fericite convieţuiri în paginile *Jurnalului*.

*

* * *

„*Cu felinarul meu am găsit un om*: *eu. îl cercetez*”.

Noul Diogene pornit în propria lui căutare îşi

propune câteva direcţii ce pot îndruma o lectură mai sistematică a *Jurnalului*: *„Să-mi fac cinci dosare… până la moarte*: *1, religie*; *2, politică, adică probleme sociale*; *3, morală, adică viaţa interioară, fericire*; *4, artă, adică literatura*; *5, tot ce pot asimila din ştiinţă*”.

Lipsit de ambiţia construcţiilor teoretice care anihilează sinceritatea spontaneităţii impunând rigorile demonstraţiei, Jules Renard se limitează deci, precum o şi declară, la *examinarea cinstită a condiţiei sale*. Şi tocmai de aici decurge valoarea de exemplaritate a acestor confesiuni, tulburătoare nu atât prin calitatea gândirii, oricât ar fi ea de sclipitoare, cât prin aceea a unui anumit tip de spiritualitate în care vibrează o nobilă fervoare arsă de nelinişti şi conferindu-i omului Jules Renard un patos pascalian. Nu spunea Pascal, punând în contrast starea de conştiinţă a omului cu ceea ce am numi aconştiinţa lumii, că cele fireşti la animale noi le numim vrednice de plâns, iar măreţia omului este mare tocmai prin faptul că se ştie vrednic de plâns, în timp ce un copac nu se ştie vrednic de plâns[1]? Or, sentimentul precarităţii condiţiei umane însoţeşte obsedant notaţiile grave ale *Jurnalului*. îl citim printre rânduri, iar din când în când răbufneşte cu o dureroasă exasperare: *„Ţie nu ţi-e frică*?

— *De ce*?

— *De toate*”. Rădăcina lui porneşte – altă constantă pâscaliană! – din conştiinţa acută a morţii: *„Omul, acest condamnat la moarte*”; *„Omul este un animal înzestrat cu însuşirea de a se gândi câteodată la moarte*”; *„Moartea este o stare normală. Preţuim prea mult viaţa*”; *„Poate că viaţa nu-i decât o maladie, filoxera planetei noastre*”. Şi treptat, cu cât sfârşitul se apropie, notaţiile acestea îşi pierd tonul sentenţios, devin teribil de personale: *„Începând de astăzi, toate gândurile mele au o nuanţă de moarte*”; *„Viaţa merge mai departe. Condeiul scoate un mic ţipăt funebru*”; *„Moartea îmi apare ca un lac întins de care mă apropii, şi ale cărui conture încep să se precizeze*”.

1 Cugetările 268 şi 255, cf. ed. Pléiade.

Dacă, în general, opera lui Jules Renard îndreptăţeşte imaginea lui cea mai publică de scriitor rând pe rând satiric, duios, ironic, lucid etc., *Jurnalul*, în schimb, proiectează conştiinţa lui tragică.

Pentru asemenea conştiinţă, religia devine deseori o salvare. Nu şi în cazul lui Jules Renard, adversar îndârjit al religiei atât prin convingeri însuşite, cât şi, probabil, prin reacţia sentimentală a copilului de altă dată, terorizat de o mamă habotnică şi înţeles cu simpatie de un tată liber-cugetător. Pentru el, religia este *„scuza unei gândiri leneşe”* şi *„Nu există practică mai mârşavă decât religia”*. Lui Borneau, personaj din Chitry, care spune că religia este ceva sfânt, îi răspunde în *Jurnal*: *„De ce acest privilegiu, această imunitate*? *Un credincios este un bărbat sau o femeie care crede ce spune preotul şi nu vrea să cugete ce. spune Renan sau Victor Hugo. Ce-i sfânt într-asta*?… *Un credincios îl creează pe Dumnezeu după chipul şi asemănarea lui; dacă-i urât, Dumnezeul lui este urât, din punct de vedere moral. De ce ar fi respectabilă uriciunea morală*? *Religia unui prost nu-l pune la adăpost de dispreţul nostru sau de zeflemeaua noastră”*.

Ar fi însă prea simplu să vedem în acest adversar al religiei un ateu, când el însuşi declară: *„Spuneţi că sunt ateu pentru că nu-l căutăm pe Dumnezeu în acelaşi fel; sau, mai degrabă, voi vă închipuiţi că l-aţi găsit. Vă felicit. Eu îl mai caut. îl voi căuta zece ani, douăzeci de ani, dacă mă va lăsa în viaţă. Mă tem că nu-l voi putea găsi; cu toate acestea îl voi căuta, dacă există. Poate că îmi va fi recunoscător pentru efortul meu”*. Asemenea mărturisire ne face să ne gândim cât de comod ar fi fost pentru un astfel de om un ateism tranşant şi simplificator. Şi tot ea ne obligă să facem o distincţie între ceea ce poate însemna în accepţia lui Jules Renard un om fără Dumnezeu şi un om care îl caută pe Dumnezeu. Nu pentru a face cazuistică teologică, ci pentru a delimita mai degrabă două atitudini caracterologice şi morale, presupunând o anumită dialectică proprie lui Jules Renard, potrivit căreia prin om fără Dumnezeu s-ar înţelege o amoralitate leneşă, spre

deosebire de omul care, căutându-l pe Dumnezeu, practică o permanentă autodisciplinare morală. Pentru cel care spune: *„Dumnezeu nu-i o soluţie. Cu asta nu rezolvăm nimic”*, iar dacă există *„ar fi mai bine, pentru onoarea lui, să nu existe deloc”*, Dumnezeu este o problemă etică, imanentă şi pragmatică, nicidecum metafizică. Dar pusă cu ardoarea de ascet a unui om care afirmă despre el însuşi că are *„un spirit anticlerical şi o inimă de călugăr”*, şi practicată printr-o atitudine morală activă foarte „camusiană”: *„Noi trebuie să îndreptăm nedreptăţile lui! Noi suntem mai mult decât nişte dumnezei”*.

Un Jules Renard moralist îşi propune să-şi clasifice însemnările în *Jurnal „sub rubricile «Binele» şi «Răul»*; constată că *„Moralitatea (în este tot atât de necesară ca şi scheletul”*; îndeamnă: *„Să fim intoleranţi cu noi înşine”*; se întreabă: *„Cu toate cărţile şi eforturile mele zilnice, sunt eu oare cu mult mai puţin invidios, vanitos şi rău decât ei?”*; constată cu amărăciune că *„Omul cel mai cinstit poate face un pic de bine şi mult rău”* şi ajunge, pe drumul său, la o convingere a stoicismului antic: *„Cum vă închipuiţi că un suflet ticălos ar putea fi nemuritor!”*

Acest amar căutător de Dumnezeu, convins că raiul nu există, vrea să-şi impună totuşi un comportament prin care să-l merite şi ştie că aceasta înseamnă un efort îndârjit, căci *„Omul se naşte cu viciile sale; virtuţile şi le dobândeşte”*. Dar motorul acestui efort nu este credinţa, ci *„raţiunea, care îngăduie omului, rău din născare, să facă totuşi fapte bune”*.

Din această dialectică, Jules Renard deduce, cu o presimţire camusiană, idealul sfinţeniei laice: – *„Da, da*, îi spune într-o zi soţia lui, *vorbeşti ca un apostol. Ai să ajungi până la urmă un sfânt.*

— *De ce nu*? răspunde el, iar ea conchide: – *Vn sfânt laic”*. Iarîntraltă notaţie, îşi adresează următoarea mustrare: *„Nu face pe sfântul laic. Fii modest. Dacă te crezi superior, cere iertare idealului tău. Fă bine dacă poţi, dar spune întotdeauna: iartă-mă, chiar dacă fac bine: niciodată nu ştiu ce fac”*.

Asemenea declaraţie aduce altceva decât o dovadă de smerenie creştinească; este o recunoaştere, şi aceasta foarte camusiană, *avant la lettre*, a relativului, un refuz de a-şi impune convingerile – paradoxal la un om cu tentaţia absolutului, dar firesc graţie corectivului acceptat al raţiunii. Habotnicia morală, ca să spunem aşa, poate fi tot atât de detestabilă prin consecinţe ca şi cea propriu-zisă, schilodind fiinţa printr-un exces nociv: *„Poate că dacă ne-am perfecţiona prea mult morala, am ajunge precum copăcelul chircit pe care îl văd pe fereastra dinspre grădina mea…"*

Cum imaginează calea practică a *sfinţeniei laice* putem deduce însumând însemnările risipite în *Jurnal*. În afara noastră, ea înseamnă o rezistenţă la presiunea cotidiană a prostiei şi a răutăţii, iar înăuntrul nostru, un examen al cărui scop este o continuă reformă interioară: *„Nu vă bizuiţi pe societate pentru a face reforme*, sună îndemnul său, ci *reformaţi-vă pe voi înşivă"*, pentru ca astfel *„să nu mai roşim sub părul nostru încărunţit sau pierdut*, de *josnicia anumitor dorinţe pe care le-am avut şi-a căror amintire ne îngreţoşează"*. Rezultatul acestei trudnice reforme interioare îl poate constata din când în când în *„Rara, scurta bucurie de-a simţi că te desăvârşeşti un pic an de an"*, obţinută numai prin propriile sale resurse lăuntrice, printr-un efort îndârjit al voinţei, necesar clipă de clipă spre a-şi menţine trezia morală, căci *„E mai greu să fii om cinstit opt zile decât erou un sfert de oră"*.

„Laic, precizează el, *este omul care îl caută mereu pe* Dumnezeu *şi nu-l găseşte niciodată"*. Şi ce traduce, în definitiv, această căutare mereu neîmplinită şi mereu reluată cu o obstinaţie de Sisif, dacă nu convingerea lăuntrică a omului Jules Renard că Dumnezeu trebuie să însemne oglinda severă a propriei sale conştiinţe. Introspecţia lui este lipsită de consolatorul recurs mistic al eroului dostoievskian – ca să apelăm la un termen de referinţă universal – şi, de aceea, poziţia lui în lume este mai incomodă. Dacă personajul dostoievskian îşi poate oferi şi voluptatea căderii, tipul de moralitate renardiană,

în schimb, n-o poate. Îngădui; conştiinţa destinului imanent al omului, întreţinută de luciditatea raţiunii, obligă această orgolioasă *trestie gânditoare* la o anumită limpezime, la un echilibru fără de care căderea ar fi de neiertat şi iremediabilă în propriii săi ochi.

Aici ar trebui să vedem resortul acelei inhibiţii diagnosticate de Gâde, şi care îi *restrânge* viaţa. Este vorba însă de o cauză ceva mai complexă decât o dorinţă de sinceritate ca scop în sine. Atâta vreme cât nu implică un pariu existenţial, din perspectiva unor comandamente morale, al fiinţei cu ea însăşi, sinceritatea nu-i suficientă şi *se restrânge* la rându-i în limitele unui joc intelectual. Sinceritatea gidiană înseamnă dilatarea eului dincolo de bine şi de rău, înseamnă *„Să acţionezi fără a judeca dacă acţiunea este bună sau rea. Să iubeşti fără a te preocupa dacă este vorba de bine sau rău”* (Les *Nourritures terrestres*). Ca motor al actelor noastre, ea poate susţine, în acest caz, şi justifica un hedonism confortabil care, pentru Gâde, devine *fericire*. În viaţa *tot mai restrânsă* a lui Jules Renard, problema fericirii dispare. Deşi îşi propune dezbaterea ei într-o secţiune a *Jurnalului*, singurul răspuns pe care şi-l dă este că *„Nu suntem fericiţi decât întâmplător”*. Exigenţele pe care şi le impune acest aspirant la sfinţenie laică fac fericirea imposibilă: *„Dau impresia că duc o viaţă armonioasă, şi n-am făcut aproape nimic din tot ce voiam să fac”*.

Dacă Stendhal, la timpul său, putea schiţa o ideologie raţională a fericirii, Jules Renard nu cunoaşte pe acest plan decât eşecul. Dar poate că tocmai conştiinţa acestui eşec compensează restrângerea exterioară printr-o adâncire a generozităţii şi a simţului răspunderii morale faţă de ceilalţi.

Cât de surprinzătoare devine la un om atât de temut pentru incisivitatea agresivă a sarcasmului său concluzia moralistului: *„Mi-era frică de anumite idei*: *nu mă mai tem de niciuna. Admit totul, cu o singură excepţie*: *să nu facem să sufere fiinţa pe care o iubim, ba chiar, pur şi simplu, să nu facem pe nimeni să sufere*!” Şi cum se dovedeşte posibil

ca, secondată de o sensibilitate de bună calitate, raţiunea să nu usuce resursele sufletului şi să nu transforme omul într-un robot pragmatic, desăvârşindu-i, dimpotrivă, facultatea de bine-facere până la un fel de nonviolenţă candid franciscană: *„Nu cer decât un lucru: să câştig destulă pâine ca să dau şi la păsărele”… „în grădină cobor ochii, să nu sperii, când trec, pasărea din cuib”. Acelaşi spirit îl convinge pe vânătorul pătimaş să renunţe la vânătoare, iar scriitorului îi dictează o profesiune de credinţă emoţionantă: „Să faci ceva cu frica de-a nu ucide un viţel, un câine, o pasăre, o gânganie, o floare, o legumă, o buruiană, şi de-a călca pe pământ”*.

Moralistul este şi un om politic sieşi credincios, care înţelege să participe la viaţa publică şi-şi asumă răspunderi: e consilier municipal la Chaumot, ai poi la Chitry, şi tot la Chitry este ales primar. Ataşat de ţărani, fără să-i idealizeze, practică un democratism lucid, visează emanciparea lor şi socoate că a-i sluji pe cei săraci, împotriva celor bogaţi este o îndatorire esenţială. Bepublican convins, *„pentru că republicanul pune mare preţ pe morală”*, pe Brutus îl iubeşte, şi nu pe Cezar; din toată viaţa lui Napoleon n-ar scoate o dramă de cinci minute, dar pentru descrierea satului său şi-ar dori stilul lui Pascal sau al lui Saint-Simon. Această atitudine se reflectă, pe un plan ideologic, în simpatia sa pentru ideile socialismului – un socialism afectuos, văzut mai degrabă ca un curent de simpatie interumană decât ca doctrină implacabil ştiinţifică: *„Socialismul trebuie să coboare din creier până în inimă”*. Şi, deşi recunoaşte că nu-i socialist practicant, e totuşi convins că alături de socialişti ar fi adevărata sa viaţă.

*

* * *

Dacă relaţia omului Jules Renard cu el însuşi nu-i deloc comodă, scriitorul nu este nici el de invidiat. Opera sa, atât de spontană aparent, nu trădează efortul de-a se găsi al artistului. Ni-l revelează *Jurnalul*. Căutării de sine a omului, îi răspunde căutarea de sine a creatorului;

permanentei stări de criză a unuia îi răspunde, într-o patetică simetrie, criza permanentă a celuilalt. Secătuirea prematură pe care şi-o mărturiseşte, n-am fi avut de unde s-o aflăm, dacă n-ar fi fost *Jurnalul*. Nu numai viaţa lui se restrânge, nu numai omul se inhibă, cum remarca Gâde, intuind o parte de adevăr, dar insensibil la tragismul lui, ci şi scriitorul, chinuit de sentimentul deseori consemnat al eşecului: *„Toată literatura mea înseamnă, pentru mai târziu, remuşcări”*... *„Poate că talentul meu nu va fi decât un caiet de expresiiului t de cei care tot scriu, şi scriu, explică*: *„Eu nu pot. Nu găsesc nimic, sau mai degrabă nu accept nimic din ceea ce găsesc. Da, asta este. Refuz pur şi simplu să folosesc un anumit talent care lor le ajunge”*.

Această reţinere decurge din conştiinţa unei responsabilităţi de principiu care îi revine artistului autentic, deosebindu-l de grafoman: *„Poete, nu căuta altceva. Tu ai fost adus pe lume pentru a fi conştiinţa a tot ce n-are conştiinţă”*.

Din perspectiva acestui crez, prezenţa inhibitivă a demonului insatisfacţiei este logică; din aceeaşi perspectivă, tot logic devine ca scriitorul să i se aservească moralistului. Consecinţa este refuzul estetismului şi al gratuităţii, iar în locul artei pentru artă, o artă pentru adevăr: *„E bine să găseşti lucruri drăguţe, nimic de zis. Dar mai trebuie să fie şi adevărate”*... *„În fiecare clipă condeiul meu cade, pentru că îmi spun*: «*Ceea ce scriu acum nu-i adevărat*»*”*... *„Totdeauna mă opresc la marginea a ceea ce nu poate fi adevărat”*.

Tocmai căutarea aceasta obligă delimitările pe care şi le impune, el ştiind *„exact punctul unde literatura pierde fundul şi nu va mai atinge viaţa”*; şi ştie, de asemenea – ceea ce, în treacăt fie spus, îl scoate din categoria didactic stabilită de scriitor naturalist – că *„Adevărul nu înseamnă întotdeauna arta. Arta nu înseamnă întotdeauna adevăr, dar adevărul şi arta au puncte de contact...”* Depistarea acestor puncte de contact îi absoarbe o bună parte din forţa pe care ar fi putut s-o consume scriind pur şi simplu „literatură”. Or, tocmai

ideea de-a scrie „literatură” îl îngrozeşte. Lui Michelet, îi reproşează că *„vrea să poetizeze prea mult natura”*; citind din Baudelaire, găseşte că a spune *„sufletul vinului cânta în sticlă”* este *„un exemplu de falsă poezie preocupată să înlocuiască ceva care există prin ceva care nu există”*; e îngrozit că nu mai poate scrie prost, că ori de câte ori vrea să se apuce de lucru, îl deranjează literatura; sugrumat de stilul său, visează *„Un stil exact, precis, în relief, esenţial, care ar trezi un mort”*, *„Stilul vertical, sclipitor ca diamantul, impecabil”*, pentru că *„Natura detestă flecarii”*, iar rostul cuvintelor este să fie doar *„îmbrăcăminte, exact, pe măsură, a gândirii”*, stilul defectuos trădând „o *gândire imperfectă”*. *Curăţeniei sufleteşti*, care exprimă punctul său de vedere moral, îi răspunde, simetric, un punct de vedere literar, care este *curăţenia stilului*.

Cum e şi firesc, resursa acestui spirit obsedat de adevăr este viaţa nemediată de prejudecăţi teoretice: *„Viaţa a fost* întotdeauna *tutorele literaturii mele*: *cum mă depărtez, cad”*.

Foamea lui neostoită de viaţă n-are nevoie de prea mult spaţiu exterior şi nu va fi niciodată ademenită de ispita exotismului – altă modă a vremii –, ci se mulţumeşte să exploreze imediatul, cu o aplicaţie nu străină de influenţa pozitivismului contemporan. Viaţa, cu marile ei adâncimi, este în el însuşi, este în jurul său: *„Mărginit, spui dumneata*? *Dar când privesc în mine, sunt eu, la marginea mea, e familia, şi, ce stupoare*! *ceva mai departe, e vecinul, societatea, oamenii. Un pic mai departe, e orizontul, e Dumnezeu, şi nici nu m-am clintit”*. Şi-atunci, *„De ce să ne deplasăm*? *De la o anumită înălţime a visului, vedem totul”*.

Cărui interlocutor îi răspunde astfel în *Jurnal*? Poate doar sieşi. Dar ce răspuns bun la remarca citată din Gâde, şi cât de frivolă apare ea considerată din acest unghi! Ceea ce pare *restrângere*, se vădeşte a fi *adâncire*, în sinea lui şi în infinitul mic al vieţii: *„Pentru ochiul care ştie să vadă, nu-i mare deosebire între un orizont frumos şi un horn vechi”*. De unde se dovedeşte că un vast spaţiu de gândire

interioară echivalează marile spaţii exterioare. Mai mult chiar, condiţionează perceperea lor *reală* şi *eficientă*. Pentru Jules Renard-cetăţeanul, *„Patria înseamnă toate plimbările pe care le poţi face pe jos în jurul satului tău”*; pentru scriitor, satul este *„mina (lui) de aur”* şi *„conţine aproape toată umanitatea”*; de aici poate privi *„şi sufletul omenesc, şi furnica”*. Apoi, există natura imediată, *„Mereu această natură emoţionantă şi acest mister al creaţiei”*. O notaţie din *Jurnal* ne face să ni-l închipuim pe acest admirator fervent al naturii într-o imagine naiv înduioşătoare, vrednică de penelul lui Rousseau le Douanier: *„Şi aş avea o şapcă pe care ar fi scris cu litere de aur*: *Interpret al naturii”*. Generoasă, ea oferă miracole sub cele mai umile aparenţe: *„Ah, natura*! *ce frumos lucru o varză*!*”*

Pârş pro toto, satul său înseamnă lumea, şi substituirea unui termen prin celălalt nu ni se pare deloc abuzivă, mai mult chiar, îndreptăţirea ei îşi găseşte, din nou, printr-un capriciu al lecturilor paralele, o frapantă consonanţă pascaliană: *„Nu din spaţiu trebuie să-mi caut demnitatea, ci din disciplinarea gândirâi mele*. […] *Prin spaţiu universul mă înţelege şi mă înghite ca pe un punct; prin gândire, îl înţeleg eu”*[2].

*

* * *

Remarcând o anumită simetrie între problemele moralistului şi ale scriitorului, trebuie să notăm existenţa unui principiu motor unic: nevoie de unitate. Ca dat, fiinţa umană este difuză, proteică şi contradictorie. Ceea ce dă omului nobleţe şi patetism este tocmai năzuinţa organizării sale într-o unitate consecventă cu ea însăşi. Mitul lui Procust este bivalent. Cel mai la îndemână este sensul metaforei polemice, atunci când patul ni se impune din afară; dar îi putem atribui şi un simbolism mai profund, atunci când ne impunem noi înşine patul şi când el figurează idealul cu care tindem să ne identificăm, retezându-ne prisosul, umplând golurile, într-un cuvânt,

2 Cugetarea 265, cf. ed. Pléiade.

formându-ne în spiritul unei unităţi armonioase. Există în fiecare om şi prisos şi insuficienţă, şi dorinţă de risipire şi nevoie de întregire, şi Jules Renard simţea acest lucru ou o acuitate ce explicăzvârcolirea lui continuă în căutarea unităţii: *„Aş vrea*, jinduieşte el, *să fiu omul unui singur vis”*.

dihotomie de când lumea îşi găseşte expresie în opoziţia clasic-romantic[3], şi cazul lui Jules Renard o ilustrează elocvent. *„Am*, spune el, *vocaţia sublimului şi nu iubesc decât adevărul*. Or, în principiu, sublimul este aspiraţie romantică, în timp ce dorinţa de adevăr implică rigoare raţională şi nevoie de ordine, esenţial clasice. Conflictul pe care îl naşte convieţuirea acestor două atitudini, demonstrabil în primul rând pe planul căutării unei unităţi morale, se prelungeşte firesc pe acela al creaţiei artistice. *Jurnalul* îl ilustrează. Texte juxtapuse ar propune un dialog instructiv.

Pentru un Jules Renard romantic, *„Opera trebuie să se nască şi să crească întocmai ca un copac. În aer nu există reguli, linii nevăzute pe care crengile să se aşeze exact*: *copacul iese întreg din sămânţa care îl conţine, şi se dezvoltă în aer liber, în toată libertatea. Grădinarul este cel care desenează planurile, căile ce trebuie urmate, şi îl strică”*. Anticlasicul se amuză când constată că sunt unii care *„vor să urmeze nişte reguli, căci în viaţă nu există decât excepţionalul”*. *„Arta*, după el, *înseamnă neobişnuitul”*, iar *„Adevărul nu se află decât în imaginaţie”*, e subiectiv aşadar; cel obiectiv *„dezamăgeşte întotdeauna”* şi de aceea şi *„Avem la îndemâna arta pentru a-l falsifica”*. În consecinţă* opera nu trebuie să fie construcţie a raţiunii ci *„o criză, aproape o revoluţie”*.

Romanticului subiectiv, clasicul îi răspunde ghidat de raţiunea care pune *„ordine în gânduri alese”* şi este, prin

---

3 Eugenio d’Ors opune clasicului termenul mai îndreptăţit şi mai cuprinzător de baroc, atitudinea romantică integrîndu-se în sfera barocului. Cum J. R. a trăit în secolul romantismului „istoric“, folosirea, aici, a termenului de romantic e mai comodă şi nu comportă riscul unei interpretări nepotrivite.

aceasta, în mod obligatoriu, obiectiv: *„Romantismul înseamnă să faci dobitoacele să vorbească şi să le faci să spună ce vrei tu. Realismul înseamnă a te supune naturii lor care este necuvântătoare”*.

El, clasicul, care îşi regularizează viaţa prin raţiune: *„Să visezi, să visezi nebuneşte, şi să nu laşi să se vadă nimic”*, îşi declară deschis *„groaza de originalitate”*; constată: *„*Sunt *momente când viaţa abuzează*; *arta trebuie să se păzească de orice exagerare”*, şi de aceea îşi impune alegerea din viaţă doar a *faptelor semnificative*, proclamând *„Superioritatea unei flori asupra unui buchet”*; se îndeamnă: *„Ca să vedem, trebuie să scoatem în primul rând tot rococoul pe care îl avem în ochi”*; n-ar vrea ca lacrimile care i se scurg până în vârful peniţei să se amestece cu cerneala, ş.a.m.d.

Numind „clasici” pe oamenii *„care nu făceau din literatură o meserie”*, îşi declară scârba faţă de *„meseria literară”*, faţă *„de viaţa falsificată conform regulei scrise, de adevărul revăzut pentru cititor”*. Idealul spre care tinde este o naraţie pură, de anticipaţie foarte modernă: *„Poetul nu trebuie doar să viseze ci să şi observe. Sunt convins că în felul acesta poezia se va înnoi. […] Cine ar crede că vechea mitologie ne mai tiranizează şi astăzi! La ce bun să cânţi că arborele este locuit de faună? Este locuit de el însuşi. Arborele trăieşte: iată ce trebuie să credem…”* Un paradox tipic renardian exprimă aceeaşi nevoie de obiectivitate pe tonul ironic surâzător: *„Buffon descrie animalele ca să le facă plăcere oamenilor. Eu aş vrea să fiu pe placul animalelor înseşi. Aş vrea, dacă ar putea citi micile mele* Povestiri după natură, *să le văd surâzând”*.

Atacul său cel mai virulent se îndreaptă împotriva imaginaţiei, expresia cea mai pură a subiectivismului, propunând *observaţia* în *locul invenţiei*. Şi aici, scriitorul îşi găseşte un aliat în moralistul pentru care *eul este vrednic de ură*. Şi ce înseamnă imaginaţia, dacă nu eul dilatat fără control! O notaţie din *Jurnal* precizează poziţia precumpănitoare a scriitorului de aspiraţie clasică: *„Dumneata n-ai imaginaţie”*, i se spune, sau îşi spune…

— *Ba da*! *dar refuz s-o am*”, sună răspunsul. Pentru că „*Imaginaţia te rătăceşte*”, şi „*În toate cele este o corupătoare odioasă*”. ¡Şi iată că resentimentul acesta declarat aduce, din nou, acea vibraţie pascaliană pe care am perceput-o deseori în confesiunile lui Jules Renard. Nu spunea solitarul de la Port-Royal că imaginaţia este o putere trufaşă, duşmană a raţiunii, îndemnând omul spre eroare şi minciună[41]?

Din nevoia de adevăr şi de unitate care caracterizează atitudinea clasicului, Jules Renard îşi sacrifică deliberat imaginaţia: „*Groaza de minciună mi-a ucis imaginaţia*”, spune el, iar altundeva: „*Realitatea a ucis în mine imaginaţia, care era o cucoană frumoasă şi bogată. Cealaltă e atât de săracă, încât voi fi obligat să trudesc pentru plinea cea de toate zilele*”. Dar este o ucidere pe care o încuviinţează, acceptându-şi astfel restrângerea, cu cele două consecinţe posibile: acces la esenţele limpezite ale clasicismului, sau risc de-a se pierde fie în insignifianţă, fie în tăcere. Devorat de incertitudini, din acest risc, scriitorul îşi asumă tot mai mult tăcerea. Mărturia *Jurnalului* impune judecarea operei din această perspectivă, deschisă fiecărui cititor în parte, în funcţie de discernământul şi de intuiţiile sale. Aceleaşi incertitudini adâncesc progresiv conştiinţa tragică a omului. O consecinţă posibilă putea fi restrângerea în mizantropie. Dar cea pe care o alege omul Jules Renard este, dimpotrivă „adâncirea solidarităţii sale cu cei cu care îşi împarte condiţia. În ultimul discurs oficial adresat tinerilor, el îi îndeamnă: *…în faţa mizeriilor omeneşti, nu vă astupaţi urechile, cutremurându-vă, ci mai degrabă aplecaţi-vă asupra lor, întindeţi mâini într-ajutor, adunaţi în barca voastră epave omeneşti, dacă vreţi să nu se scufunde din vina egoismului şi-a orgoliului vostru…*”

De ce n-am citi în aceste cuvinte concluzia triumfătoare a frământărilor din *Jurnal*?

---

41 Cugetarea 104, cf. ed. Pléiade : „Immagination […] cette maîtresse d’erreur et de fausseté […]. Cette superbe puissance, ennemie de la raison…“

MODEST MORARI U

„Şi-apoi, mai este şi traducerea, această crimă a unor oameni necinstiţi care, neştiind nicio limbă nici cealaltă, au îndrăzneala s-o înlocuiască pe una cu cealaltă”, spune Jules Renard chiar în *Jurnal*. Ne-am asumat riscul acestei *crime*, ştiind prea bine cât de mare este el mai ales în cazul lui Jules Renard. E foarte greu să muţi în altă limbă toată sclipirea inefabilă a acestui mare stilist. Nu ştim în ce măsură am reuşit; ne consolăm cu convingerea că cel puţin nu i-am trădat gândirea.

Din cele aproximativ 1.500 de pagini ale ediţiei Pléiade, am selectat pentru această versiune românească aproximativ o treime. Punctele de suspensie în paranteze drepte marchează întreruperile suitei de însemnări a originalului.

În ceea ce priveşte alegerea textelor, am renunţat cu precădere la cele privind epoca, relaţiile sale cu unii contemporani, acum uitaţi, şi am dat prioritate însemnărilor cu caracter mai personal ale omului şi ale artistului. Am urmărit, de asemenea, anumite personaje reale asupra cărora insistă J.R., şi care figurează mai mult sau mai puţin deghizate în restul operei sale, precum şi notaţiile pur „literare” ale scriitorului. În general, am căutat ca reducţia prin antologare să păstreze, în proporţia cuvenită, toate părţile întregului.

M.M

Fără dată. Fraza grea şi parcă încărcată de unde electrice a lui Baudelaire.

O pasăre înfăşurată în ceţuri, de parcă ar duce bucăţi de nour sfâşiat în cioc. […]

Caracterul schimbător al femeilor: trebuie s-o vezi cu câtă melancolie înghite un borcan întreg cu dulceaţă.

Mi-e silă de întâmplările care se petrec într-un loc anumit. Fără îndoială că acesta e motivul pentru care îmi plac atât de mult cărţile de călătorii. Fiind foarte neştiutor într-ale geografiei, locurile descrise acolo sunt pentru mine nişte ţinuturi nedefinite, ţinuturi de imaginaţie şi de vis, care, ca să zic aşa, nici nu contează. […]

Tufişurile păreau bete de soare, se zbuciumau cu o înfăţişare mahmură şi vărsau flori de păducel, spumă albă. […]

Cine ştie dacă fiecare eveniment nu împlineşte cumva un vis, al tău, al altcuiva, de care nu-ţi mai aduci aminte, sau de care n-ai ştiut?

O femeie are însemnătatea unui cuib între două crengi. […]

Talentul este o chestiune de cantitate. A avea talent nu înseamnă a scrie o pagină: înseamnă a scrie 300. Nu există roman pe care o inteligenţă obişnuită să nu-l poată concepe, nici frază, oricât de frumoasă, pe care să n-o poată construi orice începător. Rămâne să ridici condeiul, să-ţi potriveşti foile de hârtie, să le umpli cu răbdare. Cei puternici nu şovăie. Se aşază la masă, vor asuda. Vor merge până la capăt. Vor secătui cerneala, vor istovi hârtia. Este singura deosebire dintre oamenii de talent şi nevolnicii care nu vor începe niciodată. În literatură nu există decât vite de jug. Geniile sunt cele mai vânjoase, cele care trudesc neobosit optsprezece ore pe zi. Gloria înseamnă un efort constant. […]

Să numim femeia un animal frumos fără blană, a cărui piele se bucură de multă căutare. […] *

18 iulie. Spune unei femei două trei cuvinte pe care să nu le înţeleagă şi care par profunde. O vor zăpăci, o vor tulbura, o vor nelinişti, o vor sili să gândească şi ţi-o vor aduce, conştientă de inferioritatea ei, dezarmată. Pentru că restul e joacă de copil.

Bineînţeles, nu-i necesar să le înţelegi nici tu însuţi. […]

Inima ei delăsată, părăsită, izolată, mai însingurată decât un as de cupă în mijlocul unei cărţi de joc.

Iulie. Niciodată nu mă simt destul de copt pentru o operă viguroasă. S-ar spune că aştept să cad în paragină. […]

e Marea, asemenea unui mare artist, ucide de dragul de-a ucide, şi le aruncă stâncilor rămăşiţele, cu dispreţ. […]

august. Între Ronsard şi André Chenier (şi ce mai poet, André Chenier!…) zadarnic cauţi un poet. Nu spun: făcător de rime, versificator, ordonator de cuvinte, ci poet. Niciunul! Să numim poezie o creaţie prin imagine şi vis. […]

Fulgi de spumă. Ai spune că valul explodează ca o petardă surdă şi depărtată din care nu vezi decât fumul.

Duhoarea unei scoici care putrezeşte ajunge pentru a acuza toată marea.

Himere muşcându-şi coada în formă de floare de crin.

Bătrân frumos, verde fără îndoială, dar acel verde special, pe care i-l dă începutul lentei sale descompuneri.

septembrie. A fi mare artist nu înseamnă a te înhăma la cine ştie ce lucrare de proporţii, cum ar fi fabricarea unui roman, de exemplu, în care spiritul trebuie să se supună total exigenţelor unui subiect absorbant pe care şi l-a impus; ci a fi mare artist înseamnă a scrie, în salturi mici, despre o sută de subiecte, ivite pe neaşteptate, a-ţi fărâmiţa, ca să spun aşa, gândirea. Astfel, nimic nu este forţat. Totul are farmecul nevoitului, al naturaleţii… Nu provoci: aştepţi.

septembrie. O inexactitate scrupuloasă.

28 septembrie. „Ah! îmi spune bătrânul distins, care iese dintr-o vespasiană. Bărbatul e ca un templu. Când coloana s-a sfărâmat, se prăbuşeşte şi el, iar femeile nu-i mai aduc ofrande”. […]

În fiecare dimineaţă, bătrânul poet se reazemă de stânca străveche a inspiraţiei, se strâmbă, roşeşte, se încordează, îşi rupe şalele, şi nimic nu mişcă. […]

11 octombrie. Culmea patriotismului: să fugi de cerul de un albastru de Prusia.

13 octombrie. Dinţii îi clănţăneau, aplaudând drama creierului său. […]

21 octombrie. Să nu ne lăsăm amăgiţi de personajele trufaşe şi tăcute: sunt nişte timizi.

A ridica brutăria la rangul unei instituţii naţionale; pâine gratuită şi obligatorie.

octombrie. În ceea ce mă priveşte, o nevoie aproape

necurmată de a-i vorbi de rău pe ceilalţi, şi-o mare indiferenţă în a le face vreun rău.

octombrie. Dacă dintr-o discuţie ar putea ieşi vreodată la iveală cel mai mic adevăr, am discuta mai puţin. Nimic mai plicticos decât să ne ascultăm unii pe alţii: nu mai avea ce să ne spunem. […]

Marea ca un câmp nesfârşit pe care îl scormonesc plugari invizibili.

e Valurile mici îşi varsă balele albe ca nişte potăi, cu un chelălăit foarte mătăsos. […]

octombrie. Ciudată mai e şi lumea viselor! Gândurile, cuvintele interioare, pe dinăuntru, se înghesuie, mişună. Toată această mică lume se grăbeşte să-şi trăiască viaţa înainte de trezire, care îi este sfârşitul, moartea. […]

octombrie. Clipe când ai vrea să-i spui soarelui leneş: „Hai, scoală odată!”

Mi-a făcut onorurile trupului ei. […]

31 octombrie. Deseori ne apucă pofta să ne schimbăm familia naturală pe o familie literară pe care ne-o alegem pentru a-i putea spune cutărui autor al unei pagini emoţionante: „frate”.

Să stai la pândă minţii tale, cu condeiul ridicat, gata să împungi cea mai măruntă idee ce-ar putea ieşi de acolo.

Egoismul celorlalţi ne uluieşte, ca şi cum doar noi am fi înzestraţi cu dreptul de-a fi egoişti şi cu puterea de-a trăi.

noiembrie. Un aer proaspăt, străveziu, în care lumina pare udă, spălată, clătită într-o apă foarte limpede, şi agăţată la uscat ca nişte văluri subţiri, după un spălat temeinic al atmosferei. […]

8 noiembrie. Cea mai distinctivă caracteristică a stilului fraţilor Goncourt este dispreţul lor trufaş pentru armonie, pentru ceea ce numea Flaubert căderea frazelor. Ale lor, gem de genitive încârligate, de subjonctive grele, de întorsături vâscoase ce par să iasă dintr-o gură plină de salivă. Găseşti la ei cuvinte ca nişte ghimpi, o sintaxă care îţi zgârie gâtlejul, de parcă s-ar fi lipit ceva de cerul gurii şi nu te hotărăşti să verşi. […]

11 noiembrie. Stilul vertical, sclipitor ca diamantul, impecabil.

noiembrie. Uneori, totul, în jurul meu, mi se pare atât de difuz, atât de tremurător, atât de firav, încât îmi închipui că această lume nu-i decât mirajul unei lumi viitoare, proiecţia ei. Mi se pare că suntem încă departe de pădure şi că, deşi umbra marilor copaci a şi început să ne învăluie, mai avem cale lungă până să păşim sub frunzişul lor. […]

Când nu te mai bizui pe nimic, trebuie să te bizui pe totul. […]

noiembrie. Cele mai frumoase pagini despre sat, le scriem în mijlocul oraşului.

4 decembrie. Mintea nu primeşte o idee decât dându-i un trup; de aici comparaţiile. […]

decembrie. Un orb, romancier, care ar înlocui descrierile vizuale cu descrieri olfactive. […]

27 *decembrie*. Munca gândeşte, lenea visează. […]

Nimic mai plicticos decât portretele lui Gautier. Personajul este descris trăsătură cu trăsătură, cu amănunte, cu precizări de prisos. Nimic din toate acestea nu-ţi rămâne în minte. Este o eroare a acestui mare scriitor, de care şcoala modernă se păzeşte. Personajul e descris printr-un cuvânt exact care naşte imaginea lui, şi nimeni nu se mai amuză cu cercetări la microscop. […]

11 octombrie. A scris un poem şi l-a început astfel: „Muză, nu-mi spune nimic! Muză, taci!”

13 octombrie. Elocvenţa. Sfântul Andrei, răstignit, predică timp de două zile în faţa a douăzeci de mii de oameni. Toţi îl ascultă, captivaţi, dar nici unuia nu-i trece prin minte să-l elibereze. […]

Cuvintele sunt adeseori mărunţişul gândirii. Există palavragii care ne plătesc cu firfirici. Alţii, dimpotrivă, dau numai ludovici de aur.

Un gând o dată scris a murit. Trăia. Nu mai trăieşte. Era floare. Scrisul a transformat-o în ceva artificial, adică imuabil.

Uneori, conversaţia se stinge ca o lampă. Ridici un pic fitilul. Mai pâlpâie câteva idei, dar e limpede că gazul

s-a terminat. Cuvântul moare şi gândirea adoarme.

23 noiembrie. Poetul nu trebuie doar să viseze, ci să şi observe. Sunt convins că în felul acesta poezia se va înnoi. Ea cere o transformare asemenea celei care s-a produs în roman. Cine ar crede că vechea mitologie ne mai tiranizează şi astăzi! La ce bun să cânţi că arborele este locuit de fauni? Este locuit de el însuşi. Arborele trăieşte: iată ce trebuie să credem. Orice plantă are un suflet. Frunza nu-i ceea ce îşi închipuie o mulţime de capete găunoase. Vorbim deseori despre frunzele moarte, dar nu suntem prea convinşi că ele mor într-adevăr. La ce bun să crezi viaţa la marginea vieţii? Faunilor, v-aţi trăit traiul: acum poetul vrea să stea de vorbă cu arborele. […]

Nu vei fi nimic. Zadarnic te căzneşti: nu vei fi nimic. Îi înţelegi pe cei mai mari poeţi, pe cei mai profunzi prozatori, dar, deşi se zice că a înţelege înseamnă a egala, vei fi seamănul lor, exact în măsura în care se poate compara un biet pitic cu nişte uriaşi.

Munceşti în fiecare zi. Iei viaţa în serios. Crezi din tot sufletul în arta ta. De nevastă te apropii doar cu măsură. Dar nu vei fi nimic.

Nu duci grija banilor, a pâinii. de toate zilele. Iată-te liber, iar timpul îţi aparţine. Nu trebuie decât să vrei. Dar n-ai putinţa.

Nu vei ajunge nimic. Plângi. Înfurie-te, apucă-te cu mâinile de cap, nădăjduieşte, deznădăjduieşte, înhamă-te iar la jug, rostogoleşte-ţi stânca. Nu vei fi nimic.

Capul tău e bizar, cioplit larg din daltă, ca al geniilor. Fruntea ţi se ilumineză ca a lui Socrate. Din punct de vedere frenologic, aminteşti de Cromwell, de Napoleon şi mulţi alţii, şi totuşi nu vei fi nimic. Ce folos atâta risipă de aptitudini, de daruri, de vreme ce trebuie să fii nimic?

Care este astrul, lumea, sânul lui Dumnezeu, viaţa nouă unde vei trece în rândul vieţuitoarelor, unde vei fi pizmuit, unde făpturile însufleţite te vor saluta cu adâncă plecăciune, unde vei fi ceva? […]

1. *decembrie*. Câţi au vrut să se sinucidă şi s-au mulţumit să-şi rupă doar fotografia!

Ianuarie. Întotdeauna m-a uluit admiraţia universală a literaţilor de elită pentru Heinrich Heine. Mărturisesc că nu pricep nimic din acest german care a făcut marea greşeală de-a poza pentru francezi. *Intermezzo* mi se pare lucrarea unui debutant care a vrut să confecţioneze ceva poetic. […]

e Savantul generalizează, artistul individualizează.

Să pun la începutul cărţii: Eu n-am văzut tipuri, ci indivizi.

Să adaug acestei cărţi o serie despre animale: porcul, moartea lui etc.

Ianuarie. Mierla, acest corb mititel.

Suflet, iată, într-adevăr, cuvântul care ne-a făcut să spunem cele mai multe tâmpenii. Când te gândeşti că în secolul al XVIII-lea, oameni de bun simţ, precum Descartes, refuzau un suflet animalelor! Lăsând deoparte stupiditatea de-a refuza altor făpturi ceva despre care omul habar n-are, s-ar fi putut spune tot atât de bine că privighetoarea, de exemplu, n-are glas, ci poartă în cioc un fluieraş foarte meşteşugit, cumpărat de la Pan sau de la cine ştie ce satir, negustor de bibelouri din pădure.

23 ianuarie. O întreagă categorie de sentimente s-a demodat. […]

25 ianuarie. Reproşăm decadenţilor obscuritatea lor. Este o critică lipsită de temei. Ce-i de înţeles într-un vers? Absolut nimic. Versurile nu sunt un exerciţiu de traducere din latină. Îmi place foarte mult Lamartine, dar muzica versurilor sale îmi ajunge. Nu câştigăm mare lucru căutând dedesubtul cuvintelor. La drept vorbind, nici n-am găsi cine ştie ce. Ar însemna să ceri prea mult vrând ca o melodie să aibă un înţeles, multe înţelesuri. Lamartine şi decadenţii se întâlnesc în această privinţă. Ei nu ţin seamă decât de formă. Decadenţii pun în ea ceva mai multă afectare, atâta tot.

Ar trebui ca tuturor scriitorilor moderni să li se interzică sub pedeapsa cu amendă şi chiar cu închisoare, să împrumute vreo comparaţie din mitologie, să vorbească de harpă, de liră, de muză, de lebede; Treacă-meargă,

cocostârcii. […]

2. *ianuarie*. Idealul de calm e într-o pisică aşezată.

2 *februarie*. Ai crede că ochii nou-născuţilor, ochii aceia care nu văd şi în care abia vezi, ochi fără alb, adânci şi vagi, sunt făcuţi cu un strop din hăul din care ies.

februarie. Un om simplu, un om cu curajul de-a avea o semnătură citeaţă.

martie. Să citeşti două pagini din *Inteligenţa* 1 de Taine, şi să te duci să culegi păpădii, iată un vis, şi pentru moment, asta-i viaţa mea. Încă mai asist la culoarea sturzilor, la chemările becaţelor, la adormirea pădurii. Devin eu însumi jivină. Din fericire, două pagini de Taine mă curăţă şi iată-mă pe aripile fanteziei, deasupra lumii, înverşunat în studierea eului meu, a descompunerii sale, a neantului nostru. […]

21 mai.

— Da' ce tot face Jules?

— Lucrează.

— Aha, lucrează. Şi la ce lucrează?

— Ţi-am spus: la cartea lui.

— Şi-i nevoie de atâta timp ca să copiezi o carte?

— N-o copiază; o inventează.

— O inventează! Va să zică ce se scrie în cărţi nu-i adevărat? […]

mai. Prietenia unui om de litere talentat ar fi o mare binefacere. Mare păcat că cei a căror bunăvoinţă o doreşti sunt totdeauna morţi. […]

Să te bizui pe cineva ca pe o scândură putredă. […][5]

14 iunie. Oare avem un destin? Sin tem oare liberi? Ce nenorocire că nu ştim! Ce de nenorociri dacă am şti! […]

9 iulie. Fiecare femeie conţine o soacră. […]

25 *iulie*. Să scriu o serie de gânduri, însemnări şi cuge. Ţări pentru Pierre 1, intitulate „Caietele lui Boulouloum".

Iubirea: vei iubi, cu alte cuvinte vei dori să te culci cu o femeie, şi o bucată de vreme o să-ţi şi placă să te culci cu

5 Hyppolyte Taine, De l'Intelligence, 1870.

ea.

Literatură: nu vreau să-ţi ţin o prelegere. Pot să-ţi spun ce cărţi am recitit, şi care sunt scriitorii pe care i-am iubit.

Muzica: la pescuit cu undiţa lângă podul din Marigny. De la o fereastră deschisă într-o ramă de crengi, ajungea până la mine o melodie nouă, şi eram grozav de emoţionat când, în acelaşi timp, bucăţica de plută a început să joace pe apă.

Pictura: aş vrea să-ţi placă şi să dovedeşti mai mult gust decât mine, care n-am fost niciodată în stare să deosebesc un tablou de-o cromolitografié.

Familia: eu am fost omul de tranziţie. Tu vei fi omul ilustru.

Morala: e prea târziu ca să-ţi vorbesc despre morală Nimeni n-ar mai putea schimba ceea ce există deja în tine. Principiile nu se retractează. Tatăl meu, care era antreprenor de lucrări publice, a avut deseori ocazia să fure. Deşi a fost ispitit s-o facă, deşi a avut o mie de motive în sprijinul lui, niciodată n-a fost în stare să fure. În morală, voinţa este neputincioasă.

Politica: fă politică, dacă ziarele nu te vor scârbi de ea.

Filosofia: fă filosofie. Ce expresie! N-am inventat-o eu. Fii totuşi cumpătat. Un amator s-a aventurat în câteva ascensiuni cu balonul. A văzut o lume necunoscută dintr-o perspectivă nouă. A simţit o mare bucurie, a trăit o mare emoţie. Balonul coboară. El sare din nacelă şi pleacă, lăsând în urmă balonul un pic dezumflat. Nu se face aeronaut.[6]

Boulouloum, îţi recomand de asemenea cu multă căldură poveştile cu zâne. Şi acum le mai citesc cu încântare. Zânele fug din calea noastră. Sunt radioase şi nu le putem prinde, şi, tot ce nu putem avea, iubim veşnic.

Boulouloum, toată lumea are talent, geniu de asemenea, ba chiar şi uşurinţă. Vezi abatele din *Nu zi*

6 Jean-François Renard (1389—1934). Fiul lui J. R., numit şi Fantec, după numele unui personaj din Fratele meu Yves de Pierre Loti.

vorbă mare. Să nu spui: acest om n-are talent. Şi mai ales să nu tipăreşti una ca asta. Spune simplu: stilul său, felul său de-a gândi îmi displac. E dreptul tău.

Boulouloum, când te vei plictisi prea tare şi viaţa te va apăsa, oh! te va apăsa de moarte, ia pagina a patra a unui ziar oarecare şi dezleagă cuvintele încrucişate din triunghiul sau din careul propus. Această distracţie spulberă cele mai mari dureri.

28 iulie. Boulouloum, cine citeşte prea mult nu reţine nimic. Alege-ţi omul. Reciteşte, reciteşte-l ca să-l asimilezi, să-l digeri. A înţelege, înseamnă a egala. A fi egalul lui Taine, de exemplu, e totuşi ceva. […]

Iulie. În fiecare dimineaţă, să bei o ceaşcă de soare şi să mănânci un spic de grâu.

„Purcelule, tu nu munceşti!” îi spunea Langibout lui Anatole[7]. Aşa trebuie să-mi spun şi eu: „Purcelule, tu nu munceşti!” Da, şi-i bine! Bei soare, te uiţi, observi, te bucuri de viaţă, găseşti că tot ce-a făcut bunul Dumnezeu e bine făcut. Te interesează şopârlele, aşijderi libelulele care, înfipte una în grumazul celeilalte, zboară din crenguţă în crenguţă şi se aşază, una drept şi ţeapăn, cealaltă în linie frântă, cu capătul cozii în apă. Îţi spui: înainte de-a scrie, trebuie să vezi. A hoinări înseamnă a munci. Trebuie să înveţi să vezi totul, firul de iarbă, gâştele care gâgâie în bătătură, soarele asfinţind, coada soarelui culcat ce se întinde trandafirie şi purpurie pe tot orizontul, ca un văl desfăcut pe care se aşază cornul lunii. Te umpli de imagini, cu mâinile înfundate în buzunare. Apuci lopeţile reveriei. Ea dă pe de lături în dreapta şi-n stânga, iese din hârdăul ei, creşte aiurea, cum apucă. Uneori ai şi idei, care nu-s deloc vesele. Te gândeşti la moarte, cu spaimă când tună, fără teamă când e senin, şi lumina cernută se strecoară pretutindeni, se uită prin fiecare crăpătură a oblonului şi apleacă ovăzul greu, când ţi-ai dori să fii undeva, la umbră, liniştit, departe de lume, şi te şi vezi, netulburat, cu picioarele lipite, lungit, recules, aproape surâzător, cu câteva şchioape de pământ

7 Personaje din romanul Nanette Salomon, de fraţii Goncourt.

deasupra, nespus de aproape de flori, de ierburi, de viaţă şi de zgomot. E bine. Te ascult. Nici măcar nu mai vânezi. Nu te lasă inima să ucizi o pasăre. N-au şi ele oare dreptul să trăiască? Nu pescuieşti. Peştii ţi se par nişte făpturi însufleţite, care te interesează întocmai ca şi celelalte jivine, care au aripi ca să zboare prin apă, care luptă, umblă cu şiretlicuri, care există. Devii elegiac. Înţelegi totul, zău aşa! Panteizezi. îl vezi pe Dumnezeu pretutindeni şi nicăieri. Gândurile ţi-s senine şi te fac să surâzi binevoitor. Savurezi timpul. Te simţi bine aidoma cu tot ce te înconjoară, dar eu ţi-o spun din nou: „Purcelule, tu nu munceşti!” […]

12 august. Marea uşurinţă cu care îşi însuşea ideile şi sentimentele autorilor preferaţi îi paraliza originalitatea. Nu se putea fixa. I se părea că fiecare carte închide o cugetare excelentă, o teorie bună pe care o adopta numaidecât. De aici, o veşnică risipă în mintea lui, o multiplicitate de gusturi care îşi găsea totdeauna o împlinire, dar şi o eclipsă a scopului propus, paşi pierduţi, inutile călătorii literare, un eclectism obsedant care l-a menţinut în mediocritate şi a făcut din sufletul său un autentic suflet literar, parazit pe alte suflete şi incapabil să trăiască prin el însuşi. […]

28 august. Te-apucă desperarea: să citeşti totul, şi să nu reţii nimic! Pentru că nu reţinem nimic. Zadarnic ne căznim: totul ne scapă. Ici-colo, mai rămân câteva petice, încă fragile, ca fulgii de fum care indică trecerea unui tren. […]

septembrie. Individul este o plantă, individul este o sămânţă, individul este un fruct. Arta este o plantă, religia este o plantă, societatea este o plantă. Totul este o plantă. În ciuda admiraţiei mele pentru marele scriitor care este Taine, nu mă pot împiedica să remarc cât de sărace, banale şi asemănătoare sunt toate comparaţiile sale.

— Ce vreau? Gloria! Un om mi-a spus că e ceva de capul meu. Altul mi-a spus că scriu mai bine şi nu atât de murdar ca Maupassant, altul… Şi altul… Asta-i gloria? Nu, oamenii sunt prea urâţi. Şi eu sunt tot atât de urât ca ei.

Nu-i iubesc. Puţin îmi pasă ce gândesc ei. Femeile, atunci? Una, astă seară, cu nişte sâni frumoşi, mi-a spus: „Citesc şi recitesc *Crima la ţară*[8]. Iată gloria, am dobândit-o. Dar această femeie este o frumoasă imbecilă. N-are pic de minte. Mi-ar plăcea să mă culc cu ea dacă ar fi mută. Dacă asta înseamnă gloria, nu-mi mai rămâne nimic de făcut. Şi totuşi, păstrând proporţiile, nici nu e altceva. Cantitatea se schimbă, calitatea rămâne aceeaşi. Mai este şi-o chestiune de ureche. În această ureche, un pic de vată ajunge, în astălaltă ar trebui un sac întreg de bumbac.

septembrie. Invidiez pictorii. Sunt stăpâni pe publicul lor. îl observam azi dimineaţă pe domnul Béraud la Palatul Maşinilor… Pânza se află în faţa lui. O vezi cum prinde contur. În vârful şevaletului tronează pălăria cenuşie a domnului Béraud. Pictorul lua de pe paletă o pată de culoare, o aşternea cu gingăşie. Se trăgea îndărăt un pas, zâmbea, îmi explica ingratitudinea subiectului şi dorinţa lui de-a face ceva nou. În plus, avea o joardă în mină, care şuiera din când în când într-un fel îngrijorător. Indica un punct luminos, un fond îngrozitor de încâlcit. Ce vreţi să facă publicul în faţa acestei înscenări? E dinainte învins. Vanitatea intră în joc şi el se lasă târât de propria lui prostie. Nu pricepe nimic, asta-i sigur; dar, dacă se trădează, vecinului n-o să-i scape treaba asta: are aşadar tot interesul să arate că se pricepe şi aruncă o vorbă nu prea compromiţătoare, trăgând cu coada ochiului în dreapta şi-n stânga. Pictorul tocmai zâmbeşte. Pictorul a zâmbit. Publicul a căzut în plasă. Va vorbi despre acest zâmbet şi despre tablou, despre zâmbet mai ales. Vorba pe care a aruncat-o se potrivea de minune!

Pictorul îi domină pe toţi gură-cască prin prezenţa şi prin bastonul lui. Şi-apoi, îl şi vezi la treabă. Asta măcar munceşte!

Un scriitor şi-a petrecut nopţile scriind o carte. Publicul o cumpără cu 2 franci 75. O deschide acasă, singur, singur; trebuie să-nţelegeţi bine acest lucru, fără

8 Crime de village, titlul unui volum de nuvele de J. R., ptf- blicat în 1888.

frică.

Poate s-o arunce în coş dacă vrea, când vrea. E un om liber. Nu se mai teme nici de vecinul său, nici de joarda şfichiuitoare a pictorului. Poate fi cât de stupid pofteşte, poate strivi dintr-un pumn volumul de 2 franci 75, ca o guvernantă care atunci când n-o observă nimeni ciupeşte copilul pentru că urlă prea tare şi-i spune „scârnăvia dracului”; invidiez pictorii. […]

9 septembrie. Boulouloum, oricât ai să te plictiseşti, mai târziu, într-un salon, stăpâna casei n-o să observe, n-o să creadă una ca asta. Va găsi pur şi simplu că ai un aer „englezesc”. […]

25 *septembrie*. Citeşte roman peste roman, mă îndop cu romane, mă ghiftuiesc cu romane, mi-au ajuns romanele până-n gât, pentru a mă scârbi de banalităţile lor, de repetările lor, de artificialitatea lor, de procedeele lor sistematice, şi pentru a putea să fac altfel. […]

28 septembrie. Nu eşti destul de copt, zici tu. Va să zică aştepţi să putrezeşti?

30 septembrie. Mă bate gândul să-mi adun însemnările într-un volum, să le grupez pe capitole. Generalităţi: bărbatul, femeia, îndrăgostiţii, oamenii de litere, oraşul, viaţa la ţară, marea, poetul, prietenul poetului, Dumnezeu, politica, sfaturi pentru Boulouloum.

Ca să termin un roman, va trebui să-mi propun întotdeauna să fac din el două. […]

5 *octombrie*. Domnul B… este atât de mic şi are o gură atât de mare incit ar încăpea uşor în ea.

21 octombrie. Un La Bruyère în stil modern, iată ce ar trebui să fiu.

Nimic mai prost decât nuvelele lui Balzac. E ceva prea mic pentru el. De altminteri, când avea într-adevăr o idee, făcea din ea un roman.

28 octombrie. Iată ce fel de oameni poţi întâlni în biroul unui comisar de poliţie.

Inspectorul:

— Câţi copii ai?

— Cinci, nu, şase. Ba nu, cinci.

— Cum asta! Cinci sau şase?
— Parcă totuşi şase, domnule comisar.
— Unde locuieşti?
— Pe strada Legendre.
— E-n regulă. Poţi pleca.
— Ah! vă rog să mă iertaţi, domnule comisar, am zis strada Legendre. Dar nu-i asta: e cea de alături.
— De când locuieşti pe strada asta?
— De un an.
— Şi nu-i ştii numele?
— L-am uitat, domnule inspector. […]
Asemenea oameni au dreptul să voteze ca şi domnul Renan. […]
— Ah! dacă aş avea un secretar pentru visele mele! Ce lucruri frumoase ar scrie! Ziua, îmi aprind doar gândirea. Câteodată e posomorâtă ca un foc care nu vrea să se înfiripe. Dar odată cu somnul, se învâlvorează. Creierul meu este o uzină de noapte. […]
10 noiembrie. Ruşinea de a plânge care naşte neobrăzarea de a râde. […]
23 noiembrie. Citesc astăzi, în *la Revue bleue*, un articol despre Barrés, Barrés e la modă. Dacă l-am considera drept literat, lucrul cel mai exact pe care l-am putea spune despre el este ceea ce spunea Rivarol despre Lauraguais: „Ideile lui seamănă cu nişte bucăţi de geam îngrămădite în coşul unui geamgiu, străvezii una câte una, şi obscure laolaltă”. […]
decembrie. Romancierii vorbesc deseori despre mirosul femeii îmbrăcate de care te apropii ceva mai mult. Să ne înţelegem: ori femeia foloseşte parfumuri, şi-atunci mirosul nu-i al ei, ori mirosul cu pricina provine de la subsuori şi de mai de jos, şi-atunci înseamnă că nu se spală. O femeie sănătoasă şi curată n-are niciun miros, din fericire! […]
28 decembrie. Să scriu un dialog între un domn care se află în vilegiatură şi cunoaşte viaţa la ţară din romanele lui George Sand, şi un bătrân ţăran foarte simplu şi deloc himeric. Domnul îl chestionează pe ţăran despre

„instrumentele aratorii”, despre „colibioara” lui. Iluziile domnului poet cad una câte una, sfărâmate de răspunsurile seci ale moşnegelului.

Anul 1890

2 ianuarie. Poţi fi poet şi având părul scurt. Poţi fi poet şi plătindu-ţi chiria. Chiar poet fiind, poţi să te culci cu propria ta nevastă. Un poet poate scrie, din când în când, şi în franceză.

23 ianuarie. Poate că este cu putinţă, scumpe domnule Tailhade[9], să ai talent fără a-l considera pe cutare om de litere drept idiot, sau pe cutare drept felcer. […]

Trebuie să operăm prin disociaţie, nu prin asociaţie de idei. O asociaţie este mai totdeauna banală. Disociaţia descompune şi descoperă afinităţi latente.

Ianuarie. Versurile sunt o proză cu mănuşi şi bretele; sunt o proză care pozează, cu piepţii scrobiţi, ca un invitat la o serată.

Ianuarie. Burghezii sunt întotdeauna ceilalţi.

1 februarie. Să scrii un roman în care să anticipezi moartea unui contemporan.

februarie. Acest om de geniu este un vultur prost ca o gâscă. […]

14 februarie. Rod[10] se mai străduieşte încă să facă deosebire între observaţia exterioară şi observaţia interioară sau intuitivismul. Ca şi cum, în psihologie, nu s-ar fi dovedit de mult că orice observaţie este interioară!

Lacom să aflu totul, să fiu la curent, am ajuns să-mi placă numai cărţile foarte scurte, uşor de citit, cu un tipar aerisit „pline de luminişuri, ca să le pot zvârli citmai degrabă cu putinţă în bibliotecă şi să trec la altele.

Să scriu un articol despre Georges Ohnet[11], împotriva dispreţului cu care vor toţi să-l strivească.

Abuzul de moarte din cărţi îl exaspera; cu toate

---

9 Laurent Tailhade (1854—1919), scriitor, traducător al lui Pe- troniu.

10 Edouard Rod (1857—1910), scriitor care se definea ea romancier „intuitivist“.

11 Georges Ohnet (1848—1918), autor de romane insipide în care opune nobilimea burgheziei inteligente şi harnice.

acestea avea o strângere de inimă la fiecare nou deces, la fiecare nouă înmormântare, la fiecare din aceste banalităţi cumplite. Ne revoltăm. Spunem: „Asta-i o tâmpenie!” Dar când e „bine făcută”, ne apucă o poftă grozavă să plângem.

15 februarie. Intri într-o carte ca într-un vagon, arunci priviri peste umăr, eziţi, nu-ţi vine să-ţi schimbi locul şi ideile. Cum va fi călătoria? Cum va fi cartea?

Domnişoara Blanche[12], care are de cheltuit lunar 30 de franci, are zi de primire şi-i foarte ofensată că nu vine nimeni. Menţine în continuare această zi de primire, în ciuda tuturor indiferenţelor. Ah! groaza că îmbătrâneşti, şi greşeala de-a te agăţa de toate, de-a dori să reprezinţi ceva în viaţa celorlalţi, şi durerea de-a simţi că „nu mai ţine” şi că s-a terminat, că nu mai eşti decât o bătrână ursuză şi inutilă, tocmai bună să mori!

Nuvelă de scris în viitorul apropiat:

Doi tineri căsătoriţi trăiesc la ţară. Se plictisesc. Fac împreudenţa de a-i scrie domnişoarei Blanche invitând-o la ei. Sosirea acesteia. La început, sunt încântaţi, apoi totul se schimbă. Bătrânică începe să se acrească. Devine obositoare. Cum să se descotorosească de ea? într-adevăr, în marea lor nesăbuinţă, i-au scris că o să-şi trăiască ultimele zile alături de ei; ce bine e să faci un bine! Drept urmare, ea şi-a pierdut mica ei clientelă. Nu mai pot s-o trimită înapoi. De altminteri, bătrâna nici nu-şi dă seama de toate acestea. Îi exasperează cu sinceritățile ei. Copilaşul i se pare prost crescut şi se apucă să-l dăscălească. Mânia tatălui şi-a mamei, a acesteia mai ales: „Nu permit nimănui să se atingă de copilul meu!” într-o zi, au o bucurie care se dovedeşte însă deşartă. Bătrâna cade bolnavă, dar se însănătoşeşte. Tânărul soţ îşi vede căsnicia stricată, supliciul unei vieţi care ameninţa să fie veşnic aceeaşi, şi bătrânica asta care nu mai moare! Se hotărăşte cu sânge rece s-o ucidă. (Variantă: bătrânica decide să se omoare). Tânăra femeie nu participă la crimă, dar o

12 Personaj din Plaisir de rompre (Plăcerea de a rupe) şi La Maîtresse (Amanta) de J. R. Modelul acestui personaj este actriţa Danièle Davyle, cu care J. R. a avut o legătură înainte de căsătorie.

ghiceşte. Să fac din această crimă ceva foarte bine ticluit şi foarte lugubru.

Pe tânăra femeie o apucă frica.

— Cine ar putea să ne bănuiască? o întreabă soţul ei.

Într-adevăr, nu sunt bănuiţi. Îşi reiau tihnit viaţa fericită şi n-au nicio remuşcare. Cum bătrânica e foarte fricoasă, soţul creşte în podul casei o turmă de şobolani. Într-o zi, aduce o bufniţă chiar în odaia ei. Bătrânică nu se dă dusă. Se crede legată de tânăra pereche prin însăşi recunoştinţa ei.

Să fac din această nuvelă un studiu foarte amănunţit şi de-o mare ferocitate calculată.

Nu-mi place ultima dumitale nuvelă.

— Mie nu-mi place sinceritatea dumitale nelalocul ei şi de prost gust.

Nările i se lipiră ca foile unei cărţi pe care o închizi. Anumite porţiuni de pe pielea ei pergamentoasă păliră şi făcu „Au! Au!” ca un copil care încasează pe neaşteptate o lovitură de riglă peste degete. Cei doi tineri o suportă dintr-o rămăşiţă de prietenie, apoi de milă, apoi din datorie, până când nu mai pot s-o vadă în ochi. La început, îşi spun: „Trebuie s-o iertăm. E atât de bună!” După aceea: „La urma urmei ne şi plictiseşte: are vreo calitate?”

e Sclifoselile domnişoarei Blanche, care îşi face cununiţe din albăstrele şi flori de câmp ca o fetişcană. La început, cei doi râd de ea; după aceea găsesc că e ridicolă [*]

februarie. Căutaţi ridicolul pretutindeni, îl veţi găsi.

februarie. Victor Hugo şi mulţi alţii au văzut în copil un înger. Când el trebuie văzut feroce şi infernal. De altfel, literatura despre copii nu poate fi reînnoită decât situându-te din acest punct de vedere. Trebuie să sfărâmăm copilul-acadea pe care diverşii Droz[13] i l-au dat până acum publicului să-l sugă. Copilul este un mic animal necesar. O pisică e mai omenoasă. Nu copilul care spune năzdrăvănii, ci acela care îşi înfige ghearele în tot ce i se pare fraged. Preocuparea continuă a părintelui e să-l facă să şi le

13 Gustare Droz (1832—1875), scriitor minor, autor de povestiri.

retragă. […]

februarie. Privirea miloagă rotită de actor, chiar în timpul celor mai grave preocupări, ca să se asigure că este văzut şi recunoscut.

februarie. Trebuie să avem un spirit larg, mi se citea ieri seară, cu alte cuvinte, fără îndoială, să ne dăm ifose atotînţelegătoare, şi să fim universali, ca o femeie la toate; pentru ca mamele care au fete de măritat să gândească: „Iată un om care a primit o educaţie completă!” Spirit larg şi conştiinţă largă! N-ai zice că-i vorba de nişte buzunare adânci în care aduni grijuliu şi comod o grămadă de porcărioare?

Ah! Atâta pagubă pentru mine! Muzica mă plictiseşte. De pictură, habar n-am, iar o sculptură mă farmecă exact cât o figură de ceară într-o frizerie. Las că asta-i însufleţită; ai jura că trăieşte. Se răsuceşte încet pe un şurub, îşi ridică şi-şi coboară, ca un preşedinte de curte, moţul fals, cu o regularitate îndărătnică.

Pentru că îţi lipseşte un simţ, mi se va spune. Psihologia mi-a spus deja că n-am decât cinci. Un simţ în plus, unul în minus, ce contează, cu condiţia să-mi rămână cel bun! […]

14 martie. Citit *Nevoia de-a iubi*, de Paul Alexis. Nişte nuvele greoaie, insignifiante, o frază incoloră. Să-l las în pace pe domnul acesta. Felul de-a vedea lucrurile al unui mare miop care îşi închipuie că e subtil şi adevărat pentru că vede totul meschin.

În ciuda continuităţii neîntrerupte a viciilor noastre, totdeauna găsim o clipă de răgaz pentru a-i dispreţui pe alţii.

17 martie. Trec printr-un moment foarte păcătos. Mi-e greaţă de toate cărţile. Nu fac nimic. Mai mult ca niciodată, îmi dau seama că nu sunt bun de nimic. Simt că nu voi reuşi nimic şi rândurile pe care le scriu acum mi se par puerile, ridicole, ba chiar, şi mai ales, asbolut inutile. Cum s-o scot la capăt? Am o soluţie: ipocrizia. Rămân încuiat ore întregi, şi lumea îşi închipuie că lucrez de zor. Unii mă compătimesc probabil, câţiva mă admiră, iar eu

mă plictisesc, şi casc, cu ochii plini de reflexe galbene, reflexele de gălbenare ale bibliotecii mele. Am o nevastă plină de viaţă, puternică şi blândă, un copilaş care ar putea participa la un concurs, şi nu-mi vine deloc să mă bucur de toate acestea. Ştiu bine că această stare sufletească nu va dura. Îmi voi redobândi speranţele, curajul, voi face eforturi nou-nouţe. Dacă aş trage măcar vreun folos din aceste mărturisiri! Dacă aş deveni mai târziu un mare psiholog, mare ca domnul Bourget! Dar nu cred să am destulă viaţă în perspectivă. Voi muri prematur, sau mă voi preda, şi voi ajunge un beţivan al reveriei. Mai bine să sparg pietre, să trudesc la coarnele plugului. Va să zică o să-mi petrec toată viaţa, scurtă sau lungă, spunând: „Mai bine făceam altceva. De ce acest zbucium sufletesc, această zvârcolire a elanurilor noastre? Speranţele ne sunt ca valurile mării; când se retrag, lasă la vedere o sumedenie de lucruri greţoase, scoici infecte şi crabi, crabi morali şi puturoşi uitaţi acolo, care se târăsc pieziş ca să ajungă iar în mare. Cât de stearpă e viaţa unui om de litere care nu s-a afirmat! Doamne, sunt inteligent, mai inteligent decât mulţi alţii. E limpede, de vreme ce citesc fără să adorm *ispitirea sfântului Anton*. Dar inteligenţa mea e ca o apă care curge degeaba, neştiută, pe care încă n-a fost instalată o moară. Da, asta-j: încă nu mi-am găsit moara. Oare o voi găsi vreodată? […]

Un pedant este un om cu o proastă digestie intelectuală.

Zeflemistul Dubus[14] era copleşit de emoţie, ieri, aproape palid, aflând că nu ştiu care ziar pomenise numele lui.

Investim elogiile cum investim şi banii, pentru a ne fi restituite cu dobândă. […]

Cum nu observase încă nimic, îi plăceau grandiosul şi emfaza.

31 martie. Păziţi-vă de scepticii excesivi: sunt în stare să judece foarte aspru cele mai neînsemnate acţiuni ale

14 Edouard Dubus (mort în 1865), ziarist, poet şi autor de romane populare.

voastre […]

A susţine conversaţia este oricum cel mai bun mijloc de-a nu observa că ceilalţi sunt nişte imbecili. […]

12 aprilie. Ce importanţă are ceea ce fac! Întrebaţi-mă ce gândesc. […]

17 aprilie. Cei doi Dumas au răsturnat teoria economiei. Tatăl a fost risipitorul, iar fiul a fost avarul. […]

Un vânt stupid care împinge, cheltuind o groază de suflu, doi sau trei nouraşi albi, în formă de iepuri.

30 aprilie. Metempsihoză cu amendament: sufletul lui Bismarck trecând în inima unei senzitive. […]

Am o idee de roman în formă de arici, pentru că nu mă încumet să mă ating de el. […]

Cânta remarcabil la pian cu un singur deget. […]

11 mai. În roman, caut în primul rând ciudăţeniile frazei. Cu alte cuvinte, nu pot suferi romanele străine, chiar şi cele ruseşti, chiar şi cele ale lui Tolstoi. […]

14 mai. „Într-o zi, spuse el, am rămas opt zile nemâncat”. […]

mai. Îi spun lui Alix că piesele care se joacă pe scena unui teatru sunt scrise de oameni de litere.

— Înseamnă că scriu al dracului de repede, răspunde el. […]

mai. Ceea ce le lipseşte probabil fraţilor Goncourt este arta de a-şi scoate în relief cuvintele, ciudăţeniile de limbaj, de-a le pune în vitrină pentru a-l face pe orice gură-cască să zăbovească în faţa lor. Nu-ţi dai seama că sunt plini de spirit – şi încă din cel mai ales –, decât la a doua sau la a treia lectură. Dar un om care se respectă nu citeşte de două ori acelaşi lucru.

mai. Un râs trist ca un clovn în haine de seară.

A crede omenesc ceea ce ne este propriu doar nouă, iată marea eroare.

O fecioară de ceară sub un glob, cu un măr aurit pe cap, neclintită de parcă l-ar aştepta pe Wilhelm Tell. […]

Realismul! Realismul! Daţi-mi o realitate frumoasă: voi lucra după ea.

Iunie. Am clădit castele atât de frumoase incit m-aş

mulţumi doar cu ruinele lor.

Iunie. *Preotul de ţară* de Balzac, o carte în care o femeie criminală se reabilitează cu ajutorul agriculturii!

Iunie. Recitit *Preotul de ţară*. Moartea doamnei Graslin e un lucru foarte frumos. Totuşi, gândesc că acest gen de roman a murit, cel puţin pentru oamenii de mare talent. Este un *trompe l'oeil*. Face o impresie puternică, dar efectul nu durează, şi ajungi să zâmbeşti un pic. Vreau să spun că în acest caz Balzac nu-i decât un Montepin talentat, genial dacă vreţi, şi cred că scriitorii într-adevăr înzestraţi nu vor mai putea scrie asemenea cărţi, cu seriozitate. […]

10 iunie. O furtună de linişte.

În *Ţăranii* săi, Balzac îl face pe ţăran flecar: eu cred, dimpotrivă, că ţăranul nu-i deloc flecar.

Balzac are prea mult geniu: îl împrumută şi ţăranilor săi. […]

21 iunie. Un pictor este un bărbat care poartă beretă. […]

Straniul construit cu lucruri simple. […]

Bâlbâiala trufaşă a lui Barbey d'Aurevilly. […]

O plantă exotică se deschidea ca un evantai de brice. […]

1 august. Un stil alb.

12 august. Poate că Mérimée este scriitorul care va rezista cel mai mult. Într-adevăr, el foloseşte mai puţin decât oricare altul imaginea, această cauză a bătrâneţii stilului. Posteritatea va aparţine scriitorilor uscaţi, constipaţilor. […]

Totuşi, operele lui Paul Bourget miros cam prea tare a parfumerie. […]

septembrie. Valette[15] îl definea pe Flaubert astfel: perfecţiunea talentului, dar numai a talentului. […]

septembrie. Porţelanul spart rezistă mai multă vreme decât porţelanul intact. […]

24 septembrie. Nu ştim ce e Dincolo, pentru că această ignoranţă este condiţia *sine qua non* a vieţii

15‘ Alfred Valette (1859—1935), ziarist, literat.

noastre. Aşijderi gheaţa nu poate cunoaşte focul decât cu condiţia de-a se topi, de-a dispărea. […]

noiembrie. Barrès a găsit cel mai bun procedeu pentru a fi nou: complică stilul lucrurilor vechi.

— Totuşi n-ar trebui să lăsăm să treacă, fără să facem o capodoperă, timpul cât credem în literatură: e scurt.

noiembrie. Psihologia. Când folosim acest cuvânt, ai zice că fluierăm după nişte câini. […]

10 decembrie. De îndată ce o femeie îmi arată dinţii, îi văd capul în chip de hârcă.

10 decembrie. Văzut azi-dimineaţă pe Alphonse Daudet. Era şi Bonnetain acolo. Daudet s-a ridicat, m-a privit în lumină şi mi-a spus: „Îl recunosc pe Morcoveaţă”. Un cap frumos, aidoma celui pe care îl vedem în vitrine, cu barba uşor încărunţită. Un meridional foarte îmblânzit, bătrân, schilod acum, umblând cu ajutorul unui baston cu capătul de cauciuc. Mă copleşeşte cu complimente. Nu ştiu cum să-i răspund. Să-i zic „domnule” sau „scumpe maestre”? Ne vorbeşte cam despre toate, fără strălucire, dar cu generozitate, sănătos. Spune că protestele lui Renan i-au dat dureri de burtă lui Goncourt. Ne vorbeşte despre Brinn Gaubast, care a fost profesorul lui Lucien, fiul său, despre povestea urâtă a manuscrisului, furat, al *Scrisorilor din moara mea*. Daudet îi spunea lui Brinn Gaubast: „Dumneata ai fi în stare să faci isprava din *Lupta pentru viaţă*[16], dumneata ai ucide pentru trei franci”.

Spune:

— Prima dată, singura dată când am vrut să cânt din cimpoi, erau de faţă verişoarele mele, şi-am tras o băşină răsunătoare; da, vrând să-mi umflu bietul obraz, am tras o băşină zdravănă. Tinerii literaţi de astăzi mi-aduc aminte de această aventură jalnică. […]

20 decembrie. Teatrul e foarte bun pentru că acolo nu poţi folosi fraze aşa-zis „psihologice” ca să pregăteşti stări sufleteşti.

Anul 1891

16 La lutte pour la vie, piesă de Alphonse Daudet, inspirată de crima a doi studenţi care au ucis o bătrînă pentru a o jefui.

[…] *3 februarie*. Ieri seară, dineul simboliştilor. Toasturi cu nemiluita, pregătite, improvizate, citite, bâiguite. O vorbă a lui Barrés: „Cu toţii purtăm în adâncul inimii noastre bomba antisimbolistă”. Barrés mi se pare gelatinos. Bărbiţa lui Félix Fénéon[17].

Se afla acolo şi un domn încorsetat în plastron, cu ceva mare şi alb la butonieră. Ai fi spus că este cavalerul de onoare al simbolismului. Era întrebat: „Dumneata ce cauţi aici?” El răspundea: „Tocmai m-au trântit la bacalaureat. Ieşind de la facultate, am văzut că are loc un banchet al oamenilor de litere. Mi-am oferit o invitaţie”. Îl surprindea un lucru. „Cum! E ora unsprezece şi mai aveţi timp să trimiteţi articole la ziare!”

Mendès sau pederastie în gest. Mirabeau[18], tipul plutonierului de artilerie. Marie Kryzińska[19], o gură să-ţi bagi piciorul într-însa.

Raynaud nu era mulţumit de dineu şi spunea: „Nici n-am apucat să ne pilim un pic”.

Vanor[20]. Băiatul ăsta împarte strângeri de mină cu un talent!… E o forţă redutabilă în saluturi din cap şi zâmbete simpatice.

Moréas[21]. Îi cade părul în mustaţă.

Jean Carrère[22]. Un Lamartine meridional. Crede în ideal, în infinit, în Iov, într-o sumedenie de jălnicii şi, ca s-o dovedească, recită propriile sale versuri. În afară de asta, tare i-ar plăcea să fie luat drept un barbar, şi-şi închipuie că la apariţia volumului său de versuri, toată lumea o să se năpustească asupra lui. De altfel, Louis l-a şi prevenit, foarte serios.

---

17 Félix Fénéon (1861—1944), ziarist, critic literar şi critic de artă.

18 Octave Mirbeau (1848—1917), romancier şi autor dramatic.

19 Marie Kryzinska (moartă în 1904), poetă. Se pretindea creatoarea versului liber.

20 George Vanor (Georges van Ormelingen) (1865—1906), poet şi eseist.

21 Jean Moréas (Yanni Papadiamantopoulos) (1856—1910), poet simbolist.

22 Jean Carrère (1867—1932), ziarist, poet, romancier.

Léon Lecour, cărunt acum, pleşuv şi tot mititel. Vai! cei care văd în literatură o doică n-ajung bine.

Toţi aceşti inşi spun: „Sunt un revoltat”, cu aerul unui babalâc care tocmai s-a scăpat pe el, fără să pătimească prea tare.

4 februarie. Da! Eu le vorbeam, înaripat, într-o limbă aleasă, poate şi-n versuri, şi, cu braţele încrucişate, aşteptam răspunsul lor.

Dar nu erau decât nişte cotarle adunate roată, nişte cotarle slăbănoage, care mi-au răspuns cu urlete monotone.

13 februarie. O nuvelă aproape foarte bună, un fel de subcapodoperă.

Ah! viaţa literară! M-am dus astă seară la Lemerre[23]. Nu dau prea des pe acolo, din timiditate. Niciun exemplar din *Zâmbete înţepate* în vitrină. Numaidecât mi-a şi venit ideea imbecilă că s-ar putea ca cele 1.000 de exemplare să se fi epuizat. Când am intrat, îmi cam bătea inima.

Lemerre nici nu m-a recunoscut măcar. […]

23 februarie. Georges Sand, vaca bretonă a literaturii.

Trecem prin stări trupeşti stranii, ca şi cum moartea ne-ar face semne prieteneşti.

februarie. O semnătură tremurată care se teme să-şi spună numele.

februarie. Azi dimineaţă, convorbire plăcută de o oră şi jumătate cu Alphonse Daudet. Suferea mai puţin, umbla cu paşi aproape fireşti, era vesel. Goncourt i-a spus: „Spune-i lui *Zâmbete înţepate* că nu l-am uitat, că o să-i scriu după ce voi termina *Elisa*[24]”, Nici Goncourt nu-i mai scutit de micile mizerii ale vieţii literare. Un – articol răuvoitor al lui Bonnières[25] în *Figaro* l-a mâhnit adânc,

---

238 Alphonse Lemerre (1838—1912), editor. A publicat în 1890 culegerea «le povestiri Sourires pincés (Zîmbete înţepate) de J.R.

24 La Fille Elisa, roman de Edmond de Goncourt (1877), a cărui eroină este o prostituată. Dramatizat de Jean Ajalbert (1890). Piesa a fost interzisă de cenzură la 19 ianuarie 1891.

25 Robert de Wierre de Bonnières (1850—1905), ziarist şi romancier.

iritându-l multă vreme. De fapt, ar fi trebuit să surâdă, căci articolul spune că tot ce poate fi bun acolo îi aparţine lui Ajalbert!

— Îl cunoaşteţi pe Victor Hugo?

— Da, am cinat deseori cu el. Mă socotea un om vesel. Beam aproape cât el, dar totdeauna am refuzat să-i dau cărţile mele. Îi spuneam: „Tot n-o să le citiţi, scumpe maestre, şi-o să puneţi să-mi scrie pe vreuna din femeile

— Care vă fac curte”. Mi-am păstrat cu încăpăţânare acest rol şi Victor Hugo a murit fără să mă cunoască. Doamna Daudet era o fetiţă la masa lui Hugo. Nu cuteza să sufle o vorbă, de frică, fără îndoială, să nu fie confundată cu ţâfnoasele din preajma maestrului. În fond, timiditatea ei era orgoliu. În fiecare duminică mă duc la Goncourt. Asta mă costă, dar tot mă duc. E atât de singur, atât de stingher! Eu am întemeiat Podul!

Cu instantaneul faci numai falsuri. Fotografiază un om care cade: obţii un moment, dar nimic care să semene cu o cădere.

M-am obişnuit să scriu tot ce-mi trece prin minte. Un gând îl notez în zbor, fie şi nesănătos sau criminal. Este limpede că aceste însemnări n-ar reda totdeauna omul care sunt în realitate. Suntem iresponsabili de bizareriile minţii noastre. Putem izgoni doar imoralul şi ilogicul, dar nu să le şi împiedicăm să vină.

Într-o zi, scrisesem că primele noastre impresii sunt singurele de neşters. Restul nu-i decât o repetiţie, un efect al deprinderii. A doua zi, am găsit această pagină brăzdată de zgârieturi de unghii: doamna Daudet o citise indiscret şi făcuse următorul raţionament: „Cu siguranţă că în afară de mine el a spus «Te iubesc» şi altor femei. Eu am venit după ele. Cât de sincere sunt atunci declaraţiile sale de dragoste?”

Viaţa este o cutie cu unelte care înţeapă şi taie. În fiece clipă ne însângeram mâinile.

M-am însurat tânăr, cu datorii de 40.000 de franci, din dragoste şi din calcul, de frica destrăbălării şi a concubinajului. Nevastă-mea avea vreo sută de mii de

franci. Întâi mi-am plătit datoriile, apoi am ajuns să amanetăm diamantele doamnei Daudet. Ea îşi ţinea socotelile ca o bună gospodină, dar cuvântul „munte de pietate” o îngrozea, scria în registrul ei: Acolo.

Într-o zi, apare Glatigny[26]. „Am venit să prânzim împreună”, îmi spune el. Îi răspund: „Mă bucur grozav că soseşti prea târziu, pentru că n-aveam decât o pâinişoară de zece centime, şi zău aşa! abia ce mi-a ajuns mie”. Glatigny m-a dus la Banville, de la care am împrumutat un franc şi patruzeci de centime.

Banville, un om pe care încă nu-l cunosc. Nu ascultă, nu simte nicio plăcere să „frunzărească o minte”, şi, asemenea cumpărătorilor, nu aşteaptă în fraza ta decât cuvântul care trebuie să-i provoace răspunsul. E un om doldora de anecdote pe care le povesteşte minunat, nu-mi face nicio plăcere să-l văd. Şi ne cunoaştem din 1856!

Nu te preocupa aşadar de familia dumitale! Niciodată n-ai să reuşeşti să-i fii pe plac. Tatăl meu asculta o piesă de-a mea. Cum un domn care se afla lângă el spusese: „E plicticoasă!”, numaidecât bravul meu tată a socotit hotărâtoare această părere, şi nici succesul piesei, nici articolele din ziare, nimic n-a putut modifica această părere pe care o datora unui imbecil oarecare. Altă dată, băiatul meu petrecuse o seară cu câţiva duşmani de-ai mei, care nu se sfiiseră să mă beştelească. Ce mutre mi-a făcut apoi… Le-am descris în însemnările mele, şi, într-o zi, bietul băiat va şti ce-am gândit despre el în seara, aceea. E un caiet pentru el, şi nu vreau să fie publicat vreodată. Îl va citi după moartea mea.

Băiatul meu Léon este o minte de prima mână. A scris câteva lucruri foarte reuşite pe care are curajul să nule: publice. Asta-i grozav!

Ai să reuşeşti, Renard. Sunt sigur, şi ai să câştigi bani „dar pentru asta, trebuie totuşi să-ţi tragi din când în când câteva picioare-n fund…

Simboliştii ăştia, ce oameni absurzi şi jalnici! Nici nu-mi vorbi de ei! Nu există nimic abscons. Orice om care are

26 Albert Glatigny (1839—1873), actor şi poet.

talent reuşeşte, şi cred cu fanatism că orice trudă îşi găseşte răsplată. Vino neapărat joia. Ai să întâlneşti câţiva oameni reci, şi alţii cu un creier puternic de savant ca al lui Rosny[27], care te năucesc cu vorbăria lor.

Am strâns cu putere mâna lui Daudet şi spunându-i: „Scumpe maestre, iată-mă înviorat pentru multă vreme”. […]

5 *martie*. Ieri, la Daudet, Goncourt, Rosny, Carrière[28], Geffroy[29], domnul şi doamna Toudouze[30], domnul şi doamna Rodenbach[31]. De ce am ieşit de acolo îngreţoşat? îmi imaginam fără îndoială că Goncourt nu-i om. Oare trebuie neapărat să regăsim la bătrâni meschinăriile tinerilor? Ce l-au mai forfecat pe bietul Zola, ajungând să-l acuze chiar că a cotit-o spre simbolism! Şi Banville, „bătrâna cămilă”, cum îl numeşte Daudet, care spune iar, de astă dată cu haz: „Dacă aş fi făcut arborele genealogic al lui Zola, aş fi fost găsit într-o zi spânzurat de una din crengile lui!…”

Goncourt, un militar voinic în retragere. Nu mi-a fost dat să-i constat spiritul: rămâne pe altă dată. Până la următoarea impresie, este omul repetărilor pe care le găsesc detestabile în opera fraţilor Goncourt. Rosny, un flecar savant, simte o plăcere deosebită să-l citeze pe Chateaubriand, mai ales *Memoriile de dincolo de mormânt*.

Carrière, un domn care strânge mâna celorlalţi cât mai aproape cu putinţă de coapsă.

Rodenbach, un poet care găseşte că suntem lipsiţi de naivitate, care a luat în serios articolul lui Raynaud despre Moréas, şi nu se mai descurcă în ironiile lui Barrés. A fost rugat să citească nişte versuri. A făcut nazuri. Ceilalţi au

---

27 J. H. Rosny, pseudonim comun al fraţilor Boex pînă în 1909, cînd încetează să mai colaboreze. Membri fondatori ai Academiei Goncourt. Nu se poate şti la care dintre fraţi se referă, în general, J. R.

28 Eugène Carrière (1849—1906), pictor.

29 Gustave Geffroy (1855—1926), dramaturg.

30 Gustave Toudouze (1847—1904), ziarist, romancier şi istoric.

31 Georges Rodenbach (1855—1898), poet.

insistat. El s-a făcut că le caută; ceilalţi l-au uitat. A venit vorba despre altceva şi nu şi-a mai citit versurile…

Proastă zi, ziua de ieri. Celor de la *Écho de Paris* li se pare că nuvela mea *Napul sculptat* e prea subtilă, iar mie mi se pare că oamenii noştri importanţi nu sunt destul de subtili. N-o să treacă.

Unde mai pui că de la intrare chiar, toţi invitaţii sunt rugaţi să-şi stoarcă pana într-un albumaş oferit de doamna Dardoise lui Lucien, cel mai mic dintre băieţii lui Daudet. Am scris şi eu:

„Raza de soare coborî să se joace pe parchet. Copilul o văzu şi se aplecă s-o apuce. Îşi rupse unghiile. Strigă cu durere: «Vreau raza de soare!» şi începu să plângă, furios, izbind cu piciorul.

Dar raza de soare plecă”.

Ce-o mai fi însemnând şi asta?

Doamna Dardoise. Femeile foarte bătrâne şi-au pierdut dragostea de tinereţe şi de viaţă…

Rodenbach povesteşte că Charles Morice s-a prezentat la Perrain, director la *Revue bleue*, şi i-a spus: „Domnule, am de spus o mulţime de lucruri. Sunt foarte multe lucruri de spus în momentul acesta”. Apoi, scoţând din adâncurile redingotei un petec de hârtie: „1. Simbolismul. 2. Racine, scumpul meu Racine (aici, o pauză). 3. Natura şi simbolul. 4. Simbolul şi natura. Nu-i totuna. Ar fi aşa treizeci şi şase de articole”.

Daudet spune:

— Şcolile sunt specialitatea Franţei. Aş fi avut mult mai mult succes dacă aş fi vrut să deschid o dugheană în faţa dughenei lui Zola. Dar noi am îngăduit să fim asociaţi cu el din indiferenţă, iar astăzi toată presa vorbeşte numai despre Zola. Nu mai există glorie decât pentru el.

Aduce vorba despre romanul lui Banville *Marcelle Robe*. Urmează o izbucnire de strigăte împotriva acestui domn care vrea să scrie romane fără documente. Goncourt spune:

— În ceea ce mă priveşte, încă n-am putut pătrunde în acest aluat gros…

Rodenbach spune:

— Pentru că generaţia sa nu l-a vrut, Anatole France s-a întors către tineri şi le-a spus: „Precum ştiţi, sunt de-ai voştri”. […]

Nu citesc nimic, de frică să nu găsesc lucruri bune.

Zâmbetul meu are gălbenare.

Ieri seară, Schwob şi cu mine ne-am despuiat inimile.

Este un om de-o inteligenţă deosebită care a trecut prin multe crize. A vrut chiar să se otrăvească.

— Timp de două minute, spune el, înainte de-a vărsa, am simţit atingerea morţii.

Îmi spune:

— La început, mi s-a părut că eşti un om rău, insuportabil, şi, în ciuda admiraţiei mele pentru dumneata, sufeream astă-seară, în timp ce veneam să cinăm împreună. Sufeream cu anticipaţie de contrazicerile dumitale.

Creierul este lipsit de pudoare.

Portretul lui Schwob. Iată un izolat. E de părere că noi venim prea târziu, şi tot ce ne mai rămâne de făcut după înaintaşii noştri e să scriem bine.

Spune: „Iată ce vreau să spun”, se ridică, se plimbă, uşor gârbovit, şi vorbeşte. Are arcada sprâncenelor proeminentă, o faţă rotundă şi simpatică, păr cât se poate de puţin şi felul onctuos de-a vorbi al unui seminarist distins. […]

8 martie. Fost azi la Daudet, de unde trebuia să mergem la Rodin, apoi la Goncourt. Am avut fără îndoială marea nefericire de-a nu-i fi pe plac. Ce m-o fi apucat că nu i-am lăudat la nimereală cărţile pe care nu i le-am citit.

Salut corect, politeţe strict necesară, şi niciun fel de invitaţie, nicio vorbă din partea soţiei sale despre soţia mea şi despre copil. Băieţaş, precis că ai făcut vreo gafă. Vai! viaţa ne calcă pe bătături… Daudet ne povesteşte ce grozav e fiul său Lucien, cum nici nu-i pasă de toaleta lui… despre o pereche de botoşei pe care i-a făcut anume pentru el, şi plecăm.

La Rodin, o revelaţie, o încântare, acea *Poartă a*

Infernului, mărunţişul acela, cât o mină, care se numeşte *Eternul idol*; un bărbat cu mâinile la spate, învins, sărută o femeie sub sâni, îşi lipeşte buzele de pielea ei, şi femeia are o înfăţişare nespus de tristă. Greu mă dezlipesc de această lucrare. O femeie bătrână din bronz, un lucru cumplit de frumos, cu sâni căzuţi, cu pântecele plin de zbârcituri, dar capul încă frumos. Apoi înlănţuirile de trupuri, înnodările de braţe, şi *Păcatul originar*, femeia încleştată de Adam, trăgându-l spre dânsa cu toată fiinţa ei, şi satirul sfârtecând o femeie în braţele lui, cu o mână între coapsele ei, contrastele acelea de pulpe de bărbaţi şi picioare de femei. Doamne, dă-mi puterea să admir toate acestea!

În curte, blocuri de marmură îşi aşteaptă viaţa, stranii prin însăşi forma lor şi, ai spune, prin dorinţa lor de-a trăi. Amuzant: eu, în postura omului care l-a descoperit pe Rodin.

Rodin, un tip de pastor, sculptorul voluptăţii dureroase, îl întreabă cu naivitate pe Daudet cum să-şi intituleze creaţiile uluitoare. Găseşte nişte nume nesărate şi banale, din mitologie de exemplu. Macheta unui Victor Hugo gol… ceva de un grotesc desăvârşit, de altfel.

La Goncourt: un muzeu de sus până jos. Zadarnic mă uit: nu văd nimic. Nu remarc nimic. În acest interior, Goncourt, tipul bătrânului colecţionar, indiferent faţă de tot ce nu-i mania sa, e la el acasă. Mă uit la nişte gravuri de Daumier. Goncourt ridică jumătatea volumului pe care îl lăsasem să atârne un pic: „Ştiţi, uneori se şi rupe: „Îmi spune:

— Nu vă simţiţi obligat să vă uitaţi, dacă vă plictisesc.

Casa nu pare solidă. Uşa „podului” se închide prost, bate veşnic, şi, ticsit cum e cu chinezării, „podul” pare una dintre cele mai bogate colibe de la Expoziţia universală.

— Nu fumaţi?

— Nu.

— Aha! vreţi să fiţi original. […]

Să scrii aşa cum sculptează Rodin. […]

23 martie. Balzac este poate singurul care a avut dreptul să scrie prost. […]

7 *aprilie*. Stil înseamnă să uiţi toate stilurile. […]

10 aprilie. Mi-a venit ideea să fac din *Parazitul* una dintre ipostazele lui *Morcoveaţă*; ceva cum ar fi experienţele lui sentimentale. Un fel de Tartarin. Ar fi Morcoveaţă între trei şi doisprezece ani, Morcoveaţă la douăzeci de ani, şi, mai târziu, Morcoveaţă între doisprezece şi douăzeci de ani. […]

aprilie. O vorbă de duh a Gloriettei[32]: „Dacă aş şti că voi muri, aş muri dinainte”. […]

Daudet, în vervă, ne povesteşte despre îmbarcările lui Gauguin, care ar tot vrea să plece în Tahiti ca să nu mai vadă pe nimeni, dar nu mai pleacă. Până şi prietenii lui cei mai buni au ajuns să-i spună: „Trebuie să pleci, dragul meu, trebuie să pleci”.

Criticul este un botanist. Eu, în schimb, sunt un grădinar. […]

M-am săturat să mă tot fac mic în faţa celorlalţi.

Vizitat în seara asta expoziţia lui Eugène Carrière. Nebunia dureroasă a fetiţelor, a fetelor tinere, de-o drăgălăşenie, de-o graţie înfricoşătoare de nebune vesele. Mame bolnave şi *nebune*, cu sâni urâţi şi prost desenaţi, care îşi alăptează copiii. Un prunc cu flori roşii în cap şi cu înfăţişarea unui hopa-mitică hidos. Poză frecventă: capul sprijinit în mina. Aderenţa cărnurilor. Figuri tăiate parcă în piatră. Geffroy, un melancolic tăcut, pretinde că toate aceste capete gândesc. Eu nu cred: mai degrabă şi-au pierdut facultatea de a gândi. Sunt aproape moarte, inerte, ca după o catastrofă groaznică. „Păi, ce, parcă viaţa e ceva vesel?” spune Geffroy. Şi-apoi, la naiba! oamenii aceştia ne-ar târî în cine ştie ce văgăuni. Sunt interesanţi, dar altceva nu mai ştim. Ne extaziem foarte uşor în faţa lor. Acolo unde probabil că pictorul n-a căutat decât un joc de lumini sau de linii, noi vedem câte şi mai câte, lumea de apoi. Iată mâzgăleala ajunsă să egaleze capodopera. Te

32 Marie Renard (1871—1938), soţia lui J. R. numită şi Mari- nette şi Marinon. Cu acest nume J. R. îşi va boteza şi casa de la ţară.

simţi ca beat. Trebuie neapărat să te dezbeţi şi să pleci. Nu asta înseamnă mare artă. […]

mai. Ce este imaginaţia noastră în comparaţie cu cea a unui copil care vrea să facă o cale ferată din câteva fire de sparanghel?

mai. Dobândeşte talentul de-a spune fără să caşti: „Interesant”. […]

Omul cumsecade care este Rodin ne spune cu naivitate: „Am fost elevul lui Barye, dar nu-l înţelegeam. Mi se părea prea simplu pentru a fi un mare artist”.

7 mai. Să înşfaci de ceafă ideea fugară şi să-i striveşti nasul de hârtie.

Simt. Presimt că fraza mă va chinui. Va veni ziua când nu voi mai putea scrie un singur cuvânt.

Mi-era frică să nu ajung mai târziu doar un Flaubert de salon, inofensiv. […]

9 mai. Totul e frumos. Trebuie să vorbim despre un porc ca despre o floare.

mai. Văzut ieri expoziţia Monet. Căpiţele acelea cu umbra lor albas. tră, câmpurile împestriţate ca nişte batiste în carouri. […]

Moréas spune: „Eu semăn cu Racine”. […]

Cină la Barrés. D’Esparbès[33] ne povesteşte despre Alphonse Allais în postură de soldat.

Într-o zi, vede drapelul regimentului într-un ungher şi se repede întrebând: „Unde este umbra, umbra drapelului?”

Caporalul era un corsican, Bellagamba, pe care l-a numit numaidecât „domnul Bellejambe”.

Venea la instrucţie târând arma de baionetă şi, în fiecare clipă, ieşea din rând ca să se uite la ceilalţi când caporalul spunea: „Cutare, suge burta”.

Într-o zi i-a spus caporalului:

— Domnule Bellejambe, e o dimineaţă frumoasă. Cerul e limpede, păsările ciripesc. Eu plec.

Şi a ieşit din rânduri, târându-şi ca de obicei puşca

33 Thomas E., numit Georges d’Esparbès (1864—1944), desenator, apoi ziarist, autor de romane istorico-militare.

de baionetă.

Toate acestea cu o înfăţişare aiurită. Colonelul îl ierta întotdeauna, iar în cele din urmă i-a dat drumul să plece. Din douăzeci şi opt de zile, a făcut vreo cinci sau şase. […]

De zece ani, Charles Morice e portarul simbolismului. Stă acolo în prag, şi el este cel care îi lasă pe toţi tinerii să pătrundă. […]

Să nu fii niciodată mulţumit: aici e toată arta.

18 iunie. Fii liniştit! N-am să uit niciodată serviciul pe care ţi l-am făcut. […]

Iulie. *Parazitul* este povestea unui tânăr insuportabil care vorbeşte toată ziua şi nu dovedeşte nimic.

Iulie. Poate că războiul nu-i decât revanşa animalelor pe ţâre le-am ucis.

Iulie. Este oare de crezut că o carte are pudoarea ei, şi nu trebuie să vorbim despre ea prea mult? […]

august. De vreme ce „stilul meu” poate fi recunoscut, înseamnă că fac veşnic acelaşi lucru, din păcate! […]

7 *octombrie*. Schwob: „Da, publică *Parazitul*. Lumea te aşteaptă. Toţi pretind că n-ai suflu”. Rosny îmi spunea aseară: „Da, superioritatea lui în lucrurile mărunte este incontestabilă, dar ar trebui să-l vedem în cele mari”.

Căpuş[34]: „De ce credeţi că Ollendorf[35] ar refuza *Parazitul*! Doar publică în fiecare zi câte un volum. Unde s-a mai pomenit editor care să refuze o carte?” […]

9 octombrie. O fată tânără, victimă a unui accident datorat bunăvoinţei.

Adevărata fericire ar fi să ne amintim de prezent.

Ce căsnicie! Nu mai terminaţi odată cu gângurelile voastre? Parcă am fi la un vânzător de păsări! […]

Poate că oamenii cu memorie foarte bună sunt lipsiţi de idei generale. […]

Aş vrea să fiu în proză un poet mort care se regretă.

Proza trebuie să fie un vers care nu încape în rând. […]

22 octombrie. Prietenii mei mă aşteaptă la roman, ca

34 Alfred Capus (1858—1922), ziarist şi autor dramatic.

35 Paul Ollendorf, editor.

la un colţ de stradă. […]

e să fii rău pe hârtie.

Descrierea unor ţărani se poate face şi fără greşeli de ortografie.

30 octombrie. O frază solidă, construită parcă din litere de firmă, decupate din plumb.

Nu rid de gluma dumitale, ci de cea pe care o voi face eu.

noiembrie. Este uimitor cât câştigă toate celebrităţile literare când sunt văzute caricatural! […]

8 noiembrie. Când eşti foarte tânăr, ai originalitate, dar nu talent. […]

30 noiembrie. Barrés uită deseori că ceea ce el numeşte dispreţuitor „o povestire” e mai greu de făcut decât o cugetare filosofică. […]

decembrie. O idee nu înseamnă nimic! Dacă n-ar fi fraza, m-aş duce să mă culc.

decembrie. E rău să vrei să le placi oamenilor de talent.

Ce mortăciune ar fi o literatură pe placul lui Barrés!

Scriitorii pe care îi socotim talentaţi şi pe care nu-i citim niciodată. […]

decembrie. Toate bune şi frumoase, dar în lună când vom merge?

decembrie. Era atât de urât, încât atunci când se strâmba nu mai era chiar atât de urât.

7 *decembrie*. Nu există decât un singur fel de-a fi ceva mai puţin egoist decât ceilalţi: să-ţi mărturiseşti egoismul.

11 decembrie. Îmi recunosc cu multă umilinţă orgoliul. […]

Mare păcat că gustul nostru înaintează în timp ce talentul nici nu clinteşte.

decembrie. În definitiv, ce datorez eu familiei mele?

— Nerecunoscătorule! Câteva romane de-a gata.

21 decembrie. E o greşeală obişnuită să-ţi închipui că doi oameni care se tutuiesc sunt şi prieteni.

— Întâlnit, la Schwob, pe André Gide, autorul

Caietelor lui André Walter. Schwob mă prezintă drept un încăpăţânat antipatic.

— Chiar dacă nu sunteţi, spune Gâde, cu o voce piţigăiată, păreţi.

Gâde este un imberb, guturăit şi răguşit, fălcos peste măsură, cu ochii între doi burleţi. E îndrăgostit de Oscar Wilde, a cărui fotografie o văd pe cămin: un domn cu carne flască, foarte distins, imberb şi el, descoperit de puţină vreme.

Imposibil să-l ai pe Courteline la cină. Cinează în fiecare seară în familie.

— Dar, spune Schwob, dumneata cinezi în fiecare marţi cu Mendès.

— Mendès e tot familia mea, răspunde Courteline. […]

Anul 1892

2 ianuarie. Un poet simbolist îi citeşte unui prieten descrierea iubitei sale.

— Se poate, exclamă prietenul, să căsăpeşti în halul ăsta o femeie!

Când te gândeşti că va trebui să murim, că ne este imposibil să nu ne fi născut! […]

Ah! Dacă am putea, cocoţaţi pe un scaun, să ne lipim urechea de lună! Câte ne-ar spune! […]

Ianuarie. Mersul actorului care se retrage cu pas şovăielnic, ascultând dacă nu este aplaudat.

Spune ce pofteşti despre Boileau: oricum, tu îl cunoşti, în timp ce el nu te cunoaşte. […]

Ianuarie. Era un om acrit… de succes. […]

La cină, Schwob.

— Iată ce ne-a povestit Daudet. Cina la Victor Hugo. Fireşte, marele poet prezida, dar se afla la un capăt al mesei, izolat, iar invitaţii se retrăgeau treptat din preajma lui, se duceau spre tineret, spre Jeanne şi Georges[36]. Poetul era aproape surd, şi nimeni nu vorbea cu el. îl uitaseră, când deodată, către sfârşitul mesei, se auzi vocea marelui om cu barba încâlcită, o voce profundă, venind de

36 Frate şi soră. Nepoţii după fiu ai lui Victor Hugo.

departe, şi care spunea: „Nu mi s-au dat biscuiţii!…”

Léon Daudet, inteligent, în unele privinţe neliniştitor. Se lansează într-o conversaţie, sau fuge dintr-un colţ într-altul al salonului, împins parcă de un resort.

— Detest, spune Schwob, oamenii care mă numesc „scumpe confrate”, care ţin morţiş să mă aşeze în rând cu ei.

Şi tot el:

— Baudelaire spunea într-o berărie: „Aici miroase a distrugere.

— Nicidecum, i-a răspuns cineva. Miroase a varză acră, a femeie niţel năduşită”. Dar Baudelaire repeta îndârjit: „Când vă spun eu că aici miroase a distrugere”.

15 ianuarie. Serile de la Daudet! Lucrurile cele mai interesante pe care le auzi acolo:

Goncourt: „Maupassant ştie meserie. Nuvela normandă îi iese foarte bine, deşi la drept vorbind găseşti în Monnier[37] lucruri mai hazlii decât în *Porcul de Morin*[38]. Dar nu-i un mare scriitor; nu-i ceea ce noi numim un artist”.

Care noi? repetă: „Nu-i un artist”, se uită în jurul lui să vadă dacă protestează cineva, dar nu protestează nimeni.

Daudet: „L-a ucis, dragul meu, dorinţa de-a scrie cu e carte mai mult decât ceilalţi. Îşi spunea: Barrés a publicat, Bourget, Zola, au publicat, iar eu n-am publicat încă nimic anul acesta. Asta l-a ucis”…

Mâna lui Goncourt are moliciunea unei plăpumi umede. […]

26 ianuarie. Astăzi, capul de ciment, creierul de ipsos. N-am putut scrie un rând. Scuip negru. Dau negreală din mine ca o sepie. Nu se întâmpla nimic, nu primesc nicio scrisoare, nicio vizită şi nici nu-mi vine să

---

37 Henri Monnier (1799—1877), scriitor, actor şi pictor, creatorul burghezului suficient încarnat în eroul său celebru : Joseph Prudhomme (1857).

38 Ce cochon de Morin, nuvelă din volumul Les Contes de la bécasse (1882) de Guy de Maupassant.

lucrez. Nu primesc nici măcar poliţa pe care o aştept. Şi mereu acel fior care îmi încreţeşte pielea la orice atingere mai apăsată a veşmintelor. În faţa mea, într-un balcon, o negresă mică şi slută care scutură covoare. De ce nu şi-o fi întorcând pielea pe dos, pielea ei de gheaţă udă care nu vrea să lucească? Aştept inspiraţia, ca o pompă. A imita natura, sunt perfect de acord, dar, mai întâi, ea trebuie să ni se arate.

27 *ianuarie*. Un om liber trebuie să-şi ia din când în – când libertatea de-a fi sclav.

Vorba unui bogat către un sărac.

— Uite, dragul meu, ţine o bucată de pâine. Numai de pâine nu ţi se face scârba niciodată.

30 ianuarie. Schwob îmi spune că Foraine entuziasmat de *Parazitul*, care lasă mult în urmă, prin cruzime, *Bouvard şi Pécuchet*[39], nu prin talent, fireşte. Oh! Nu se pune problema talentului. De talent nici n-a fost vorba.

Unii oameni văd de parcă ar avea ochii în vârful unei prăjini, foarte departe de creier.

Schwob şi-a început jurnalul. Îmi citeşte. Regăsesc, dar redactate, lucruri deja notate de mine.

Întâlnit pe Goncourt la Ollendorf. Faţa lui mi se pare mai obosită, molfăită parcă de timp. Se preface că nu i se adresează decât lui Schwob. Vorbeşte despre *Jurnalul* său care îi atrage duşmani, mai ales când vrea să fie amabil; dar acum s-a terminat: restul va apărea după moartea lui, peste treizeci de ani, să zicem douăzeci.

— Asta înseamnă sinucidere.

— O să ajungem şi acolo, spune el, mai ales când omul de litere va câştiga bani.

— Ceea ce ar trebui să faceţi, spun eu, e să vă autodescrieţi aşa cum îi descrieţi pe ceilalţi.

— Cum procedaţi? întreabă Schwob.

— Împreună cu fratele meu, scriam, seara, înainte de culcare, tot ce auzisem în cursul zilei. Ce mai! Trebuia să stăm mereu de veghe. N-am vorbit nici despre ideile mele

39 Roman de Gustave Flaubert.

politice, dar am o politică foarte curioasă.

— Câte confesiuni ne va atrage confesiunea dumneavoastră! spune Schwob.

— Da! Până şi Gaston Jollivet[40], pe care l-am întâlnit deunăzi, mi-a spus: „Amuzant, *Jurnalul* dumneavoastră. Am să-l încep şi eu pe al meu”.

Curând va apărea *Parazitul* şi Gloriette mi-a spus că a întâlnit-o pe… doamna Vremet[41]. Se pare că s-a îngrăşat şi seamănă cu un gogoloi. Tot cochetă, îmbrăcată după ultima modă. Fiica ei îi ajunge până la umăr.

Prefaţă pentru *Parazitul*:

L-aş suporta bucuros pe omul care mi-ar spune: „Ia te uită ce frumoasă e barba mea blondă!” Dar nu-l pot suferi pe omul care-mi spune: „Află că eu sunt cinstit”. Ştiu că şi dumneata, exact ca mine, săvârşeşti cel puţin o ticăloşie pe zi.

Ba nu cred în nimic, ba cred în orice.

Celor care mă vor întreba de ce n-am pus această prefaţă la începutul cărţii, le voi răspunde: Romanul are oricum trei sute douăsprezece pagini de tipar. Ar ajunge prea gros. Alt motiv n-am.

Ce ne va salva? Credinţa. Nu vreau să fiu credincios „şi nu ţin să fiu salvat.

Poate că războiul ar reaşeza totul, dar dacă mă voi alege cumva cu un glonte, într-adevăr totul se va aranja „iar dacă nu mă voi alege cu nimic, degeaba mă voi fi deranjat. *Jurnalul fraţilor Goncourt* a făcut un mai e rău. Se pare că Barrés l-a agravat. Nu ne mai rămâne decât s-o luăm de la început, exagerând.

S-a urmărit să se scrie drăguţ, apoi feroce.

Feroce: oameni-lei, tigri. Ce caraghioslâc! N-avem nici măcar prostia animalelor.

Mi-aş iubi mai mult familia, dacă ar fi comis vreo crimă îngrozitoare pe care aş putea s-o studiez; dar, dacă aş fi comis eu însumi crima, atunci, fericirea vieţii mele ar fi asigurată.

---

40 Gaston Jollivet (1842—1927), ziarist.

41 Eroina romanului Parazitul, modelul acesteia fiind doamna Galbrun.

Pozez? De ce?

Nu-i vina mea.

Această carte va răni multă lume. M-a rănit şi pe mine însumi, de parcă sufletul mi-ar fi carne vie. Îmi imaginez că n-am fost sincer. Prea am vrut să fiu sincer ca să fi reuşit.

Unii prieteni se vor recunoaşte în paginile ei. Mă gândesc că i-am bârfit destul de tare, ca să se simtă măguliţi.

Şi-apoi, ni se tot spune: „Priviţi viaţa!”

Eu am privit oamenii trăind.

În definitiv, nu ţin să fi văzut corect. Aveam oare lentile pe ochi?

Mi se pare că, odată lansat, aş scrie despre psihologia unui câine „a unui picior de scaun. Am evitat plictiseala.

Cu toţii suntem nişte bieţi imbecili (vorbesc pentru mine, bineînţeles), incapabili să fim buni sau răi timp de două ore în şir.

Dacă am avea curajul să ne sinucidem!… în fond, nimeni nu ţine morţiş să se sinucidă.

Datoria?… Ah! nu, ia lăsaţi-mă în pace.

Toate astea sunt banale. […]

4 februarie. Îşi înhăţa capul de ceafă şi-l scutura deasupra paginii albe de parcă ar fi vrut să pice dintr-însul cuvintele încă necoapte, greu de desprins.

februarie. Să nu fii prea aspru cu tine însuţi şi să pretinzi de la ceilalţi numai perfecţiunea. […]

18 februarie. Întotdeauna când se privea în oglindă, era ispitit s-o cureţe.

februarie. Schwob povesteşte:

— Mendès a spus cu martori de faţă: „*Parazitul* mi se pare foarte reuşit. Trebuie să-l avem pe Renard printre noi. Reproduceţi un capitol în *Suplimentul* nostru”.

Eu: „Orice s-ar spune, acest Mendès e un mare talent!”

februarie. Gestul stânjenit al domnului care ţine, între degetul mare şi arătător, ceva extras din nas.

Cum Haracourt[42] bârfeşte premiera piesei *Germinie Lacerteux*[43], Goncourt exclamă: „Şi eu care-l consideram plin de talent!”

23 februarie. Cât de multă plăcere mi-ar face să fiu bun!

29 februarie... înaintaşii noştri vedeau caracterul, tipul continuu. Noi, în schimb, vedem tipul discontinuu, cu acalmiile şi crizele sale, cu clipele sale de bunătate şi clipele sale de răutate. La noi, pretenţia de-a scrie adevărat pe care au avut-o toţi marii scriitori e din zi în zi mai puternică. Dar oare ne apropiem de adevăr? Mâine sau poimâine nu vom mai fi autentici, şi aşa mai departe, până ce universul va obosi de inutilitatea lui.

4 martie. Mici răutăţi aflate despre *Parazitul*.

— Asta-i o carte de mitocan.

— O insultă adusă cinstei.

— Daudet: Unde s-au mai pomenit femei cârpind izmene în faţa unor bărbaţi tineri?

— Goncourt: Ba, dimpotrivă! e foarte bună.

— France către Schwob: Mi se pare o carte admirabilă, dar cum îţi închipui că aş putea vorbi despre ea cititorilor mei?

9 martie. Ieri, cină oferită de revista *La Plume*. Rare, figurile inteligente de oameni inteligenţi. Sluţenii studiate ca nişte măciulii de baston. Hidosul Verlaine: Un Socrate ursuz şi un Diogene jegos; ceva de câine şi ceva de hienă. Dârdâind, se prăbuşeşte pe scaunul pe care cineva are grijă să-l potrivească în spatele lui. Oh! râsul acela pe nas, un nas precis ca o trompă de elefant, pornind din sprâncene şi din frunte!

La intrarea lui Verlaine, un domn care, cu câteva clipe mai târziu, s-a dovedit a fi un imbecil, spune:

— Glorie geniului! Nu-l cunosc, dar glorie geniului!

Şi bate din palme.

Avocatul revistei *La Plume* exclamă:

— Dovada că are geniu e că nici nu-i pasă.

---

42 Edmond Haracourt (1856—1941), poet.

43 Adaptare după romanul omonim al fraţilor Goncourt, 1865.

Apoi i se aduc nişte mezeluri pe care Verlaine le rumegă.

La cafea, e scos cu o mulţime de „Maestre”, „scumpe Maestre”; dar el e neliniştit şi întreabă ce s-a întâmplat cu pălăria lui. Seamănă cu un zeu beţivan. N-a mai rămas din el decât cultul nostru. Pe o ruină de redingotă – cravată galbenă, pardesiu care în multe locuri se lipeşte fără îndoială de-a dreptul de piele –, un cap de piatră de talie de la demolări.

Cazals[44]: Lamartine copil după ce s-a jucat într-o gârlă cu obiecte nu prea curate. La gât îi atârnă o zdreanţă de dantelă. O voce cleioasă, şi mâini moi pe care trebuie să le aduni printr-o strângere de mână. Îmi spune:

— Hai, vino să-ţi cânt picioarele lui Peladan[45], numai dumitale.

Dar eu am altă treabă. Şi-apoi, mi se pare nespus de caraghios, ca semn de simpatie, să mi se cânte picioarele lui Peladan!

Charles Buet: cataclismul în osânza şi jeg.

Fiul său, un tânăr foarte reuşit, cu un inel în deget, şi foarte fericit că are intrare liberă în culisele literaturii.

Deschamps îmi rosteşte numele. Numaidecât, Scholl se ridică, vine la mine şi-mi spune, cu belşug de complimente:

— Ieri, mă aflam în loja Feliciei Mallet[46] care citea cartea dumitale. Mi-a spus: „Citeşte-o neapărat: e admirabilă!” Asta-i şi părerea mea. Şi-apoi, dumneata ai reînnoit un cuvânt. Care va reintra în circulaţie. Ştii că a trebuit să-l caut în dicţionar?

Spun: „Da! Da! Maestre! Maestre!” Şi toate privirile aţintite asupra mea sunt nişte săgeţi de plumb.

Se cântă, şi toţi mac-nabetiştii[47] defilează. Până la

---

44 F.-A. Cazals (1865—1907), şansonetist, ziarist şi scriitor. Prieten cu Verlaine.

45 Josephin Peladan numit le Sâr (1858—1918), eseist, romancier, dramaturg ocultist.

46 Félicia Mallet (1863—1928), cîntăreaţă şi actriţă.

47 De la Maurice Mac-Nab (1856—1885), şansonetist şi poét.

urmă, moda asta de-a bate câmpii cu gravitate e ucigătoare.

Deschamps spune:

— Dacă-ţi închipui cumva că mă amuz!

Şi cina aceea. Mâinile negre ale chelnerului, lucrurile negre ale chelnerului, lucrurile negre din farfurii, ciozvârta de came câlţoasa mâncată în nişte farfurioare… Willyse duce după provizii la cârnăţarul vecin. E hazliu! Atâta doar că nu le mănâncă, şi cârnaţii agitaţi în chip ameninţător sunt doar un pretext pentru urlete…

Întorcându-mă împreună cu Rachilde[48], discutăm despre inteligenţa ei neînţeleasă, nerecunoscută, şi despre sterilitatea noastră. Straniu! Există câte o carte ce ni se pare frumoasă, ne atrage, de care ne simţim atraşi şi pe care n-am vrea totuşi s-o scriem. Pentru că n-are niciun rost să scrii asemenea lucruri? Foarte straniu!

— Ei, spune Remâcle[49], credeţi că femeia este ceva simplu?

— Bineînţeles! Aş vrea să scriu, spun eu, o carte în care femeia ar fi înfăţişată ca o făptură simplă, în opoziţie cu femeia-labirint din ultimii ani literari.

Morala cinei: birtaşul a observat că cel puţin şaisprezece dintre noi nu plătiseră.

— Mare lucru şi geniul! spune Dubus. Îţi dă dreptul să fii porc, şi să-ţi impui viciile şi păduchii. Pare ceva foarte firesc. […]

Ochii lui Verlaine parcă striviţi sub bolovanul frunţii.

 martie. Oare fiul lui Verlaine seamănă cu Rimbaud? […]

Există în Verlaine, spune Schwob, un om cinstit, un cetăţean, un patriot, care crede în utilitatea vieţii sale, care spune: „Eu am dăruit glorie Franţei”, şi-ar vrea să fie decorat.

 martie. Analiza unei cărţi! Ce-am spune despre un comesean care, mâncând o piersică zemoasă, ar scoate bucăţile din gură ca să le vadă? […]

---

48 Pseudonimul doamnei Marguerite Valette (1860—1953), publicistă.

49 Adrien Remâcle, romancier.

Tare aş scrie monografia unei cârtiţe. […]

26 martie. Ar vrea să dea mâncare cuvintelor, în căuşul palmelor. […]

E totuşi amuzant că nu sunt în stare să citesc fără să casc două pagini din Thackeray, al cărui humor îl am şi eu, pare-se.

— *Aprilie*. Să renunţ cu orice preţ la frazele lungi, care sunt mai degrabă ghicite decât citite. […]

Să pictezi pe pânze de păianjen.

6 aprilie. Formula noului roman e să nu scrii roman. […]

Oscar Wilde prânzeşte alături de mine. Originalitatea lui este că-i englez. Îţi dă o ţigară, dar o alege el. Nu face ocolul unei mese: deranjează o masă. Are o faţă plămădită din viermişori roşii, dinţii lungi şi ciuruiţi de carii. Este enorm şi poartă un ghiul enorm. Schwob are nişte şfichiuri roşii pe albul ochilor. Wilde spune:

— Loti şi-a tipărit acuarelele. Doamna Barrés este urâtă. N-am văzut-o. Nu văd ce e urât. Cunosc felul de-a lucra al lui Zola, da: documente. Într-o zi, un prieten de-al meu i-a adus două vagoane. Zola a trebuit să se culce afară. Trei sute de pagini despre război! Întorcându-se de la Tonkin, un prieten îmi spunea: „Când eram învingători, păream nişte copii care se joacă cu mingea; învinşi, păream nişte jucători care joacă într-un tractir cu cărţi soioase”. Asta mi-a spus ceva mai mult decât *Prăbuşirea*! […]

21 aprilie. Plictisul îşi întinde crengile deasupra mea. […]

30 aprilie. Ironia este pudoarea omenirii. […]

Ne aduceţi cumva niscai soluţii din lumea de Dincolo? Nu? Atunci lăsaţi-ne. Credeţi că le puteţi găsi? „Da”. Înseamnă că vă ignoraţi limitele inteligenţei. Nu ştiţi că tot ce putem face e să plângem moartea? […]

Byvanck[50], un om onest care spune totul pe şleau:

— În manuscrisele dumitale, Renard, am observat dorinţa frecventă de-a te îneca.

50 Willem-Gertrud-Cornelis Byvanck (1848—1925), scriitor şi eseist.

— Deocamdată mă mulţumesc doar să pescuiesc cu undiţa.

— *Parazitul*, spune Byvanck, este o carte necesară.

— Iată un epitet, spune Valette, pe care noi nu l-am fi găsit. Pentru mine, este o carte umoristică.

— Ba deloc! răspunde Byvanck. Găsesc că aminteşte mult mai mult de Molière decât mai ştiu eu care ironist englez. Ca şi *Tartuffe*, *Parazitul* stârneşte râsul cu incidente tragice. […]

13 mai. O vorbă a lui Verlaine la cina revistei *La Plume*.

— Tare aş vrea să-i dau un cadou iubitei mele.

— Ce anume? întreabă Deschamps.

— Nişte mere noi.

— Îi spun eu chelnerului să vă pună vreo câteva într-o pungă de hârtie.

Verlaine, după câteva clipe:

— Mai bine, nu. Ar fi în stare să le mănânce. […]

Să nu faci niciodată ca ceilalţi în artă; în morală, să faci ca toată lumea. […]

Un legător care ostenea din greu să şteargă dedicaţiile de pe cărţi. Le considera pete. […]

O inimă de douăzeci şi cinci de tacâmuri.

Nu mai avea memorie, şi, în fiecare dimineaţă, se trezea fără amintiri, tânăr ca o frunză verde.

— *Iunie*. Ţăranii spun: „Avem în ţara noastră tot ce ne trebuie”. Dar nu le trebuie nimic.

Iunie. Talentul e ca banul: nu-i nevoie să-l ai pentru a vorbi despre el.

Am început să-mi fac duşmani pentru că n-am fost în stare să găsesc vreun har tuturor celor care mi-au spus că sunt plin de talent. […]

Melancolic ca o buturugă care arde.

Când mă gândesc că, dacă aş fi văduv, aş fi obligat să cinez în oraş. […]

14 iunie. Personalitatea unei picături de apă. […]

Iulie. Să scrii cu cuvinte răstocite. […]

Să fii limpede! Suntem atât de puţin capabili de

efortul de a-i înţelege pe ceilalţi! […]

La douăzeci de ani gândim profund şi prost.

Ea păli ca o frunză care se răsuceşte. […]

Iulie. Un Racine pe masa lui Verlaine.

— Într-o dimineaţă, spune Schwob, m-am dus la Verlaine, într-un han puchinos. Inutil să vi-l descriu. Deschid uşa. Văd un pat jumătate de lemn, jumătate de fier, un ţucal de tinichea plin cu toate cele, şi duhnea îngrozitor. Verlaine era culcat. Vedeai smocuri de păr, de barbă şi un pic din pielea feţei, un fel de ceară de un galben hidos, putregăit.

— Sunteţi bolnav, maestre 7

— Hu! Hu!

— V-aţi întors târziu, maestre?

— Hu! Hu!

Faţa i s-a întors. Am văzut tot gogoloiul de ceară din care o bucată, mânjită de noroi, maxilarul inferior, sta să se desprindă.

Verlaine mi-a întins un vârf de deget. Era îmbrăcat din cap până-n picioare. Doar ghetele murdare ieşeau dintre cearşafuri. S-a întors la perete huhuind.

Pe noptieră era o carte: un Racine.

Tot Schwob îmi spune:

— Ia întreabă-l pe Barrés despre moartea lui Hennequin.[51] îi place s-o povestească. Din ea învăţăm, spune el, că Hennequin era un suflet neprihănit, de ce Odilon Redon face desene proaste, şi că doamna Hennequin avea o inimă romană.

Vrând să facă o baie, Hennequin i-a spus lui Redon:

— Să nu te uiţi.

— Niciodată nu privesc goliciuni, a răspuns Redon.

S-a întors cu spatele şi-a rămas neclintit vreme îndelungată. Între timp, Hennequin se îneca.

Când i-au adus trupul acasă, doamna Hennequin a spus:

— Iată o floare secerată. […]

---

51 Emile Hennequin (1859—1888), critic literar, traducătorul lui Edgar Poe. A murit înecîndu-se.

Frunzele moarte ale stilului. […]

Dacă inspiraţia ar exista, n-ar trebui s-o aşteptăm; dacă ar veni, ar trebui s-o gonim ca pe un câine.

Să reiau eventual Cârcăiacii2 în stil direct! Aş spune: „Tata, fratele meu, sora mea”. Aş fi un personaj care observă: n-aş juca niciun rol, dar aş vedea totul. Aş remarca, de pildă, că burta servitoarei se umflă. Aş spune: „Oare ce-o să se întâmple?” Aş observa mutrele tuturor. Aş spune: „Hait! Să vezi că acuma mămica o s-o alunge!” Să altoiesc povestea Louisei pe aceea a Annettei[52]. Accesoriile le-aş furniza eu. Ar fi amintirile unui copil teribil. Aş spune: „M-am ales eu c-o scatoalcă, dar ştiu c-am râs”. Să fac ceva foarte vesel la suprafaţă şi tragic dedesubt. Mama nu observă nimic. Trăncăneşte atât de mult!

Aş avea astfel *Morcoveaţă*, sau copilăria, *Cârcăiacii*, adolescenţa, şi *Parazitul*, vârsta de douăzeci de ani. Să compun astfel o satiră intimă. Sâc! Sâc! […]

24 august. Pentru a-şi acorda dreptul de-a lenevi, era destul ca o muscă să se aşeze pe foaia albă de hârtie. Nu scria, de frică să n-o deranjeze.

Ori de câte ori suflă vântul în cămin, Morcoveaţă se gândeşte la copilăria lui. […]

septembrie. Frica de plictiseală este singura scuză a muncii.

septembrie. Să fii copil şi să te joci singur, în plin soare, în piaţa unui orăşel. […]

septembrie. Se temea de muncă şi se plictisea când nu muncea.

A %vut o mare bucurie şi a trăit din ea până la moarte.

Cât despre orizont, era extraordinar: nu se mai vedea.

Plângea cu găleata.

Idei muiate în cerneală.

Să scrii o serie de poveşti indiene într-un decor modern. […]

— *Octombrie*. La moartea domnului Ernest Renan,

52s Annette, servitoarea din Morcoveaţă.

câţiva tineri se întreabă îngrijoraţi ce-o să se întâmple cu noi. De credinţă ne lipsim. Aş vrea să aud un om suferind de îndoială ca de un panariţiu, şi urlând de durere. Atunci, aş crede în durerile morale.

M-am dus şi eu să-l văd pe Renan. […]

Moartea celorlalţi ne ajută să trăim. […]

Binevoitor cu omenirea în general, şi necruţător cu fiecare individ.

Schwob, un om din aluatul lui Taine şi al lui Renan.

Gazetăria îl limpezeşte pe Barrés.

Claritatea este politeţea omului de litere. […]

Visează o curtezană virginală, cu un trup atoateştiutor, şi un crin în creier. […]

octombrie. Nu scriu versuri, pentru că îmi plac atât de mult frazele scurte, încât un vers mi se pare încă dinainte prea lung. […]

octombrie. Uneori, se credea mare artist, voia să îmblânzească viaţa, şi, stângaci, nu reuşea să scrie decât tâmpenii greoaie.

Pentru a ajunge la realitate, proceda prin reverii succesive.

Omul adevăratei glorii este cel pe care îl cunoşti fără să fi citit vreodată ceva scris de el. „Trâmbiţele Gloriei” nu ne-au trâmbiţat decât numele său.

Se va spune despre el că era cel mai mare scriitoraş. […]

28 octombrie. Rara, scurta bucurie de-a simţi că te desăvârşeşti un pic, an de an.

Domnul care ne spune: „Am trecut şi eu printr-asta!”

Imbecilule! Trebuia să rămâi acolo: atunci ţ* m-ai fi interesat. […]

O gâscă cu gât de lebădă.

Un fruct atât de frumos incit pare artificial. […]

19 noiembrie. O literatură de crab. […]

Fulgerele, care sunt ca nişte urme de gheară nevăzută. […]

În timpul unei pauze de orchestră, se auzi o voce spunând:

— Oh! eu le prefer cu unt. […]

decembrie.

— Zola nu scrie o frază, spune Claudel, ci o pagină.

Tocmai găsise o nouă definiţie a vieţii. […]

Şi orele când n-ai vrea să scrii decât muzică!

Se poate spune despre el că are un caracter… oficial. […]

Anul 1893

Ianuarie. Mai ales gesturile îl caracterizau. Lua cuvintele de-a dreptul din gură şi, după ce le scotea, le ţinea o clipă între degete, să sclipească, asemenea unor inele.

Ianuarie. Docquois îmi spune:

— Dumneata faci de fapt nişte frunze care cad dintr-un copac. Cei care nu înţeleg se întreabă unde-i copacul. […]

Surâsul este începutul grimasei.

Ianuarie. Voluptatea minciunii.

Când laudă pe cineva, i se pare că se defăimează puţin.

Se îndatora, pe măsura resurselor sale. […]

 ianuarie. Nu-i primea decât pe critici şi-i spunea fiecăruia: „Numai dumneata mă înţelegi”.

— Şi ce mai face doamna?

— Vă mulţumesc: foarte bine… Ah! dar ce spun eu! A murit.

e Prin barba lui puteai vedea cât de urât ar fi fost fără barbă.

Un scriitor foarte cunoscut anul trecut. […]

Pictorul care se pregăteşte să picteze soarele face teorii, şi, când să înceapă, soarele s-a dus. […]

Dublă fericire! spune el, am primit o veste bună, şi am făcut pe cineva să plângă. […]

Amintiri din copilărie desenate, ai spune, cu un băţ de chibrit.

Era fericit şi, de fiecare dată când respira, marginea mesei şi marginea pântecului său se atingeau.

Ce va ajunge Morcoveaţă? Un om atât de bun încât

va părea tâmpit. Va fi tată bun, soţ bun. N-o să-l lase inima să pescuiască şi să vâneze. Mâncând bine, se va gândi la cei care nu mănâncă. Va da săracilor câte un gologan. Când vă spun că va fi tâmpit. E atât de greu să ştii ce-ţi place.

Promite-mi ceva! promite-mi că, dacă te vei recăsători cândva, îţi vei încornora soţul. […]

Durere adormită care sforăie. […]

Un portret extraordinar: ai jura că n-o să vorbească. […]

Omul distrat. N-a observat că a luat foc decât după ce a scos un urlet de durere. […]

Ianuarie. A scrie despre un prieten înseamnă a te supăra cu el.

Se pregătea să spună: „Vin din partea domnului cutare”, dar văzu o mutră atât de cruntă, încât înainte de-a sta jos, se ridică, îşi puse pălăria şi spuse, întorcând spatele:

— Plec din partea domnului cutare.

Asasinul se spălă pe mâini şi făcu baloane de săpun. […]

Tăindu-se şi sugându-şi sângele din rană, ea se otrăvi. […]

Anatole vede un obiect şi-l întreabă pe negustorul pe care nuel cunoaşte:

— Cât costă?

— Pentru dumneavoastră, domnule, numai cincisprezece franci.

— Cum adică, pentru mine? Ce-s familiarităţile astea? Ţine douăzeci de franci. Nu-ţi dau o centimă mai puţin. […]

— Da, spuse ea, mă gândesc deseori la treaba asta. Întotdeauna m-am rugat lui Dumnezeu, dar cu aceeaşi rugăciune. Îi ceream pâinea cea de toate zilele: mi-o dădea. Dar nu l-am rugat să ne ajute să vindem bine vaca, şi-am vândut-o pe nimica toată. „Trebuie că-i” greşeala noastră.

Repetă:

— Da! „Trebuie că-i” greşeala noastră. Mă rog din

toată inima dar explic prost, şi el nu pricepe. […]

Astăzi nu mai ştim să vorbim, pentru că nu mai ştim să ascultăm. N-are niciun rost să vorbim bine: trebuie să vorbim repede, ca să terminăm înaintea celui care ne răspunde. Nu reuşim niciodată. Putem spune orice şi oricum: întotdeauna ni se taie vorba de la gură. Conversaţia este un joc de foarfece de grădinar, fiecare taie vocea vecinului de îndată ce răsare.

Se întâlni pe scară cu un câine ce părea fioros. Ea plecă ochii. Câinele plecă botul şi trecu.

Sfaturi lui Pierre. După ce vei fi spus cu trufie că nu stai de vorbă cu cutare, că nu-i întinzi mâna, că pentru tine el nici nu există, adaugă cel puţin că e vorba de-o reciprocitate. […]

1 februarie. Pierre şi Paul.

Deşi acum are şi discipoli, lui Jules Renard nu i-am putea spune „scumpe Maestre”. E prea tânăr. Născut la 22 februarie 1864, şi-a urmat studiile la mai multe licee cărora le-a uitat până şi numele.

Proiectele sale? N-are, fiind în literatură un oportunist.

Procedeele sale de muncă? În fiecare dimineaţă se aşază la masă şi aşteaptă să-i vină inspiraţia. Pretinde că-i vine întotdeauna.

Unii spun: „E o inimă uscată”, alţii: „E un sensibil, care se străduieşte să pară crud”, alţii: „Eu îl cunosc: e bun”, alţii: „Ce scârba! Ah! Nu-l credeam aşa!”

Viaţa îl amuză dimineaţa, îl plictiseşte seara.

Oricine ar face la fel.

A fost aplaudat ca poet de Charles Cros.[53]

Un domn, „admirator fervent”, mă întreabă dacă nu sunt cumva autorul *Sperietorii*. Uimirea mea.

— Da, zice el. E povestea unui sărăntoc, care fură hainele unei sperietori, şi, cuprins brusc de remuşcări, o îmbracă cu propriile sale haine.

Să îmbini realitatea cea mai insipidă cu cea mai

53 Charles Cros (1842—1882), poet şi savant, inventatorul paleofonului, care conţine principiul fonografului.

dezlănţuită fantezie. […]

februarie. Spune mereu da şi face mereu nu. […]

Îmi place Maupassant căci mi se pare că scrie pentru mine, nu pentru el. Rareori se spovedeşte. Nu spune niciodată: „Iată inima mea”, nici: „Adevărul ţâşneşte din fântânile mele”. Cărţile lui amuză sau plictisesc. Le închizi fără să te întrebi cu groază: „O fi mare artă, o fi ceva mediocru, o fi ceva minor?” Esteţii colerici, gata să se aprindă, îi dispreţuiesc numele, care nu „dă nimic”.

S-ar putea ca, după ce l-ai citit pe Maupassant din doască-n dească, să nu-l mai reciteşti.

Dar cei care îşi doresc să fie recitiţi nu vor fi nici măcar citiţi.

februarie. Nu ţin chiar atât de mult la fericire.

februarie. Ca să susţii o conversaţie în societate, trebuie să ştii o sumedenie de lucruri inutile. Trebuie să te ţii la curent. Eu nu ştiu să alerg de colo colo. Rămâi atunci acasă. […]

februarie. Începea prin a tutui oamenii, socotindu-i pe toţi lipsiţi de importanţă, iar când îi cunoştea, când putea să-i preţuiască, dintr-odată grav, le spunea „dumneavoastră”.

martie. Văzut pe Maeterlinck plimbat pe bulevard de Cămile Mauclair[54]. Un muncitor belgian care şi-a cumpărat o pălărie prea mică şi nişte pantaloni prea largi. Genialul Claudel rămâne o clipă cu capul descoperit. Când îi este prezentat cineva, Maeterlinck cască dintr-odată ochii mari şi are un fel de a-şi legăna trupul care înseamnă fără îndoială: „Ah! grozav!”

16 martie. *Nulla dies sine linea*. Şi scria în fiecare zi câte un rând, nu mai mult.

Oare de ce-o fi scriind Claudel într-un fel *Cap de aur*, *Oraşul* şi altfel compunerile lui pentru a obţine un post de viceconsul la New York? Artistul trebuie să fie acelaşi şi când se roagă, şi când mănâncă. […]

Să ne surmenăm, să ne surmenăm ca să trăim repede

54 Pseudonimul lui Camille Faust (1872—1945), critic literar, muzical şi de artă, romancier, memorialist.

şi să murim mai devreme. […]

martie. Îşi purta cununa de lauri pe-o ureche. […]

Léon şi nevasta lui fac dragoste mai ales duminica, în timpul săptămânii nu prea au când. Duminica, după slujbă, prânzesc la repezeală, se culcă, nu se scoală decât ca să sg ducă la vecernie. Apoi se culcă iar până a doua zi dimineaţă, la ora patru. Atunci, se despart, el întorcându-se la vitele lui, ea la cratiţele ei.

e Trebuie să iubim natura şi oamenii în ciuda noroiului. […]

30 martie. Teatrul satiric ar trebui scris cu acurateţea unui Beaumarchais şi cu abundenţa unui Rabelais.

e sunt oameni care, toată viaţa, se mulţumesc să spună: „Evident! Perfect! E ceva oribil, admirabil, extravagant, foarte ciudat”. Prin ei înşişi, aceşti oameni n-au nicio valoare, dar sunt de mare ajutor altora: le folosesc ca verbe auxiliare. […]

A înţelege totul înseamnă a nu egala nimic. […]

Lista lui Căpuş. Douăzeci de cărţi de luat într-o insulă pustie: 1. *Candide*. 2. Molière: *Căsătoria silită*. 1/4 farse groase. 3. *Bărbierul din Sevilla*, *Nunta lui Figaro*. 4. *Robinson Crusoe*. 5. *Gulliver*. 6. *Discurs despre Istoria universală* de Bossuet. 7. *Hoţii*, de Schiller. 8. *Falstaff*. 9. *Doamna Bovary*. 10. *Eugénie Grandet*, *O casă de burlaci*. 11. Musset. 12. *Legenda secolelor*. 13. *Mic manual de istorie contemporană*, de Michelet. 14. Un volum de Dumas. 15. Un volum Labiche, unul de Augier. 16. Traducerea *Eclesiastului*, de Renan. 17. Un volum de Jules Verne. 18. *Originea speciilor*. 19. (necitită, pentru a avea o surpriză), 20. *Fabulele* lui La Fontaine. […]

aprilie. Un fior cutremură frunzuliţele sufletului său.

Să urci la cer pe-o frânghie de spânzurat.

Hazardul nu vrea să se joace cu mine.

aprilie. Titlu de carte: *Mărirea şi decăderea unui prieten*. […]

Am pierdut două luni, februarie şi martie. Poate că aş fi scris o capodoperă, capodopera pe care n-o voi scrie

niciodată. […]

Şi-apoi, dumneata mă cam plictiseşti, cu inconştientul dumitale care devine conştient! […]

Cu cât citeşti mai mult, cu atât imiţi mai puţin. […]

3 mai. Mândru nevoie mare că şi-a ridicat toată lumea în cap, Morcoveaţă fuge de-acasă. Îşi părăseşte familia.

Ajunge în pădure, şovăie, puţin înfricoşat în faţa beznei, care îi ascunde cerul, viitorul.

— Cel puţin, dacă sunt nefericit, îşi spune el, cel puţin mi-am făcut-o cu mina mea. […]

mai. Natura mă emoţionează, pentru că nu mi-e frică să par tâmpit când o privesc. […]

9 mai. Dacă lumea nu m-ar fi făcut să cred că sunt un mare artist, aş fi făcut lucruri frumoase. […]

Spune din când în când adevărul, ca să te creadă lumea când vei minţi. […]

De ce ar face pe cunoscătorul? Tablourile n-au fost niciodată pentru el decât simple imagini.

13 mai. Găsesc că are o expresie de animal inteligent: îi prisoseşte doar cuvântul. […]

Oh! Cât eşti de frumoasă!

— Vai, draga mea, dar asta-i rochia aia veche pe care am târât-o toată iarna!

mai. Tocmai îl cam luasem peste picior pe D’Esparbes, când îmi spune:

— Pentru mine, tu eşti primul scriitor din epoca noastră.

L-am crezut numaidecât, şi mi-am regretat glumele.

Nişte tineri de douăzeci de ani mi-au spus:

— Sunteţi mai tare decât La Fontaine.

Când repet cuvintele lor, spun:

— Sunt tineri şi naivi, dar extraordinar de inteligenţi pentru vârsta lor. […]

e să-ţi trăieşti biata vieţişoară de animal niţel privilegiat.

mai. Gloria i-a câştigat câteva invitaţii la cină din partea unor babe, care nu-s nici măcar în stare să rămână

însărcinate.

Capul lui Bernard Lazăre care se bâţâie întruna ca o spinare de animal înfrigurat.

— Ceea ce numim geniul lui Claudel, spune el, nu-i decât un fel de afazie. El rosteşte cu forţă nişte sunete, dintre care unele sunt exacte, iar celelalte ininteligibile. Ne umple urechile cu un vacarm care, ici-colo, are sens.

Un om de geniu trebuie să ştie să compună. Altminteri, e preferabil un om de talent!

Ca exagerare, nu-i deloc exagerat.

Ar trebui să renaştem mereu: o viaţă pentru pictură, alta pentru muzică etc. Poate că în trei sau patru sute de ani, ne-am putea întregi.

31 mai. Socialismul în teatru este ca şi cum l-am ruga pe împăratul Germaniei, pentru a-l convinge să ne înapoieze Alsacia, să binevoiască să asiste la experienţele noastre de tir de pe poligonul din Vincennes.

Când o frază conţine cuvântul *cur*, oricât ar fi ea de sublimă, publicul nu va auzi decât acest cuvânt. […]

Iunie. Îi interzicea să pună perdele la ferestre, ca să poată vedea întruna frumoasa perdea a grădinii sale. […]

e M-a pus să-i explic ce înseamnă o stea căzătoare şi a înţeles atât de bine, încât, seara, la căderea nopţii, şi-a luat coşul şi-a pornit-o pe câmp să culeagă stele căzute.

e să ajungi să discuţi cu oamenii şi să iei notiţe în timp ce ei vorbesc. […]

Ea spune:

— Îmi pare rău că nu ştiu să fac poezii. De simţit, simt bine, dar nu pot reda ceea ce simt. Găsesc că viaţa la ţară e plină de farmec; dar dacă ne-am uita întruna la stele, cina n-ar mai fi niciodată gata. Sigur că răzoarele de flori sunt ceva foarte drăguţ, dar un strat de salată care creşte cum trebuie e util, şi, vedeţi dumneavoastră, nu ne putem dispensa de ceea ce este util. […]

Iunie. Fericit într-un cotlon nu mai mare decât o stea. […]

Iunie. Bătrânul care descoperă într-un dulap jucăriile scumpe cu care nu i s-a dat voie să se joace pe vremuri. Cu

ochii înduioşaţi, cu un surâs trist, se uită la ele, şi i-au fost interzise cu atâta străşnicie încât, chiar la vârsta lui, tot nu se încumetă să le atingă. […]

Iulie. Un tânăr pe care nu-l voi numi, pentru că se numeşte Roguenant[55], îmi spunea ieri:

— Nu-l cunosc pe Vergiliu decât din traduceri, dar, sunt sigur, semănaţi cu el; aveţi ceva grecesc.

Şi insista pentru a-mi dovedi că nu se înşală. […]

Iulie. Despre utilitatea mareelor. Mareea merge de la un ţărm la altul ca să astupe găurile făcute de copii în nisipul de pe plajă.

13 iulie. Numai Victor Hugo a vorbit: restul oamenilor gângăvesc. Unii pot semăna cu el prin barbă, lăţimea frunţii, părul de nedezrădăcinat şi stricător de foarfeci, spaimă a frizerilor, prin preocuparea de-a juca un rol ca bunici sau ca oameni politici. Dar, când deschid o carte de Victor Hugo, la întâmplare, pentru că e greu de ales, uit de mine. El devine atunci un munte, o mare, tot ce vrei, în orice caz nu ceva cu care s-ar putea compara ceilalţi oameni.

Micile jocuri de pe plajă.

Când vine fluxul, înaintezi pe marginea digului, înfrunţi valul care se sparge de pietre şi aruncă stropi jur-împrejur, apoi fugi scoţând mici ţipete. Dacă te mai şi uzi un pic, eşti cineva.

Urmăreşti din ochi, pe furiş, manevrele unui crab care se vâră în nisip ca un copil friguros sub plapumă, apoi spui cu un aer degajat:

— Pun pariu că aici e un crab.

Uimirea simpatică a celorlalţi care vin fuga şi fac cerc.

Cu vârful bastonului, energic, dezgropi crabul şi-l arunci în aer.

— Sunteţi un observator nemaipomenit, zău aşa, spune cineva.

Nu răspunzi. Rămâi modest.

Iar când dai câţiva gologani de tutun vreunui sărac

55 A. Roguenant, ziarist.

(bătrân lup de mare, nouăzeci şi şase de ani, Dumnezeu ştie cum o scoate la capăt), ascunde-te cu dibăcie, să te vadă toată lumea. […]

— De ce aerul acesta de străină revine mereu pe faţa ta, femeie mult iubită? îmi vine să-ţi fac o plecăciune adâncă şi să te întreb: „Cine eşti tu?” […]

Gura ei nu mai era decât o peşteră în care puţeau nişte rânduri de oase. […]

Imitaţi, imitaţi cât mai servil cu putinţă: tare aş mai reciti încă o dată *Nepotul lui Rameau*. […]

Iulie. Cu ochiul dezinteresat al lynxului. […]

august. Ce rol frumos ar putea juca Malherbe acum? „A vorbei meşter aşezate puterea ne-o dezvălui”. Şi să arunci la coş toate celelalte cuvinte, fleşcăite ca nişte meduze moarte.

Să studiezi rolul lui Malherbe şi-al lui Régnier. […]

Cunoştea plăcerea de-a face pe tâmpitul cu un imbecil.

18 august. Ce rost are ca noi, tinerii, să ne citim între noi? N-avem nimic de învăţat unii de la alţii. Nu trebuie decât să ne admirăm cu încredere, şi fără rezerve. […]

Rolul unor taţi e să se răzbune pe copii, pentru ponoasele trase din pricina lor. […]

august. Se aruncă în prăpastie, lăsând pe marginea ei, pentru a-şi asigura trecerea în nemurire, un papuc.

Dar nimeni n-a mai găsit papucul.

Am scăpat, ca şi cum o viespe ar fi înţepat degetul Destinului.

Şi, iute, degetul Destinului s-a retras. (Variantă) […]

septembrie. Cum să descrii ce lucru gingaş se petrece când o gâza sclipitoare poposeşte pe o floare? Cuvintele sunt grele şi se năpustesc asupra imaginii ca nişte păsări de pradă.

Nu mă plictisesc nicăieri, căci, după mine, a te plictisi înseamnă a te insulta pe tine însuţi.

I-am spus lui Eloi[56]:

---

56 Personaj din opera lui J. R., care a folosit acest nume şi ca pseudonim.

— De ce ai scris asta despre Martel[57]? N-o să mai vorbesc cu dumneata şi nici n-am să te mai salut.

Imediat apăru şi Martel, care îi sărută mâna. […]

Să demonstrez că, în fond, e nevoie de tot atâta inteligenţă pentru a reuşi în băcănie ca şi în literatură. […]

Cătunul în care doar copacii sunt capabili de emoţie.

Şi nourii, cu burta umflată de ploaie, se târăsc ca nişte păianjeni negri pe lemne. […]

Un domn roşu cu o barbă de crevetă.

Ce cap! Ai zice că-l culcă pe-o pernă umplută cu fulgii gâştelor de pe Capitoliu.

Îmi spune că şi el iubeşte foarte mult cărţile şi că şi-a cumpărat, chiar de curând, un atlas de geografie. […]

Stilul înseamnă cuvântul potrivit. Restul are prea puţină importanţă.

Fii foarte atent să nu-i dai nicio atenţie. […]

Ferice de noi când cunoaştem o familie unde ne putem plânge de familia noastră. […]

Lăcusta de bronz. O puneam pe foaia albă pe care urma să scriu. Ajunsesem să nu mai pot scrie fără ea. O vedeam vie.

Într-o zi, m-a stingherit. Se afla sub nasul meu. Acoperea un rând început. Am înţepat-o niţel mai tare cu peniţa.

Dacă v-aş spune că şi-a luat zborul, aţi crede?

Într-adevăr, prieteni Barrés, Paul Adam[58], Bernard Lazăre, etc., de ce acceptaţi judecata mulţimii în politică, de vreme ce n-o admiteţi în artă? […]

e să fugi într-un cătun şi să faci din el centrul lumii. […]

septembrie. Părea că doarme când asculta femeile, dar din când în când mişca din urechile-i lungi de vânător de tâmpenii.

Mintea lui prea încordată explodă ca o piele care plesneşte, şi s-ar fi putut vedea, deasupra capului său, cum un norişor s-a risipit în văzduh.

---

57 Personaj din opera lui J.R.

58 Paul Adam (1862—1920), romancier.

Strângeţi condeiul, strângeţi-l bine! Stilul slăbeşte. Fraza o ia razna ca o smintită. O să vă daţi de-a dura.

Simplul miros de cerneală îmi ucide visele.

Cărţile proaste trebuie frunzărite, cele bune trebuie scotocite.

 septembrie. În ceea ce mă priveşte, cred că a lucra atunci când n-ai geniu este ca şi cum ai cânta. […]

Criticii au dreptul la indulgenţă: vorbesc întruna despre ceilalţi şi nimeni nu vorbeşte despre ei. […]

septembrie. Ca om, să accept toate îndatoririle, ca scriitor, să-mi acord toate drepturile, chiar şi pe acela de a-mi bate joc de îndatoririle mele. […]

septembrie. Ambiţia lui era să scrie în almanahuri […]

Singura ei originalitate este mirosul.

septembrie. Un colţ de lume.

Am văzut un grajd deschis. Înăuntru, beznă. Părea părăsit. Aşternutul nu mai era de paie, ci de bălegar. Vaca ieşise şi păştea singură pe câmp.

Am văzut o biată babă. Stătea în faţa porţii. Era oarbă, dar nu-şi rotea ochii albi. N-o auzeai plângându-se, şi riâci măcar respirând. Nu se mişca, şi cu toate acestea avea un braţ care părea şi mai neclintit decât restul trupului.

Am văzut o pisică. Dintr-un salt a tăiat uliţa. Spun că era o pisică, dar nu sunt foarte sigur, într-atât de murdar şi de boţit mi s-a părut obiectul acela.

Niciun firicel de fum ieşind din acoperiş, niciun zgomot de uşă trântită.

Am văzut un nuc stufos. Vântul îi înfiora frunzele. Uneori două sau trei frunze, celelalte rămânând mute, şuşoteau între ele, şi, o clipă, au fremătat toate. Poate că doar nucul acela concentra în el întreaga viaţă a cătunului, poate că numai el simţea că, numai el, e în stare de un simţământ de groază surdă sau de plictis.

Chiar dacă nu gândeşte deloc, gândeşte mai mult decât oamenii.

Aspru cu el însuşi, aspru cu ceilalţi, din când în când

mai evada. Urma înmormântarea vreunui necunoscut ca să aibă dreptul să plângă.

Pusese pe cineva să-i picteze, pe fundul căzii de baie, ierburi, frunze moarte, crenguţe, ca să aibă iluzia că se scaldă „în apa străvezie a unui pârâu”. […]

Parcă ai fi o găină care spune: „Ia te uită! Totuşi, parcă am ouat!”

— *Octombrie*. Singura dumitale preocupare este să fii sincer. Dar nu ţi se pare cam falsă şi cam mincinoasă această căutare statornică a sincerităţii? […]

— *Octombrie*. Întotdeauna s-a încurcat cu prietenii inutile. […]

octombrie. Ieri-seară, Schwob şi cu mine eram disperaţi, şi, o clipă, am avut impresia că ne vom lua zborul pe fereastră ca doi lilieci.

Nu putem scrie nici roman, nu putem face nici gazetărie. Succesul pe care îl meritărm l-am obţinut. O să-l obţinem iar şi iar până în vecii vecilor? Elogiile care ne făceau plăcere ne lasă reci acum. Dacă ni s-ar spune: „Poftim bani: retrageţi-vă undeva timp de trei ani pentru a scrie o capodoperă, şi puteţi fi siguri că o veţi scrie, numai să vreţi”: n-am vrea. Şi-atunci? O să batem aşa pasul pe loc până la optzeci de ani?

Cuvintele noastre ne dădeau un soi de friguri negre.

Schwob s-a ridicat şi-a spus că vrea să plece.

A mai spus că lucrul cel mai rar din lume este bunătatea. […]

Şi altă vorbă a lui (Schwob – n.tr.):

— Un domn care urmăreşte o înmormântare îl întreabă pe alt domn:

„Ştiţi cumva cine-i mortul?

— Nu ştiu. Cred că cel din prima trăsură”. […]

14 octombrie. Oh! criticule, îţi înţeleg bine critica. Ştii, fie vorba între noi, nici eu nu mă plac totdeauna. […]

La ce bun să spunem: „Are” sau „N-are talent”? Orice am spune, *dovezi nu cocistă*.

Dar cât de repede ne înţelegem, şi cât de interesantă devine conversaţia, şi cât de iute ne însufleţim, de îndată

ce, în loc să discutăm numai despre artă, discutăm despre beneficiile băneşti pe care le aduce!

Unul povesteşte că Zola câştiga 400.000 de franci pe an, că un ziar i-a oferit 10.000 de franci de articol hebdomadar, şi că Daudet trebuie să spumege, şi că Vandérem*, dresat de Căpuş, are perspectiva să câştige cât vrea.

Cât de clară şi cât de captivantă este o asemenea discuţie! […]

Morcoveaţă, dramă liberă.

Actul întâi: Morcoveaţă pleacă.

Eugénie:

— Dar eu sunt fericită. Morcoveaţă, tu îţi faci rugăciunea?

Morcoveaţă:

— Nu.

Eugénie:

— Eu mi-o fac. Fac mâncare pentru păpuşi etc. Şi sunt fericită.[59]

Morcoveaţă:

— Pentru tine ce-i mai important, mâncarea păpuşilor sau rugăciunea?

Actul întâi se petrece în curte. Doamna Lépic 1 apare pe scară:

— Ce tot vorbiţi acolo?

— Mămico, Morcoveaţă zice că pleacă.

— Să plece!

Părinţii se depărtează. Morcoveaţă: „Să le fie de bine! 3 ată-mă liber. Mă duc! Am plecat!”

Actul al doilea.

Morcoveaţă în al nouălea cer, se întâlneşte cu nişte copii.

— Sunt liber! Sunt liber!

Copiii vor să-l urmeze.

— Nu! Să nu veniţi cu mine. Voi nu sunteţi liberi!

Se întâlneşte cu un ţăran care vrea să-l ducă înapoi la maică-sa, cu un cerşetor care refuză să-i dea jumătate din

59 Pseudonimul lui Fernand-Henri Vandderheym (1864—1939), poet.

pâinea lui, cu un câine care vrea să-l muşte. Se întâlneşte cu tatăl său.

— Prefer câinele.

Domnul Lépic:

— I-ascultă, om bun, l-ai văzut cumva pe băiatul meu?

Ţăranul:

— Băiatu' dumneavoastră, domnu' Lépic? Da' ce, l-aţi pierdut? Nu, s-o fi plimbând p-aci. […]

Să scriu un volum cu povestiri din ce în ce mai scurte şi să-l intitulez *Laminorul*. […]

noiembrie. Ca un taur gata să se repeadă, cu coarnele, în soarele roşu. […]

noiembrie. Bucăţile de gheaţă pe care taţii noştri le numeau „picturi voluptuoase". […]

Goncourt se plânge de vremuri.

— Acum ar trebui să faci câte o capodoperă pe an ca să nu fii dat uitării. De aceea, am să mă decid să-mi mai public odată *Jurnalul*, dar nu partea care mă priveşte, deşi ar fi atât de interesantă. Treci pe la mine duminică. O să-mi facă multă plăcere.[60]

Ne despărţim şi, cum avem aceeaşi direcţie, o apucăm fiecare pe trotuarul lui. Ca să nu ne întâlnim, aştept ca maestrul, care nu merge repede, s-o ia binişor înainte. E multă marmură, astăzi, între tineri şi bătrâni. […]

— *Noiembrie*. Plângea cu atâta foc încât ţi-ai fi putut închipui că e foarte tristă. […]

Îşi ştia genealogia, îşi cunoştea perfect strămoşii, dar nu era sigur de tatăl său. Ajuns aici:

— Ah! spunea el, nu mai răspund de nimic. […]

Durerea ei îmi făcea milă, când, deodată, a ridicat braţele şi a exclamat:

— Sunt blestemată!

Am devenit iar indiferent. […]

Ar trebui să avem întotdeauna creierul pur ca aerul pe vreme geroasă.

60 Personaj din opera lui J. R. Modelul este chiar mama scriitorului.

Soarele, regele crizantemelor. […]

noiembrie. Şi, în timp ce Tailhade ne bombarda cu glume răsuflate despre familia Daudet, despre Sarcey[61], despre ruşi, şi-şi dovedea, fără vreun risc, vitejia, pletosul Roinard ţipa: „Burghezi netrebnici!” iar palidul Carrère, tânărul şi interesantul nostru tribun, ţipa: „Popor năuc!” şi, agitându-şi mâna ca pe o înotătoare, invita universul la calm. Şi spunea: „Asta, cel puţin, este artă!…”

Cuvântul „libertate” îi înflăcăra pe toţi aceşti sclavi care strigau: „Trăiască anarhia! Trăiască socialismul! Trăiască elita!…” (Care elită? Fără îndoială că a noastră, cea a spectatorilor), şi dintre care niciunul n-ar fi fost în stare, ieşind, să treacă fără un fior politicos prin faţa unui poliţai. […]

În sfârşit, dacă ar izbuti să muncească, muntele lenei sale ar naşte un şoricel.

noiembrie. Ştiu bine că par ridicol când spun asta, dar…

— Nu spune. […]

 noiembrie. Se aflau acolo patru indivizi siniştri care vorbeau despre Théophile Gautier de parcă tocmai l-ar fi asasinat. […]

Eu nu reflectez: eu privesc şi las lucrurile să-mi atingă ochii.

23 noiembrie. Coolus îmi povesteşte următoarea idee artistică a lui Mallarmé. O fetiţă, mică-mică, are o umbrelă, mică-mică. Soseşte un omnibuz cu patru cai, mare cât un monstru. Fetiţa ridică umbreluţa şi monstrul se opreşte.

Răspunsul unei bătrâne care stă la poartă, în amurg.

— Dar dumneata nu mai vezi, mătuşico!

— Tricotez la sunetul degetelor. […]

1 decembrie. Noua generaţie a venit, ca o sepie, răspândindu-şi cerneala neagră pe albastrul mării.

La Daudet. Surâs prietenos, aproape căldură. Notez chipuri. Rosny nu mai este creierul puternic de altă dată. Oamenii zilei sunt Barrés, Schwob, Léon Daudet şi eu. Ieri

61 Francisque Sarcey (1827—1899), critic dramatic.

încă, Léon Daudet spunea: „Renard este cel mai desăvârşit artist din câţi cunosc”. Daudet adaugă:

— Comparaţiile nu spun nimic. Trebuie să te compar totuşi cu La Bruyère. Da, dumneata eşti un La Bruyère modern. Ah! în ziua cândţ i se va înfige un cuţit în inimă, vei scrie o carte grozavă. Barrés este seducător, dar ce păcat că moare în fiece clipă, ca peştii care deschid gura pe apă şi se sufocă în timp ce pântecul li se iluminează cu reflexe schimbătoare! Eu n-am ţinut niciodată să fac artă. […]

Oricine ştie că cel care spune: „Eu nu sunt decât un om de afaceri” e păcălit de cel care spune: „Oh! eu nu mă pricep deloc în afaceri”.

Ţeapăn ca un I gravid. […]

Roman cioplit în plină carne vie. […]

14 decembrie. Saint-Pol Roux îmi spune:

— Da, Renard! Dumneata eşti magnific. Cu toţii suntem magnifici. Jules Renard şi Saint-Pol Roux sunt, în fond, acelaşi lucru. Dumneata faci la modul comic ceea ce fac eu la modul tragic. Acum zece ani am scris *Pompierii din sat*, pe care dumneata ai putea să-l semnezi astăzi, aceleaşi ciudăţenii de frază, lupta dintre concret şi abstract. Noi pornim dintr-un punct comun pentru a ne îndrepta în două direcţii absolut opuse. Nu eşti de aceeaşi părere? N-ai remarcat asta şi dumneata? […]

Când mă dezbraci, mămico, spune Fantec, îmi întorci hainele pe dos trăgând de ele. Parcă ai jupui un iepuraş.

decembrie. Pe obiectele cenuşii, sufletul meu trist îşi aşterne umbră. […]

decembrie. Să las fiecare lucru neterminat, pentru a-l putea copia din nou, mai târziu, cu interes şi cu plăcere.

Trandafiri ca nişte noduri de fular alb. […]

decembrie. Sub un stejar, mă simt druid. […]

Ca să fii fericit, ca un rege, e de ajuns să duci o viaţă simplă ca bună ziua.

Pasărea intră în tufiş ca o acadea într-o gură bărboaşa. […]

e – La ce lucrezi?

— La titlul unui roman.

Un poet inspirat este un poet care face versuri false.

Piesă într-un act. Către sfârşitul vieţii, el îi face o mărturisire. Într-o zi, o tânără femeie, care îşi dorea un copil, s-a aruncat în braţele lui. S-a culcat cu ea, „în patul tău, draga mea”. N-a vorbit niciodată despre această întâmplare. De atunci, i-a dat soţiei sale glorie, avere, fericire, dar totdeauna acest norişor care venea de nu se ştie unde şi nu se dădea dus. În sfârşit, mărturiseşte.

— Nu mă urăşti?

— Nu, răspunde ea; pentru că, şi eu…

Şi inventează un adulter. Suferinţa lui.

— Am minţit, spune ea. Nu-i adevărat. Dar am vrut să vezi şi tu cât de rău m-a durut clipa mărturisirii tale. M-am răzbunat un pic, şi repede. Acuma, gata. Să râdem.

Dar erau atât de bătrâni, încât nu mai puteau decât să surâdă.

Culcaţi pe spate, alegeam doi nori şi ne jucam de-a care-l va întrece pe celălalt.

decembrie. Nasul lui părea mai bătrân decât restul feţei.

decembrie.

— Ah! Mi-e frică să nu înnebunesc într-o zi.

— Taci din gură! Eşti nebun?

— Vezi: a şi început!

O Optzeci de ani! Într-adevăr! Zeii nu prea te sucesc. […]

e Nu-i mai rămăsese decât zgârcenia. Străbătu satul şi, din poartă în poartă, încercă să vândă frânghia cu care avea să se spânzure. […]

Nu mă interesează să ştiu multe lucruri: vreau să ştiu lucruri care-mi plac.

Nourul din care se preling fire de apă ca de pe botul unui bou ce se adapă. […]

Erau atât de obişnuiţi să piardă, încât, într-o zi când au jucat între ei, au pierdut amândoi. […]

— Dar rânduleţele astea, intră şi ele la socoteală?

— Care?

— Asta, de pildă: *adevărat*?

— Da, intră la socoteală.

Ţăranul aduse un condei, o călimară care semăna cu o cutiuţă de cremă de ghete şi scrise cu chiu cu vai, pe un colţ al ziarului, cu litere copilăreşti, cuvântul *adevărat*.

— Care va să zică, spuse el, îndreptându-se, ajunge să scriu doar asta şi-am şi câştigat douăzeci şi cinci de centime?

— Da, răspunsei eu.

El nu scoase o vorbă şi mă privi în albul ochilor. În atitudinea lui era uimire, invidie şi mânie.

decembrie. La sfârşitul unei lungi discuţii, am ajuns să conchidem că la drept vorbind nu există ceva mai particular decât o idee generală.

Cristos a ajuns doar un subiect literar la modă.

Anul 1894

I

1 ianuarie. Ironia este mai ales un joc al spiritului. Umorul ar fi mai degrabă un joc al inimii, un joc al sensibilităţii.

A izgonit naturaleţea: naturaleţea nu s-a mai întors[62].

— *Ianuarie*. Spunea viespilor care îl sâcâiau:

— Hai, la cules de miere cu voi! […]

Să fac, în câteva pagini, pentru prietenie, ceea ce am făcut pentru iubire, într-un volum, *Parazitul*. Să pun lucrurile la punct. […]

Degetele cu capul plin de furnici.

În fiecare clipă viaţa trece pe lângă subiectul său. Trebuie să refaci tot ce-a făcut ea, să rescrii tot ce-a creat ea.

— Ce scrieţi în momentul acesta?

— Testamentul meu, spune Goncourt.

Culoarea îngheţată a frigului.

Trist la vedere ca o fiinţă scumpă care se înfundă în ceaţă. […]

Fiţi pe pace! Noi care ne temem de moarte, vom

62 Aluzie la celebrul vers al lui Boileau : Chassez le naturel, il. revient au galop (Izgoneşte naturaţelea, ea se întoarce în galop).

pune la bătaie toată cochetăria pentru a muri frumos. […]

Să trăieşti şi să-ţi judeci viaţa: care om e capabil şi de una, şi de alta? […]

Mi-e capul ca o ogradă. Când arunc grăunţe ideilor găini, dau buzna ideile raţe, gâşte sau curci.

Nu există prieteni: există momente de prietenie. […]

9 ianuarie. Cum încep un vis, îl şi văd irealizabil, şi totuşi mă amuz întristat să-l duc până la capăt. […]

Priviri ca nişte fulgere de căldură.

Era un om metodic: prânzea mestecând pe partea dreaptă şi cina mestecând pe partea stângă. […]

Tăticule, spune Fantec, cum fac ceasurile că merg şi noaptea, când nu văd bine?

De ce ţineţi morţiş să trăiţi la Paris, scumpă domnişoară? V-ar sta atât de bine într-un bordel de provincie!

Ianuarie. Oamenii sunt uluitori: vor să te interesezi de ei! […]

Fantec, eşti prea mare, acum, ca să te culci cu mama ta.

— Dar sunt mai puţin mare decât tine, tăticule!

Oh! să-ţi faci călătoria de nuntă singur! […]

Prea caută simplitatea.

— Ce dacă, de vreme ce-o găseşte?

D'Esparbes, distins cu palmele academice, se întreba deunăzi, cu un soi de groază de iluminat, ce şi-or fi spus Goethe şi Napoleon la întrevederea de la Weimar.

Întâi şi-ntâi şi-au spus bună ziua, apoi:

— Sunt foarte bucuros de cunoştinţă.

— Eu nu mai puţin.

— Aţi stârnit o zarvă straşnică în lume.

— Ca peste tot, există şi în armată oameni de ispravă. Dar dumneavoastră, ne pregătiţi ceva?

— Da… o chestie… în versuri sau în proză.

Apoi, cu siguranţă că şi-au spus:

— Să ne vedem cu bine. […]

Ianuarie. Ne ascultăm, înfriguraţi, cu un surâs enigmatic şi stăruitor. Nu iubim la modul sentimental

decât femeile din vise, din somn, cele care depun în inimile noastre o mică floare albastră ce mai trăieşte o oră, o dimineaţă după ce ne trezim.

Ianuarie. Poet? Nu. În viaţa mea nu m-am atins de-o liră.

Ca poet, i-ar fi trebuit un turn Eiffel din fildeş. […]

Ianuarie. Locul meu sub soare: această rază e a mea. […

Ianuarie. Şi-apoi, e moartea. Voi chiar nu vă gândiţi. la moarte, şi că vom putrezi cu toţii?

Se pare că lui Barrés nu-i place deloc literatura lui Schwob.

— Este ura oamenilor slabi împotriva oamenilor graşi, spune Lorrain *K*

Într-adevăr, ar trebui să facem o deosebire între fantasticul precis, analitic, geometric, justificat, al lui Poe şi fantasticul celor care imită părţile lui slabe, grozăviile lui Lorrain, care vede picioare goale pe sub uşi, perdele trase de-o mână, mâini de femeie proaspăt retezate pe scara unui vagon, sau ale lui Schwob, cu indivizi care se strecoară prin ceţurile Londrei, lipesc pe feţele trecătorilor măşti de smoală şi-i târăsc apoi după ei, aproape înăbuşiţi, făcându-i pe ceilalţi trecători să spună: „Ia te uită, încă un beţivan!” Fantasticul care nu-i decât visul unei imaginaţii dereglate, nedegresate, n-are nimic comun cu fantasticul lui Poe. Viaţa se poate lipsi de logică, literatura, nu. […]

Oamenii răspândesc miiosul viciilor lor. Mârzac2 pute a invidie. Fierea îi arde pielea, şi strângerea lui de mina zemuieşte.

Mi se spusese că în redacţiile ziarelor există literaţi care se ocupă cu vesela, un soi de bucătari având misiunea specială de-a face mizerii oamenilor de talent, de-a şterge sau de-a adăuga câte un cuvânt din manuscrisul lor, de-a tăia, de-a cârpi la loc. Aşa mi se spusese, dar nu-mi venea să cred.

Ianuarie. Nu ies în lume decât atunci când am chef să nu mă distrez. […]

Îşi petrece vremea căutând oameni de aceeaşi părere

cu el. […]

30 ianuarie. Ceea ce mă înfierbântă cel mai mult e tot răsfoirea unui mers al trenurilor. […]

Momsen a spus: „Francezii sunt foarte cinstiţi, relatează Schwob. Când le dădeam birjarilor câte o monedă

Pseudonimul lui *Paul-Alexandre Martin Duval* (1856 – 1906), poet şi dramaturg.

Lucien Mârzac, ziarist.

de cinci centime, mi-o înapoiau cu un potop de înjurături”.

Nu discuta. Spunea doar pe un ton scăzut şi sec: „Asta îmi place… Asta nu-mi place”.

februarie. Melancolia bruscă a celui căruia i se spune: „Ştii că plec într-o călătorie?”

Astăzi, literaţii îşi fac copii după scrisori, pentru ca posteritatea să le adune mai uşor corespondenţa.

Cerul e plin de ochi însângeraţi. Cerul, cea mai frumoasă coadă de păun din lume. […]

Păşea fără zgomot, ca un peşte. […]

Îmi place să citesc aşa cum beau găinile, ridicând întruna capul, ca să alunece. […]

februarie. Te iubesc ca pe fraza aceea pe care am visat-o şi n-o mai pot regăsi. […]

Pot spune că, datorită lui Morcoveaţă, îmi voi fi dublat viaţa.

Astăzi, treizeci de ani, şi simt murind jur-împrejurul meu valuri de melancolie.

Unul dintre profesorii mei de retorică, domnul Royr îmi spunea: „O să treci prin Şcoala Normală, şi ai să te apuci numaidecât de literatură. Dar, te implor, nu scrie înainte de-a împlini treizeci de ani”. I-am împlinit, şi am patru sau cinci cărţi în urmă. Oare ştiu să scriu mai bine, sau mai rău decât dacă n-aş fi scris niciodată?

Când scrii o scrisoare, gândeşte-te că, sub pecetea, tainei, ea va fi comunicată tuturor. […]

Treizeci de ani! Şi, acum, sunt sigur că n-am să scap de moarte. […]

Dacă gândeşti de bine despre mine, trebuie s-ospui cât mai repede cu putinţă, pentru că, ştii, asta trece. […]

februarie. Ceea ce nu e teatru mă plictiseşte, dar şi ceea ce e teatru mă plictiseşte. […]

martie. Veţi spune oare că cel care vorbeşte din când în când despre stelele de pe cer şi-l citeşte pe Flammarion în tren este un idealist?

Această zambilă mi se pare admirabilă. N-are nevoie de dragoste. Nu se hrăneşte decât cu apă proaspătă. Căci, oricum, dacă cineva te-ar pune ca pe ea într-o oală „n-ai ajunge departe.

Şi lăcustele pe care le decapităm, şi care, fără să-şi piardă capul pentru atâta lucru, dintr-o bătaie de aripi îşi iau zborul pe fereastră!

Doctorul îi luă capul. Simţea cum îi cad pe coapsă picături de sânge cald. L-a tras de-o ureche şi i-a suflat în ochi. L-a ciupit de nas, dar Vaillant[63] n-a răspuns. Palid şi deja rece, îşi pierduse într-adevăr capul.

Întâi să-i ucidem, şi după aceea să-i silim să mărturisească. […]

Dezordinea rece a lui Gustave Doré. […]

Nu pot exista decât două reviste tinere, spune Pierre Louys[64]: cea de pe malul drept al Senei şi cea de pe malul, sting, Verlaine, de-o parte, Mallarmé de cealaltă. […]

Să scrii o carte despre Chitry şi să spui, de exemplu: „Porcul pe care l-am văzut, îl cunosc şi i-am vârât bastonul în inelul cozii. Suntem în relaţii excelente”.

Régnier[65] îmi cere prea multă atenţie. Citesc anevoie poveştile lui dure. Măcar dacă ar fi mort. […]

Umbra unui copac mort. […]

martie. Schwob merge spre moarte, şi, el odată plecat, îmi reiau grijile zilnice, viaţa mea puerilă.

Barrés susţine cu procedee copilăreşti o autoritate

---

63 Auguste Vaillant (1861—1894), autorul unui atentat la Camera deputaţilor, ghilotinat la 5 ianuarie.

64 Pseudonimul lui Pierre Louis (1870—1925), poet.

65 Henri Régnier (1864—1936). Este vorba probabil de volumul Contes à soi-même.

care îl stânjeneşte.

Gazdei mele:

— Am mai cerut din felul acela de mâncare, nu pentru că-mi plăcea, ci din politeţe, şi ca să nu-ţi dai seama că nu-mi place.

Aş fi anarhist dacă aş fi nefericit. Dar n-am de ce să mă plâng.

Cum aş putea fi în acelaşi timp şi anarhist şi mulţumit?

Un ţăran este un trunchi de copac umblător.

Să ştii să asculţi. Vai de cel care lasă să cadă o vorbă de aur din gura cuiva şi n-o adună. […]

Oboseala de a-ţi înnoda până la capăt şireturile.

Oare nu se poate cina la cineva fără să-i găseşti neapărat vreun talent?

Din namila aceea de trup, nu răzbea decât vocea, nevesti-sii.

Viaţa este astfel orânduita încât în fiecare clipă. cel mai slăbănog să fie cel mai puternic, şi cel mai tâmpit să fie cel mai deştept.

martie. N-am uitat nimic despre ea, în afară de moartea ei.

martie. Pentru a parveni, trebuie să parvii în primul rând tu însuţi, iar în al doilea rând să nu parvină, ceilalţi. […]

Cum orice comparaţie originală ajunge oricum să se banalizeze în cele din urmă, să nu facem niciodată comparaţii.

martie. Criticul de cărţi nu mai citeşte decât propria, lui critică, pe care i-o scrie secretarul. […]

martie. Viaţa noastră era ca un lac de prietenie străbătut de un curent de iubire.

martie. Astăzi soarele nu s-a mai sculat. A supt un pic de zăpadă şi s-a culcat din nou, foarte slăbit. […]

martie. Să citeşti o carte cu vârful degetului. gros. […]

Nu trebuie să-ţi fie prea foame ca să mănânci bine, căci, de îndată ce te aşezi la masă, îţi trece foamea. Tot

astfel, nu trebuie să te simţi prea pasionat când vrei să scrii. […]

Un prost gust atât de accentuat, încât e şi ăsta un gust.

Chiromanţie. Când ai arătătorul mai scurt decât inelarul, preferi gloria banilor; dar dacă-ţi vei suge arătătorul ca să-l lungeşti, ai totuşi unele şanse de îmbogăţire. Un deget subţire e semn de imaginaţie: suge-ţi aşadar degetul cu încăpăţânare. Un deget pătrat e semn de raţiune: striveşte-ţi aşadar degetul gros, şi nimeni nu se va încumeta să te contrazică etc.

Grafologie: pune punctele pe i, şi mintea ţi se va limpezi. Parafează ca printr-o lovitură de sabie, şi n-o să-ţi mai fie frică.

Gloria de ieri nu mai contează: cea de azi este prea searbădă, şi n-o doresc decât pe cea de mâine. […].

Ne înfuriem pe bătrâni, dar simt perfect că peste vreo doi, trei ani, nu voi mai putea citi nicio carte scrisă de un tânăr.

martie. Cine va spune, cine va picta lucrurile stranii pe care le văd!

Orgoliul de-a spune, când totul merge prost: „Merge bine”.

martie. Văzut ieri pe Anatole France. Îmi vorbeşte despre *Parazitul*, care-i place mult, mult de tot. Oricum, e o plăcere să auzi oamenii lăudându-te, chiar când te laudă prost. îl întreb de ce m-a numit „cel mai sincer dintre naturalişti”.

— Înţeleg prin naturalist, spune el, cel care iubeşte natura.

Totul merge strună. De altminteri, asta n-are nicio importanţă. Va mai avea prilejul să vorbească despre mine şi se va răscumpăra, ca şi ceilalţi.

I-am spus:

— Procedeul meu este foarte simplu. Mă interesez de ceea ce fac, şi încerc să-i fac şi pe ceilalţi să fie interesaţi.

Şi France, cu capul lui înşurubat, se întorcea spre Veber şi-i spunea:

— Foarte bine spus, foarte bine. […]

Morcoveaţă. Fiorul acela care-l cuprinde la apropierea ridicolului.

Vorbă de femeie: „E frumuşică, dar prea o ştie”. […]

Talent ai cu carul. Acum perfecţionează-ţi un pic morala. […]

martie. A gândi înseamnă a căuta luminişuri într-o pădure.

martie. Scumpul meu director, greşiţi că nu primiţi astăzi articolul meu. E bun. L-am scris cu grijă. Vreau să-mi fac cu el un nume. Nu-s destul de dibaci ca să-i înşel pe ceilalţi, şi nici destul de indiferent ca să mă păcălesc. Luaţi-l, căci, mai târziu, mi-l veţi plăti foarte scump, când nu va mai face două parale. […]

Dumneavoastră chiar credeţi toate balivernele astea? spune Verlaine. Eu nu mă îmbăt, domnule, decât pentru a-mi întreţine reputaţia, căreia îi sunt robit. Nu mă îmbăt decât atunci când ies în lume. […]

Prietenia noastră nu putea dura: prea ne-am golit unul pe celălalt. […]

Cuvântul cel mai des întâlnit în scrierile lui Barrés este „emoţie”; dar ceea ce îi lipseşte mai ales este emoţia. […]

martie. Mă amuză cei care vor să urmeze nişte reguli, căci în viaţă nu există decât excepţionalul.

O grădină de vreo douăzeci de metri pe care o împrejmuise cu ziduri pentru a putea vâna acolo tot timpul. […]

Mi-e groază de originalitate.

Oamenii fericiţi n-au talent.

E adevărat că nu-l citim destul pe Licurg. […]

Îmi spune că-i citeşte scrierile mele fiicei ei, care are optsprezece ani şi se ocupă mult cu literatura.

aprilie. Unora, lui Marcel Schwob, de exemplu, le plac scriitorii străini, indiferent care, din plăcerea de-a se dezrădăcina. Eu, în schimb, n-am încredere în ei, pentru că îmi place interiorul meu. Pentru a le găsi cât de cât talent, trebuie să aibă de două ori mai mult. L-am citit pe Mark

Twain, ieri, pentru prima oară. Mi se pare mult inferior faţă de ceea ce scrie Allais; şi-apoi, prea o lungeşte. Nu suport decât sugestia unei glume. Nu ne plictisiţi! Şi-apoi, mai este şi traducerea, această crimă a unor oameni necinstiţi care, neştiind nicio limbă, nici cealaltă, au îndrăzneala s-o înlocuiască pe una cu cealaltă.

Oamenii pe care îi cunoşti din vedere, şi niciodată după nume. […]

aprilie. Valotton[66], o înfăţişare blajină, simplă, distinsă, cu părul lins şi despărţit printr-o cărare foarte dreaptă, cu gesturi sobre, cu teorii deloc complicate, şi un nu ştiu ce foarte egoist în tot ce spune. […]

De ce eşti rău?

— Pentru că n-am tăria să fiu bun. […]

Toată ziua m-am drogat cu tristeţe.

1. *aprilie*. Omul este un animal care înalţă capul spre cer şi nu vede păianjenii de pe tavan. […]

aprilie. Dumnezeu, cel pe care îl cunoaşte toată lumea, după nume. […]

Câteva fotografii, o lupă bună, şi călătoresc destul. […]

aprilie. Vedea cât mai puţină lume pentru a se cruţa pe cât cu putinţă de plictiseala înmormântărilor.

Peşterile lojelor în care mişună tâmpenia.

Să iei viaţa în seriosul burlesc. […]

Albul cadaveric al caselor pe vreme de furtună, şi albastrul de dinţi cariaţi al ferestrelor. […]

A fi sincer, adică a-i călca intenţionat pe ceilalţi pe bătături… La câte palme, vorbe grele etc. te expui!

aprilie. Plătesc toate brutalităţile inimii mele. […]

Tu ai destui duşmani ca să nu duc eu lipsă de prieteni. […]

A înţepat de două ori oglinda cu un ac, vrând să-şi schimbe ochii în stele. […]

Să nu confundăm om inteligent cu om de talent. […]

Ar fi uşor să notez micile trăsături ridicole ale lui Barrés. Niciun autor de vârsta mea nu mă exasperează

66 Félix Vallotton (1865—1925), pictor şi desenator.

atât de mult, sau nu mă face să zâmbesc atât de des. Remarcaţi în primul rând mania lui de-a se înflăcăra întruna. Şi, cu toate acestea, un farmec misterios, seducţia invincibilă a oamenilor care-ţi sunt dragi şi cărora ai vrea să le rezişti, măcar de formă. Dacă nu l-aş cunoaşte, aş mărturisi acel gen de hipnoză pe care îl exercită asupra mea.

Ambiţioşii, oamenii abili, a căror curiozitate pâlpâie ca o flacără de gaz. Umblă pe stradă veşnic adulmecând. Buni de luat la palme. […]

Ne trecem viaţa discutând despre misterul vieţii noastre.

Preocuparea de moarte este ca o nacelă din care poţi vedea, de sus, lumea mică. […]

Păsările care mestecă în cioc fire de paie muzicale. […]

Dacă aş fi bogat, aş închiria, pentru cea mai aspră seară de iarnă, cel mai vechi castel, şi aş citi acolo, la lumina unei lumânări, aventurile lui d'Artagnan, sau, cele mai puţin populare dar mai vrednice de admiraţie, ale lui Sigognac din *Căpitanul Fracasse*. […]

Lui Fantec:

— Caută să înţelegi viaţa mai bine decât mine, mai puţin meschin, şi păstrează-ţi totdeauna cugetul la înălţimea copacilor.

Visează lucruri mari: asta îţi va îngădui să faci măcar câteva lucruri mititele. […]

Jurnalul nostru nu trebuie să fie doar o trăncăneală, cum e prea deseori acela al fraţilor Goncourt. El trebuie să folosească la formarea caracterului nostru, la necurmata lui îndreptare, la îndrumarea lui pe calea cea bună. […]

Sufletul meu, care a lunecat pe toate povârnişurile, e sfâşiat şi cârpit ca un fund de pantaloni vechi!

Crinii negri ai hornurilor. […]

Mă plâng, şi adineaori am văzut un copilaş cu un picior de lemn izbind furios pământul, pentru că nu-i putea urma pe ceilalţi copii. […]

1. *mai*. Nu-i destul să fii fericit: mai trebuie ca ceilalţi

să nu fie. […]

2. *mai*. Să faci ceva cu frica de-a nu ucide un viţel, un câine, o pasăre, o gânganie, o floare, o legumă, o buruiană, şi de-a călca pe pământ. […]

Literatura mea este ceva în genul unor scrisori către mine însumi pe care v-aş îngădui să le citiţi.

Întotdeauna ne scriem cărţile prea devreme. […]

O furtună cum nu s-a mai pomenit de mai bine de treizeci de ani, în sfârşit, ca toate furtunile. […]

mai. Spunea cu modestie: „Am în mine ceva din Rousseau şi ceva din Voltaire. Totu-i să ştiu care din doi va birui. […]

Sigur că da, Fantec, copacii trăiesc.

— Dar nu cât mine, spune el.

mai. Dacă aţi şti cât de bun mă simt când sunt singur, ce relaţii bune am întotdeauna cu mine însumi. […]

mai. În sfârşit, iată-mă chel. Atâta pagubă! La ce-mi folosea părul? Nu era o podoabă, şi eram prada unei scârbe de frizer, care-mi sufla în faţă dispreţul lui, sau mă mângâia ca o ibovnică, sau mă bătea cu palma pe obraz ca un popă. […]

Ce le pasă oamenilor că îi dispreţuiesc, de vreme ce le fac bine! […]

Fantec, ca autor, să nu studiezi decât o singură femeie, dar socoteşte-o bine, şi vei cunoaşte femeia. […]

Ideea că am treizeci de ani mă întristează adânc. O întreagă viaţă moartă în urma mea. În faţă, o viaţă opacă în care nu văd nimic. Mă simt bătrân, trist ca un bătrân. Nevastă-mea se uită la mine, necrezându-şi ochilor că mă vede atât de sumbru. Fantec îmi spune: „Va să zică, îmbătrâneşti, tăticule?” Şi, de afară, nimeni nu-mi scrie, nu-mi adresează un semn de simpatie, nu se interesează de jalnica mea aventură. […]

mai. Viaţa lui M. Schwob. Şi pe noi, nişte egoişti, ne agasa felul acela de-a suferi atâta vreme din cauza unei moarte.

Rodenbach: o literatură de beci răcoros.

Literatura mea nu-i decât o rectificare continuă a

ceea ce simt în viaţă.

Asemenea cuiva care caută cu înfrigurare într-o carte ce trebuie să facă pentru a-l reanima pe înecatul întins pe mal. […]

mai. O barbă rară, ronţăită parcă de greieri. […]

Iunie. Nu-şi cumpăra decât sare, piper şi oţet. Toate celelalte le făcea el însuşi. Nu cheltuia nici zece franci pe an.

Văzut, ieri, un tânăr de douăzeci de ani, dintre care doi trăiţi în Venezuela. Căzut prizonier, era cât pe ce să fie împuşcat. A străbătut o pădure, doar eu o călăuză care voia să-l ucidă ca să-i ia cizmele. Seara, noaptea cădea brusc ca o pânză neagră. El se căţăra într-un copac, îşi întindea hamacul la o înălţime de şapte-opt metri şi-i spunea călăuzei: „Rămâi pe loc, altminteri la prima mişcare îţi trag un glonţ în cap!” Dormea doar cu un ochi. De altfel, vampirii i se lipeau de faţă; dimineaţa, când se trezea, era cu obrajii însângeraţi, acoperiţi de tot soiul de lucruri vâscoase;

Între timp, un trigonocefal l-a înţepat la genunchi. Din fericire, la genunchi! Putea să-şi sugă rana, s-o roadă, s-o mănânce, să mănânce moartea cuibărită acolo în cotlonul acela de came. Şi călăuza aprindea focul riscând să aprindă pădurea, înroşea un pinten şi-i ardea rana. „Şi, spune el, vă asigur că miroase al dracului a friptură!”

Înainte de plecare, l-a vizitat pe Elisée Redus care i-a spus: „Aflaţi că eu n-am fost acolo niciodată”.

La întoarcere, ajunsese prea târziu. Vaporul pornise; dar, cu riscul de-a cădea şi de-a fi sfâşiat de caimani, a sărit, şi un marinar a apucat să-l tragă de mină.

Vorbind despre acele meleaguri depărtate, spunea: „Acolo… în colţ… mai sus… pe dreapta”, ca şi cum ar fi dat o lămurire despre o stradă din Paris.

Cât despre dragoste, femei de treisprezece ani, tari ca piatra, dar mai ales negrese, pentru că indiencele sunt aproape toate bolnave.

Ca hrană, orez fiert în apă, fără sare, şi fără pâine.

În timp ce vorbea, mă sâcâia faptul că nu ştiu, în

ciuda numelor pe care le cita, dacă aceste aventuri frumoase se petreceau în America sau în Africa. Niciodată n-am să le deosebesc bine.

A prânzit zdravăn, a băut zdravăn mai ales, şi fermentează pe bancă, la soare. […]

Avea înfăţişarea bătrânicioasă a anumitor femei încă tinere.

Am văzut o dată scrijelită pe zid cu vârful cuţitului. Am întrebat-o dacă-i data când s-a măritat, sau a vreunei sărbători, sau a vreunei naşteri.

— Nu, mi-a răspuns ea. E data zilei când am dus vaca la taur. Tocmai s-au împlinit şase luni şi jumătate, şi nu mi se pare că i-a crescut pântecul cât trebuie. Adineaori am mai pipăit-o.

Iunie. Monografia lenei.

— Să descriu o zi şi să arăt că creierul este ca o floare mare ce trebuie cultivată toată dimineaţa, ca să înflorească seara. Şi, cum, la Paris, lumea iese mai ales seara, creierul nu ajunge niciodată aici la o deplină maturitate. Numai la ţară se poate deschide de tot. Dimineaţa, să răsfoieşti ziare, cărţi, să adulmeci ideile celorlalţi, să faci însemnări din vârful condeiului, să cercetezi de unde bate vântul, să-ţi duci mintea până la punctul în care simte nevoia să producă. În sfârşit, să dezvolţi această metodă de antrenament, de încălzire, cu cuvinte sprinţare, o limbă nici ştiinţifică, nici păsărească. […]

8 iunie. Eu, spune Léon Daudet, deasupra tuturor îi pun pe Shakespeare şi pe Dante. Victor Hugo şi Goethe vin după ei, în acelaşi rând, dar pe locul al doilea. […]

14 iunie. Îmi doresc o odaie de lucru a cărei fereastră să dea spre o fermă. Aş vedea cum se încălzeşte la soare cafeaua bălţii, aş urmări mersul legănat al raţelor, şi gâştele ridicându-şi capetele cu găurelele lor de auzit, fipe ca nişte înţepături de ac. În faţa vacilor alineate în grajd, şi răsuflând vârtos, mi-aş spune: „De fapt, noi, oamenii, ar trebui să ne aflăm în locul acestor vite mari. De ce nu l-or fi aruncând afară, cu un corn în fund, pe văcarul care le

mulge aşezat pe scăunaşul lui, şi care le goleşte ţâţele două câte două, de parcă s-ar căţăra pe o funie? Şi când vrei să le mângâi, se trag îndărăt. De altminteri, văcarul n-are conştiinţa puterii, a superiorităţii sale omeneşti. Doar eu mă emoţionez, cred că înţeleg şi-mi închipui că stăpânesc. Pentru că eu mă reîntorc de departe, ca să ajung în grajdul acela. Iar văcarul acolo s-a născut".

Şi aş avea o şapcă pe care ar fi scris cu litere de aur: Interpret al Naturii.

Toate animalele vorbesc, cu excepţia papagalului care vorbeşte. […]

20 iunie. Ciuperci ca nişte bănci mititele. […]

Copacii, oile pădurii.

22 iunie. Hotărât lucru, ceea ce mă împiedică să-l admir pe Barrés aşa cum ar trebui este faptul că are numai câţiva ani mai mult decât mine. […]

În momentul când condamnatul are capul în ghilotină, ar trebui o clipă de tăcere înainte de căderea cuţitului. Un soldat din garda republicană ar ieşi din rânduri şi i-ar înmâna călăului un plic, iar acesta i-ar spune condamnatului: „Este graţierea ta!" Şi ar slobozi cuţitul.

În felul acesta condamnatul ar muri plin de bucurie. […]

Ar trebui să ne putem începe din nou studiile cu inteligenţa vârstei de treizeci de ani. […]

Mizantropul: soarele n-are alt rost decât să trezească la viaţă muştele care sug din carnea mea. […]

E destul să încerci să te perfecţionezi cât de cât, şi vezi cum ceilalţi se micşorează, de parcă s-ar înfunda în nisip. […]

Iulie.

— Doamne, ce cald îmi este!

— D-apoi mie!

— Tot timpul îmi vorbeşti despre dumneata! Ce-mi pasă mie de dumneata? […]

Şi dat a fost ca mâna care scrie să ignore întotdeauna ochiul care citeşte! […]

Voi scrie o carte care îi va uimi pe prietenii mei. Nu

mă voi crede superior celorlalţi, ca Goncourt. Nu mă voi bârfi, ca să mi se găsească scuze, ca Rousseau. Voi încerca doar să mă văd limpede, să fac în mine lumină pentru ceilalţi şi pentru mine însumi. Am treizeci de ani. Cum am trăit până acum? Şi ce voi face de acum înainte? Mă voi lăsa în voia sorţii? Voi căuta să fiu util?

Cred că, cine mă vede bine o dată, nu mă mai uită. Sunt de-o vanitate care mă uluieşte când mă gândesc la ea după ce mi-a trecut criza. Dacă Parisul mi-ar oferi o cunună de lauri, precum odinioară lui Petrarca, printr-o festivitate oficială, nu m-aş mira şi aş şti prea bine să justific această favoare.

Mi-ar plăcea să câştig mulţi bani, pentru plăcerea de-a spune aruncând pe masă aur şi bancnote împăturite ca nişte batiste: „Poftim, bucuraţi-vă de viaţă!” Ba cer dreptate deplină şi le dau săracilor mei zece centime de parcă le-aş da numai cinci, ba vreau să lupt şi eu pentru săracii mei.

Spaimele mele. Ce-aş face într-un duel. Să răspund la scrisori: primul impuls este să-i trimit pe toţi la plimbare, apoi mi-aş reproşa mâhnirea lor. Şi de ce să-ţi faci duşmani? În fine, o să vadă el cum ştiu eu să ticluiesc o scrisoare. […]

Avea un bot zbârcit, un cap de babă, o înfăţişare furioasă şi paralizată. De altminteri, trăia într-un coş care se destrăma în zdrenţe umede, sub cearşafuri puturoase. De altminteri, uitam să spun: a murit.

— Unde? Unde? strigă ea.

— În patul lui, ca un biet moşneag de câine care nu-i un erou.

2. *iulie*. Ce face pasărea pe vreme de furtună? Nu se încleştează de creangă: urmează furtuna. […]

Turnul lui de fildeş, o odăiţă dosnică dintr-o dugheană oarecare.

Să spargi mereu gheaţa care se prinde întruna în creier. Să-l împiedici să degere.

Titlu: *Ochiul de bou*.

Iulie. N-am imaginaţie nici de doi bani. Aş fi incapabil

să inventez cea mai simplă istorioară. […]

Citez exemplul lui Pascal care se războia cu durerile de cap rezolvând probleme de geometrie.

— Eu, spune Tristan Bernard[67], mă războiam cu geometria simulând dureri de cap.

Iulie. Poate că pentru un orb vara înseamnă doar un zumzet de gângănii.

Libertatea presei care funcţionează mai degrabă ca o presă.

Să nu spuneţi că ceea ce scriu nu-i adevărat: spuneţi că scriu prost, pentru că totul este adevărat. […]

Jules Renard, acest Maupassant de buzunar. […]

Iulie. Un deget de apă străvezie într-un degetar de cristal.

Din când în când să te retragi din ceea ce ai făcut şi să urci undeva pe-o creastă ca să respiri şi să domini.

Mi-e creierul ca o nucă proaspătă, şi aştept lovitura de ciocan care trebuie s-o deschidă.

În faţa stupidităţii pictorilor, te apucă pofta ca înainte de-a muri să înveţi să desenezi. […]

După ce m-am căznit din greu să scriu o pagină, mi se pare că este bine scrisă.

— Din ce se fac cei mai frumoşi cercei?

— Din cireşe.

Titlu: *Mere pădureţe*. […]

Lui Fantec: „Moartea este ca păsăruica pe care n-o mai revezi niciodată”. […]

august. Ferice de cine s-a născut perfect! De devenit, nu devii niciodată, degeaba orice osteneală. […] *18 august*. În admiraţia noastră pentru Verlaine, simt o prea mare doză de milă pentru stâlpul de spital. […] *3 septembrie*. Când recitesc, la întâmplare, câte o pagină din ceea ce am scris până acum, mi se pare, totuşi, cam uscată.

5 *septembrie*.

— Vrei să-mi dai purceluşul de porţelan? spune

---

67 Paul Bemard, numit Tristan B. (1866—1947), romancier şi dramaturg.

Baie.[68]

— Dar n-o să te amuze, drăguţă: e mort.

— Oh! atunci, ai să mi-l dai când n-o să fie mort, da? […]

10 septembrie. Lui Schwob: „Niciuna din cele două cărţi: *Morcoveaţă* şi *Podgoreanul în via lui*[69], nu m-ar mai satisface. *Morcoveaţă*, mai ales, e un amestec neplăcut, în care nu mai găsesc bucuriile de altă dată. Nu-i atât vorba de-o *operă*, cât mai degrabă de etalarea unui spirit zdrenţăros în care găseşti cam de toate: milă, răutate, lucruri răsuflate şi prost gust. Îţi comunic, bineînţeles, ultima mea impresie. Simt nevoia, pentru a mai prinde un pic de curaj, să-mi amintesc de preţioasa dumitale scrisoare în legătură cu *Pisica*.[70]

În sfârşit, să nu mai vorbim de asta. Mă judec pe cât de sincer, pe atât de sever. Singur dumneata nu te vei îndoi de acest lucru. Dar necazul meu – adăugat altora – mi se trage din faptul că nu mă înnoiesc şi că sunt incapabil să mă înnoiesc. M-am născut înnodat şi nimic nu va tăia nodul. I-ai spus odată lui Byvanck: „… dacă viaţa nu-i va trage acea scuturătură morală necesară talentului pentru a se elibera de piedicile pe care şi le pune singur”. Nici măcar această condiţie n-ar fi suficientă. Poate că sunt nemulţumit şi de faptul că l-am dat pe Morcoveaţă prea repede, că am rasolit sfârşitul pentru a câştiga cât mai repede nişte bani. Posibil. Vremurile sunt grele pentru cei care aspiră la desăvârşire… […]

— Titluri: *Viniete*, *Scene de paravan*.

O mare plăcere ar fi să scriu scene lungi şi să mă amuz apoi rezumându-le în trei rânduri.

septembrie.

— Sunt un om cinstit, domnule!

— Rău faci: asta-i o meserie proastă. […]

septembrie. *Morcoveaţă* este o carte proastă, incompletă, rău compusă, pentru că nu mi-a venit decât în

68 Julie-Marie Renard (1892—1945), fiica lui J. R.

69 Le vigneron dans sa vigne, culegere de povestiri, 1894.

70 Le chat, o povestire din volumul Morcoveaţă.

accese.

Nu suntem fericiţi: fericirea noastră este doar tăcerea nefericirii.

septembrie. *Morcoveaţă* ar putea fi scurtat sau lungit fără probleme. *Morcoveaţă* este o întorsătură de spirit.

29 septembrie. Fraţii Goncourt au spus ce trebuie despre ceilalţi; n-au spus ce trebuie despre ei înşişi. […]

Să fac pentru satul meu ceea ce a făcut Sainte-Beuve pentru Chateaubriand şi epoca lui. Să povestesc totul în notaţii, mici drame sau tablouri mute, totul, până şi spaimele serii. Să scormonesc până la fund, să scot planta adevărului cu rădăcini cu tot.

Memorie, adu-mi ţinutul meu, pune-mi-l pe masă. Neplăcut este că înainte de a-ţi aduce aminte de nişte locuri trebuie să le şi vezi, să calci prin noroiul lor.

9 octombrie. Vreau să mă examinez cinstit şi să cunosc condiţia acestei făpturi care sunt eu, care creşte de treizeci de ani. Nu mă privesc fără surprindere. Ceea ce mă izbeşte în primul rând este inutilitatea mea, şi totuşi nu izbutesc să mă conving că nu voi reuşi niciodată nimic.

17 octombrie. Are un stil al lui pe care alţii nu şi l-ar dori.

octombrie. Să-mi adaptez toată literatura la satul meu. Să-i aplic tot ce-mi place din punct de vedere literar.

Un creier bine întreţinut nu oboseşte niciodată.

Îi numesc „clasici” pe oamenii care încă nu făceau din literatură o meserie.

23 octombrie. *Morcoveaţă*.

— Când croitoresele, Marie şi Angèle, veneau la noi acasă, prânzeau cu noi, la aceeaşi masă, şi le era frică să mănânce. Oare din cauza lor tăcerea aceea? Doamna Lépic făcea unele cheltuieli în cinstea lor, iar Morcoveaţă le binecuvânta prezenţa. Putea mânca ceva mai mult fără ca doamna Lépic să bage de seamă; îl supraveghea mai puţin. Neştiind însă că sunt prilejul unei destinderi, croitoresele se grăbeau să se ridice de la masă, amândouă deodată, şi ieşeau la aer. […]

noiembrie. Sunt un orologiu al cărui pendul se mişcă

neobosit de la orgoliu la umilinţă; dar, zdravăn pe picioarele mele, păstrez echilibrul şi rămân drept. […]

8 noiembrie. Bernard a venit astă seară şi m-a împăcat cu mine însumi. Mi-a spus: „Toţi prietenii dumitale găsesc că *Morcoveaţă* este lucrul cel mai bun din tot ce-ai scris. Nimeni nu simte atât de bine ca mine umanitatea micului dumitale erou. Toulouse-Lautrec vrea să te cunoască… După mine, *Morcoveaţă*, mai puţin *Obrajii roşii*[71], este o carte din care se vor scoate mai târziu o serie de teme germane”.

Şi iată-mă glorios, umflat în pene ca un curcan, spunând: „Grea meserie! Ah! Gloria se plăteşte scump, dar e lucrul cel mai vrednic de invidie din lume”.

Şi iată-mă visându-mă înconjurat de prieteni, dându-le poveţe de voinţă şi de cinste, şi împărţindu-le vorbe de muribund!

3. *noiembrie*. Aş vrea de fapt să fiu învăţător de ţară, trimiţând articole la ziarul judeţean, scrisorele à la Sarcey, departe de privirile sceptice.

Vântul, acest taur risipit.

Morcoveaţă. Să-i pun drept motto:

„Tatăl şi mama datorează copilului totul. Copilul nu le datorează nimic. J.R”. […]

15 noiembrie. Ca să ajungeţi, trebuie să faceţi fie porcării, fie capodopere. Sunteţi mai capabili de unele decât de celelalte?

17 noiembrie. Cred că mă pomeneşte moartea: mi se zbate un dangăt în urechi. […]

Lautrec: un potcovar mititel cu lornion. Un săculeţ cu două despărţituri în care îşi pune bietele lui picioare. Buze groase şi mâini cum sunt cele pe care le desenează, cu degete depărtate şi osoase, cu policarele arcuite. Vorbeşte deseori de oameni mititei cu aerul că spune: „Nu-s eu chiar atât de mic!”

Ţine la Zimmermann şi la Péan[72], mai ales la Péan,

---

71 Les joues rouges, titlul unui capitol din Morcoveaţă.

72 Jules Émile Péan (1830—1898), chirurg ginecolog, reprezentat în multe dintre desenele lui Lautrec.

care când scotoceşte prin burţi, pare să caute nişte mărunţiş în buzunar.

Are camera lui într-o „casă” (de toleranţă – n.tr.), se înţelege de minune cu toate doamnele de acolo, care au simţăminte foarte delicate, necunoscute de femeile cinstite şi care pozează admirabil. Este şi proprietarul unei mănăstiri şi circulă între mănăstire şi „casă”.

La început îţi face rău când îl vezi atât de mic, apoi, foarte vioi, foarte drăguţ, cu un mormăit care îi desparte frazele şi-i ridică buzele, ca vântul burleţii de pe marginea unei uşi.

Are statura numelui său.

Se întoarce la Péan, extrem de amuzat de toată acea măcelărie, de masa de aluminiu, valorând zece mii de franci şi înălţându-se sau coborându-se cu ajutorul undi piston, de operatul care alunecă şi-i adus la loc, prin forţa lui Péan care ridică totul: ajutoarele sale, operatul, masa, cu un singur efort, care smulge o măsea cu degetele şi, în timp ce măcelăreşte, discută graţios cu asistenţa…

Şi veşnic mormăitul acela, şi veşnic dorinţa de-a povesti lucruri „nostime de tâmpite ce sunt”.

Şi băşici de bale îi zboară pe mustăţi. […]

noiembrie. *Iarba*. Să folosesc în descrierea acestui sat stilul lui Pascal sau al lui Saint-Simon. […]

Valloton îmi povesteşte că o femeie, după ce-a citit *Parazitul*, a plâns, într-atât era de jignită în demnitatea ei.

Îmi place mult cartea dumitale pentru că îi văd bine defectele.

noiembrie. N-am reuşit nicăieri. Am întors spatele tuturor revistelor *1 Gil-Blas*, *Écho de Paris*, *Journal*, *Figaro*, *Revue hebdomadaire*, *Revue de Paris* etc. Niciuna dintre cărţile mele nu apucă al doilea tiraj. Câştig în medie douăzeci şi cinci de franci pe lună. Pacea care mai domneşte în căsnicia mea o datorez unei femei de-o blândeţe îngerească. Mi se acreşte repede de prieteni. Când ţin la ei prea mult, îi detest, când nu mai ţin ei la mine, îi dispreţuiesc. Nu-s bun de nimic, nici să nu mă port ca un proprietar, nici să dau de pomană. Cât despre

talentul meu, ce să mai vorbim. E destul o pagină din Saint-Simon sau din Flaubert ca să roşesc. Imaginaţia mea este o sticlă, un fund de flacon gol. Cu un pic de obişnuinţă, un reporter ar egala ceea ce numesc, dându-mi ifose, stilul meu. Îmi linguşesc confraţii cu scrisori şi-i urăsc când îi văd. Egoismul meu pretinde totul. O ambiţie cât să privesc lumea de la înălţimea Arcului de triumf şi dispreţul meu ipocrit pentru decoraţii! Dacă mi s-ar aduce pe-o tavă Legiunea de onoare, aş leşina de bucurie, şi m-aş dezmetici doar cât să spun: „Ia căraţi-vă de-aici cu chestia asta!” Zi de zi cuta de pe frunte se adânceşte tot mai mult, şi în curând oamenii se vor uita la ea cu frică şi vor face cale întoarsă, ca şi cum ar trebui să ocolească un şanţ. Nici măcar nu muncesc ca unul care ţine să-şi merite îndobitocirea, şi, cu toate acestea, sunt momente când zău dacă nu-s mulţumit de mine. […]

decembrie. Vechile comparaţii nu ni se mai par acceptabile decât la scriitorii străini.

decembrie. Antrenamentul condeiului. Singură, gândirea se duce unde vrea ea. Cu condeiul, nu e mai liberă. Ea trage de partea ei, el de-a lui. E ca un orb pe care-l duce bastonul aiurea, şi ceea ce tocmai am terminat de scris nu mai e ceea ce voiam să scriu. […]

9 decembrie. Ieri, la Lautrec cu Tristan Bernard. De pe-o stradă unde turna cu găleata, am intrat într-un atelier cu o căldură înăbuşitoare. În cămaşă, cu nădragii pe vine şi-o pălărie de morar pe cap, micul Lautrec ne deschide uşa. N-apuc să intru bine şi văd în fund, pe-o canapea, două femei goale: una şi-arată pântecul, iar cealaltă dosul… Bernard le întinde mâna spunând: „Bună ziua, domnişoarelor! „Eu, stânjenit, nu îndrăznesc să mă uit de-a dreptul la cele două modele. Caut un loc unde să-mi pun pălăria, pardesiul şi umbrela care face pipi.

— Să nu vă întrerupem din lucru, spune Bernard.

— Noi am terminat, spune Lautrec. îmbrăcaţi-vă, doamnelor.

Şi aduce o monedă de zece franci pe care o pune pe masă. Ele se îmbracă, în spatele unor pânze, iar eu arunc

din când în când, pe furiş, câte o privire, fără a reuşi să văd bine; şi mereu mi se pare că simt privirea lor sfidătoare pe ochii mei clipicioşi. În sfârşit, pleacă. Am văzut nişte fese mate, nişte chestii care atârnau, un păr roşu, nişte smocuri galbene de păr.

Lautrec ne arată studiile sale din diverse „case”, lucrările de tinereţe: de la bun început a lucrat îndrăzneţ şi expresiv. Mi se pare interesat mai ales de artă. Nu sunt sigur că ceea ce face e bun, dar ştiu că-i place neobişnuitul, că-i un artist. Omuleţul acesta care-şi numeşte bastonul „beţişorul meu”, care desigur că suferă din pricina staturii sale, merită să fie un om de talent măcar pentru sensibilitatea lui.

decembrie. M-am născut pentru succes în gazetărie, glorie cotidiană, literatură abundentă: citirea marilor scriitori a schimbat totul. De acolo mi se trag toate nenorocirile. […]

3. *decembrie*. Ce înseamnă această nouă literatură umanistă? Suntem oare mai buni astăzi decât ieri? S-a descoperit de curând al miilea subiect de roman: umanitatea. Până acum nu prea ne-am preocupat de ea. Putem spune că subiectul umanitate nu exista şi nimeni nu-l tratase. Despre ce vorbeau părinţii noştri, mă întreb. […]

decembrie. *Iarba*. În această carte, îmi propun să pătrund până-n inima satului, adică până-n inima Mariei Pierry[73], căci preotul şi învăţătorul nu-s localnici: trăiesc aici doar în trecere. Aş vrea să le merit încrederea, dar nu izbutesc. N-au încredere în mine. Am învăţat prea mult. Am crescut prea mult. Nu mă mai pot apleca până ia rădăcinile mele. Întâi, au spus despre tânăra mea ne vastă: „Nu-i fudulă”. Apoi, cum ea le vorbea cu plăcere despre interiorul ei, despre camera ei, despre preţul perdelelor, despre mobile, au spus: „E prea bogată”. Şi au dispreţuit-o pentru că, având posibilitatea să poarte rochii frumoase şi să aibă mulţi servitori, n-are decât o femeie la toate şi se îmbracă simplu.

73 Mărie Pierry sau Piarry, verişoara lui J.R.

31 decembrie. Dacă, în loc să câştigăm bani mulţi ca să trăim, ne-am strădui să trăim cu bani puţini?

Anul 1895

Ianuarie. EXAMEN. N-am muncit destul: prea reţinut. Căci eu, care în viaţă sunt mai degrabă un expansiv şi cheltuiesc prea mulţi nervi, în literatură, cum pun mâna pe condei devin şovăielnic, de-o conştiinciozitate exagerată. Văd, nu cartea frumoasă, ci pagina proastă care ar putea strica această carte frumoasă şi mă împiedică să scriu. Să-mi spun mereu că literatura este un sport, că totul în literatură depinde de metodă, care astăzi se numeşte antrenament. Nu există nicio primejdie de-a întrece măsura.

N-am ieşit destul în lume: trebuie să-i vedem pe oameni pentru a-i reaşeza la locul pe care îl merită. Prea am dispreţuit gazetăria, plictiselile mărunte, bobârnacii sorţii. N-am citit destulă literatură grecească şi nici latinească. N-am făcut destul scrimă sau ciclism: să le fac până la sastiseală. Munca cerebrală pare după aceea un soi de mântuire într-o mănăstire în care poţi muri împăcat.

Din ce în ce mai egoist: nimic de făcut. Să caut aparenţele, să încerc să nu mă bucur decât de fericirea de a-i face pe ceilalţi fericiţi. Prea m-am temut să admir cărţi sau acţiuni. Ce manie, să spui vorbe de duh oamenilor pe care ai vrea să-i îmbrăţişezi! Prea am cerut prietenilor mei, cu ipocrizie, elogii pentru *Morcoveaţă*. Să las la voia întâmplării, lucrul odată făcut. Binele pe care îl aşteptai nu vine, dar cel la care nu te aşteptai vine. Există o dreptate, dar cel care o împarte zburdă aiurea. E un judecător jovial, care-şi bate joc de noi, ne păcăleşte, dar care, dacă e să cumpănim bine, nu se înşală niciodată.

Am mâncat prea mult, am dormit prea mult, prea mi-a fost frică de furtună. Prea am cheltuit: problema nu-i să câştigi mulţi bani, ci să cheltuieşti puţini.

Am dispreţuit prea mult părerea altora în problemele grave, am consultat prea mult pe alţii în cele frivole. Să ies cu acest pardesiu, să-mi pun pălăria asta? Va ploua, dar n-o să iau umbrela, pentru că am un baston frumos şi vreau

să mi-l vadă lumea.

Prea m-am bucurat compătimindu-i pe alţii în nenorocirile lor. Am luat o atitudine de om sigur pe sine. Prea am făcut pe băieţaşul cu maeştrii mei, iar cu cei mai tineri decât mine, pe maestrul cumsecade care n-are nicio vină că-i genial.

Prea m-am uitat prin chioşcuri să văd dacă m-au tipărit, prea am citit ziarele numai ca să găsesc citat numele meu. Prea am trimis, prea am dedicat cărţi, iertând criticilor, printr-o înduioşare bruscă, binele pe care mi l-au făcut nevorbind despre mine nici de bine, nici de rău.

Prea mi-am iubit copiii pentru a poza în chip de tătic bun, prea mi-am afişat indiferenţa faţă de familie. Prea i-am plâns pe săraci, cărora nu le dau nimic sub pretextul că niciodată nu poţi şti cui dai.

Prea i-am sfătuit pe ceilalţi ceea ce bănuiam că trebuie să-i sfătuiesc numai ca să le fac plăcere. Mi-au plăcut prea multe lucruri de dragul altora, şi nu pentru că mi-ar fi plăcut mie însumi. Prea am vorbit despre mine, oh! da, prea! Prea am vorbit despre Pascal, Montaigne, Shakespeare, şi nu i-am citit destul pe Shakespeare, Montaigne, Pascal.

Prea le-am spus prietenilor mei: „Dacă voi muri înaintea voastră, vă rog să mă îngropaţi la Chitry-les-Mines, iar pe mormântul meu să puneţi un bust mic cu titlurile operelor mele, simplu, doar atât”. Apoi brusc: „De altfel, o să vă îngrop eu pe toţi”.

Mi-am adus mie însumi prea multe acuzaţii când ştiam că voi ştimi proteste, am tămâiat prea mult dorind să fiu tămâiat.

Nu sunt decât un mizerabil, o ştiu. Dar asta nu mă încălzeşte. O ştiu, dar voi continua la fel.

La teatru prea mi-am sucit capul în toate părţile, hârjonindu-mă cu proaspăta mea glorie. Mi-am schimbat întotdeauna prea repede impresiile. Prea am citit articolele lui Coppée[74] ca să-mi demonstrez că sunt mai isteţ decât el.

---

74 François Coppée (1842—1908), poet şi dramaturg parnasian.

Şi mă bat cu pumnii în cap, pentru ca, după aceea, să-mi spun: „Intră!” şi mă primesc cu multă prietenie, gata iertat. Prea am lăudat revistuţele pe care nu le deschid niciodată, şi prea am dispreţuit ziarele pe care le citesc câte patru sau cinci pe zi. Prea am vorbit despre generaţia mea şi prea mi-am ascuns vârsta. Prea am vorbit despre Barrés fără să-i „scriu” destul numele.

Prea am băut şartrează.

Prea am spus: „Binele pe care-l gândesc…” în loc de „Răul pe care-l gândesc…” […]

— *Ianuarie*. O vorbă de duh bine găsită face mai mult decât o carte prost scrisă. […]

29 ianuarie. Palidă, de parcă s-ar hrăni cu zăpadă. […]

— *Februarie*. Ce monotonă ar fi fost zăpada dacă Dumnezeu n-ar fi făcut corbii! […]

februarie. Ieri seară, am căutat un nume pentru casa noastră de la Chaumot. Am ales „La Gloriette” a, pentru că înseamnă căsuţă de vilegiatură, dar şi pentru că este un diminutiv pentru glorie, iar „Gloriette” invită, obligă un scriitor.

Iarba.

— Vreau să încerc să pun un sat într-o carte, să-l pun întreg, de la primar până la porc. Şi vor înţelege frumuseţea acestui titlu cei care au auzit un ţăran spunând: „Creşte iarba”, sau „Asta-i vreme bună pentru iarbă”, sau: „S-a dus iarba”.

Au nişte capete uriaşe, ca nişte buturugi, cu noduri care-mi zdrelesc pielea şi pe care nu ştiu de ce coarne să le apuc. […]

De departe, prieteni, vă judec. Tu, cutare, vrei să câştigi bani mulţi: tu, cutare, pueril, vrei să domini şi-ţi doreşti glorie cu toptanul; tu, cutare, te tragi deoparte, în aşa fel încât să fii văzut că te tragi deoparte; tu, cutare, foloseşti literatura pentru a bârfi o lume pe care nu te poţi abţine să n-o frecventezi. Oh! toţi sunteţi remarcabili.

Aveţi o minte grozavă, dar ţelurile voastre sunt comice, şi eu rid cu poftă, pe movila mea.

Trebuie să ne mărginim la strictul necesar şi nu trebuie să ne depărtăm de el nici înăuntru, nici în afară; afară, e o prostie, înăuntru, e orgoliu.

Mă închipui primar şi-mi spun: „În jurul meu sunt o sută de persoane. Le pot face fericite. Urmaţi-mi pilda. Fiecare dintre voi să facă la fel. Eu încep”. Personajul principal al cărţii mele, eroul ei, este fericirea. De el trebuie să ne interesăm; doriţi-vă să nu apară chiar la sfârşit.

De la fereastra mea, văd canalul, râul, nişte păduri. Nu vreau să dispreţuiesc nimic, şi, dacă aş putea face conştiincios politică, ţi-o jur, scumpul meu Barrés, că aş face.

februarie. Când eram mic, treceam drept un bezmetic. Acum, trebuie să mi se ducă faima de om bun, în scumpul meu ţinut de baştină. […]

9 februarie. Prietenul pe care îl întâlneşti şi eziţi să-l tutuieşti, şi comedioara care se joacă în doi. […]

februarie. Căldura uşoară, înaripată, a unui foc de lemne.

februarie. Există scriitori buni şi scriitori mari. Să fim cei buni. […]

Eloi: un fel de Don Quijote de cameră.

De boala scrisului nu te poţi lecui cazând într-adevăr bolnav, bolnav de moarte, şi murind. […]

Ahile şi Don Quijote sunt, slavă Domnului, destul de cunoscuţi, pentru a nu mai fi nevoie să-i citim pe Homer şi pe Cervantes.

februarie. Bale a visat un elefant încălţat cu nişte botine frumoase. […]

În literatură, adevărul se deosebeşte de neadevăr întocmai ca florile naturale de cele artificiale; printr-un fel de mireasmă inimitabilă. […]

Trebuie să fim cinstiţi şi modeşti, dar trebuie să şi spunem că suntem aşa.

Cum se schimbă un cuvânt porcos în gura unei femei frumoase.

18 februarie. Editorii atât de îndatoritori când nu

publici la ei. […]

— *Februarie*. Nu suntem nimic până-n treizeci, treizeci şi cinci de ani, şi-mi dau seama că trebuie să îndepărtăm mereu această dată.

Toulouse-Lautrec. Pe măsură ce-l cunoşti, creşte, în cele din urmă, ajunge să fie cu puţin sub statura mijlocie. […]

— *Februarie*. Îşi ia partea leului în conversaţie. […]

Totul a durat douăzeci şi cinci de ani, cu ceasul în mina.

O mică particularitate omenească mă interesează mai mult decât general-umanul. […]

Nu-mi place să stau de vorbă cu oameni mai înalţi decât mine şi-a căror gură mă depăşeşte, pentru că astfel mirosurile urcă. […]

februarie. Ţăranilor care-l întreabă dacă e departe din cutare până în cutare loc din Paris, tata le răspunde: „Aşi! treci doarrâul”. […]

februarie. Trecut pe la Morgă astăzi după dejun. Văzut trei nobile cadavre, bine dichisite sub cearşaful lor negru şi numerotate. Cu gura căscată, cu barba şi părul pieptănate, ai zice că dorm. Numai că par să doarmă prea mult, fără să respire. Într-adevăr, arată foarte bine, mult mai bine decât în fotografiile lor afişate la poartă; n-au în ele pic de viaţă. […]

Bucuria, probabil, a unui om ilustru care bănuieşte că nu-i nimic de capul copiilor săi. […]

martie. Are mania de a-ţi vârî sub nas fraze din Mallarmé, spunându-ţi: „Ia citeşte!” Citeşti, ai citit, şi rămâi mut (din fericire) de admiraţie. […]

martie. În casa lui Pottecher[75], la Bellevue, Claudel ne citeşte traducerea literală a tragediei *Agamemnon* de Eschil. Întâi se lasă rugat cu destulă modestie, apoi începe, cu vocea lui de maşină vorbitoare, şi buzele i se deschid ca nişte fulgere de căldură. Are un cap de-o culoare cenuşie, de parcă ar fi ars. Admiră sau detestă copilăreşte. Spune:

— Nimic mai frumos pe lume decât teatrul chinezesc.

75 Maurice Pottecher (1867—1960), dramaturg.

După ce l-ai văzut, nu-ţi mai vine să vezi altceva.

Ne citeşte apoi versiunea revăzută a *Capului de aur*, pe care îl va reface toată viaţa.

— Aveţi dreptate, îi spun eu. Ar trebui ca în fiecare an, primăvara, să ne petrecem o lună corectându-ne opera.

Îi spun că se îmbată cu imagini şi că nu trebuie să confundăm imaginea vag frumoasă cu imaginea exactă, mult superioară.

Găseşte că Boileau este un mare poet pitoresc şi singurul care a ştiut să creeze versul.

Certitudinea că nu eşti singur, consolatoare chiar şi într-un cimitir.

10 martie. Ţara mea este acolo pe unde trec cei mai frumoşi nouri.

Şi Dante care leşină în fiecare clipă. […]

martie. Am flecărit mai bine de cinci ceasuri şi nu m-am ales cu nimic. Ba dispreţuiam banii, ba munca lipsită de câştig. Spuneam: „Îmi place singurătatea”, iar Claudel îmi răspundea: „Nu ştii ce-i singurătatea. Eu am cunoscut-o într-un deşert din America, la 80 de kilometri de Boston, unde prietenul meu violonistul a compus o melodie care cuprindea în ea tot deşertul”.

Lucrul cel mai bun a fost fragmentul pe care ni l-a citit Claudel din La Bruyère. Parcă nu l-am fi citit niciodată pe La Bruyère. Şi Claudel ne spune că vrea să ucidă în el orice creaţie, orice inspiraţie. A şi început să nu-i mai consacre decât o oră pe zi, şi, în timp ce trece de la o părere la alta, urmăresc pe chipul său o întreagă furtună.

— În metaforă, spune el, primul termen al comparaţiei dispare. În imagine, cei doi termeni subzistă şi nu sunt decât adăugaţi unul altuia.

Şi ne vorbeşte despre indienii care imită zgomotul unei insecte ce roade lemnul, şi-şi petrec luni îndelungate căutând o formulă de trei sau patru versuri pentru a vrăji un râu, şi consideră iepurele, făptură foarte ciudată şi pentru noi, drept un mare vrăjitor.

Claudel, autorul *Capului de aur*, şi al *Oraşului*, care trece printre noi drept un geniu, şi este vice-consul la New

York, la Boston, în China etc., stă la birou din datorie, face rapoarte din datorie, până şi unele pe care nu i le cere nimeni.

— Sunt plătit, spune el cu simplitate. Mă străduiesc să-mi câştig banii.

Seara, la circ, un îmblânzitor arăta laolaltă găini „vulpi şi câini. Vulpile se apropiau prieteneşte de găini: asta însemna progresul. Găinile nu păreau foarte liniştite: asta însemna rutina. Graţie câinilor pacificatori, totul mergea bine: asta însemna civilizaţia.

Un clasic este un scriitor care veghează asupra tradiţiei.

martie. Un mic fior prevestitor al unei fraze frumoase care vine. […]

martie. Ieri am fost pentru prima oară în viaţa mea la operă. […]

E adevărat, domnişoară, că la Guernesay stâncile pe care s-a aşezat Victor Hugo sunt însemnate cu o cruce verde?

Dar romanul? Cine dintre noi ar îndrăzni să scrie un roman cu aceste cuvinte golite de înţelesul lor: „Te iubesc” şi „Iubire”? Nu suntem în stare decât să scriem *a* carte, adică să umplem un caiet şi să golim o călimară pentru sănătatea noastră intelectuală.

Shakespeare! Spui întruna Shakespeare! Există unul şi în tine: găseşte-l.

Să ieşi din când în când în lume ca să înghiţi un pahar de fiere.

Un japonez cu pielea netedă îmi spune că, la început „toţi europenii i s-au părut identici şi i-a trebuit multă vreme până să-i individualizeze.

— Totuşi, îi spun eu, noi suntem blonzi, bruneţi, sau roşcovani, în timp ce voi toţi sunteţi galbeni şi negri.

— Vi se pare, spune el.

Iar pe domnişoara Claudel care colecţionase câteva japonezării pe care le admiră din tot sufletul, o lămureşte că nu sunt decât copii proaste după nişte lucrări proaste din epoca de decadenţă.

martie. Brazdele, zbârciturile anuale ale pământului.

Schwob ştie care este partea cea mai slabă a unei cărţi şi că mai ales pentru aceasta trebuie complimentat autorul. […]

— Lui Charles Maurras[76]. „Aş vrea să discutăm pe îndelete despre felul cum l-aţi definit pe *Morcoveaţă*. Nu pot, în această scrisoare, decât să vă mulţumesc că aţi scris, pentru a doua oară, despre «prostovalnicul» – meu, câteva rânduri care m-au mişcat foarte mult. Nu voi adăuga decât o reflecţie, aproape un mic protest.

Ca scriitor, mă străduiesc *să ştiu să mă limitez*. Ca cititor, nu mă limitez. Îmi plac, credeţi-mă, multe lucruri pe care cărţile mele nu le trădează. Poeţii m-au emoţionat foarte tare, şi mai ales prodigioasă abundenţă verbală a lui Victor Hugo. Să fie vorba de-o reacţie? E posibil. E vorba mai degrabă de-o limitare. Dincolo de limitele pe care mi le impun, mă simt stânjenit, şi mă scuz convingându-mă că pentru a scrie bine, trebuie să scriu puţin, şi chiar foarte scurt. Dar, când ridic capul de la masa mea de lucru unde vă închipuiţi dumneavoastră cât mă concentrez, vă asigur că nu dispreţuiesc pe nimeni şi că nu mi-e deloc frică să-i admir pe cei mai mari. Ba chiar mă las furat de-o destindere binefăcătoare.

Vă daţi seama că această scrisoare nu mi-ar ajunge. Aflaţi, totodată, că pe exemplarul meu din *Pe drum* a am însemnat furios cu creionul aceleaşi fraze pe care le subliniaţi şi domnia-voastră. Precum vedeţi, împărtăşim aceeaşi greaţă faţă de această trivialitate exasperantă”. […]

9 aprilie. Doctorul Gallmann, un vienez elegant cu ochelari de aur, vine să-i indic, în două rânduri, ceea ce mi-ar plăcea să văd retrăind din trecut.

Îmi spune că lumea nu cunoaşte, din fiecare literatură străină, decât raporturile ei cu politica.

— Fiecare literatură, îi spun eu, merge în căruţa politicii ei.

Vorba mea îi place şi simt că o va plasa pe undeva, îi

76 En route, roman de J.-K. Huysmans.

scriu:

— Nu doresc nimic din trecut. Viitorul nu mă interesează. Prezentul îmi ajunge. Sunt un om fericit, pentru că am renunţat la fericire.

10 aprilie. Paul Hervieu[77][78], treizeci şi opt de ani. Are acum bunătatea generoasă pe care ţi-o dă succesul. Nu-l dispreţuieşte decât pe… care nu ştie nici să scrie, nici să construiască, nici să pună în scenă. Admiraţia mea pentru Căpuş îl cam şochează. îl situează pe Căpuş în rândurile… care sunt oameni cât se poate de plini de spirit, dar nu poeţi. Poetul este cel care vede drama şi comedia. Câştigam când suntem cunoscuţi. Pierdem când suntem prea cunoscuţi. De ce să dispreţuim lumea bună? Ea este rezultatul unei mişcări ascensionale. Omul de lume este tot atât de interesant ca şi minerul. De altminteri, găsim de toate chiar şi într-o bucată de silex. […]

aprilie. În toată afacerea Oscar Wilde, ceva mai comic decât indignarea întregii Anglii este falsa pudoare a câtorva francezi pe care îi ştim prea bine.

A scrie este un fel de-a vorbi fără să fii întrerupt.

Nuca: două minuscule broaşte ţestoase înlemnite; broasca ţestoasă, o jumătate de nucă uriaşă. […]

aprilie. Rostand, niţel tânăr, niţel bătrân, niţel chel, plin de un talent agreabil în *Prinţesa* depărtată2, foarte la curent cu *Parazitul* şi cu *Baliverne*[79]. […]

mai. Mallarmé. Este atât de limpede în conversaţii încât după ce l-ai citit ţi se pare un vorbitor banal. Vorbeşte despre Baudelaire şi despre ceea ce fac eu. Fără să vreau, sunt glacial. Imposibil să scot o vorbă amabilă. Dacă ar fi măcar păros ca un faun, aş putea să-l mângâi. […]

4. *mai*. Cocoşii cu creste de apoplectici.

— *Mai*. Cea mai mare plăcere pe care i-o poţi face unei femei este să-i lauzi cu neruşinare inteligenţa. […]

---

77 Paul Ernest Hervieu (1857—1915), romancier şi dramaturg realist cu tendinţe naturaliste.

78 La Princesse lointaine (1895), dramă.

79 Conquecigrues, (1893), culegere de povestiri de J.R.

mai. Prudenţa nu-i decât eufemismul fricii. […]

Nu-i o glumă, un miraj clasic: o fată tânără şi frumoasă trece desculţă pe drum. […]

O lună vaporoasă, făcută parcă dintr-o bucată de nour alb.

— Claudel. Aspra Bresse în care s-a născut a doua oară. Fruntea trebuie să i se fi lovit de munţi, apoi, privirea i-a străbătut ca un fulger văile nesfârşite. Un urcuş care-ţi dă ameţeli. O biserică ce înăbuşă satul în umbra ei, şi oamenii aceia habotnici care se tot uită la noi. şi se tot uită ca la nişte străini.

Şi ajungi la casele acelea de cârcăiaci pe poteci nevăzute care se pierd în iarbă. Iarna, trebuie să dai la o parte zăpada, ca pe nişte urşi albi.

Ce băcan a alineat toţi acei pini ca de zahăr?

Simţeam nevoia, printre pinii aceia, să-mi lipesc buzele de obrazul unei femei proaspete şi puţin obosite.

Pârâiaşul care spumegă pe toate pietrele.

— Vitele care dorm la umbră se odihnesc mai bine şi se încing mai puţin, spune bătrâna.

Capra nu-şi arată decât ochii, şi un pic coarnele.

— Capra care ouă lapte, spune Berthe[80].

Clăile risipite pe munte într-o simetrie care se vede de departe, păstrând o proporţie a distanţelor. Ici-colo, o şcoală pustie, cu un clopoţel a cărui funie atârna. Geamurile ei mate şi zgâriate şi hărţile mari care se văd prin ele.

Caii cu apărători de muşte şi clopoţei ca nişte mici turnuri Eiffel. […]

Iulie. Poetul Titulopan pe scrisese un poem despre fluturi. Nu era însă deloc mulţumit de el. Zborul fluturilor săi i se părea greoi. Şi-a rupt versurile şi a aruncat pe lac bucăţelele de hârtie. Dar ele n-au căzut în apă. Uşoare, au început să plutească prin aer într-un cârd sclipitor, purtate de-o adiere. Şi poetul Titulopan pe le-a urmărit cu privirea, înduioşat, mulţumit că a scris nişte versuri mai bune decât

80 Berthe, fetiţă care apare în opera lui J. R. Modelul este Baie, fiica lui J. R., după cum Fantec este modelul lui Pierre, fratele Berthei.

îşi închipuia.

Iulie. Întoarcere la Paris.

— Parisul miroase a birjă.

Iulie. Prefer să mă ocup de mine decât de ceilalţi, de frică să nu spună: „Ce s-o mai fi băgând şi ăsta?” […]

Iulie. Toată critica noastră înseamnă a reproşa cuiva că n-are calităţile pe care ne închipuim că le avem noi.

10 august. Mă gândesc la tine şi, în faţa fiecărei privelişti frumoase, scot un strigăt în cinstea ta. […]

Raţele se întreabă pe care dintre ele o vor vedea mâine, la răsăritul soarelui, înhăţată fără veste de servitoarea de la hotel, gâtuita, bătând din aripi, şi trântita la pământ, cu ciocul căscat, cu labele ţepene şi nemaiclintind, ca şi cum ar dormi.

august. Tristan Bernard, un om cutezător, un adevărat parizian. Are curajul să coboare de pe bicicletă şi să cumpere un cornet de struguri de la fructăreasa de vizavi, apoi să-l mănânce imediat, pe trotuar, sub privirile portăreselor din cartier.

Când ceilalţi mă obosesc înseamnă că încep să mă satur de mine însumi.

Când citim povestea unei vieţi „exemplare”, ca a lui Balzac, ajungem întotdeauna la povestea morţii. Şi-atunci, la ce bun?

august. Sunt deseori nemulţumit de ceea ce am scris. Niciodată însă de ceea ce scriu, pentru că, dacă aş fi nemulţumit, m-aş opri din scris.

Muntele îngropat.

— Stelele strălucesc. Ochii lupului se aprind în pădure. Umbra muntelui se culcă în apa lacului precum un catafalc uriaş, şi reflexele stelelor se-aprind jur-împrejur, ca nişte luminări. […]

Fetiţa portăresei, care a orbit, începe să se folosească foarte bine de celelalte simţuri: umblă încolo şi-ncoace, chiar şi pe trotuar; dar când aude copiii jucându-se pe stradă, intră în casă şi plânge.

septembrie. Clişeu. Artele, agricultura, literatura, politica au furnizat alimente pentru activitatea inteligenţei

sale. […]

septembrie. Mi-e creierul gras şi umflat de literatură ca un ficat de gâscă.

septembrie. În fiecare clipă îmi vine în minte Morcoveaţă. Trăim împreună şi sper din suflet că voi muri înaintea lui.

septembrie. Veveriţa, murmurul ei cu gura închisă. […]

Povestiri după natură[81].

— Buffon descrie animalele ca să le facă plăcere oamenilor. Eu aş vrea să fiu pe placul animalelor înseşi. Aş vrea, dacă ar putea citi micile mele *Povestiri după natură*, să le văd surâzând.

Îi plac mult călătoriile. îl plictiseşte însă schimbarea de loc.

septembrie. Excelează în comic şi în tragic, în acelaşi timp sau separat.

— *Septembrie*. Reciteşte, reciteşte. Vei fi foarte uimit că înţelegi astăzi lucruri pe care nu le-ai înţeles ieri. Iată, abia acum îmi place Mérimée.

Nu-mi place să scriu decât mărunţişuri, ca un adevărat artist, dar nu mă aventurez în cărţi de precizie, biografii, critici. Romanele mă scârbesc, versurile mă obosesc.

Să-mi reconstitui familia după copilăria mea.

Îmi cerea luna. I-am adus o găleată cu apă. „Uite-o, i-am spus, ia-o. Nu trebuie decât să te apleci. N-o poţi prinde? Treaba ta. Asta nu mă mai priveşte. Eu ţi-am adus luna”.

L-am înhămat pe Pegas la un plug. Zadarnic tropăie: trebuie să meargă încet şi să-mi are ogorul. Sforăia, arunca flăcări, tropăia, întorcea crupa spre mine, gata să-şi ia zborul.

— Toate bune, i-am spus. Dar ia fă-te-ncoace.

A vrut să se avânte spre cer, dar brăzdarul plugului se înfigea în pământ şi-l ţinea locului.

Nu există rai, dar trebuie să ne străduim să meritäm

81 Histoires naturelles (1896).

unul.

Imposibil să văd în adâncul inimii mele: luminarea se stinge din lipsă de aer curat.

Am şi început să mă simt bătrân, incapabil de fapte mari. Dacă viaţa mea se va mai lungi cu douăzeci de ani, cu ce voi putea să-i umplu? […]

26 septembrie. După mine, cusurul animalelor lui Grandville este costumaţia lor. Numai expresia ar fi fost de ajuns. În *Povestirile după natură* am încercat să mă mulţumesc doar cu *expresia*. Animalele nu sunt ridicole.

Broasca ţestoasă seamănă cu o bluză care se usucă pe-o frânghie şi-o umflă vântul.

Girafa port-drapel.

Ariciul ciufulit ca nişte beţe de tobă *I*.

Măgarul cu saboţi de copil, modest cântăreţ de stradă. […]

Pentru a trăi zi de zi cu aceleaşi persoane, trebuie să păstrăm faţă de ele atitudinea pe care am avea-o dacă nu le-am vedea decât o dată la trei luni. […]

septembrie. Ghionoaie: „Pot să intru?” Se uită de cealaltă parte dacă a străpuns copacul. Chirurgul copacilor. […]

Ce vreţi să fac! E vina mea că n-am o bărbie voluntară?

Îţi vei petrece viaţa crăpându-ţi cochilia.

Recitit scrisorile lui Schwob. Scrisorile noastre sunt tot ce-i mai bun în noi.

Răbdare! Apa pârâiaşului meu va ajunge la mare.

Vreau ca urechea mea să fie o scoică ce păstrează toate zgomotele naturii. […]

Fii modest! Este genul de orgoliu care displace cel mai puţin.

Viaţa care există într-o muscă. Partea străvezie dindărăt, făcută parcă din miez de pâine. Îşi freacă picioruşele din faţă unul de celălalt, şi trompa între picioruşe.

Dacă aş strivi-o ca pe-o muscă?

— *Octombrie*. Nu vă mai faceţi iluzii! Dacă v-aţi fi

născut cu douăzeci de ani mai devreme, aţi fi făcut naturalism ca toată lumea.

E uimitor cum scriitorii burlaci care n-au copii se ocupă de problema copilului!

— *Octombrie*. Gel care iubeşte literatura nu iubeşte nici banii, nici tablourile, nici bibelourile, nici altceva. În fond, Balzac nu iubea literatura.

Balzac e adevărat cu toptanul, nu-i adevărat cu de-amănuntul.

În franceză, *baquettes de tambour* înseamnă şi păr foarte ţepos.

Nouri cenuşii, catifelaţi şi parcă iluminaţi de focuri lăuntrice. […]

octombrie. Dimineaţa la lucru. Întâi ceţuri, câteodată de nepătruns. Şi, încet, încet totul se luminează. Ca şi cum un soare mic ar răsări treptat în creier.

octombrie. După Teocrit.

— Şi, suflând pe-o lamă de cuţit, ei şi-au disputat premiul pentru flaut. Unul a pus la bătaie pachetul de tutun, celălalt un mic portmoneu aproape nou.

Puţin îmi pasă că unele idile ale lui Teocrit sunt în dialect ionian! Să faci cu nişte ciobani moderni ceea ce a făcut el cu ciobanii lui siracuzani. […]

Să produci mult, să nu publici decât lucrurile cele mai bune.

octombrie. Stăm pe un zid, tata şi cu mine, spune fratele meu Maurice. El aşteaptă să vorbesc, eu, iar eu aştept să vorbească el. O ţinem aşa până mergem la culcare. Nu mai poate trage cu puşca. Are o durere în braţul stâng. Când apare o potârniche, când ţâşneşte un iepure, nu mai poate ridica braţul. E ca şi cum i-ar pune cineva mâna pe umeri oprindu-l să mai ucidă şi i-ar spune: „Destul!”

În vechiul dormitor, tapetul se dezlipeşte şi tencuiala cade. Apar găuri. Una e destul de mare ca să-mi vâr în ea ceasul ca într-o nişă.

Tata a venit cu mine până la câmpurile Bargeots şi mă oboseşte. La întoarcere, spune: „Nu-s mai obosit decât

la plecare, pentru că la vârsta mea, eşti mereu obosit”.

octombrie. Când întâlnim o actriţă, o literată, îi spunem: „Soţia mea nu-i atât de inteligentă ca dumneavoastră. Nu e la fel de spirituală, n-are nici frumuseţea dumneavoastră şi nici nu se îmbracă atât de bine, dar o să vedeţi ce femeie cumsecade este! Va fi foarte fericită să vă cunoască şi sunt sigur că o să vă placă”. Şi, dacă, ivindu-se pe neaşteptate, soţia noastră ne-ar auzi vorbind astfel, probabil că ne-am alege cu o scatoalcă. […]

Boii blonzi ca griul.

26 octombrie. Lăcusta în formă de *g*. […]

Cei care umblă cu un picior şi un umăr. […]

Stăteau ciucite ca nişte clăi de grâu.

Să fii pretutindeni şi într-un ungher.

Am, cum se spuse, un spirit muşcător, dar eu nu simt asta, şi timiditatea-mi sporeşte.

Nu-i nicio deosebire între o perlă adevărată şi una falsă. Mai greu este să pari trist când ai spart sau ai pierdut perla falsă. […]

Natura nu-i definitivă: întotdeauna i se poate adăuga ceva.

Tata nu vrea niciodată să telegrafieze când soseşte, pentru că ştim când plecăm, dar nu ştim când ajungem. Şi soseşte pe neaşteptate, de la cincizeci de leghe, cu o potârniche în buzunar.

Vorbeşte atât de tărăgănat, încât nu răspunde niciodată decât la penultima întrebare. […]

O durere în ceafă, ca şi cum mi s-ar extrage idei.

29 octombrie. Marea eroare a justiţiei este că-şi închipuie că vinovaţii acţionează întotdeauna logic.

octombrie. Jules Renard, primar la Chaumot. Ar suna foarte bine pe coperta cărţilor mele!

noiembrie. Léon Blum, un tânăr spânatic, care, cu o voce de fetiţă, poate recita, două ore încheiate, din Pascal, din La Bruyère, din Saint-Évremond etc. […]

noiembrie. Tata. Vinele umflate de la tâmple. Cârtiţele îl scobesc şi-l pustiesc pe sub piele. […]

noiembrie. Nu există sinteză: nu există decât

discontinuitate.

Un prieten este cel care ghiceşte întotdeauna când ai nevoie de el.

noiembrie. Un ironist nu-i un om de spirit. Donnay are spirit cu toptanul, dar nu-i ironist. […]

noiembrie. Iepurele are gestul omenesc al unui om care-şi piaptănă barba.

noiembrie. Jules Huret a îmi spune:

— Oh! Mendès, iată-l acum romantic înfocat. Parcă a dat în mintea copiilor. Spunea deunăzi într-o cafenea, unor prieteni:

— Renard va sfârşi prin a scrie: „Găina se ouă”, şi-şi va încrucişa braţele, încremenit de admiraţie la atâta frumuseţe.

— Iar el, spun eu, va sfârşi prin a scrie: „Găina se cufureşte”. Şi cu aceste trei cuvinte, va mâzgăli întâi o foaie, apoi un top întreg, apoi un morman de hârtie, şi tot îi va mai rămâne ceva de spus. […]

I-am plătit ieri-seară 56 de franci şi 50 lui Steinlen pentru coperta lui *Morcoveaţă*. Pudic, a lăsat banii pe gheridon, neîndrăznind să-i ia pe loc, avid, ca un neobrăzat. Apoi, am discutat în clarobscurul amurgului, până s-a făcut noapte; şi când a venit servitoarea cu lampa, banii dispăruseră.

Niciunul dintre noi n-a îndrăznit să-i ceară.

Taurul şi capul lui frumos de tribun popular. […]

Şi noaptea coboară peste toate deopotrivă.

Tumbărăul care se descarcă. Poate că printre aceste hârtii e şi-o proză de-a mea. Trăsura care ne hurducă. Dacă am avea dopuri, n-am mai putea să ni le punem la loc. Un vânător pe un podeţ. Copaci cu capete roşii. Lungi fâşii verzi, gâşte care umblă şezând. Şi pretutindeni stâlpi cu inscripţia: „Teren privat de vânătoare”. Oh! daţi-mi voie să intru: n-am să ucid animalele voastre. Le voi privi fără să mă ating de ele. O baltă mică din care să beau.

O! pădure cu care aş vrea să mă amestec! Când te gândeşti că n-aş putea sta o secundă, gol, printre copacii tăi fără să strănut! […]

18 noiembrie. Casa care se năruie, abia terminată, peste zidarul care mai cânta.

Această băbuţă care seamănă cu o frunză de tutun răsucită. […]

Să-ţi înăbuşi idealul cu o brioşă.

noiembrie. Ce frumoasă sunteţi!

— Da, sunt bărbaţi cărora le place asta. […]

Un om cu adevărat liber este un om care ştie să refuze o invitaţie la cină, fără să invoce un pretext.

noiembrie. Trezeşte interesul! Trezeşte interesul f Niciun pretext artistic nu-i o scuză pentru a-i plictisi pe oameni. […]

Ciudată meserie şi literatura: cu cât faci mai puţină, cu atât trebuie s-o faci mai bună. […]

29 noiembrie. Citeşte toate biografiile morţilor iluştri, şi vei iubi viaţa. […]

decembrie. Modestia îi prinde bine pe oamenii iluştri. Greu e să nu fii nimic şi să fii totuşi modest. […]

Ce importanţă are fericirea când n-ai parte de bucurie! […]

Încă n-am ajuns la vârsta când îi vezi ridicându-se pe alţii mai tineri decât tine. […]

Semnez bucuros petiţia pentru Oscar Wilde, cu condiţia să-şi ia angajamentul că nu va mai… scrie niciodată. […]

O picătură de suflet într-o pasăre.

4. *decembrie*. Mica laşitate frecventă de-a te alia cu alţii împotriva unui prieten.

Degeaba îi tot spuneam negresei: „Dar scoate-ţi odată cămaşa”: tot neagră rămânea. […]

Dacă cunoaşteţi cumva viaţa, daţi-mi şi mie adresa ei. […]

Şi-ţi închipui că, dacă nu adaugi azi douăzeci şi cinci de rânduri noi la opera ta, vei fi uitat, pierdut.

Am pus în cărţi prea mult din viaţa mea. Nu mai sunt decât un os ros. […]

decembrie. Şi întotdeauna iresponsabilitatea ne incumbă.

Îmi vorbeşte despre proiectele sale, despre o piesă pentru Comedia Franceză adaptată la cinismul firmei, şi, în timp ce-mi vorbeşte, mă uit la pielea lui uscată, la ochii lui înfundaţi, la nările subţiri şi la vinele de pe gât, şi mi se pare că păianjenul morţii a şi început să-şi întindă plasa.

Scrisoarea pe care n-am primit-o niciodată, de care poate că depindea toată fericirea vieţii noastre. […]

Lui Forain îi reproşez faptul că n-a citit probabil niciodată un vers frumos.

Sarah Bernhardt. Caut un epitet care să rezume impresiile mele. Nu găsesc decât: „E fermecătoare”. Nu voiam s-o văd. Acum, am sfărâmat idolul ridicol şi stânjenitor pe care îl făceam din ea. Rămâne o femeie pe care mi-o închipuiam slabă, şi-i grasă, pe care mi-o închipuiam urâtă, şi-i drăgălaşă, da, drăgălaşă ca un zâmbet de copil.

Când Rostand a spus: „Vi-l prezint pe Jules Renard”, ea s-a ridicat numaidecât de la masă şi-a spus pe un ton voios, copilăresc, adorabil:

— Ah! Ce bine-mi pare! Arată chiar aşa cum mi-l închipuiam nu-i aşa, Rostand? Domnule, sunt admiratoarea dumitale.

— Doamnă, sunt de-a dreptul uluit că puteţi admira operele (am zis: *Operele*) lui Jules Renard.

— De ce? întreabă ea. Chiar mă crezi o imbecilă?

— Bun! Am făcut o gafă.

— Ba deloc!

Şi-şi dă cu ruj pe buze.

Iată tot ce-am găsit să adaug mai târziu, pe scară: „Nu doamnă, vă socoteam o femeie de geniu. Cu toate neajunsurile fireşti”. Ceea ce era, poate, o tâmpenie şi mai mare.

— Simţi cât mi-e de frig? spune ea punând mâna pe obrazul lui Rostand, pe care-l numeşte „poetul ei”, „autorul ei”.

— Adevărat, e îngheţată, spune Rostand.

Şi cuvintele care nu-mi vin! Imposibil să fiu sclipitor. Sunt foarte emoţionat, subjugat şi aş vrea să mă arăt

bărbat.

— Ce faci acum, domnule Renard?

— Doamnă, tocmai am făcut ceva frumos: v-am ascultat.

— Oh! eşti foarte drăguţ. Dar ce faci?

— Oh! nu mare lucru. Flecuşteţe, povestiri după natură, animale. Dar nu-s atât de frumoase ca acesta, spun eu, arătând câinele ei, un câine superb care se numeşte Djemm, cred.

Şi vocea mea fâstâcita se pierde în blana câinelui.

— Ştii, spune ea, cu cine semeni? Ţi s-a mai spus?

— Da: cu Rochefort[82]

— Nu: cu Albert Delpit[83].

Alte două voci:

— Cu Duflos[84]... cu Lemaître[85].

Găsesc că semăn cu mult prea multe persoane.

— Dar dumneavoastră, doamnă, vă place Delpit?

— Nu.

— Oh!

— Dumneata îmi placi însă. Delpit a ajuns rău. Dar dumneata ai să ajungi bine. De altminteri ai şi ajuns. N-ai cum s-o mai apuci pe-o cale greşită.

Cei din preajma noastră par cam miraţi că tragediana îmi dă atâta atenţie. Se întreabă: „Cine e?" Unii ştiu, alţii nu.

După care, ea va juca cea mai frumoasă tragedie din lume, singură.

De ce-o fi spunând „*cruel-e*", „*soleil-e*"? Trebuie să mă obişnuiesc. Mă obişnuiesc. Am şi început să-mi simt inima plină de recunoştinţă faţă de ea şi aş vrea s-o admir, s-o iubesc, şi mi-e frică să n-o iau razna. Îi expun lui Rostand mici teorii uscate despre neîncrederea pe care mi-o inspira şi despre plăcerea de-a o descoperi atât de

82 Victor-Henri de Rochefort Lugay (1830—1913), scriitor, ziarist şi om politic.

83 Albert Delpit (1849—1893), romancier, dramaturg, ziarist.

84 Raphăel Duflos (1858—1946), actor.

85 Jules Lemaître (1853—1914), critic şi istoric literar.

fermecătoare, da, fermecătoare.

— Mi-e greu să scriu teatru pentru că m-ar interesa deopotrivă toate personajele mele. Fiecăruia şi tuturor le-aş da dreptate.

Anul 1896

1 ianuarie. Îmi doresc un an excepţional şi încep sculându-mă târziu, ghiftuindu-mă bine şi dormind într-un fotoliu până la ora trei. […]

Eşti atât de graţioasă încât nu te pot vedea culcată, ca celelalte femei, într-un pat: îmi închipui că dormi pe-o creangă.

Cangurul gigant. Şi-a frânt picioarele ca să umble în patru labe, dar braţele tot prea scurte sunt.

9 ianuarie. Înmormântarea lui Verlaine. Cum spunea un academician, înmormântările mă înviorează. Îmi redau pofta de viaţă. Lepelletier era cu gura plină de lacrimi. A exclamat emoţionat că femeile l-au adus pe Verlaine la pierzanie, ceea ce este cel puţin o ingratitudine faţă de Verlaine. Moréas a spus: Sigur că da.

Barrés are exact vocea potrivită pentru a vorbi la un mormânt, cu sonorităţi de cavou şi de corb. A vorbit, într-adevăr, admirabil despre tineri, deşi Beaubourg pretinde că a cam tras spuza pe turta lui, căci Verlaine e mai degrabă opera lui Anatole France. Înainte de-a vorbi, îşi dăduse pălăria lui Montesquiou[86]. O clipă mi-a venit să aplaud cu bastonul pe mormânt, dar dacă trezeam mortul?

Mendès a vorbit despre o scară cu trepte de marmură uşure pe care urci printre leandri spre luminările ce strălucesc. Foarte drăguţ spus şi se putea aplica la toată lumea.

La început, Coppée a fost aplaudat. Apoi, asistenţa s-a răcit, când şi-a reţinut un loc în paradis imediat după Verlaine. Să ne fie cu iertare!

Mallarmé. Va trebui să-i recitesc discursul. Lepelletier a expus o profesiune de credinţă materialistă, deşi nu era de faţă niciun alegător. Marea calitate a lui Barrés e tactul. Ar reuşi să vorbească bine, chiar şi cu gura

86 Robert M. de Fezensac (1855—1921), poet, romancier şi eseist.

plină.

Donnay vine să mi se prezinte: este primul serviciu pe care mi l-a făcut Verlaine.

Verlaine se ducea să ţină conferinţe în Olanda. I s-a reţinut cea mai frumoasă cameră. L-a chemat pe gerant:

— Vreau altă cameră.

— Maestre, este cea mai frumoasă cameră a noastră.

— Tocmai d-aia! Am zis limpede: vreau alta.

Adusese cu el o valiză, care nu conţinea decât un dicţionar.

Vicaire avea aerul că preia succesiunea lui Verlaine chiar pe mormânt. Se şi făcuse criţă, iar Spont[87] a trebuit să-l urce într-o birjă.

La restaurant, glumim: rezervăm o masă şi comandăm ospăţul pentru înmormântarea lui Coppée.

Mauclair mai comite un articol fără să-şi dea seama. Sunt mândru că prânzesc cu nişte ziarişti. împreună cu noi, la capătul mesei, se află doi tineri destul de tineri ca să ne considere curând nişte brute bătrâne.

Stuart Merill[88] se prezintă. E grăsuliu şi drăguţ ca un abate. Rachilde îi spune lui Souza:

— Dumneata eşti e-ul mut care face atâta zgomot!

Un papagal care ne întoarce spatele spune întruna „caca, caca”. Schwob are mutra lui de înmormântare, un cap lugubru, cu ochi înfundaţi, mustaţă plângătoare şi păr ciufulit.

Alţii spun că în mijlocul camerei lui Verlaine trona un caca.

Barrés se întinereşte cu morţii, spune Schwob. […]

— Surâsul curcubeu al lacrimilor.

Roşeaţa, aurora lacrimilor ce stau să cadă. […]

Am cunoscut o pasăre care cădea jos ori de câte ori voia să adoarmă pe-o creangă.

Animalele îmi provoacă mai ales uimire, la fel ca orice altceva de altminteri.

Răspuns la o injurie deosebit de jignitoare.

---

87 Henri Spont, ziarist.

88 Stuart Merril (1863—1915), poet francez de origine americană.

— Oh! Spuneţi aşa doar ca să mă tachinaţi.

Ce buni am fi dacă nu ne-am teme să nu fim păcăliţi!

Pe Rostand îl iubesc, şi sunt bucuros că îi fac şi pe alţii, pe Bernard, pe Boulanger[8990], să-l iubească. El este prinţul meu de departe, şi un frăţior a cărui expresie dureroasă mă întristează. Mereu mi-e frică să nu aflu că a murit şi-o să-mi alunece din braţe. E delicat şi drăgălaş, şi nu-i deloc rău. E poate foarte nefericit. Evită figurile pe care nu le cunoaşte şi-i bucuros să ştie că este iubit... Da, în tot luxul lui, cu o nevastă atât de drăguţă, cu celebritatea lui născânda, e totuşi foarte nefericit probabil. Moartea lui m-ar îndurera foarte, foarte tare.

Oh, vă implor, lăsaţi-mă să fiu un pic ridicol. [...]

Barza pe tulpina ei de trestie. [...]

Prietenia te istoveşte mai mult decât iubirea.

Bernard şi gura lui ca o barcă uşoară şi trandafirie în fluviul negru al bărbii. [...]

Ianuarie. Rostand. Sănătatea lui este atât de şubredă încât întotdeauna ai şovăi să nu-i recunoşti talentul.

Ianuarie. Oh! satele prin care trec şi care nu mă vor mai vedea. [...]

Un chior este un infirm care n-are dreptul decât la o jumătate de câine.

Ianuarie. Prima mărturisire: nu-l înţeleg întotdeauna pe Shakespeare. A doua mărturisire: nu-mi place întotdeauna Shakespeare. A treia mărturisire: Shakespeare mă plictiseşte întotdeauna.

Plâns citind *Bunica 2* de Victor Hugo. [...]

Mallarmé. Versurile lui sunt un pic muzică, da, aşa cum versul liber este un pic desen. [...].

— Lautrec e atât de mic, spune doamna T. Bernard[91], că-mi dă ameţeli.

Zăpada zăbovea ici-colo, cum îţi rămâne câteodată săpun în urechi. [...]

Se spune că doamna de Sévigné şi-a scris scrisorile

89 Jacques Boulanger (1870—1940), romancier.

90 La Grand'Mère, poem din Ode şi Balade.

91 Soţia lui Tristan Bernard.

pentru posteritate. Bine a făcut! Aţi fi preferat nişte ciorne prost scrise?

Dumneaei nu-i plac înmormântările civile: sunt prea triste.

Ochii lui dorm ca două păsări.

Laşitatea mâinilor când trebuie să aplaude. […]

Şi cu câtă miere înveninată îmi spunea: „Asta-i părerea dumitale personală!” […]

La drept vorbind, n-am decât un singur motiv care să-mi îngăduie să mai ţin la Rostand: teama să nu moară curând.

— Ei bine! Ce vrei să-mi spui?

Acesta e felul său de-a mă primi în seara asta după ce m-a silit să pozez.

— Eşti insuportabil! îi spun. Eu rămân tânăr, şi te las la bătrâneţea dumitale. Bună ziua.

— Să rupem! spune el.

Are nişte ochi mici şi înguşti. Îşi răsuceşte mustaţa. E palid.

— Rostand, nu ne mai leagă decât câteva fire, câteva cârlige subţiri pe care le voi reteza.

— Retează!

Şi, închizând uşa, aud:

— Este exasperant, pur şi simplu!

Mă întorc, îi spun la revedere şi că aerul este delicios.

— Distracţie plăcută, îmi spune el.

Eu tremur, iar el are buzele albe. Şi probabil că amândoi simţim o plăcere amară întorcându-ne spatele.

Un prieten mai puţin, ce uşurare! […]

Salomeea de Oscar Wilde. Impresionant, numai că ar mai trebui suprimat câte ceva, ici-colo, câteva capete de lokanan. Sunt prea multe, mult prea multe! Şi câte strigăte repetate inutil, şi cită bogăţie de mucava!

Lui Rostand îi doresc o boală zdravănă care să-l ducă până-n pragul morţii şi-apoi să-l întoarcă spre viaţă. […]

Există prieteni. Nu există adevăraţi prieteni. […]

Doamna Rostand mă vizitează în seara asta, şi, la

primele ei cuvinte, îi spun că îl iubeam pe Rostand ca pe un frate mai mic şi bolnav, dar că nu mai pot să-l văd, şi că am ajuns să ne tragem palme.

Ştie, ştie. Tocmai i-a scris tatălui lui Rostand treizeci de pagini scăldate în lacrimi. Ce-i de făcut? Rostand cloceşte o sinucidere. Spune că vrea să se facă preot. Se detaşează de toate şi pretinde că acesta e începutul înţelepciunii. Nu se scoală din pat decât ca să se aşeze, şi nu face nimic, absolut nimic. Aranjează, de ochii lumii, nişte foi de hârtie într-o dezordine calculată; pe aceste foi, nimic, doar nişte desene mâzgălite, şi nici măcar puse în ordine.

L-a văzut un mare medic. Nu se ştie ce are exact. Neurastenie, astenie. Doamna Rostand îi doreşte o boală zdravănă. Ar putea lupta. Ar putea fi salvat. S-ar vindeca. Dar aşa, ai zice că-i mort.

— N-o fi cumva îndrăgostit?

Ar vrea şi ea să fie aşa; dacă ar cunoaşte o femeie capabilă să-l readucă la viaţă, l-ar arunca în braţele ei. Şi pleacă plângând, sărmana de ea. Rostand se joacă cu cuţite, cu arme, cu sticle, cu pahare. Îşi face întruna de lucru cu tot soiul de unelte ale morţii.

— Da, spun eu. Dacă ar fi mort, ar fi un caz interesant, dar cusurul lui este că-i încă viu, de bine de rău, şi-atunci, nu-i decât insuportabil. E laş cu dumneata, cu copiii, cu prietenii. Ar trebui pus în situaţia de-a munci pentru pâinea voastră cea de toate zilele, sărmana mea prietenă.

— N-ar face nimic. Ne-ar lăsa pe toţi muritori de foame. îl ştiu cât de lipsit e de energie şi puţina care i-a mai rămas se duce pe zi ce trece. Curând n-o să mai aibă nici pe atât. Căderile lui sunt tot mai frecvente şi mai prelungite, iar când îşi revine, e din ce în ce mai vlăguit.

Copleşit de tristeţea lui misterioasă şi de-o durere inexplicabilă, nu-i în stare nici de veselie, nici de înţelepciune.

— De ce nu face din toate astea literatură, ca Byron, Musset, Lamartine, şi alţii?

— Nu mai are nici măcar acest dram de vanitate.

Oare va muri, şi voi rămâne cu regretul de-a nu fi pătruns în adâncul acestui suflet fermecător şi tulbure?

Întotdeauna înţelegem prea târziu. Ah! vai de cei fericiţi.

Şi, adineaori, ca un imbecil cronic ce sunt, visam moşteniri! Regretam că nu mai am bancnote de-o mie etc. Bieţi nebuni ce suntem toţi, toţi!

Şi, gândindu-mă la toate aceste lucruri, nu mai sunt în stare nici să citesc, nici să scriu. Trebuie să mă ridic, să umblu şi să mă scutur, să mai slăbesc plasa nervilor care suferă de prea multă încordare.

13 februarie. Courteline spune:

— Când nu mai ai alt mijloc de a-i închide gura unei femei, trebuie să-i tragi o bătaie. E foarte drăguţ să spui: „Eu mi-aş lua pălăria şi bastonul şi m-aş duce!” Dar lucrurile nu se petrec astfel. În timpul zilei, treacă meargă, te mai întâlneşti cu prietenii la cafenea, mai schimbi o vorbă, mai faci o partidă de cărţi; dar, seara unde să te duci? în primul rând că eu nu pot trage peste noapte la hotelurile astea care n-au în cameră o pendulă. Vreau să ştiu cât e ora şi nu mai dorm. Şi mă întorc acasă, nu de alta, dar ca să aflu cât e ora. […]

Spre lumină pe orice cale. […]

Sunt trei regi de-ai noştri pe care nu mi i-am putut vârî niciodată în cap: Ludovic al XVIII-lea, Carol al X-lea, Ludovic-Filip. Îi confund. Imposibil să-i descurc. Uneori, cu ajutorul Micului Larousse, îl pun din nou pe fiecare la locul său, apoi iarse-ncurcă. Totul trebuie luat de la capăt. […]

La Maire. Bucălatul Ajalbert[92] şi nevasta lui bucălată care fumează ţigări, care hoinărea ieri pe străzile Sevillei, şi care are o pălărie din ce ţară, Doamne?

Se aduce nota. Rostand pune pe masă două hârtii de 50 de franci, aşa, fără să mai verifice. Soţia lui observă că ni s-a luat înapoi o sticlă de vin de 17 franci pe care n-am băut-o.

Rostand îmi reproşează că repet totul la toată lumea.

---

92 Jean Ajalbert (1883—1947), scriitor.

Aş fi un mare tâmpit dacă n-aş scoate din viaţă tot ce ne poate ea da pe loc! Da, când mă întâlnesc cu cineva pe bulevard, nu-l întreb ce mai face, căci puţin îmi pasă ce face, ci îi citez un vers pe care tocmai l-am citit sau l-am auzit, o idee de-a mea sau de-a altora; şi astfel, această întâlnire în care n-ar fi trebuit să ne spunem decât banalităţi, devine un lucru preţios, deosebit, ceva şi mai şi, care îmi îmbogăţeşte viaţa şi care ar fi putut să nu fie. Am deschis o fereastră şi am respirat. […]

— Maurice[93]. Când pleacă de la birou, seara, la ora şase, nu ştie ce să facă. Din economie, nu se duce la cafenea. Se întoarce în odaia lui, lasă uşa întredeschisă, se aşază, fără să-şi scoată pălăria şi pardesiul, şi, cu bărbia sprijinită în baston, îşi face o vizită aşteptând ora cinei.

12 martie. Cină la Bernard.

— Sunt în *Povestirile după natură* lucruri de prima mână, spune Bernard, şi lucruri care nu-mi plac deloc. *Liliecii*, *Măgarul*, sunt magistrale. *Omida* îmi displace din motive pentru care altora le-ar plăcea.

— Va să zică media ar fi bună.

— E o treabă de domnişoară bătrână, reuşită numai pentru că eşti Jules Renard, un meşteşugar dibaci, dar totul este fals, afectat, trucat, fără pic de sentiment. Veber îmi spunea: „Nu-ţi place *Omida* pentru că nu-ţi place viaţa la ţară”. I-am răspuns: „Nu-mi place *Omida* tocmai pentru că îmi place viaţa la ţară, iar *Omida* este un bibelou bun de ţinut într-o odaie de lucru, pe-o etajeră, nu o gânganie înzestrată cu viaţă şi miros”.

— Foarte bună, cărţulia dumitale, îmi spune Muhifeld[94]; dar am o rezervă. Niciodată nu fac complimente fără rezerve.

— Ca să pari independent.

— Fie. Dar de ce ai vârât şi *Cocoşul*? Ce caută acolo? Un cocoş de clopotniţă nu-i un animal.

— Şi dumneata numeşti asta critică? îmi spui că

93 Maurice Renard (1862—1900), fratele lui J. R., modelul personajelor Emile (Cîrcăiacii) şi Félix (Morcoveaţă).

94 Lucien Muhlfeld (1870—1902), critic şi autor dramatic.

cocoşul meu de clopotniţă nu-i un animal, şi-ţi închipui că m-ai dat gata. Parcă eu nu ştiam ceea ce dumneata îţi închipui că mă înveţi? Ba da! Aşadar, critica dumitale n-are nicio valoare.

— Dumneata, Renard, ai ceva de preot. Nu poţi uita prima comuniune. Eşti pentru morală, castitate, datorie…

— E adevărat. Sunt sătul de literatura noastră cu încornoraţi.

Allais, atât de drăguţ încât pare prefăcut, vine lângă mine şi-mi explică, încă o dată, ce rău am făcut că am plecat de la Le *Journal* cu scandal, că cei de acolo ar vrea să mă întorc, că d'Esparbes cade, că el, Allais, nu ştie exact de ce, dar a ajuns acolo atotputernic, că *Povestirile după natură* au plăcut multora, dar că am şi dezlănţuit o sumedenie de furii din partea unor oameni cărora puţin le pasă cum arată curca mea.

Nu, nu suntem amuzanţi, dar parcă Lamartine la masă era grozav de amuzant? Rostand pare că se plictiseşte ca acasă. […]

18 martie. De ce să vreau ca oamenii să mă judece fără a greşi? Parcă eu nu mă înşel când îi judec? Parcă eu nu sunt la început duşmanul celor pe care îi voi iubi mai târziu? Parcă eu nu-i dispreţuiesc curând pe cei pe care i-am îndrăgit prea repede?

Să mă feresc de imaginile care datează de pe vremea lui Homer, oricât ar fi ele de frumoase.

Să ştii, în stil, şi să nu laşi niciodată să se vadă că ştii.

martie. Puţina lumină care există în misterul ce ne înconjoară vine din noi înşine: este o lumină falsă. Misterul nu ne-a dezvăluit niciodată nimic din propria lui lumină.

Un om căruia i-ar plăcea prea mult lectura eseurilor lui Maeterlinck ar fi un om pierdut. Dacă vrem să trăim o viaţă omenească exterioară şi răsunătoare, nu trebuie să deschidem decât vreo câteva din ferestrele creierului nostru, iar pe celelalte să le lăsăm închise. […]

Înţelegi, draga mea, că pentru mine ea nu există! E doar o floare pictată şi parfumată artificial. O miros când

se află în preajma mea, dar n-aş atinge-o, de frică să nu-i clintesc petalele, părul, să nu-i decolorez ochii şi gura. N-o ating nici măcar în imaginaţie. Tu eşti singura, adevărata, statornica mea iubire. Dacă ai fi geloasă, ai fi doar o proastă, şi ţi-ai strica viaţa.

Caran d'Ache[95], ghetre albe, mănuşi albe, faţă albă, cărare circulară, şi, cu toate acestea, ceva murdar în persoana lui. […]

Dumnealui precis că va reproşa *Povestirilor după natură* că nici ele n-au rezolvat problema socială. […]

aprilie. Trebuie să-l scuzăm pe Barrés. Nu-i comod să faci pe imbecilul când ai spiritul lui.

Nu trebuie să râdem câtă vreme ne aflăm doar în afara lucrurilor, ci mai întâi trebuie să pătrundem în miezul lor. Trebuie să râdem din mijlocul lucrurilor. Mai limpede spus, nu râd de orice politică, pentru că ar putea exista şi una frumoasă pe care să n-o ştiu, dar râd de oamenii politici pe care îi cunosc, şi de politica pe care o fac sub ochii mei. Râsul trebuie să fie, nu frivol, ci serios şi lăuntric, şi să pornească dintr-o filosofie conştientă! N-avem dreptul să râdem de lacrimi decât dacă am plâns şi noi înşine. Ridicolul nu există decât în anumite momente, dar nimic nu-i total şi veşnic ridicol.

Nu trebuie să râdem decât de lucrurile frumoase pe care le putem iubi. Banalitatea nu provoacă râsul. Înainte de-a râde de oamenii iluştri, trebuie să ştim să-i iubim din tot sufletul.

Râsul este inatacabil pentru că râde de el însuşi, dar moare de la sine în mijlocul figurilor grave şi gânditoare.

Renan a spus: „Cei ce râd nu vor domni niciodată". E adevărat că domnia nici nu-i interesează.

aprilie. Cerul prelungeşte ardezia acoperişului. […]

O iubire platonică în care sufletele se tutuiesc.

Nu trăi! Mulţumeşte-te întotdeauna doar cu dorinţa de-a trăi. […]

Geneza spiritului: 1, stupefacţie; 2, ironie; 3, entuziasm.

---

95 Pseudonimul lui Emmanuel Poirié (1858—1909), desenator.

Cuvântul scuză gândirea.

Ce-o fi făcând ochiul sub pleoapă. […]

Dacă aş avea talent, aş fi imitat. Dacă aş fi imitat, aş fi ajuns la modă. Dacă aş fi ajuns la modă, m-aş fi demodat, foarte repede. Aşadar, mai bine că n-am talent. […]

aprilie. Lui Catulle Mendès. Mi se pare uneori că mă baţi pe umăr şi-mi spui: „Jules Renard, dumneata ar trebui să tragi o raită prin lună. Asta te-ar mai împrospăta”. Şi eu răspund, resemnat: „E o idee; dar cum?” Nu! tot ce putem face e să ne întoarcem în noi înşine, să dobândim conştiinţa micii noastre fiinţe strâmte, în care domneşte uneori atâta beznă.

După Corneille şi Racine, oamenii mari ai visului, au urmat la Bruyère şi La Rochefoucauld, oamenii mari ai realităţii.

Ni s-a făcut lehamite de făcători, de scamatori, de geniile trucate, de idealurile fanfaronilor şi de palavragii. Omul mare de mâine, cel care va cuceri inimile noastre, e scriitorul care nu se va încumeta să scrie două sute de pagini, şi în fiecare clipă va pune condeiul jos, exclamând:

„Ce naiba fac eu aici, Doamne? Ce naiba fac eu aici?”

Nu vor mai exista pasionaţi. Vor exista trădători care se amuză. Pasionaţi de iubire? Care iubire? Ar trebui oare să ridicăm braţele spre cer numai pentru că ne-am culcat cu o femeie, cu toate femeile? Voi ne propuneţi multiplicarea infinită a spasmului. Dar, fir-ar să fie! atunci citiţi mai întâi o cugetare de Pascal, şi-i veţi întoarce spatele celei mai frumoase fete în pielea goală. Nu cred că acea mică oboseală, chiar de-am înnoi-o până am muri istoviţi, e chiar atât de pasionantă.

Cât despre mine, dacă cineva mi-ar propune să scriu *Burgravii*[96] şi mi-ar da şi puterea să-i scriu, aş da din cap în semn că nu. Sublimul repetat, şi ce capodoperă îmi indicaţi! devine *insipid*.

Dumneata crezi în neputinţa noastră şi nu vrei să ne vezi oboseala, cumplita plictiseală care ne macină. Oh! vom scrie în continuare. N-avem încotro, dar condeiul

96 Les Burgraves (1843), dramă de Victor Hugo.

nostru se plimbă pe flori ca o albină îngreţoşată.

Dumneata spui: „Suverane şi vaste himere”, şi noi nu înţelegem. Dăm din cap zâmbind, căci asta o ştim, şi încă foarte bine.

Află de la mine, scumpe maestre: cu Hugo, Lamartine, Chateaubriand, geniul s-a înălţat prea sus. Şi-a frânt şalele. Acum, se târăşte pe drum, ca o gâscă pe uliţă.

Ne-am săturat să tot studiem „relaţiile dintre sexe”. Trecem peste cuplurile dumitale care se rostogolesc pe jos, şi, cum şi dumneata te amesteci cu ele – dăm ocol –, noi suntem mai departe decât dumneata. Castitatea noastră n-are niciun merit, de vreme ce o practicăm de scârbă.

Auzeam un mare poet exclamând în timp ce ieşea dintr-un alcov: „Dumnezeule! Ne-am iubit ca nişte lei!” De ce n-ar putea fi leul acesta o jivină jalnică?

Şi sughiţurile omului beat! Adulterul? Mica oboseală în trei. Dar n-am putere să-ţi răspund.

Oh! masculii plini de ei şi neînduplecaţi! Nu ne-a îndemnat oare şi domnul Zola, care din când în când binevoieşte să ia tineretul de bărbie, ca o dată sau de două ori pe săptămână să ne ascundem în holdele de grâu în tovărăşia unor fetişcane frumoase? îndurare! Cruţă-ne! O să murim de râs.

Şi noi am ajuns mai sus şi mai departe decât voi, pentru că voi mai sunteţi încurcaţi în viaţă, în timp ce noi ne apropiem de moarte.

Dumneata aştepţi să se ridice careva în picioare: nimeni nu se va ridica. Ne simţim atât de bine stând jos, şi încă şi mai bine culcaţi! Şi-apoi, noi am şi citit prea mult: pe toţi pasionaţii, pe toţi scepticii, începând cu Jules Lemaître, şi pe toţi farsorii. Am citit şi glume uşurele ca apa curgătoare, şi sisteme filosofice înalte cât o casă de raport. Suntem scârbiţi până peste cap.

Şi micile porcării ale mirositoarei iubiri! […]

Ghinionul nu se înverşunează decât împotriva prostieir

Mai ales, să nu confundăm tristeţe şi plictiseală. […]

Ai aruncat pietrele din grădină în grădina altora, şi,

cum ţi se părea că nu-s destule, ai mai scos câteva şi din zidul tău.

Viaţa e scurtă, dar ce drum lung de la naştere la moarte! […]

E limpede. Nu pot face nimic cu geniu, din inspiraţie. Ca să obţin un rezultat, trebuie să muncesc din greu, şi să mă stăpânesc, şi să perseverez. Plătesc cu vârf şi îndesat cea mai mică slăbiciune. Trebuie să-mi interzic spontaneitatea, improvizaţia şi dezinvoltura. […]

Şi zilele lungi când ai scrie o carte întreagă.

Iunie. Egoist? Da, propria mea viaţă mă interesează mai mult decât a lui Iuliu Cezar, şi ea se atinge de numeroase alte vieţi, ca o pajişte printre pajişti. […]

Am un fond de grosolănie care-mi îngăduie să-i înţeleg pe ţărani şi să pătrund adânc în viaţa lor. […]

Ce le lipseşte ţăranilor mei? Nişte nume luate din Biblie.

Pentru a depărta furtuna, nu te da în lături de la nicio laşitate: roagă-te la Dumnezeu, sau fă-te că munceşti, sau salvează o gâza gata să ardă la flacăra unei luminări. […]

De ce mă aflu aici ca într-un exil? Ce caut eu aici? […]

Vântul îşi trece printre frunze mână nevăzută.

11 iunie. Ce spectacol, un bătrân ţăran gol!

Sunt trist ca un Verlaine rural. […]

Iunie. Declar că o descriere care depăşeşte zece cuvinte nu mai este vizibilă. […]

E destul de originală pentru a considera crinul o floare stupidă.

Iulie. Să ucid şobolanii care-mi mănâncă cireşele. De ce? Prefer să cumpăr o litră de cireşe decât o litră de şoricioaică. […]

Vântul, luptător cu mădularele împrăştiate. […]

Ce interesant ar fi acest fapt divers în care este vorba de asasinarea a trei persoane, dacă te-ai număra şi dumneata printre ele, scumpe amice!

După ce am citit lecţia profesorului Carl Vogt[97]

97 Cari Vogt (1874—1898), naturalist german.

despre utilitatea cârtitei, am ucis una cu un foc de carabină. O vedeam înălţându-şi domul de pământ proaspăt: de două ori i l-am distrus. Ea o lua de la capăt. Apoi, i-am destupat gaura. Cârtiţa şi-a scos nasul la aer. Am ucis-o ca un dumnezeu, cu fulgerul meu, şi fără prea multă osteneală, numai ca să-l văd cum funcţionează. Pentru ea, trebuie să fi fost cum e trăsnetul pentru mine, dacă mi-ar cădea în cap. Am ucis-o ca şi cum aş fi fost un dumnezeu! Era în mijlocul aleii. Nu făcea niciun rău răsadurilor mele de salată, care nici nu mă prea interesează. Am ucis-o. De ce? De ce? Şi adineaori, când pisica şi-a depus scârna pe husa fotoliului, nu i-am spus nimic. […]

Un stil roşcovan. Dacă literaturile au culori, pe-a mea mi-o închipui roşcovană.

Nouri, nouri, unde alergaţi? E atât de bine aici! […]

Stai! Am aruncat undiţa în mine. Mişcă pluta. […]

Nu prea ştiu unde m-am născut, şi asta mă cam încurcă. Veşnic par să-mi caut rădăcinile. […]

Constat cu stupoare că nu sunt făcut pentru viaţa la ţară. […]

Nu sunt făcut decât pentru a asculta şi a privi cum trăieşte pământul.

Raţa: pinguinul familiei. […]

Două fete tinere în alb cu umbrele roşii. Ce plăcut ar fi să dormi între aceşti doi maci! […]

Pune un pic de lună în tot ce scrii. […]

Aş vrea să mă număr şi eu printre acei oameni mari care aveau puţin de spus şi au spus-o în cuvinte puţine.

Nu delirez. Simt doar foarte acut lucrurile pentru care merită să te naşti, şi inutilitatea celorlalte. […]

O înţepătură de ac ar schimba discursurile voastre despre duel. […].

O pisică ce nu s-a putut obişnui cu coada ei. Când o vede pe neaşteptate, se repede la ea şi se învârte ca un soare cenuşiu. […]

Un cer mânjit la orizont, ca o gură de zmeură. […]

Un artist trebuie să fi văzut totul şi să uite totul. El e

capabil să înţeleagă totul, dar pare mai degrabă neinteligent. […]

Incapabil de „o largă respiraţie”, citesc pe ici pe colo, şi scriu pe ici pe colo. Dar sunt convins că acesta este destinul adevăratului artist.

Nelinişstea graţioasă a unui cap de pasăre pe-o creangă.

Ridicolul ocupaţiilor mele nu mă izbeşte decât multă vreme după ce fac ceva. În timp ce trăiesc, nu observ.

Abia după aceea revin asupra fiecărui amănunt din viaţa mea.

Zilele astea, spune tata, va trebui să mă hotărăsc să scriu şi eu un petec de testament. Doar două rânduri: „Doresc să fiu înmormântat fără preot. Cu trupul meu faceţi ce poftiţi”. […]

Doi cocoşi care se băteau pe viaţă şi pe moarte deoarece cântau împreună. […]

Margareta: o gură rotundă cu dinţii jur-împrejur.

Fă-ţi pagina zilnică, dar, dacă simţi că-i proastă, opreşte-te. Atâta pagubă! O zi pierdută, e adevărat, dar mai bine să nu faci nimic decât să faci prost. […]

Despre Verlaine, în legătură cu *Invectivele*[98].

— Scena de la Vanier[99]. Jignisem crunt un poet. Josnicia mea pentru a obţine iertarea.

— Domnul e bogat, spune Verlaine.

Coadmiratorul necunoscut. Ne ducem la cafeneaua Saint-Michel. Patroana, care-l cunoştea bine pe Verlaine, se uita la noi cu o privire ironică. Verlaine a vorbit mult despre Racine şi n-a spus o vorbă despre Moréas. Mijlocul feţei sale se strângea într-o plasă de zbârcituri mărunte.

Confundăm întotdeauna omul şi artistul, sub pretextul că hazardul i-a adunat în acelaşi trup. La Fontaine a scris scrisori imorale femeilor, ceea ce nu ne împiedică să-l admirăm. De fapt, e foarte simplu: Verlaine avea geniul unui zeu şi inima unui porc. Cei care au trăit în preajma lui trebuie să fi îndurat multe. Treaba lor. Erau

98 Invectives (1896), culegere postumă de versuri de Verlaine.

99 Léon Vanier (1847—1896), editor.

vinovaţi că se află acolo.

Ca prieten sau ca intim al lui Verlaine, cu siguranţă că i-aş fi tras palme. Ca cititor umil în mulţimea obscură, nu cunosc decât poetul nemuritor. Bucuria mea e să-l iubesc, datoria mea e să-l iert pentru răul făcut altora.

În ochii lui, aveam două calităţi: nu mă cunoştea, şi-l ascultam când vorbea.

Coadmiratorul meu ţine să plătească jumătate, dar o spune din vârful buzelor. Cât despre mine, după ce ciocnisem un pahar cu poetul şi aveam dreptul să povestesc mai târziu această aventură, tare aş fi vrut să fiu aiurea. […]

august. În cele mai exuberante bucurii, să păstrăm întotdeauna un ungher trist în adâncul sufletului. E un refugiu în caz de alarmă subită.

La Fontaine. Cine a fost mai umil decât el în aparenţă, şi mai liber în realitate?

august. Nu-mi lipseşte decât vocaţia obscurităţii. […]

Iepurele. Fâsâitul stins al frunzei care cade îl scoate din sărite. Se enervează exact ca noi când auzim trosnind mobilele.

— Doamne! exclamă doamna Lépic. Cu ce am păcătuit ca să fiu atât de nefericită! Ah! Bietul meu Morcoveaţă, dacă s-a întâmplat să te necăjesc vreodată, te rog să mă ierţi.

Plângea ca un jgheab de acoperiş.

Apoi, brusc, cu faţa uscată:

— Ah! dacă n-aş suferi atât din pricina bietului meu picior, aş fugi de aici. M-aş duce să-mi câştig pâinea spălând vasele la o casă mare.

Lucrul cel mai greu de privit în faţă este chipul unei mame pe care n-o iubeşti şi care îţi stârneşte mila. […]

16 octombrie. Un clasic bun presupune negreşit un pic de mediocritate. […]

Cel mai mare om nu-i decât un copil înşelat de viaţă.

octombrie. Faţa secretă a lui Morcoveaţă.

Aş vrea să fiu un mare scriitor pentru a mă exprima în cuvinte atât de exacte, încât să pară aproape nefireşti.

Ne foloseam prost gurile. Ca şi mine, ea ignora funcţia limbajului. Tot ce puteam era să ne dăm, pe obraji şi pe fese, sărutări insuficiente. Îi gâdil fundul cu un pai. Apoi ea m-a părăsit. Nu-mi aduc aminte ca plecarea ei să mă fi îndurerat. Fără îndoială că pentru mine era o eliberare; începuse să nu-mi mai placă să trăiesc din realităţi: preferam să trăiesc din amintiri.

Doamna Lépic avea obiceiul să-şi schimbe cămaşa în faţa mea. Ca să înnoade panglicile la pieptul ei de femeie, ridica braţele şi întindea gâtul. Tot aşa, se încălzea la cămin ridicându-şi rochia peste genunchi. Vrând nevrând îi vedeam coapsele; căscând, sau cu capul între mâini, se legăna în scaun. Mama mea, despre care nu vorbesc decât cu groază, îmi aprindea sângele.

Şi focul acela mi-a rămas în vine. Ziua, doarme, dar noaptea, se trezeşte, şi am nişte vise groaznice. În prezenţa domnului Lépic care citeşte ziarul şi nici măcar nu catadicseşte să se uite la noi, o înşfac pe maică-mea care mi se dăruie şi mă întorc în pântecul acela din care am ieşit. Capul îmi dispare în gura ei. E o voluptate drăcească. Ce trezire dureroasă a doua zi, şi cât de trist voi fi toată ziua! Redevenim imediat duşmani. Acum eu sunt cel mai tare. Cu braţele acestea cu care o înlănţuiam pătimaş, o trântesc la pământ, o zdrobesc; o calc în picioare şi-i sfărâm faţa de lespezile bucătăriei.

Tata, nepăsător, citeşte mai departe ziarul.

Jur că, dacă aş şti că la noapte voi mai visa acest vis, în loc să mă culc şi să adorm, aş fugi de spaimă. Aş umbla până-n zori, şi nu m-aş prăbuşi zdrobit de oboseală, căci frica m-ar ţine pe picioare, lac de sudoare şi gonind din răsputeri.

Ridicolul în tragic: nevastă-mea şi copiii îmi spun Morcoveaţă. […]

octombrie. Un om activ de parcă ar fi mai mulţi. […]

— Uneori mi se pare că ating viaţa cu degetul.

22 octombrie. Ca prefaţă, să te aşezi în faţa oglinzii, să-ţi scoţi sufletul la lumină şi să-ţi faci portretul. Să-l intitulez: *psihea* mea1 şi să-l descriu într-o carte de 4

franci pentru *Mercure de France*.

Psihea mea.

— Ei bine, nu! Nu-mi iubesc nevasta. Nu-mi iubesc copiii. Nu mă iubesc decât pe mine. Mi se întâmpla să mă întreb: „Oare ce voi simţi la moartea lor?” Şi nu simt nimic, cel puţin cu anticipaţie, nimic, absolut nimic. […]

Psihea mea.

— Simt că devin din ce în ce mai mult artist şi din ce în ce mai puţin inteligent. Anumite lucruri pe care le înţelegeam, nu le mai înţeleg şi, în fiece clipă, altele noi mă emoţionează.

1 noiembrie. Psihea mea.

— Toţi mă califică drept observator! Şi nimic nu mă plictiseşte mai mult decât să observ. Sufăr de timiditatea de-a vedea. Orice relaţie nouă mă sperie. Dacă mi-ar spune cineva: „Ia-o la dreapta, şi vei întâlni un tip uman grozav”, nu m-aş abate din drumul meu. Mă supun „lucrurilor văzute”, dar nu le caut. […]

Scrisoarea lui Morcoveaţă către domnul Lépic despre tot ce gândeşte el în legătură cu moartea.

noiembrie. Versuri, versuri, şi niciun rând de poezie. […]

Ah! de mi s-ar fi spus că într-o zi Rémy de Gourmont1 îmi va face un portret simbolist! […]

Impresia de încredere desăvârşită pe care o dau celorlalţi o plătesc cu preţul tuturor spaimelor mele. […]

noiembrie. Nu poate să-ţi spună: „Povestirea dumitale de azi e foarte bună”, fără să pară că insinuează: „Mult mai bună decât cea de ieri!”

16 noiembrie. Verlaine. Citit scrisorile publicate în *La Revue Blanche*, nr. 83. Stilul său: o descompunere, o ploaie de frunze dintr-un copac care putrezeşte. […]

Autorul vesel. Am lucrat bine şi sunt mulţumit de munca mea. Las condeiul pentru că se înnoptează. Vis în amurg. Nevasta şi copiii sunt în camera de alături, plini de viaţă. Sunt sănătos, am succes, bani destui, nu prea mulţi.

Doamne, ce nefericit sunt.

18 noiembrie. Schwob, despre care mi se spunea că

trage să moară, mi se pare doar foarte obosit de regimul pe care îl urmează. Totuşi, scheletul evreului începe să iasă la iveală. Doctorul i-a promis că îl va vindeca.

În timp ce se ridica din pat, mă uit la obiectele ciudate pe care îi place să le vadă pe masă, pe cămin. Un dulăpior înalt de-o şchioapă, cu oglindă şi-o luminare de păpuşi. Se vede că a aprins-o ieri seara. Poate că a şi scris o povestioară la luminiţa ei. Un portret al lui Jean Lorrain, cu ochii lui bulbucaţi ale căror pleoape seamănă cu nişte coviltire de diligenţă, mai slobode, şi căzând întruna. Un căţeluş japonez dăruit de Montesquiou: în toată Franţa nu există decât trei exemplare.

Nu-i chiar o babă: e mai degrabă o femeie coaptă, cu prea multă osânza pe ea şi care nu mai are sâni. Încet, încet se însufleţeşte. Se bucură că cineva i-a spus că Ernest La[100]

Jeunesse are pe corp, în loc de păr, nişte smocuri mici de lină deasă, ca un om preistoric, că Pierre Louys nu mai este la ziar şi că La Jeunesse nu se mai bucură acolo de prea multă trecere. Spun:

— Ajunge să citeşti o pagină de Schwob după o pagină de Louys ca să-ţi dai seama ce înseamnă erudiţia de mucava.

Schwob se bucură că Byvanck spumegă, şi-mi spune când dau să ies:

— Eşti foarte drăguţ.

— Ţin mult la dumneata, îi spun eu.

Seamănă cu o rubedenie de-a lui *Ubu Roi*. Câteva mici gravuri prinse pe perete cu nişte pioneze uriaşe. Un cămin în care se face foc numai cu hârtii. Fotolii din care lipsesc întotdeauna pernele. O cuvertură, care pare a fi doar un eşantion, pentru picioare.

Fonografele cu voci de bunică.

E dureros să scrii o carte: înseamnă să te eliberezi de ea. […]

1. *noiembrie*. Heinrich Heine. Da, da, din când în când ci te o vorbă de duh. […]

100 Rémy de Gourmont (1885—1915), publicist şi scriitor.

— E o tâmpenie să plângi la moartea unor oameni pe care îi deteşti sau nu i-ai mai văzut de zece ani!

— Oh! mă plâng pe mine, mort. […]

Alfred Jarry ar fi putut scrie *Ubu Roi* la treisprezece ani, ca toată lumea.

noiembrie. Eu nu trăiesc, şi tot trăiesc prea mult. Ar trebui să asistăm întotdeauna la propria noastră viaţă, ca din mijlocul unui vis. Totul ar deveni amuzant.

noiembrie. Nici măcar nu ne putem plagia pe noi înşine. […]

Să câştigi bani mulţi şi să trăieşti ca un sărac.

1 decembrie. Ah! îngrozitor: nu mai pot scrie prost.

Nu trebuie să faci ceva nou. Trebuie să scrii o broşurică de cinci sau şase pagini pentru a atrage atenţia, răcnind şi insultând, că ai de gând să faci ceva nou.

Nu mai pot face critică. Aş ofensa în fiecare clipă autori care mă admiră fără ştirea mea. […]

decembrie.

— Oh! când eram soldat, am ucis un majur, şi nimeni n-a băgat de seamă. […]

Dacă aş fi decorat, aş trece prin mai puţine aventuri ridicole: nu vreau să fiu decorat. […]

Ea puse ghiveciul de rezede lângă un răsad de rezedă din grădină ca să-i arate cum trebuie să crească.

Cum nu pot citi decât lucruri desăvârşite, nu mai citesc.

— *Decembrie*. Mă simt plin de geniu, şi e imposibil să nu scriu vreodată o pagină bună.

— *Decembrie*. André Théuriet[101], un poet într-adevăr mediocru, care s-a plimbat mult în Natură, dar cu o batistă pe ochi.

Ce tablou pentru un pictor! Un cimitir de corăbii înecate în fundul mării.

— *Decembrie*. Nu mai pot să-mi recitesc cărţile, pentru că simt că aş mai tăia câte ceva. […]

Celor care-mi spun: „Scrie romane”, le răspund că eu nu scriu romane. Ceea ce produc, vă ofer în cărţile mele.

101 André Théuriet (1833—1907), literat.

Este cam recolta unui an. Spuneţi că-i bună sau rea, dar nu spuneţi că aţi fi preferat altceva.

Noi n-avem aceleaşi gânduri, dar aveam gânduri de aceeaşi culoare.

Al dracului Dumnezeu! Ne-a oferit spaţiul fără să ne dea aripi.

Până acum n-am fost decât o cârtiţă.

Vorbim despre taţii noştri, care seamănă între ei, cu acel gen de pudoare care ne desparte de ei.

— Am rămas cu obiceiul de a-l săruta pe tata dimineaţa şi seara, spune Bernard. Nu-i decât un obicei, şi prietenii mei pot vedea într-asta o demonstraţie de tandreţe care nu-mi stă în fire, şi nici tatii.

— Eu, spun, îl văd pe-al meu cam o dată pe an. Când ne reîntâlnim, nu-l sărut, îi strâng doar mâna. Vom rămâne împreună câteva zile. O să-l am la îndemână, ca să zic aşa; n-are deci rost să cheltuiesc o tandreţe care ne-ar stingheri, dar, când ne despărţim, îl sărut: poate că nu-l voi mai revedea. Nu mi-ar plăcea ca mai târziu să-mi aduc aminte că mai puteam să-l sărut o dată înainte de moartea lui, şi n-am făcut-o.

Pe vremuri, ne sărutam, şi el şi eu. A fost un timp când, ca să par bărbat dintr-o bucată, mă abţineam, atât la sosire cât şi la plecare. Chiar dacă s-a mirat de atitudinea mea, n-a lăsat să se vadă acest lucru. Mai târziu, am început din nou, dar numai la plecare, iar el se dezobişnuise. Nu-mi va mai întoarce niciodată sărutul. Ar avea nevoie de-o emoţie zdravănă pe care eu unul n-am cum s-o prevăd. La ora despărţirii, el a şi apucat să tacă de-o bucată de vreme, iar eu, la rându-mi, nu scot o vorbă. Brusc: „Să mergem!” spune el. Şi-mi întinde mâna. Mă apropii de el. Întotdeauna se trage niţel îndărăt; repede, el înţelege: „Aha! da, îşi spune, vrea să mă sărute”. Şi, cum eu îl trag spre mine, nu se împotriveşte. Ce sărutare ciudată, apăsată şi totuşi rece, inutilă şi necesară! Sărutare a buzelor absente pe un obraz care n-are nicio savoare, nici a cărnii, nici a lemnului. El nu simte nimic pe obraz, eu, nimic pe buze. Fiorul rămâne în inimă.

Taţii noştri nu ni se aruncă de gât. Nu ne înăbuşă în braţele lor. Sunt prinşi de noi prin legături nevăzute, prin rădăcini subterane. Îi iubim mult, şi, după moartea lor, îi vom iubi mult. Ne vom gândi deseori la ei. Nu ne vom sătura să tot vorbim despre ei.

— Un tată, spune Bernard, este ceva solid şi sigur. La cea mai bună mamă există ipocrizie, viclenie şi răutate, nu faţă de fiul ei, ci faţă de fiinţele îndrăgite de el. De altfel, nu ni se întâmpla să trăim ca nişte camarazi, tata şi cu mine, decât atunci când lipseşte restul familiei. Atunci, încrederea aceea fugară, de la el către mine, este ceva foarte plăcut. Când am scris un lucru bun, nu mi-o spune. O spune, când nu sunt de faţă, prietenilor, rudelor, mamei, care mă pune la curent.

— Da, spun eu, taţii noştri sunt foarte inteligenţi. Eu îl admir pe-al meu, dar este limpede că suferă că nu mă interesează lucrurile la care el ţine. Trăim ca doi duşmani care nu-şi fac niciodată vreun rău, care nu se războiesc decât pentru fleacuri, şi care, la nevoie, s-ar arunca în foc unul pentru altul. Pe masa mea, la Gloriette, a văzut multă vreme *Povestirile după natură*, şi *Ţiitoarea*. Nu mi le-a cerut; eu nu i le-am oferit. Putea să le ia oricând tiu le-a luat. Multă vreme după aceea, i-a scris soţiei mele: „Dacă aş fi la Paris, poate că aş cumpăra ultimele două cărţi ale lui Jules”. I le trimit; nu-mi confirmă primirea lor. Mult mai târziu, îi scrie din nou soţiei mele: „Voiam să fac unele observaţii despre cărţile lui Jules; dar, gândindu-mă bine, cred că n-are niciun rost”. […]

16 decembrie. Moralitatea îmi este la fel de necesară ca şi scheletul.

Dacă Sarah Bernhardt mi-ar face un semn, aş urma-o până la capătul pământului, împreună cu nevastă-mea.

Pe Rousseau îl citeam moţăind, şi vreau să suprim la mine ceea ce mă făcea să moţăi la el. […]

22 decembrie. Uite că regăsesc în cărţile contesei de Ségur forma de dialog intermitent pe care credeam că am inventat-o eu în *Parazitul*. […]

decembrie. Trebuie să gemem, dar în cadenţă.

Nu mai putem avea un Jean-Jacques Rousseau. Cum are cineva talent, a şi ajuns cunoscut, aşadar dezarmat.

decembrie. Dacă ţi-ai pierdut ziua, spune, şi nu va fi pierdută.

decembrie. Da, asta lipseşte vieţii mele de solitar onest. Din când în când simt nevoia unui mic flirt. Ieri, drăgălaşa doamnă… îmi spune:

— Vă grăbiţi? Nu? Hai să facem câţiva paşi.

Îmi povesteşte cu însufleţire tot soiul de fleacuri, apoi:

— Mă duc să iau nişte informaţii despre o cameristă. Veniţi cu mine?

— Bucuros.

— Sunteţi sigur că soţia dumneavoastră n-o să se supere?

— Nici vorbă! Nici vorbă!

— Eu, spune ea, sunt sigură că soţul meu n-o să se formalizeze. Nu-şi face el probleme.

Opresc o birjă.

— Îmi pare bine că veniţi cu mine, pentru că noua mea cameristă mi-a spus că stăpână ei este cam nebună şi mă tem de nebune.

— Dar vă aştept jos, nu?

— Fireşte!

Birja îşi urmează drumul. Pe ea, întâmplarea o amuză, eu sunt cam neliniştit, de frica ridicolului. Vorbim despre alte femei. O întreb dacă doamna L… o prietenă de-a ei, este o femeie cinstită. Îmi răspunde:

— Ştiu că aparenţele sunt împotriva ei, dar pe nedrept. De altminteri, se teme de soţul ei, care ar fi în stare de cine ştie ce act necugetat.

— Îl credeam mai blajin.

— Vă înşelaţi. E un om cumplit, dar nu-i nicio primejdie. Între noi fie vorba, cred că lucrurile astea nici n-o prea interesează.

— Pare cam bărbătoasă. I-or fi placând femeile?

— Vai! cum vorbiţi!

Birja se opreşte.

— Urcaţi cu mine, spune ea. O să fie amuzant.

— Chiar vă temeţi de nebună?

— Nu.

— Atunci urc. O să creadă că sunt soţul dumneavoastră.

O doamnă bătrână ne primeşte într-un apartament foarte bogat. Deloc nebună. Are o voce de copilaş. Ne spune din capul locului:

— E o persoană foarte *primeştioasă*.

Se răzbună astfel pe bona ei, care umblă după *bărbaţi*, este întreţinută, permiţându-şi astfel să nu ceară simbrie mare, e departe de-a fi drăguţă, îşi vopseşte părul, are dantura falsă, i-a furat un capot.

Şi bătrâna baroană, care se aprinde, îi mărturiseşte unei străine ceea ce nu i-ar spune unui prieten, şi se uită cu răceală la mine. Cine o fi şi domnul acesta cu melon, umbrelă şleampătă, pantaloni suflecaţi şi fără mănuşi?

Eu zâmbesc niţel plictisit. Dacă întreabă cumva, niciodată n-aş avea curajul să spun că sunt soţul doamnei… Ni se face lehamite să tot auzim: „E o persoană foarte *primeştioasă*”, şi plecăm.

— Doamne! ce amuzant a fost! spune doamna… într-o zi, am umblat tot aşa cu cumnatul meu, pe care-l dădeam drept soţ, şi trebuia să ne tutuim, iar eu mai greşeam din când în când, şi era foarte amuzant, foarte amuzant.

— Am văzut, spune Baie, o vrăbiuţă amărâtă şi-am invitat-o la cină. […]

Cei care spun că sunt blazaţi n-au simţit niciodată nimic: sensibilitatea nu se uzează.

Paradisul nu-i pe pământ, sunt însă bucăţi de paradis. Există pe pământ un paradis sfărâmat.

În literatură ca şi în biliard, să faci seria. […]

decembrie. Încă un pic de activitate, şi n-aş mai face nimic. […]

Cele două scroafe. Cea de deasupra, se străduia st facă pe vierul; dar cea de dedesubt, nesimţind nimic serios, scurma mai departe şi înainta agale, pe pajişte. […]

Ar fi trăit o sută de ani, ca toţi cei care mor la

douăzeci. […]

Pictorii pot spune întotdeauna că tabloul lor este prost luminat. […]

Sunt naturalist pentru că iubesc natura; dar cerul face parte din natură. […]

Deşi ai fi zis că i-l dă doar cu împrumut, totuşi i-a dăruit gologanul. […]

Bună fată, trage nişte pumni de parcă ar fi învăţat dragostea de la berbeci.

Hidoasa umanitate trebuie văzută în cafenelele de provincie. […]

Maimuţa: o rubedenie săracă. […]

Ploaia abia ce-a umezit buzele trandafirilor. Cel mai mult beau frunzele de măcriş. Au forma unor buze ţuguiate şi nu pierd o picătură.

Furtună: am scăpat cu toţii ieftin. Ba nu, nu toţi. Vântul şi ploaia au aruncat în focul din cămin trei rândunele. Şi iată-le fripte. Trei rândunele, trei făpturi, de trei ori ceea ce sunt eu.

— Da, Philippe*, dumneata nu eşti atât de bine hrănit ca mine, dar dacă ai fi silit să digeri tot ce diger eu!…

Să-ţi freci mâinile ca o muscă. […]

O raţă moartă onorabil de plictiseală.

Zidurile din provincie asudă ranchiună. […]

Norii se încrucişează, îşi caută locul, se rânduiesc în linie de bătaie. […][102]

Adevăratul cer este cel pe care-l vedeţi în adâncul apei. […]

N-ai nevoie de bani ca să dormi, spune Philippe. […]

Îmi place până şi cântecul coţofenei. Oh! această uitare de sine! Soare şi copaci, şi uit şi de nevastă, şi de copii.

Dumnealor beştelesc soldatul care nu-i soldat decât pentru patrie, dar sunt numai lapte şi miere cu ordonanţa care le perie hainele.

Mi-e frică de acest servitor: curând o să-mi facă

---

102 Philip pe, personaj din opera lui J. R. al cărui model se numea Simon Chalumeau, născut la Chaumot prin 1845.

cinste cu un pahar de vin.

Soluţia tuturor problemelor morale este o tristeţe resemnată. Da, prostul meu drag. Presupune că această femeie tânără în doliu care se plimbă pe aleile parcului a citit *Morcoveaţă*. Presupune că îl iubeşte pe autor. Presupune că locotenentul care se plimbă cu ea i-ar spune: „E Jules Renard, biciclistul, cel care scrie prin ziare”. Presupune că auzind numele tău ea simte o mare bucurie, cere să fii chemat, îl lasă pe locotenent. Inima ta zvâcneşte. Abia te stăpâneşti să nu sari pe fereastră.

Şi-acum, prostul meu drag, ia-ţi bicicleta şi du colonelului regimentului 13 acest ordin de la brigadă, dar cel puţin eşti fericit de presupunerea ta. Numai că locotenentul profită de doamnă şi va avea grijă să nu-i spună numele tău. Şi-apoi, ce nume?

Oh! ce aventuri minunate mi s-ar întâmpla dacă bunul Dumnezeu ne-ar face din când în când jocul! Oh! fermecătoarele nebunii ale creierului nostru! Ofensează-te, vanitate! Dacă ai şti ce te aşteaptă, te-ai chirci, şi poate că ai şi muri pe loc.

Totuna-i, bătrâne: îţi rămâne să munceşti.

— Biciclistul ăsta ştie carte? întreabă un căpitan.

Alţii mă cunosc din doască-n dească, iar adineaori îmi ziceau domnul Richard. […]

Să suferi de singurătate şi s-o cauţi. […]

Nu ştie dacă trebuie să se apuce de pictură sau să facă negoţ cu vinuri. A ajuns la al treizeci şi doilea tablou, pânze de doi metri, care ocupă ceva loc! îi reuşesc mai ales cele „scumpe”. Până una alta, vinde vinuri. […]

Anul 1897

1 ianuarie. Astăzi, odată cu înserarea, mă bate foarte tare gândul să-mi dăruiesc, de Anul nou, cartea aceea al cărei titlu îmi place: *Deprinderile*, *gusturile*, *ideile unui bărbat de treizeci de ani*. Sunt convins că va fi o carte frumoasă şi bună, care îmi va aduce celebritatea.

În primul rând, nu mai am treizeci de ani. Am aproape treizeci şi trei, dar ţin la titlul meu, şi nu cred că în ultimii trei ani am făcut vreun progres remarcabil.

Nu voi minţi sub niciun pretext.

Iată întrebările pe care mi le pun: Ce-mi place? Ce sunt? Ce vreau? Voi răspunde sincer, pentru că mai presus de orice vreau să mă lămuresc eu însumi. Nu mă cred nici ticălos, nici naiv. Într-adevăr, mă voi privi cu lupa.

Nu simt altă nevoie decât aceea de a-mi spune adevărul. Sunt încredinţat că nimeni nu i-a spus vreodată. Nu-i exceptez nici pe cei foarte mari.

E bine sau nu să spui adevărul? Puţin îmi pasă. Va fi el oare interesant, pasionant, reconfortant? Asta-i ultima mea grijă. Le va fi de vreun folos altora? Mi-e totuna. Să nu vă închipuiţi că mă veţi întrista spunând că sunt egoist. Mai degrabă reproşaţi-mi că respir. Dacă l-aş fi cunoscut pe Iuliu Cezar, aş fi povestit oare viaţa lui, şi nu a mea? Nu, nu cred, sau aş fi făcut dintr-însul un personaj tot atât de mărunt ca mine. Nu vreau să mă supraestimez. Mă ţin strâns în frâu, şi nu-mi voi da drumul înainte de-a mă cunoaşte.

Mă cred oare un original? Sunt curios să ştiu ce este un om ca toţi ceilalţi.

Nu-mi uraţi un an nou bun. Uraţi-mi să termin ceea ce am început astăzi, şi în felul acesta îmi voi fi petrecut unul dintre anii cei mai buni din viaţa mea. Cred că voi semănaţi cu mine, numai că vorbiţi altfel, şi nu ştiţi, ca mine, ce spuneţi.

— Dumneata te amăgeşti cu bună ştiinţă.

— Mă fac singur nefericit. Vă asigur că greşiţi plângându-mă.

Alţii se joacă cu ei înşişi. Eu fixez asupra mea o privire serioasă, şi n-am deloc chef să râd. Dar eu sunt nebun. Am metodă, şi greu mi-aţi strecura o monedă falsă.

Dacă mi se întâmplă să-mi scap, mă văd tulbure, las condeiul şi aştept.

— Eşti miop.

— Am vederea pe care mi-a dat-o maică-mea. N-am ce face.

— Şi vei da această carte unui editor?

— Da, după ce o voi termina, dar până ce nu voi scrie

cuvântul *Sfârşit*, nu mă voi gândi nici la editor, nici la bani, nici la succes.

Nu renunţ la ambiţie. Ambiţia mea este un foc care arde în mine, mocnit, dar arde întruna.

Un om îndrăgostit de adevăr nu trebuie să fie nici poet, nici mare. Este şi una şi alta fără să vrea cu tot dinadinsul.

Dar voi avea oare curajul? (nu: curajul îl am), ci răbdarea de fiecare clipă.

— Bărbatul de treizeci de ani.

— Nu că mi-aş închipui acest portret definitiv. Sper să fiu cu totul alt om la şaizeci şi să-mi fac atunci un nou portret.

Nu voi spune ca Jean-Jacques Rousseau: „Nu sunt făcut ca niciunul dintre cei pe care i-am văzut; îndrăznesc să cred că nu sunt făcut ca niciunul dintre cei care există”. Nu, şi iar nu! Sunt făcut ca toată lumea şi, dacă voi izbuti să mă văd în oglinda mea neînduplecată, voi vedea aproape toată umanitatea.

Nici nu voi folosi invocări, ca René din Les *Natchez*: „Tu, Fiinţă supremă, izvor de iubire şi de frumuseţe, doar tu m-ai făcut cel care sunt, şi doar tu poţi să mă înţelegi!” „Strămoşii mei geniali” mă fac să surâd, dar Chateaubriand mă face de-a dreptul să râd când spune: „Dintre toate cauzele nebuniei, cea pe care o înţeleg cel mai puţin şi-mi stârneşte cel mai puţin compasiunea este aceea când autorul se sminteşte ameţit de amorul său propriu, când aflându-se veşnic în prezenţa lui însuşi, şi nepierzându-se o clipă din vedere, vanitatea lui sfârşeşte prin a-i răni creierul fără putinţă de vindecare”.

Dacă mă veţi putea iubi, cu atât mai bine! Mă voi bucura în taină, dar îmi dau foarte bine seama că nu pot fi iubit.

Să nu alcătuiesc un portret fizic. Din toate: bunătate „talent, modestie, eroism, sacrificiu, doar străfulgerări, nimic continuu, în afară de egoismul subteran.

Nu vreau nici să mă ponegresc, nici să mă scot basma curată.

Nimic mai arzător decât sângele rece cu care scriu aceste rânduri.

Am destul curaj ca să mă pun gol-goluţ sub propriul nas, dar nu sunt un bărbat frumos, şi încerc să mă privesc fără plăcere.

Aş vrea ca această carte să fie manualul tinerilor care se caută dibuind! Le dau o idee şi-o metodă. […]

Ianuarie. Am văzut adineaori o stea căzătoare, spune Philippe. A căzut în fundul grădinii.

— Să scriu pentru copii întâmplări vânătoreşti povestite de un iepure. […]

Ianuarie. Om feroce, om sensibil, de câte ori nu ţi s-a întâmplat pretutindeni, unde te laşi pradă visului, să-ţi închipui moartea femeii tale şi să izbucneşti în plâns I

Ianuarie. La *Lorenzaccio* L Ieri, când îi dădeam plasatoarei pardesiul, Maurice Leblanc m-a prezentat surorii sale[103]. Văd un cap străniu: doi ochi mari, un nas mare, o gură mare, şi aud:

— Oh! domnule, sunt fericită că vă cunosc. Lăsaţi-mă să vă privesc. Admir tot ce faceţi, şi un scriitor e ceva atât de rar!

Şi iată-mă tulburat. Am citit, în seara asta, articolul lui Sainte-Beuve despre Goethe şi Bettina, şi mă cred Goethe. Mi-e frică. Într-o pauză, mă scuz faţă de Maurice Leblanc:

— Spune-i surorii dumitale că nu sunt chiar atât de prost cum par şi că sunt profund mişcat.

Îmi spune că sora lui este o femeie extraordinară, o mare cântăreaţă, şi-o entuziastă de fiecare clipă.

— De ce, spun eu, îi plac flecuşteţele pe care le scriu? Din cauza sincerităţii mele? Să fie asta legătura care uneşte sufletele cele mai diferite?

Şi nu mai îndrăznesc să privesc spre loja ei. E prea mult. Simt nevoia să plec cât mai repede şi să lucrez în întuneric.

Nu-mi prea place Sarah în travesti: buclele, faţa aceea rotundă… Dar dumneata rămâi, doamnă, chiar şi în

103 Leonide Leblanc (1841—1894), actriţă.

actul al V-lea din *Lorenzaccio*, aceeaşi prinţesă a ironiei, şi de fiecare dată îi dai, lui Jules Renard al dumitale, o frumoasă lecţie care îi prinde bine. Îl căutam de păduchi pe Morcoveaţă, şi-acum vreau să caut stele.

Doamna Rostand nu arată bine la un supeu decât atunci când o vezi din faţă. Rostand are un lănţişor în loc de ac de cravată. Le Bargy e niţel înfricoşat să nu-i ofer cumva o piesă. […]

Ianuarie. Suntem la fel de geloşi când admirăm ca şi atunci când iubim. Dacă nu crezi că sunt omul care te admiră cel mai bine, nu te mai admir. […]

Râsul lui Plaut, ceva silit, nervos, nesincer, precum adeseori râsul lui Molière, un soi de râs compus, muncit, un râs cu sertare, şi care scoate din gurile noastre sunete false, hohote neplăcute.

Dacă îţi slăbeşte vederea, închipuie-ţi că lumea există mai puţin.

Ianuarie. Când moare un om celebru, încep să calculez cât îmi mai rămâne de trăit ca să trăiesc cât el. […]

Ei se închipuie în turnul lor de fildeş pentru că-şi ridică gulerul pardesiului. […]

Ce lucru trist, o femeie bătrână într-o trăsură frumoasă cu doi cai! […]

Gândul că nu pot urca în lună mă îmbolnăveşte. […]

Ianuarie. La primul surâs al oricărei femei, aş fi pierdut. Din fericire sunt urât, iar lor le cam este frică, şi niciuna nu-mi scrie.

Numai celor bogaţi ne dăm osteneala să le fim pe plac. […]

Mă credeţi vanitos pentru că spun că am talent. Dar ce folos că am talent, când eu mi-aş dori geniu? Modestia îmi este deznădejdea de-a nu avea geniu.

Dumneata eşti pentru mine sticletele pe care nu-l închizi în colivie şi eşti floarea care nu se culege.

Sunt ca o casă care, neputând să se mute din loc, şi-ar deschide ferestrele pentru a se umple de necunoscut; dar nu intră nimic, iar ea îşi pierde intimitatea.

Ianuarie. O iau înainte. Vă spun viaţa mea intimă, aşa cum o văd eu, în tot adevărul ei. Astfel, după ce voi muri, nu va mai trebui să-mi compuneţi una falsă. Altminteri, ar fi nevoie de o mică reparaţie, cum fac biografii lui Mérimée.

Întotdeauna ne înşelăm cu privire la contemporanii noştri. Să nu-i citim aşadar.

Gândindu-mă la scrisorile pe care le scriu, mă întreb cita sinceritate avem dreptul să găsim în Corespondenţa oamenilor de seamă. […]

Ianuarie.

— Sărmană femeie, te plâng. Doar adulterul te mai poate salva.

— Prietene drag…

— Dar nu cu mine.

Cotlonul întunecos în care dorm covrig simţurile noastre retrase.

Ianuarie. Lărgime de spirit, îngustime de inimă.

Mai presus de puterile omeneşti.

— Piesa a dezlănţuit o adevărată frenezie. Femeile vor să creadă, bărbaţii plâng că nu pot face un pic de bine oamenilor. Apoi toată lumea se duce să supeze.

Da, dragul meu Bauër[104]. Noi rostim cu eroism fraza lui Nietzsche: „O viaţă fericită este cu neputinţă. Singură cu putinţă este o viaţă eroică. Cea mai frumoasă viaţă pentru un erou este să se pârguiască pentru moartea în bătălie”. Da, da! Bine, bine! Şi-apoi, ce? Nimic, nu-i aşa?

Suntem artişti, sau profesori de economie politică? Şi oare, pentru un artist, un om strivit este mai interesant decât un câine strivit? Preferaţi în locul unui vers frumos un orfelinat? Dinamita dumitale, nebunul dumitale, discursurile dumitale muncitoreşti, litaniile dumitale de pastor, toate astea sunt neserioase. Teatrul de idei este o farsă. Artistul preferă o floare unei jumătăţi de pâine.

Dar cel căruia îi este foame? Suferă, fură sau ucide, dar nu compune fraze.

---

104 Henry Bauër (1851—1915), ziarist şi dramaturg, autorul piesei citate.

Cuminte, cuminte, nimeni nu-i cuminte, în afară de copilaşii cărora le făgăduim jucărele.

Ianuarie. Valéry, un cozeur prodigios. De la Café de la Paix până la redacţia revistei Mercure de France, scoate la iveală uluitoare bogăţii ale minţii, o avere. Reduce totul la matematici. Ar vrea să alcătuiască o tabelă de logaritmi pentru oamenii de litere. De aceea e şi atât de interesat de Mallarmé. Caută în scrierile acestuia o sintaxă a preciziei. Ar vrea să facă pentru fiecare frază ceea ce nu s-a făcut decât pentru cuvinte: o geneză. Dispreţuieşte inteligenţa. Spune că forţa are dreptul să aresteze inteligenţa şi s-o bage la închisoare. Prea multă inteligenţă te scârbeşte de ea. […]

La optzeci de ani, voi scrie un comentariu al cărţilor mele, în care voi ţine seama de posteritate.

Află aşadar că nu vei fi făcut un real progres decât după ce îţi va fi trecut pofta de-a dovedi că ai talent.

Ianuarie. Are o minte greoaie, o tristeţe greoaie, o bunătate greoaie. Imaginea şi metafora lui sunt „din popor”. El însuşi este atât de „din popor”, că ar scârbi până şi poporul. Nu pricepe că salvarea poporului ar trebui să fie realizată de aristocraţi. Vede lumea lui artistică într-un bocal de farmacist.

Şi nu trebuie să confundăm „popor” şi „ţăran”. Eu aş fi mai degrabă ţăran, şi nu vreau să spun că îmi fac dintr-asta un titlu de glorie. Câteodată trag foloase şi câteodată sufăr din această cauză.

Ianuarie. Critica nu trebuie să fie scrisă: o vorbim. La ce bun să scrii ceea ce s-a făcut? Numai opera de artă se face cu condeiul în mină.

e Singura preocupare a profesorilor este să se menţină la nivelul auditoriului. Ocolesc tot ce li se pare greu de înţeles. De unde şi mediocritatea unui Larroumet, a unui Doumic[105], a unui Deschamps etc. Şi, câteodată, a lui Lemaître. […]

— Lautrec este foarte amuzant, spune Bernard. În

105 Gustave Larroumet (1852—1903), profesor la Sorbona ; René Doumic (1806—1937), critic şi istoric literar.

fiecare clipă rosteşte cuvântul „tehnică”. Se vede că nu-i cunoaşte exact sensul, pentru că spune: „Iată o vază care-i tehnica formei de cupă”, şi despre un domn: „Asta-i tehnica gelosului”. […]

februarie. Un ofiţer. Numai pentru că are sub comanda sa o companie de soldaţi, îşi închipuie că stăpâneşte oameni.

Bucuria de a fi muncit e primejdioasă: te împiedică să continui.

Nu vreau să câştig decât ca să am ce mâncă şi vreau să rămân mereu flămând. […]

februarie. Sufletul plin de laude, sufletul, ca un cimpoi, plin de-un cântec vesel. […]

22 februarie. Vorba unei englezoaice: „Vreau să trăiesc cu regretele mele, nu cu remuşcările mele”. […]

e Victor Hugo a scris *Ruy Blas* în nouăsprezece zile, spune Bernard.

— Da, dar n-ar fi scris niciodată un capitol din *Caractere*[106]. Asta e deosebirea dintre un lucru frumos sau chiar sublim, şi ceva perfect. Perfecţiunea este întotdeauna un pic mediocră. […]

2 martie. Cita disproporţie între valoarea reală a unei actriţe şi gloria ei, între munca ei şi zarva pe care o face, şi cât de drept este să nu mai rămână nimic din ea după ce moare! […]

7 *martie*. Ieri seară, lectura Samaritenceide Rostand. Un cititor admirabil. Versuri drăguţe, foc de drăguţe. O samariteancă originală şi un Cristos care-l aminteşte pe-al lui Victor Hugo din *Sfârşitul Satanei*[107]. Nu-mi vine deloc greu să-i spun lui Rostand că e un mare poet, ca

Musset, Gautier, Banville, că e mai tare decât toţi poeţii actuali, şi că, în poezie, e ceea ce aş vrea să fiu eu în proză. În sfârşit, îl admir cu inima împăcată şi sunt sigur că nu mă înşel. Sunt admiraţii care cer efort, pe care îndoiala le urmează de aproape. Rostand, niţel palid, spune: „Oh! tare-i amuzant, Renard!” Şi pare fericit.

106 Les Caractères, celebra operă a lui La Bruyère (1645—1696).

107 La Fin de Şaţan (1886), culegere postumă de versuri.

— Îmi place mult mai mult *Cyrano de Bergerac* la care tocmai scriu, spune el.

Fireşte.

martie. Da, interesul meu pentru o anume mediocritate îmi va prinde bine în teatru.

martie. Mai întâi, azi-dimineaţă, la Granier[108], o repetiţie de lucru[109]. Granier, într-un capot de care credeam că este chiar rochia din piesă, dar nu era. Repetă, se amuză, râd, sunt la ei acasă. Se înduioşează.

Repetiţie generală. Totul e mai presus de visele mele. Granier ah! ce rochie şi ce decor! A adus nişte statuete, muzică, flori, o lampă şi-un abajur făcut de mâna ei azi-dimineaţă. Şi ea e drăguţă foc! E pentru prima oară când mă emoţionează. Nu îndrăznesc s-o sărut. Cortină. Aplauze pentru ea şi pentru decor.

Pauze lungi. La primele fraze, Mayer[110] stârneşte râsul. Din momentul acela, sunt încântat, prea încântat. Totul e de efect. Mă plimb prin culise. Electricianul îmi spune:

— Asta da, fineţe, domnule.

Şi aud: „Ah! Ah! Bravo!” Mă simt în al nouălea cer şi totul pare o farsă, foarte amuzantă.

Piesa este tăiată în două, drept la mijloc, de bravouri cu care m-aş fi mulţumit la sfârşit.

Mayer îmi spune:

— Nu îndrăzneam să mă uit la public. Aveam impresia că sunt un ins care duce o vază de cristal delicat şi care-şi spune: „Ăştia o să mi-o spargă până la urmă!”

— Aud pe Granier plângând aproape. Cortină. Trei rechemări. Fotografie. Sunt convins că am avut tot succesul, fără o notă falsă, pe care îl poate obţine o piesă fără cine ştie ce pretenţii. Apoi, defilare. Mâini, mâini, mâini. Gânditlot[111] îmi spune: „Nu-ţi spun nimic”.

---

108 Jeanne Granier (1852—1939), actriţă şi cîntăreaţă.

109 Cu piesa lui J. R. Le Plaisir de rompre (Plăcerea de-a rupe), în care Jeanne Granier deţinea principalul rol feminin : Blanche.

110 Henri Mayer (1857—1941), actor.

111 Léon Gandillot (1862—1912), autor de vodeviluri.

Descaves, care a creat atmosfera sălii, dând primul semnalul, are, pentru prima oară în viaţa lui, o înfăţişare voioasă. De Fiers îmi spune: „Sunt foarte fericit să vă cunosc”. Soţii Escholiers îmi mulţumesc. O doamnă bătrână pe care n-o cunosc îmi strânge mâinile.

Aşadar, până astăzi, eram pe celălalt mal al râului. Nici *Morcoveaţă* nici *Povestiri după natură* nu mă ajutaseră să trec. Acum simt că trec.

martie. Astă seară, premiera. Nu mi-e prea frică. Doar o prăbuşire m-ar mai puteaimpresiona „dar, cum bucuria mi-e aproape deplină, o deziluzie bruscă aproape că m-ar şi amuza.

Azi-dimineaţă, cuvintele triumf, succes nebun, mi se par totuşi niţel umflate.

La sfârşitul spectacolului, Granier avea lacrimi de argint în glas.

Mă aşteptam la ceva mai multe scrisori, la ceva mai multă atenţie din partea ziarelor. Nu mi se întâmplă deseori, dar mă gândesc la Blanche, la cea adevărată. Dacă s-ar fi văzut ieri seară, ar fi vărsat lacrimi de duioşie. La o depărtare de nouă ani m-ar fi iubit, dar viaţa nu îngăduie asemenea lucruri, cele mai delicioase cu putinţă. Fericirea nu trimite bilete de teatru în pierdere. Lumea cealaltă ar fi foarte frumoasă, dacă ar fi doar lumea noastră rectificată.

martie. Primul spectacol. Public bun. Sala gemea de lume. Pretutindeni vedeai oameni în picioare. Rachilde şi Valette stăteau lângă rampă. Mayer e foarte sigur pe sine. A lucrat piesa toată ziua. Granier are mâinile îngheţate. Ca totdeauna, înainte de-a intra în scenă, îşi face rugăciunea. „Doamne, ajută-mă să joc bine!” Cortina se ridică. Nu se aplaudă ca la repetiţia generală. Vai! dar mult mai durează până să aud primele cuvinte! Mi se pare că nu merge chiar atât de bine ca ieri. Căpuş, drăguţ ca de obicei, îmi spune că merge mai bine. Pentru că anumite efecte pe care le aşteptam nu se repetă, sunt dezolat, iar efectele noi nu mă consolează. Şi, cu toate acestea, totul prinde la public, iar numele meu, aruncat de Mayer, e atât de bine primit, încât

salut din culise.

sărut pe Granier care străluceşte de bucurie. Şi ea şi Mayer găsesc că această seară e mai bună decât cealaltă.

Supeu la soţii Escholiers. Granier râde. Eu glumesc şi încerc să-mi recâştig succesul pe care îmi închipui că l-am pierdut. […]

martie. Să fii un Pasteur în literatură.

— O sută de tăieturi din ziare, spun eu, au consemnat succesul *Plăcerii de-a rupe*.

De ce o sută, când ştiu foarte bine că încă nu sunt nici şaptezeci? […]

30 martie. Ceea ce condamnă literatura unor femei ca doamna J. Marni[112] este faptul că un bărbat ar putea scrie la fel. […]

Ei nu ghiceau Caracteristicile afectivităţii mele. *Parazitul*, *Morcoveaţă* erau doar feroce. Le-a trebuit *plăcerea de-a rupe*, adică emoţia demonstrativă.

aprilie. Încă vreo câţiva ani, şi voi fi plin de iluzii. […]

aprilie. Mă expun primejdiilor succesului. Sper să ies învingător, adică scârbit.

Înainte de-a scrie, să te pui sub presiune. […]

— Vreau să fiu considerat patruped, spune struţul. […]

Plăcerea de-a rupe ar trebui să se petreacă pe un evantai. […]

Şi-a râs, a râs! nu era chip s-o consolezi. […]

e Trebuie să fii precis până la romantism.

Bucuria te face neputincios. […]

Stropi mari de ploaie foarte albi, stropi de fulger.

Prudenţa este doar o calitate: nu trebuie transformată în virtute. […]

— *Aprilie*. Ieri seară, la doamna de Loynes[113], razele Röntgen. Întâi feciorul care mă întreabă: „Trebuie să-l anunţ pe domnul?” sau: „Pe cine trebuie să anunţ?”

---

112 Pseudonimul doamnei Jeanne Marniere (1854—1910), scriitoare.

113 Jeanne Detourbet (1837—1906), măritată în 1873 cu contele de Loynes. A fost prietena lui Jules Lemaître şi a ţinut un salon literar celebru Îl) acea vreme.

Răspund, întotdeauna cu o plăcere ascunsă: „Jules Renard”.

Şi-o voce tunătoare strigă: „Domnul Renard!” Nu mai aud strigându-se alt nume. Ar fi hazliu să nu fiu anunţat decât eu.

— Mereu îmi închipui că va intra Morcoveaţă, îmi spune doamna de Loynes.

Spun bună seara doamnei Sarah Bernhardt care-şi mijeşte ochii mici de lama, ca să nu pară că mă vede. Hotărât, această mare actriţă începe să mă scoată din sărite, ca lumea toată. Nu-l voi iubi pe bunul Dumnezeu decât cu condiţia să fie modest şi simplu. Şi-apoi, ea trăieşte prea mult, ca să mai şi apuce să gândească sau să simtă. Înghite viaţa. E o lăcomie neplăcută.

Razele Röntgen, o glumă copilărească. Îmi amintesc de experienţele de chimie puerilă ale profesorului meu Ratisbonne. E ceva foarte departe de frumuseţea unei raze de soare. În spatele ecranului, profesorul care spune din când în când: „Am făcut această descoperire” şi expune pe rând cutii, mâini, braţe, animale împăiate, un căţeluş viu, un cap, un piept de bărbat. Cel mai bine se văd butonii de manşetă.

Da, da! partea cea mai importantă a trupului omenesc o constituie butonii de manşetă.

S-a fotografiat scheletul mâinii doamnei Sarah Bernhardt. Ea a stat neclintită şi în genunchi, cinci minute, tot ca o mare actriţă.

Aş prefera să fiu condamnat să nu citesc decât versuri până la sfârşitul zilelor mele, decât să văd de două sau trei ori acest spectacol de bâlci cu schelete.

Dar de ce mai ies în lume?

Dacă o fac numai ca să mă amuz, ce distracţie curioasă! Dacă o fac pentru a lua note, atunci chiar că nu-i nimic de făcut. Oamenii aceştia s-au golit, unii, în afaceri, alţii, pe hârtie sau în arta lor. Ei ies în lume în aşteptarea orei de culcare. N-auzi o vorbă de duh. Şi-au lăsat afară spiritul, pasiunile. Cea mai neînsemnată ieşire în evidenţă l-ar ucide pe acest viitor candidat la Academie sau la

Legiunea de onoare. Toţi o ştiu, şi caută să treacă neobservaţi. Se străduiesc să-şi ascundă căscatul într-un surâs.

În ceea ce mă priveşte, simt că în mijlocul lor sunt rău. Cred că sunt verde ca bradul la faţă. Aş adresa bucuros doar înjurături. Aş pălmui multe capete, încheind cu al meu.

Barrés îmi vorbeşte despre cartea lui în trei volume. Cum dau semne de mirare, îmi atrage atenţia că numai de curând se scriu romane într-un singur volum, şi că Stendhal a făcut cel puţin două din *Roşu şi Negru*.

— Şi-apoi, spune el, nu ne amuzăm decât făcând altceva. Mi-au trebuit patru ani ca să-l scriu, şi n-am suferit de singurătate.

— Da, spun eu, pentru că erai deja Maurice Barrès.

Dar cine este femeia aceea tânăra? Fiica, guvernanta doamnei de Loynes, sau a căţeilor? Cât de adânc să mă aplec când o salut?

Ah! Stai mai bine acasă! […]

aprilie. Azi-dimineaţă, primit o scrisoare de la mama, care-mi spune că tata a început să se sufoce, că a cerut chiar el un doctor, şi că-i vorba de-o congestie pulmonară, gravă.

Ah! Am treizeci şi trei de ani împliniţi, şi-i pentru prima oară când trebuie să privesc în faţă moartea unei fiinţe dragi. La început merge greu. Încerc să zâmbesc. Nu-i nimic, o simplă congestie pulmonară.

Nu mă gândesc la tata. Mă gândesc la micile amănunte ale morţii, şi, cum prevăd că voi fi stupid, îi spun Gloriettei:

— Ai grijă, tu mai ales, să nu-ţi pierzi capul!

Mi-am şi acordat dreptul de a-l pierde pe-al meu.

Ea îmi spune că voi avea nevoie de mănuşi, de butoni negri şi de panglică neagră pentru pălărie. Nu sunt în stare să refuz de-a mă supune acestor obligaţii pe care le găseam ridicole câtă vreme nu era vorba decât de alţii. Un tată, chiar dacă îl vezi rareori, chiar dacă te gândeşti la el rareori, înseamnă totuşi ceva mai presus de tine însuţi; şi-i

mângâietor să simţi că undeva mai sus se află cineva care te poate ocroti la nevoie, care îţi este superior prin vârsta, raţiune, răspundere.

Odată cu moartea lui, mi se pare că voi fi ca un şef resemnat: voi putea face tot ce voi pofti. Nimeni nu va mai avea dreptul să mă judece cu asprime. Un copil mic ar fi trist dacă ar şti că niciodată nu-l va certa nimeni.

Abia începeam să-l iubesc. Ieri-dimineaţa, îi povesteam despre el lui Jules Lemaître, şi vorbeam cu o condamnabilă uşurătate literară. Ce-o să mai visez la el!

Tot timpul îmi vine să plâng. Plângem astfel pentru că purtăm în memorie lacrimile universale pe care ni le stoarce moartea.

aprilie. Avea un gest familiar. Se rezema în cotul drept, îşi sprijinea obrazul pe degete şi, cu unghia degetului mic, pipăia un dinte crescut mai înăuntru. Mi-a lăsat şi mie acest tic. Mi-a lăsat frica de clisme şi răspunsurile evazive. Fratele meu şi sora mea au moştenit alte ticuri.

Cuvintele *filial* şi *patern* nu însemnau pentru noi nimic. De fapt, ne lega un amestec de stimă, de uimire şi de teamă. Aveam grijă să spun că nu-i ca alţii şi să-i arăt că nu mi-e frică de el.

Îmi smulg firele de păr din nas exact ca el, dar eu fiind mai sedentar, exagerez. […]

5 *mai*. E bine să dispreţuieşti societatea şi s-o foloseşti, dar e şi mai bine s-o dispreţuieşti pur şi simplu. […]

mai h Tristeţea celor trei bătăi de clopot care sună în plină zi.

— Visul este luxul gândirii. […]

e şi când te gândeşti că pe aceste babe le-am cunoscut ca fete tinere. Oare sunt chiar atât de bătrân? Cum au reuşit să îmbătrânească în asemenea hal?

mai. Fericirea e în amărăciune. […]

9 Nu mai simt nicio bucurie când scriu. Mi-am făcut un stil prea dificil.

Marinette îi spune tatii:

— Ai ieşit azi afară?

— Oh! spune el, nu-i sărbătoare-n fiecare zi.

Îşi priveşte unghiile şi spune:

— Şi lungi, şi galbene, şi negre.

— Vrei să ţi le tai? spune Marinette. I le taie şi i le curăţă glumind:

— Doamne, da-s tari nu glumă!

— Nu uita că mai sunt şi pintenii labelor, spune tata.

Marinette spune că o să i le taie mâine.[114]

Mama, care clocoteşte în bucătărie, izbucneşte:

— Vezi că mai ai unul. Acum va trebui să-l ferchezuieşti şi pe Papon 1.

Au apucat-o dracii; şi, cum e prea devreme să se înfurie pe Marinette, se înverşunează împotriva servitoarei; fetişcana asta care se strică de râs când stăpâna casei este umilită! Ce-i drept, stăpânul casei nu scapă nicio ocazie s-o umilească. N-apucă bine mama să iasă din cameră, că şi aude:

— Marie, adu-mi o ceaşcă de lapte!... Marie, un ou fiert moale!

— Eu nu-s bună decât să golesc ţucalele, spune mama.

Marinette vrea s-o cruţe, dar nu reuşeşte. Îi spune servitoarei:

— Marie, ar trebui să speli şi fularul ăsta.

Mama se şi repede.

— Las că-l spăl eu, că tot nu-s bună decât de aşa ceva şi de golit ţucalele.

Apoi, pe neaşteptate, o sărută pe Marinette numind-o „Copila mea! Scumpa mea copilă!” O petrece până-n stradă. Vrea să fie la curent cu toate. Spune:

— Da, s-a jucat o piesă de-a lui Jules. Se numeşte *Plăcerea de-a rupe*. A avut mult succes. A fost foarte aplaudată.

Cum Marinette şterge cu un burete faţa tatii, mama spune, tot din bucătărie:

— Ah! bine-ar fi să profiţi că-i bolnav şi să-l mai cureţi

114 începînd cu data de 10 mai, J. R. se află la Chaumot.

un pic! Trăia într-o murdărie de mai mare ruşinea. Slavă Domnului, că de rufăria lui am eu grijă! N-are decât să deschidă dulapul şi să-şi ia cămăşi, izmene.

Şi tata nici măcar nu mai râde în barbă. Ce-o fi între aceste două fiinţe? O sumedenie de lucruri mărunte şi nimic. El o detestă şi-o dispreţuieşte. O dispreţuieşte mai ales, şi tare-mi vine a crede că se şi cam teme de ea.

Numai că ea nu trebuie să ştie. Îi poartă pică pentru toate aceste umiliri, pentru tăcerile lui încăpăţânate. Dar, dacă tata i-ar spune o vorbă, ea i-ar sări de gât, ar face o criză de lacrimi, şi pe loc, s-ar şi duce să repete vorba lui în tot satul. Numai că el nu mai spune vorba asta de treizeci de ani. […]

mai. Maurice luase revolverul de pe noptieră, chipurile să-l cureţe. Tata, care se simte bine în seara asta, spune:

— Zicea aşa, dar minţea. Se teme să nu mă sinucid. Dar dacă aş vrea să mă sinucid, nu m-aş folosi de-o unealtă cu care doar te schilodeşti.

— Ce-ar fi să vorbeşti despre altceva! spune Marinette.

— Mi-aş face treaba cu puşca.

— Mai bine ţi-ai face o clismă, spun eu. […]

mai. Poate că doar copacii cunosc în adâncime misterul apei. […]

Tata îşi păstrează mintea lui limpede şi domoală. În preajma sa, n-o mai simt pe-a mea chiar atât de limpede. Mi-e veşnic frică să nu spun cine ştie ce lucru *fals*, şi pe deasupra să-l spun şi prost, iar el precis că gândeşte în sinea lui: „De ce mi-or fi tot vorbind de fiul meu? Nu-i găsesc nimic extraordinar”. Vorbeşte încet să nu-şi obosească plămânul, şi fiecare vorbă rostită cu atâta grijă te doare când îl asculţi. (De reluat *Cârcăiacii*). Cum deschide mama uşa, el tace. Ea intră pentru că a simţit că are de gând să spună ceva şi vrea să ştie neapărat ce anume. Târşind piciorul beteag, se duce la dulap, îl deschide, pipăie vraful de rufărie, se face că îi trebuie ceva, trage cu urechea şi nu ia nimic. Dă ocol mesei, mută

din loc un ziar. În sfârşit, găseşte o ceaşcă şi-o duce cu ea. N-a auzit nimic. După ce se închide uşa în urma ei, tata, care se plimbase cu paşi mărunţi, continuă şi-şi încheie fraza pe acelaşi ton. […]

Este o mare dovadă de nobleţe când admiraţia supravieţuieşte prieteniei. […]

6 O picătură de ploaie, ca un ochi la capătul unei antene. […]

mai. Pe un cer cu stânci întunecate, oaze mici de un albastru limpede.

Un nour gros, ea o legătură de rufe murdare. […]

e E reconfortant să petreci la gară pe cineva care pleacă într-o ţară unde ai vrea să mergi şi tu. Să vezi, într-un răgaz foarte scurt, chipuri vesele şi triste. Te uiţi la ele cu simpatie pentru că în curând vor fi departe.

M-am întors agale pe drumul vechi, singur-singurel. Chiar şi-o bicicletă m-ar fi stânjenit. Simţeam apropierea unui minut de geniu, vreau să spun: de conştiinţă deplină. Simţeam cu uşurare că primejdia furtunii a trecut. Nu mai aveam nici pic de pâclă în jurul capului. Mi-am reproşat în primul rând momentele de lene din timpul zilei şi micile mele laşităţi. Urcând pe drumul vechi printre măceşi, aceşti trandafiri rurali, mă desprindeam de propria materie, mă purificam. Aerul proaspăt îmi pătrundea în suflet. Urmăream zborul ciocârliilor. Iată-mă pe aleea pădurii Narteau cu inima plină. Eram în acea dispoziţie când îţi vine să plângi pentru o nimica toată. Cea mai mică apariţie ar fi fost de ajuns.

mierlă şi-a luat zborul, neagră ca un gând rău. Am căutat turturelele nevăzute. Au ţâşnit pe neaşteptate din copacul în care le auzeam fără să le văd.

Un dangăt de clopot, şi cântece de păsărele ale căror nume nu le ştiu, şi care îi incintă pe nepricepuţii într-ale muzicii.

Ce plăcut! Îmi împrospătez la aer toate ideile scoase dimineaţa din cărţile mele în care te sufoci.

Ici-colo, de-a lungul potecii, grămezile de surcele, înghesuite unele într-altele, par colibele unor sate

miniaturale. O umbră verde se îngroaşă în depărtare. Te şi apucă frica puţin.

Aici, cineva a aprins un foc; şi mă opresc, visător ca o piele-roşie care a descoperit o pistă.

Acolo, e şanţul de apărare al unui vechi castel, şanţul Doamnei Albe h Oh! Dacă mi s-ar arăta, ce cutremur, ce cult fără ironie! Cum aş urma-o supus, la un semn, spre capătul misterului.

Privesc uneori spre cer, dar pentru că mi-e frică de furtună.

9 iunie. Întotdeauna vor ca totul să se sfârşească cu bine! Ar fi în stare s-o mărite pe Jeanne d'Arc cu Carol al VII-lea.

Jeanne d'Arc. Cea mai frumoasă vorbă a ei: „Eu n-am ucis niciodată pe nimeni". […]

Furtună. Un cer de sfârşit de bătălie.[115]

Oameni cum e tata nu-i stimează decât pe cei care se îmbogăţesc şi nu-i admiră decât pe cei care mor săraci. […]

Piesă. Eroul ar fi un agricultor. […]

e Tata şi ventuzele. Şase pahare de vin erau gata pregătite pe masă, dar doctorul aduce ventuze adevărate, şi mama îşi strânge paharele.

Tata se aşază pe rina dreaptă. Doctorul aprinde de la o luminare o bucată de hârtie pe care o vira în ventuză şi lipeşte paharul pe spate. Numaidecât, pielea se umflă ca atunci când îţi creşte un cucui pe frunte. Şase păhărele în acelaşi fel, şi tata rămâne un sfert de oră cu păhărelele pe spate.

Parcă ar fi un vânzător de sirop.

Poate că toate acestea nu vă prea interesează, dar, oricum, e spatele tatălui meu.

Medicii pronunţă cuvinte tehnice de care se minunează şi ei, după care nu mai cutează să spună nimic.

Spatele acela cu vârfuri de foc roşcate, cu pavaj de vezicatori şi luni vinete de ventuze, iar jos de tot, pe şale, un neg uriaş, şi, mai jos, fire lungi şi rare, fine ca părul de

115 Personaj dintr-o legendă scoţiană reluată de Walter Scott.

pe cap.

Fese fleşcăite şi boţite ca nişte saci vechi.

Când doarme, vârful nasului, pometii şi unghiile se învineţesc. Sângele nu mai răzbate până acolo.

Toată viaţa s-a spălat pe cap într-un pahar de apă, limpezindu-şi faţa cu căuşul palmei.

Toată viaţa şi-a periat părul cu înverşunare.

Niciodată n-a purtat bretele, nici inel.

Niciodată n-a pus pe el cămaşă de noapte, culcându-se cu cămaşa de zi.

Toată viaţa şi-a tăiat unghiile cu briceagul.

Niciodată nu s-a culcat fără să citească ziarul, şi niciodată fără să sufle în luminare.

Niciodată nu şi-a tras pe rând izmenele şi pantalonii. […]

13 iunie. Sunt un realist pe care realitatea îl încurcă. […]

— Ah! prin ce încordare a creierului am putea scăpa de moarte? […]

e Ia, ia note întruna! Le vei rumega la iarnă. […]

Asaltat de idei nesănătoase, ca de pildă: „Dacă toată familia, şi toţi cei pe care îi iubesc din datorie, ar pieri pe neaşteptate… Dacă aş fi singur, în sfârşit…” […]

Nimic nu ne îmbătrâneşte mai mult ca moartea unui tată. Ia te uită! Acum, eu sunt bătrânul Renard, iar Fantec, care era nepotul, devine fiul. […]

Stelele, ca nişte ochi mici care nu se obişnuiesc cu întunericul.

Toate zilele mele pline şi sufletul meu veşnic gol. […]

Iunie. Omul, această cârtiţa a atmosferei.

Cărţile proaspete cu miros de cadavru, de hoit.

Mă dor ideile. Ideile mele sunt bolnave, şi nu mi-e ruşine de această boală ascunsă. Nu mai am poftă de nimic, şi nu-i vorba numai de muncă, ci şi de lene. Nicio remuşcare că nu fac nimic. Sunt obosit de parcă aş fi făcut înconjurul aştrilor. Cred că am atins fundul fântânii mele.

După *Plăcerea de-a rupe*, am crezut că trebuie să trec la lucruri mari. Am lăsat baltă micile *Bucolice*. Voiam

să scriu trei, patru acte. Cu ce? Jocul cu cinci sau şase personaje create de imaginaţia mea mi se pare tâmpit, insignifiant. Nu pot lucra fără îndoială decât pornind de la mine însumi. Dar de unde să scot, din mine, materie pentru trei acte? Ah! Aventuri! aventuri!

Şi *Jurnalul* ăsta care mă distrage, mă amuză şi mă sterilizează!

Lucrez o oră, şi numaidecât mă apucă descurajarea; chiar şi faptul că scriu ce scriu aici mă scârbeşte.

Niciun Taine şi niciun Renan nu ne-au vorbit despre aceste momente de dezgust, despre aceste boli ascunse. Oare nu le cunoşteau? Să fi avut pudoarea de-a nu se plânge, sau laşitatea de-a nu fi văzut limpede în ei înşişi?

Dar ce-oi fi vrând? Să colind lumea; numai că pentru asta ar trebui să fiu cineva, şi, în primul rând, ar trebui să muncesc pentru a ajunge cineva.

Şi-apoi, ia vezi! Chiar în clipa asta, te căzneşti, compui fraze. Uite că nu mai eşti sincer. Cum vrei să te priveşti într-o oglindă, răsuflarea ta o înceţoşează.

Aud slujnica întrebând:

— Ce supă facem, doamnă?

— Ca de obicei.

Da! În fiecare zi trebuie făcută supa, şi, cu excepţia legumelor, în fiecare zi e aproape aceeaşi.

Iunie. Sufletul lui face burtă. […]

Iunie. Tata se duce în grădină să se aşeze sub aluni şi nici n-a băgat de seamă că lângă el e un cuib de pitulice, altul de cintezoi, altul de sticleţi. Slăbit mai trebuie să fie! […]

Iunie. Ora unu şi jumătate. Moartea tatii.

Putem spune despre el: „Nu-i decât un om oarecare, un simplu primar de sătuc sărac”, şi vorbi în acelaşi timp despre moartea lui ca despre cea a lui Socrate. Îmi reproşez că nu l-am iubit destul: îmi reproşez că nu l-am înţeles.

După masă scriam câteva scrisori. Clopoţelul de la uşa de intrare sună. E Marie, servitoarea tatii, care a venit să-mi spună că mă cheamă la el. De ce, nu ştie. Mă ridic,

doar mirat. Probabil mai îngrijorată, Marinette, spune: „Mă duc acolo”. Fără să mă grăbesc, mă încalţ şi-mi umflu cauciucurile.

Când ajung, o văd pe mama în stradă. Strigă: „Jules! Oh! Jules!” Aud: „De ce s-o fi închis cu cheia?” Parcă ar fi nebună. Nu mult mai agitat decât până atunci, vreau să deschid uşa. Imposibil. îl chem: nu răspunde. Nu bănuiesc nimic. Presupun că i s-a făcut rău, sau că s-a dus în grădină.

Mă reped de câteva ori cu umărul, şi uşa cedează.

Fum şi miros de pulbere. Scot câteva ţipete: „Ah! tată, tată! ce-ai făcut? Ah! asta-i! Vai! Vai!” Şi totuşi, încă nu cred: a vrut să glumească. Şi nu cred în faţa lui albă, în gura lui căscată, în ceea ce se vede negru, acolo, lângă inimă.

Borneau[116], care se întorcea de la Corbigny şi a intrat al doilea în odaie, îmi spune:

— Trebuie să-l ierţi. Omul ăsta suferea prea mult.

Ce să iert? Ce idee! Acum înţeleg, dar nu simt nimic. Ies în curte şi-i spun Marinettei care a ridicat-o pe mama de jos:

— S-a terminat. Vino!

Ea intră, dreaptă, albă ca varul, şi se uită pieziş, spre pat. Se sufocă. Îşi descheie bluza. Acum poate plânge. Îmi spune, gândindu-se la mama:

— N-o lăsa să intre. A înnebunit.

Rămânem amândoi. Tata e acolo, culcat cu faţa în sus, cu picioarele întinse, bustul înclinat, capul pe spate, gura, ochii deschişi. Între picioarele lui, puşca, bastonul între pat şi perete: mâinile, libere, scăpaseră bastonul şi puşca, încă erau calde pe cearşaf, deloc înţepenite. Un pic mai sus de curea, un loc negru, ceva ca un foc mic stins.

26 iunie. Nu! Nu ne prevenise. Vorbeam deseori cu el despre moarte, nu despre moartea lui. Ar fi trebuit să avem virtuţi romane. Poate că el le şi avea; le-am fi simţit lipsa.

---

116 Borneau (1861—1905), consilier municipal din Chitry, prieten cu J R. şi cu tatăl acestuia.

Aş fi un ticălos şi un prost dacă n-aş şti să desprind lecţia frumoasă pe care ne-o dă această moarte.

Nu putem plânge şi gândi în acelaşi timp, căci fiecare gând absoarbe o lacrimă. […]

3 iulie. Câteodată, imitând la modul macabru, mă opresc în mijlocul drumului, şi casc gura cum o căscase el pe pat.

Pentru prima oară de la înmormântarea lui, am trecut pe lângă cimitir. M-am oprit maşinal. Va să zică, se află acolo, la câţiva paşi, dincolo de zid, culcat pe spate şi gata ros.

Nu ne-a dat spectacolul decrepitudinii sale, astfel încât mi se pare că s-a sinucis în plină durere, mai puternic decât mine.

Iulie. În amintirea morţii sale, lenea mea îşi găseşte hrană şi scuză. Nu mai am chef decât să privesc imaginea care mi-a izbit ochii atât de cumplit.

Nu mai pot citi. Cât valorează cea mai frumoasă dintre fraze după o acţiune frumoasă?

Aceasta va fi marea ecluză a memoriei mele.

Imaginaţia mea este numai retrogradă. Nu imaginez decât trecutul. […]

10 iulie. Frica de moarte ne face să iubim munca, şi ea înseamnă viaţa toată.

Cimitirul lui. Maci, buruieni înalte în care se vor ascunde potârnichile. Un vierme lung iese din pământul răscolit. Câteva furnici. Uit mereu că el se află acolo, că umblu pe el.

Oricât de departe mă va rătăci viaţa, moartea mă va aduce din nou lângă el.

I-am făcut un fel de colivie mică din lemn alb.

Pot reţine de pe acum partea mea de pământ.

Aşezat la umbra îngustă a zidului, încerc să mi-l reamintesc.

Îi uzez amintirea.

Florile se urâţesc pe morminte, ca nişte firme vechi de cabarete deocheate.

13 iulie. Mormântul lui nu mă întristează, fără

îndoială pentru că se află el acolo. Dar, când, de pe drum, mă uit la casa în care s-a omorât, casa lui, şi nu-l văd, din spate, aşezat pe zidul lui, cu braţele încrucişate, şi nu-i văd barba albă sub pălăria de paie, sunt trist că nu mai este.

Maurice îmi spun, e:

— Într-o zi, am să-ţi joc festa. Mă voi aşeza pe locul lui de pe zid.

Şi dacă ar fi dat greş? Dacă s-ar fi schilodit doar? Dacă n-ar fi avut puterea să-şi tragă şi al doilea cartuş? Dacă m-ar fi strigat cu gura plină de sânge şi de lacrimi: „Dă-mă gata!” Ce-aş fi făcut?

Aş fi avut oare măreţia să iau puşca, sau să-l înăbuş într-o îmbrăţişare? […]

Iulie. Am şi început să mă căznesc să aduc noaptea în ochii mei pentru a-l vedea.

Iulie. Oh! nu acum! Dar simt că, mai târziu, într-o clipă de scârbă absolută, de ceea ce Baudelaire numeşte „posomorâtă nepăsare”, voi face ca el. Mic cartuş gol, care se uită la mine ca un ochi crăpat!

Pentru ca niciodată să nu se spună: „Tatăl lui a fost mai viteaz!” […]

26 iulie. O bucată de vreme moartea lui mă dezrădăcinase. […]

e A primit o palmă pe care n-o întoarce, şi vede un copil care se prăpădeşte de râs. Se duce la el şi-i spune, furios:

— Vrei şi tu una? […]

— Nu simt nicio plăcere să trăiesc impresii; de aici, o teamă continuă de viaţă. Singura mea plăcere este să le notez. […]

Un om civilizat este un om care preferă să primească un pumn în loc de-o palmă. […]

Ferice de porcii care-şi înfundă tot capul în mâncare, şi nu vorbesc decât din coadă!

Baie. Păpuşa ei a murit ieri, dar astăzi se simte ceva mai bine. […]

Tata. A doua zi, mă ridic de la masă şi mă duc să plâng. E pentru prima oară, după douăzeci de ore de când

îl veghez. Valuri de lacrimi îmi urcau în ochi: niciunul nu răzbise.

Ce moarte frumoasă! Cred că dacă s-ar fi sinucis în faţa mea, nu l-aş fi oprit. Nu trebuie să-i micşorăm meritul. S-a sinucis, nu pentru că suferea prea mult, ci pentru că nu voia să trăiască decât pe deplin sănătos.

Ar fi trebuit să mi-o spună. Am fi discutat despre moartea lui cum făcea Socrate cu prietenii săi. Poate că s-a şi gândit la asta. Dar eu ştiu bine că aş fi fost stupid. I-aş fi spus: „Eşti nebun! Lasă-mă-n pace, hai să vorbim despre altceva".

Nu mă mai tem atât de mult de moarte. Nici de furtună nu mă mai tem atât de mult. (Nu-i adevărat).

Splendid exemplu! Niciun duel: mă voi ucide eu însumi când o să vreau. Există plumb în viaţa mea: alicele morţii sale. […]

Pentru mine, moartea tatii este ca şi cum aş fi scris o carte frumoasă.

august. Norii sunt ca gândurile, reveriile, coşmarurile cerului.

Destul de ciudat faptul că niciunul dintre noi nu ştie gramatică şi vrea să fie scriitor, fără să înveţe să scrie. […]

6 august. N-am decât o memorie instantanee. […]

13 august. Ciudat, spune Baie. Niciodată n-am văzut faţa unui vierme; nu-mi amintesc unde are ochii şi urechile. […]

9 septembrie. Prea doreşti să scrii bine, ca să scrii într-adevăr bine. […]

septembrie. Întoarcere la Paris.

— Tata şi cu mine nu ne iubeam deloc pe dinafară, nu eram legaţi unul de altul prin crengi: ne iubeam prin rădăcinile noastre subterane. […]

Sunt bărbaţi care par să nu se fi însurat decât pentru ca nevestele lor să nu se mărite cu alţii.

septembrie. Văd prea adevărat, şi mă dor ochii. […]

Tata. Când îl uit prea multă vreme, imaginea lui sare deodată pe mine. […]

Pot trăi o zi sau o mie de ani: pe tata nu-l voi mai

revedea.

Ajung la uscăciunea ideală. Nu mai trebuie să descriu un arbore: ajunge să-i scriu numele. […]

Arunc o licărire pe an, apoi mă sting. […]

Bătrâneţea înseamnă atunci când începi să spui: „Niciodată nu m-am simţit atât de tânăr”.

Oh! dangătul acesta grav al clopotelor, ca şi cum chiar morţii ar trage de funie cu picioarele! […]

Ce lucru plicticos şi doliul! Mereu trebuie să-ţi aduci aminte că eşti trist. […]

Lenea care te face nefericit are aceeaşi valoare ca şi munca.

Sunt oameni care mor de bătrâneţe la patruzeci de ani. […]

— De ce scrii despre moartea tatălui dumitale?

— Preferi să-ţi vorbesc despre Veneţia? Dar n-am fost acolo niciodată!

Sufletul meu este un ţucal vechi în care doarme un ochi. […]

Mă surmenez lenevind. […]

Nu voi fi scos din Natură decât prin forţa baionetelor.

Este uimitoare mania celor care au reuşit la Paris să-i sfătuiască pe ceilalţi să rămână în provincie!

1 octombrie. Bărbatul propune, şi femeia dispune.

e Verlaine, ultimele sale versuri. Nu mai scrie: joacă arşice cu cuvintele.

Cu prudenţă, putem face tot felul de imprudenţe.

Oh! oricare femeie, mi-e totuna. Degeaba suntem doi: iubirea rămâne solitară. […]

Şi eu am vrut să-mi las părul să fluture în bătaia vântului. Dar vai! Vântul habar n-avea.

Am şi început să mă tem că nu voi avea niciodată curajul să fac la fel ca tata.

octombrie. Nu mă acuzaţi că mint! Din punctul de vedere al adevărului, ceea ce spun e tot atât de lipsit de importanţă ca şi ceea ce scriu: este întotdeauna prea literar.

octombrie. Ah! Cât îmi reproşez faţa mea aspră şi

ironică în timp ce el era bolnav! Iartă-mă, tată!

octombrie. Lemaître pare mai bătrân decât tata, care a murit.

e Scopul nostru este să fim fericiţi. Nu izbutim decât încetul cu încetul. Pentru asta se cere o străduinţă de zi cu zi. Iar când suntem, încă mai rămâne mult de făcut: să-i consolăm pe ceilalţi.

Mi se pare că am uitat numele regelui nostru. Cum l-o fi chemând?

e Soţul:

— Exagerezi. Faptul că un bărbat îşi înşală nevasta n-are nicio importanţă.

— Câteodată, răspunde ea, nevasta moare de durere. Dar asta n-are nicio importanţă. […]

13 octombrie. Tata mi-a lăsat drept moştenire şi certitudinea că voi muri abia la şaptezeci şi doi de ani. […]

octombrie. El a luat cu sine toate regretele mele: nu mi-a mai rămas niciunul.

octombrie. Nu promit niciodată, pentru că am prostul obicei de a-mi ţine promisiunile. […]

O portocală vie, spune Baie pentru a o deosebi de o portocală jucărie! […]

În timp ce noii admiratori ne citesc, cei vechi ne uită.

Noiembrie. Inteligenţa noastră este o luminare în bătaia vântului. […]

Copacii şi-au tuns frunzele.

Am văzut cerul în apă, raţele sălbatice care treceau, o veveriţă subţire ca o mustaţă de bărbat roşcovan.

Apa a scăzut. De-abia de-o mai ţin puterile să poarte o frunză. Copaci cu rădăcini desculţe. Un izvor face pipi aproape cu neruşinare şi trebuie multă vreme până să-l auzi ca pe un zgomot al naturii.

Orologiul, acest Jidov rătăcitor. Ascultaţi-i pasul şchiopătat, şi rar, şi obosit, care nu se opreşte niciodată.

e să reduc viaţa la expresia ei cea mai simplă. […]

noiembrie. Steaua se ascunde. Crede că sunt poet. Se teme să n-o oblig să rimeze. […]

Citesc tot ce scriu, ca duşmanul meu de moarte cel

mai crâncen.

noiembrie. E o carte despre care spunem: „S-o citim imediat ca să nu trebuiască s-o citim mai târziu”. […]

e Unei doamne: „Ar trebui să vă luaţi nişte amanţi”.

e Nu atât de tare! Dumneata spui întotdeauna adevărul strigând. […]

e Ţin portretul tatii pe birou, şi tot mereu îl trântesc pe jos. […]

noiembrie.

— Dumneata n-ai nici urmă de defecte.

— Ba da, doamnă, dar le păstrez pentru momentele de intimitate.

Când credem că va veni multă lume la o înmormântare, ne ducem şi noi, şi până la urmă se adună într-adevăr lume multă.

e Admiraţia se lipseşte de prietenie. Îşi ajunge sieşi. […]

Spun despre Rostand: „Este singurul om pe care sunt în stare să-l admir detestându-l”. Totul scârţâie, scârţâie rău de tot.

Trist ca o prietenie moartă.

Iată încă un act frumos pe care îl voi scrie despre prietenie.

e Foarte puţine femei în piesele mele, pentru economie de flori.

Plin de mândrie că simt în mine neliniştea lui Rousseau, cu toată deosebirea ce poate fi între nişte furnici şi un vultur devorator de ficaţi.

23 noiembrie. Nu era nebună, nebună de legat, dar nici în toate minţile. Toţi profitau de pe urma ei. Muncea cu ziua la moara din Marigny, şi, ca şi cum i s-ar fi făcut un prost serviciu dându-i-se bani, o plăteau ba cu două trei lemne de foc, ba cu un coş de cartofi.

A avut doi copii, dar nu-şi mai aduce aminte cu cine. Este aproape ca şi cum i-ar fi făcut singură.

Era o băbuţă cocârjata. Ne întâlnisem cu ea în repetate rânduri, seara, când ne întorceam de la plimbare. Se ducea acasă după o zi de muncă. Nu dădea bună ziua.

Făcea doar nişte semne din cap şi păşea alături de noi, mormăind ceva. Noi nu înţelegeam. Ne făcea un pic silă. Eu, întorceam întruna capul ca să privesc apusul soarelui. Fără îndoială că spunea: „De vreme ce daţi altora, de ce nu mi-aţi da tocmai mie? Sunt mai nefericită decât vecina mea, care are bărbat, rufărie şi mobile. Eu, în schimb, sunt singură şi n-am nimic”. Dar nu-i dădeam nimic, pentru că nu-i nicio plăcere să dai uneia ca ea. Fiind nebună, nu-i în stare nici măcar de recunoştinţă; iar când, aproape de şcoală, la încrucişarea dintre drumul ei şi-al nostru, ne spunea bună seara, îi răspundeam, cu o uşurare ascunsă: „Bună seara!” foarte tare: nebună fiind, ne închipuiam că trebuie să fie şi surdă.

A murit. Ar fi trebuit să-i dăm mai mult. Iată o remuşcare în plus. […]

Îi lipseşte acea seninătate de artist care nu te împiedică să ai toate neliniştile omului. […]

noiembrie. Allais în haine de seară pare să fie propriul său patron.

noiembrie. Fericirea, cea mai rapidă impresie. […]

Nu uit nimic, şi impresiile mi se întorc mereu. Sunt un sentimental care rumegă. […]

Duminica, visează-ţi satul.

Lupii vântului urlă la uşa mea.

Spiritul nostru, o biată flăcăruie într-un trup de seu. […]

decembrie. Teatrul meu: o conversaţie sub un policandru. […]

Trebuie să admirăm geniul lui Musset, pentru că defectele lui sunt doar defectele epocii.

decembrie.

— Cum de poţi prinzi la el, când zici că-s proaste cărţile lui?

— E ca şi cum mi-ai spune: „De vreme ce îţi plac cărţile lui, de ce spui că se mănâncă prost la el?” […]

S-a terminat. Nu mai am nimic de spus. Un dezastru. O catastrofă de tăcere. Nu pot face nici cel mai mic efort de imaginaţie: n-ar clinti nici măcar un pai.

Ce uşor este pentru o femeie să se facă iubită! Nu-i deloc nevoie să fie foarte tânără, nici foarte frumoasă. N-are decât să întindă mâna într-un anumit fel, şi bărbatul îşi pune numaidecât inima în ea. […]

9 decembrie. Morţii noştri se întorc în cămin şi retrăiesc în flăcările pe care le privim cu atâta melancolie. […]

Copiii mei, drept orice moştenire vă voi lăsa sufletul meu scris. […]

Cum vă închipuiţi că un om care nu ridică niciodată vocea ar putea trece drept un om de geniu?

Se întâmpla să mă simt Demostene – cu pietricelele în gură.

Nu vreau să scriu nimic fără emoţie, dar emoţia mea este leneşă: de aceea şi scriu foarte puţin.

decembrie. Repetiţie generală cu *Păstorii cei răi*. În loja lui Guitry erau toţi în păr: Mirabeau, Hervieu, Rodenbach, La Jeunesse, toţi entuziaştii, toate „vieţile frenetice”. Dacă, prins de-o milă profundă pentru cei umili şi săraci, i-aş fi strâns mâna lui Firmin, servitorul lui Guitry, dumnealor ar fi pufnit în râs.

Piesele socialiste mă înnebunesc. Dolofanul Bauër zice că n-a văzut de un secol o piesă atât de frumoasă. Mendès îi ţine isonul. Toţi sunt de părerea lui La Jeunesse: „Duhul adevărului, duhul lui Dumnezeu a trecut prin ea”. Pe mine, în schimb, mă apucă pofta să-i cer scuze lui Curei pentru că nu mi-a plăcut *Ospăţul leului*[117].

Şi suntem cu toţii nişte laşi, eu cel dintâi, pentru că nu-i strig lui Bauër, lui Mendès şi lui La Jeunesse: „Sunteţi cu toţii nişte paiaţe caraghioase, şi, ceea ce le strigă Jean Roule politicienilor din piesa lui Mirabeau, o să-ţi strige şi dumitale într-o zi. Îţi va striga: Vi se fâlfâie vouă de muncitori! Deputaţii nu ne dau decât vorbe, iar voi, dacă cerem pâine şi bani, ne daţi articole, dar încasaţi onorariul. Şi încă n-am spus totul! Jos cu Sarah Bernhardt, marea pasionată, care imediat după ce-a murit în actul al cincilea,

117 Le Repas du lion, de François Curei (1854—1928), reprezentată la 26 noiembrie 1897.

se ridică şi dă fuga la casă ca să afle cu cât s-a ales murind pentru noi! Jos cu Mendès, care, după ce s-a topit auzindumă răcnind* se duce să prindă puteri la berărie şi să le piardă iar la târfei Jos cu Bauër, căruia mila pentru săraci îi aduce 50.000 de franci pe an şi titlul de scriitor de avangardă! Jos toţi, toţi! Daţi înapoi banii, onorurile, chiar şi gloria! Noi nu vrem doar pâine, ci pâinea voastră. Vreau jumătate din ea. Nu mai puţin de jumătate. Da! Pe cealaltă, ţi-o las ţie. Dacă nu sunteţi decât artişti, nu mai am nimic de spus. Eu nu sunt artist. Nu vă înţeleg, dar vă respect, vă salut politicos şi-mi văd de drum. Dar, dacă aţi luat în mina cauza mea, am dreptul să vă dau una peste burtă şi să vă spun: între noi doi! Ia să stăm un pic de vorbă. Dacă veţi spune: Noi nu suntem nişte mărginiţi: suntem oameni de idei", vă vom striga că noi nu înţelegem aceste nuanţe, iar ca argument, o să vă pocim moacele şi-o să vă găurim pielea. Sunteţi foarte mândri, pentru că în loc să vă spuneţi tâmpeniile de la tribună, le spuneţi prin ziare, ceea ce nu vă împiedică de altfel să proclamaţi cu ifos, când se iveşte prilejul, că ziarul este şi trebuie să fie o tribună. Şi jos cu Jules Renard, omul fericit, proprietarul care se plânge veşnic şi nu-i decât un egoist şi-un ipocrit, căci dacă spune nevestei şi copiilor: Fiţi fericiţi! le spune şi Fiţi fericiţi aşa cum înţeleg eu, cu fericirea care-mi place mie; altminteri, păzea!"

— Totul este vulgar, foarte vulgar, spune Mallarmé, şi aceşti actori, care vor să joace viaţa, nu redau nimic din viaţă. Nu pot reda nici măcar viaţa unei discuţii de salon, sau chiar a unei cute de stofă. Şi-apoi, la teatru, viaţa mă şochează. Propria mea viaţă mă doare; micile ei drame îmi uzează prea tare sensibilitatea, ca să mai găsesc vreo savoare în imitaţiile lor false. Ele ofensează tot ce este pudoare în mine. Da, am impresia că toţi aceşti oameni se amestecă în ceea ce nu-i priveşte. Nu-mi plac decât dramele lui Wagner şi baletele; şi le prefer pe acestea, pentru că sunt expresia vieţii unei alte lumi.

— Dacă aş avea douăzeci de ani, spune Clemenceau, aş pune o bombă sub toate monumentele publice.

Asta se spune, domnule Clemenceau, la şaizeci de ani.

Sarah Bernhardt a inventat cortina care se poate ridica cel mai comod pentru o jumătate de duzină de chemări la rampă.

Urăsc acest public din care fac parte, şi care-mi pătează impresiile şi emoţiile. Urăsc acest fel de-a mă dezlănţui şi de a-mi crispa nervii. Ah! Cum ar fi pus un singur vers frumos toate astea la locul lor!

decembrie. A murit Alphonse Daudet. Plecai de la el. El te dezbrăca în ochii celor rămaşi acolo. Ajuns în josul scării, aveai senzaţia că eşti gol-puşcă.

— Mereu e gata să se arunce pe fereastră, spunea el despre Léon[118].

Ne ocupăm prea mult de moarte. Ar trebui să ne străduim să n-o observăm când trece: s-ar întoarce mai rar. Moartea n-are nicio importanţă.

Un mic mister. Deseori i-am cerut portretul: niciodată n-a vrut să mi-l dea.

Tristeţea noastră: o femeie frumoasă, frumoasă de paloare, aplecată pe-o filă albă de hârtie şi ţinând un condei în mina… Şi nu poate scrie. Priveşte în zare.

Am văzut un mort. Murise ca un erou. Nu! Nu ca un erou: cuvântul acesta ar. e ceva fals. A murit cu simplitatea unui copac. Mă simţeam de-o luciditate care mă durea. Când am reuşit să plâng, am înţeles pe deplin că lacrimile nu erau ale mele, ci ale omenirii care în anumite ceasuri se simte obligată să plângă.

Subsemnatul la portar, azi-dimineaţă: „Omul este un arbore care va înflori iar aiurea”. […]

— Ce gât! Ce gât! Dumneaei are prea multe coarde la liră. […]

decembrie. Cimitirul din Lormes: acolo aş vrea să mor, şi să trăiesc în eternitate. […]

e Cât despre mine, am privit moartea în faţă timp de douăzeci şi două de ore la rând. Dacă ne-ar vedea plângând, s-ar strâmba de râs. […]

118 Léon Daudet (1868—1942), scriitor, fiul lui A.D.

e Un soi de vise visate de-a-n picioarelea, ca şi cum toată inconştienţa mi-ar izgoni conştiinţa şi s-ar aşeza pe locul ei. Imaginile care se ivesc pe neaşteptate eu nu le cunosc. Şi, cum nu le pot nega, şi sunt într-adevăr acolo, în mine, trebuie să cred că sunt ale altui eu însumi, iar eu sunt dublu.

25 decembrie. Riduri, zâmbete gravate.

Ieri, nu m-am gândit la tata. O fac astăzi doar pentru a-mi reproşa că ieri n-am făcut-o. […]

Musset se adresează deseori cuiva: Cristos, Voltaire, ca să pară că spune ceva. […]

28 decembrie. *Cyrano*[119]. Flori, nimic decât flori, dar toate florile celui mai mare poet dramatic al nostru!

Nu se mai ştia nimic. Ne bălăceam. Invazia socialismului în teatru îi deruta şi pe cei mai indiferenţi. Oare artistul trebuie să se ocupe de lucruri care nu-l privesc, să pună cu stângăcie probleme insolubile şi să se înjosească interesându-se zilnic de preţul pâinii? Oare avem diverşi Musset economişti şi diverşi Marivaux apostoli?

Cu o singură bătaie de coturn, Rostand a gonit aceste gunoaie şi, cu o singură sforţare, a pus la loc arta însingurată, suverană şi magnifică. Vom putea din nou să vorbim despre iubire, şi să ne dăruim individual, şi să plângem fără motiv, şi să ne înflăcărăm doar pentru plăcerea de-a fi lirici.

Notaţi că Providenţa – hotărât, există un Dumnezeu – a vrut ca această frumoasă restaurare a artei să se facă între *Păstorii cei răi* şi *Doi ştrengari*[120], la egală distanţă de ideile false şi de râsetele false amestecate cu lacrimi false.

Astfel, există pe lume o capodoperă în plus. Să ne

---

119 La 28 decembrie 1897, a avut loc premiera piesei Cyrano de Bergerac de Edmond Rostand, la teatrul de la Porte Saint-Martin din Paris.

120 Les Deux Gosses, melodramă de Pierre Decourcelle şi Pierre Berton, care se juca la Théâtre de l'Ambigu, nu departe de Théâtre de la Renaissance unde se juca Păstorii cei răi şi de Théâtre de la Porte Saint-Martin, unde triumfa Cyrano de Bergerac.

bucurăm. Să ne odihnim. Să hoinărim. Să mergem din teatru în teatru, ca să ascultăm ultimele neghiobii: nu ne mai pasă. Când vom avea chef, vom regăsi capodopera. Ne putem sprijini pe ea, adăposti în ea, apăra de ceilalţi şi de noi înşine.

Ce dovadă de sănătate este febra! Cât sunt de fericit! Ce bine mă simt! Prietenia lui Rostand mă consolează că m-am născut târziu şi n-am trăit în anturajul familiar al lui Victor Hugo.

Vă jur că, în cea mai deplină luciditate, mă simt mult inferior acestui splendid geniu lucid care este Edmond Rostand. […]

e Spun:

— O să-mi rup condeiul.

— Să nu faci una ca asta!

— Ei! mai am o cutie plină. […]

e Stejarul şi trestia.

— N-are a face! spune un stejar vecin cu stejarul dezrădăcinat. Oricum, prefer să fiu stejar. […]

— Negru pe negru, ca un corb în noapte.

Anul 1898

[…] Unde am ajuns? Treizeci şi patru de ani în curând, un mic nume, să zicem: un nume pe care nimic nu-l împiedică – ceilalţi cred asta, dar eu ştiu, din păcate! – să devină un mare nume. Aş putea câştiga bani mulţi, dar nu câştig. Nicio carte de un an încoace. Fără *Plăcerea de-a rupe*, ar fi fost un an nul. E adevărat că am scuza morţii tatălui meu, dar lenea mea n-o are decât pe asta. În morală, niciun progres, departe de aşa ceva! Mi-am perfecţionat egoismul. I-am dovedit Marinettei că fericirea ei depinde de libertatea mea. Oare îmi iubesc copiii? Nu ştiu exact. Mă înduioşează când mă uit la ei, dar nu caut să-i văd. Mă înduioşează pentru mine însumi. O bunătate generală de care aş putea cu greu să fac pe cineva să profite. Nu destul de senzual pentru a alerga după femei, simt întotdeauna că prima venită ar face din mine tot ce-ar pofti.

Prieteni şi niciun prieten. Pe Rostand aproape că l-am

pierdut şi succesul lui nu ne va apropia. Nu fac nimic pentru el. Poate că ei sunt cea mai bună dovadă că sunt cineva. Nu mă pot iubi decât din stimă.

Tot rău am rămas. Trei paşi pe stradă, şi devin insuportabil. Din fericire, nu ies prea des.

Sunt tot atât de bătrân sufleteşte pe cât era tata de bătrân trupeşte. Ce aştept ca să mă sinucid? Ba cred chiar că devin avar şi îngădui prea des să mi se plătească birja. De asta sunt sigur.

— Cele mai bune găselniţe ale mele, cele la care nu mă aşteptam nici eu însumi.

Ianuarie. Drept pedeapsă pentru lenea noastră, există, în afara insucceselor noastre, succesele altora.

Ianuarie. La Muhifeld[121].

— Nu există decât un singur poet: Rostand! declară doamna Muhifeld.

Mă simt obligat să protestez. Iată-l acum mai mare decât Victor Hugo, şi lumea trage concluzii absurde din triumful său. *Cyrano*, un magnific anacronism, şi nimic mai mult. Rostand nu va avea nicio influenţă asupra poeziei, exceptându-i pe poeţii mediocri care vor râvni la succesul său. *Cyrano* nu-i îngrijorează câtuşi de puţin pe adevăraţii poeţi. Pe aceştia, Rostand îi va avea în buzunar cu piese ca *Samariteanca*.

— Ia spune-mi, între noi, îl întreb pe Rostand, succesul lui *Cyrano* te-a bucurat mai mult decât *Samariteanca*?

— Nu, spune el. Sunt unele lucruri în cea din urmă, actul al doilea, care îmi place mai mult decât tot *Cyrano*. Efortul de poezie este mai mare acolo, şi succesul spectacolului a fost poate şi mai mare.

— În *Samariteanca*, ai făcut totul. În *Cyrano*, în schimb, te-a ajutat subiectul, epoca. Orice om abil, un Sardou[122] versificator putea găsi subiectul lui *Cyrano*: era nevoie de un poet dramatic, eroi-comic; *Cyrano* te

121 Luden Muhlfeld (1870—1902), cronicar literar şi dramatic, dramaturg.

122 Victorien Sardou (1831—1908), dramaturg.

îndrăgeşte. Poeţii care nu scriu teatru, un Mendès, un Rodenbach etc. se pot consola oricând spunând: „Asta-i tot ce poate!” Toţi aceştia pot face faţă bună, chiar dacă se înverzesc un pic.

Ne uităm cu invidie la decoraţia lui Rostand.

— Ce-ai simţit? îl întreb eu.

— Oh! M-a amuzat, azi, la frizer. Toată lumea care te cunoaşte se uită la butonieră, dar a venit prea târziu. După *Samariteanca* mi-ar fi făcut mai multă plăcere. […]

Ianuarie. Copacul. Umbra îi face o coadă de păun care deschide şi închide ochii soarelui, după cum le mişcă vântul pleoapele, frunzele. […]

Ianuarie. Tata mi-a lăsat moştenire poftele lui de-a dormi. […]

Rostand n-a adăugat nimic unor oameni ca Banville şi Gautier, în afară de arta de-a nu fi plicticos. […]

Ianuarie. Vai! şi când fac o faptă bună, simt că n-are nimic comun cu sufletul meu.

I-am scris lui Francis Jammes, dintr-un impuls spontan, câteva cuvinte amabile. Îmi răspunde printr-o scrisoare ridicolă.

Se pare că aşa trebuie să se întâmple întotdeauna.

Stilul meu mă sugrumă. […]

Nu sunt decât un fenix de egoism, solitar, cocoţat sus de tot. Mă hrănesc cu propriile mele miresme. Dar, mai ales, mă plictisesc, mă plictisesc de moarte. Focul rugului meu se aprinde foarte greu. […]

Ianuarie. *Oraşul mort*[123] de Gabriele D’Annunzio.

— Un oraş pe moarte, spun eu.

— Un oraş plicticos, spune Marni.

— O elocvenţă şi-o poezie de asiatic, spune Lemaître. Nişte stări sufleteşti indescriptibile, incalculabile.

Este poezie tot aşa cum este aurul metal preţios: prin convenţie.

Când un poet a pus într-o frază, indiferent ce frază, cuvântul „aur”, nu-şi mai face nicio grijă cu privire la

123 Tragedie de Gabriele D’Annunzio (1863—1938), reprezentată la 21 ianuarie 1898 cu Sarah Bernhardt.

valoarea ei. Ea valorează deja un pic de aur. Şi comparaţiile de genul: „Strălucirea diamantului. Pur precum apa… Fin precum nisipul mării…” De mult nu mai folosim asemenea vechituri. Chiar şi Hérold[124], cu barba lui albă, le găseşte plicticoase. Lemaître, cu barba lui ofilită, găseşte că există o jumătate de duzină de imagini frumoase, ca aceasta, de exemplu: „Ca şi cum ai tăia toţi trandafirii din lume pentru a-i refuza cui şi-i doreşte”.

Sarah, da, ceea ce face ea este bine, şi asta-i foarte bine: şi cu siguranţă că cele mai frumoase lucruri ea le-a făcut pentru public; dar, pentru noi, pentru mine, pentru omul de teatru care aş vrea să fiu, nu prezintă niciun interes. Din tot ce ar putea fi original, ea ar face ceva previzibil.

Nu-i totdeauna la înălţime, dar e foarte D’Annunzio tot timpul. Este exact genul de femeie al acestui poet aflat întotdeauna în afara adevărului. Şi-a ales un subiect cât se poate de hidos: incestul. Şi odată pornit, nimic nu-l mai poate opri, pentru că n-are niciun control. Îşi închipuie că o ţară e mai frumoasă numai pentru că e mai depărtată, că o coloană, sau o statuie e mai frumoasă pentru că lipseşte din ea o jumătate. Asta te cam îngreţoşează, şi nici nu-i greu.

Aceşti poeţi revărsaţi te fac să-ţi placă cei reţinuţi, ordonatorii: e destul să aibă o idee bună, şi-o lungesc cu neruşinare în cinci acte. Dintr-un minut, storc trei ore încheiate.

Noi nu ne simţim afinităţi decât cu viaţa, care este cam mediocră şi avară. Şi, chiar dacă n-o iubim decât pe ea, totuşi n-o provocăm: o lăsăm să vină la noi, şi, multe zile de-a rândul, nu vine. Atâta pagubă! Suntem prea obosiţi ca să mergem în întâmpinarea ei. Tot ce ne lipseşte pentru a fi oameni de geniu, este să privim de aproape, în intimitate, cum trăiesc Cezar sau Napoleon. Calitatea entuziasmelor noastre constă în faptul că ele sunt multiplicate şi scurte.

Ei, în schimb, au un entuziasm de durată, care

124 André Ferdinand Hérold (1865—1940), poet şi dramaturg.

constituie a doua lor natură. Este o deprindere, cu toate defectele şi pericolele deprinderii. Procedeul lor constă în a susţine, de exemplu, că un orb vede mai limpede decât tine. Orbul se simte măgulit, dar ar prefera să aibă ochi.

e Lemaître vorbeşte despre Faguet[125]: e un belfer, un provincial şi un boem. Zilnic se duce la berărie cu o babă. E murdar. E un cerebral. N-are spirit, dar are pretenţii, ceea ce este insuportabil. […]

e întotdeauna versul este într-o oarecare măsură colivia gândirii.

Ianuarie. Lamaître şi cu mine suntem de acord că teatrul socialist este o pungăşie a unor indivizi lipsiţi de pudoare. Şi-apoi, toate personajele acelea care ar putea fi înlocuite foarte avantajos cu un conferenţiar pe un scaun!

29 ianuarie.

— Lucrezi?

— Încerc să lucrez: e mult mai greu. […]

31 ianuarie. Cartea necesară.

Nu număr calităţile sau defectele mele: număr adevăruri. Aş vrea să le spun.

Suspina de profundis[126].

Soţia mea. Din câte femei cunosc, este cea mai demnă de-a fi iubită.

Un strigăt către virtute.

Copilul. După cină, îi trec mâna prin păr, îl ciupesc de ureche pentru a mă încredinţa că e la locul lui.

Lucrurile, tata. Nu-s nebun. Sunt un om care nu ştie, şi care ar vrea să ştie.

Sunt un om întotdeauna mirat, care cade, în fiecare clipă, din lună.

Sărăcia. Nevastă-mea este cea cu suflet bun. Mie-mi place să mă învelesc cu ghimpi. Lumea se înşală. Preotul spune: „S-a însurat diavolul cu un înger”. Asta convine deopotrivă şi gustului meu pentru ironie, şi săracilor. Ei acceptă cu mai multă plăcere ceea ce le dă nevastă-mea, pentru că îşi închipuie că dă fără ca eu să ştiu. Au aerul că-

125 Emile Faguet (1847—1916), istoric şi critic literar.

126 Suspine din adîncuri. (lat.).

mi joacă o festă bună. „El nu dă”! spun ei. Şi întind mâna cu neobrăzare. Se răzbună pe duritatea mea. Pomana pe care o acceptă e un pic furată.

Degeaba caut să-mi ascund bunătatea, ea răzbate totuşi.

Şi această independenţă nu-i chiar pe gratis. Am spus că mi-e groază de dineurile cu lume multă: iată de ce nu sunt invitat. Toată lumea mă invită separat, din politeţe. Se teme de sinceritatea mea. Aş călca în strâchini.

Invitat de unul singur, pot să calc în ele cât poftesc, iar cina e expediată la repezeală. Supa, două feluri, nu la alegere, şi desertul. Trec drept un om sobru. Am venit să stăm de vorbă. Iute, să strângem masa! Să trecem în salon şi să bem cafeaua, şi hai să stăm de vorbă.

2 februarie. Când mi se spune că am talent, nu-i nevoie să mi se repete: înţeleg numaidecât.

Lucrurile neplăcute îmi produc multă suferinţă, dar tot pe acestea le prefer. […]

Luna sub un nour se închide încet, ca un ochi de pisică.

e Bauër, socialist burghez, se indignează împotriva autorilor moderni care detestă lumea bună.

e M-a crescut o bibliotecă.

e – Tata plăteşte, spun cu cruzime copiii mei.

Nu mă număr printre cei care cred că nimic nu-i atât de misterios ca sufletul unei fete tinere.

e „Cea mai frumoasă femeie din lume…” Dar cea mai urâtă dă mai mult. […]

În cea mai spirituală femeie există întotdeauna o gâsculiţă care nu-şi îngăduie niciodată să doarmă.

februarie. Oh! răspunsul dumitale, Renard, nu-i deloc grozav! Dacă ar stenografia cineva conversaţia noastră…

— Dă-mi voie, dragă prietene. De ce aş fi eu întotdeauna spiritual, iar dumneata niciodată? […]

12 februarie. Când privesc pieptul unei femei, văd dublu.

e Vântul care a mângâiat gheaţa. […]

© Ochii femeilor care ascultă versuri. Ce păcat că

urechile nu au şi ele expresie! Am vedea urechiuşe drăguţe de femei semănând cu nişte urechi de viţel. Şi ascultă! Ascultă de parcă, toate, s-ar numi Thérèse. Cu câteva linguşeli şi câteva rime, le-ai înduplecat să asculte extaziate tot anuarul Serviciului astronomic. […]

e Dacă o femeie mă va face vreodată să mor, mă va face să mor de râs. […]

e Dumneata, Mendès, dispreţuieşti ironiştii. Dar ei se joacă cu sentimentele lor cele mai profunde. E ca şi cum ai spune că un tată nu-şi iubeşte copiii, pentru că se joacă cu ei. […]

1. *februarie*. Nu trebuie să-ţi cunoşti prietenii înainte de gloria lor.

© Plânge cu lacrimi reci.

Niciodată n-am observat că n-ar fi sincere complimentele ce mi se fac. […]

Literatură franceză, ia scoate limba: e grav bolnavă. […]

Detest emoţia: este ceva prea lung, mult mai lung decât bucuria şi râsul. […]

e La *La Revue blanche* vor să mă asmuţă împotriva lui Barrés: „Nu-l ierta, ce mai stai! Ar fi amuzant. E un eretic. Nu mai are aceleaşi idei despre literatură ca noi”.

— Dar, spun eu, cum vreţi ca un om deprins să-i citească pe Goethe şi pe Renan să se deosebească prea mult de mine? Dacă s-ar deosebi cu adevărat, mărturisesc că aş fi îngrijorat pentru mine însumi.

martie. Mallarmé, intraductibil, chiar şi-n franceză.

martie. Când un actor e prost, aplauzele îl fac şi mai prost. […]

e Baie. Când se supără pe pisică, îi spune „dumneavoastră”. […]

Sunt piese în trei acte în care primele două n-au fost făcute decât pentru a da răgaz publicului să se aşeze.

martie. Toată lumea iubeşte stelele, copacii, izvoarele. N-am de ce să vă fiu recunoscător pentru acest sentiment banal ca şi dragostea. Nu v-aş fi recunoscător decât dacă, prin felul vostru de-a le iubi, aţi adăuga ceva

felului meu de-a iubi.

martie.

— *Plinea de casă*. Şi dacă s-ar fi strigat *bis*! până când s-ar fi jucat a doua oară în aceeaşi oră?

În satisfacţia prietenilor mei, ceva care mă nelinişteşte, ca şi cum ar fi veseli pentru că nu-i o piesă foarte, foarte bună.

Este, de asemenea, o piesă despre care se spune, din păcate: „Va trebui s-o mai aud odată”. […]

Ei! După ce voi muri, se va găsi cineva care să-şi dea seama că am fost bun.

Şi sufletul ei de târfa are ochi de cicoare.

martie. Voinţa mea capătă riduri.

27 martie. Când dau un bilet de o sută de franci, îl aleg întotdeauna pe cel mai murdar. […]

— Spui asta râzând!

— O spun râzând pentru că este ceva foarte serios. […]

1 aprilie. La Gloriette.

Trist ca o văduvă care priveşte pe fereastră un peisaj de toamnă. […]

Copaci cu toate mădularele tăiate. N-a mai rămas din ei decât trunchiul schilodit. Fiecare amputare a lăsat pata rotundă a unei cicatrice uscate. Doar jos de tot au mai rămas câteva crengi; celelalte au devenit surcele. Şi măcelul acesta nu impresionează pe nimeni: nu sângerează nicio rană. Alte crengi vor creşte cu puteri noi. Atenţie! Sunt oameni, şi eu printre ei, care exagerează sensibilitatea copacilor.

O scroafă borţoasă, roşcovană şi înveşmântată în jeg. Ţâţele umflate ating pământul. Iată într-adevăr o mamă! Ea impune acelaşi respect ca şi femeile care, la recomandarea medicului, se plimbă pe Champs-Élysées îmbrăcate luxos şi precedate de un pântec măreţ.

Un vier o urmează, cu uriaşa lui băşică din spate. De altfel, şi el şi ea nu se gândesc decât să mănânce, şi riturile lor nu se dezlipesc de pământ.

Nu departe, alt porc, nici scroafă nici vier. Trebuie să

fi căzut din nebăgare de seamă în apă, căci e curat, aproape alb, şi gras ca un călugăr.

Copaci cu piele zgrunţuroasă de rinoceri. […]

Un spic de grâu mare cât Toulouse-Lautrec. […]

La cimitir. Încerc să-mi închipui lucrul acela hidos care este acum faţa tatălui meu, şi simt strâmbătura pe care o face propria mea faţă. […]

Oh! Oh! Sunt aproape tot atât de bătrân ca tatăl meu, care a murit.

O natură desenată cu un creion prea ascuţit.

Nouri pentru frunte de fată tânără. […]

Invidia, sentimentul cel mai înviorător şi mai pur. […]

Un piculeţ de glorie mi-ajunge, cât să nu trec în satul meu drept un imbecil.

Nici n-apucă soarele să se culce că luna se şi ridică, să-l vadă şi ea pe soarele ăsta faimos de care se face atâta caz. […]

Dacă nu mai sunt tânăr, tare aş vrea să ştiu atunci la ce oră din zi m-a părăsit tinereţea mea.

Raţa încearcă să sară un zid şi să treacă printr-un gard de nuiele. Ajunsă la jumătatea zidului, cade greoi.

Nu insistă. Se duce după răţoi. Cu capetele ridicate, cercetează amândoi zidul, caută o gaură în gard. Din când în când, renunţă, dau un ocol prin pajişte, tund un pic de iarbă şi se întorc iar.

Raţa intră în gard, pe jumătate; dar gardul e prea des: renunţă.

Dau ocol pajiştii, pierzându-şi toată ziua, şi pe-a mea.

Şi saluturile lor sacadate.

E un act foarte încurcat. Numai un vodevilist ne-ar scoate din impas.

Acum ai zice că-şi iau zborul, dar nu se încumetă. […]

Câte cuvinte de care nu m-am folosit niciodată! „Caduc”, de exemplu.

Ca şi pământul, curajul meu are nevoie de ploaie. […]

Sălcii. Trunchiuri de copaci fără ramuri ies din pământ ca nişte pumni.

Nu scriu decât din oboseala de a privi. […]

Nu-mi cereţi să fiu bun: cereţi-mi doar să mă port ca şi cum aş fi bun.

Să ai într-un bordei visuri de împărat.

În secolul nostru slab de credinţă, „fără îndoială” are acelaşi înţeles ca şi „poate”.

Cu frica de-a fi văzut şi de-a mă vedea eu însumi, am sărutat foarte repede o fotografie a tatii.

Împrumut bucuros felul meu de-a gândi: nu ţin decât la felul meu de-a simţi. […]

Doi oameni care nu se cunosc sunt în stare, din amor propriu, să treacă unul pe lângă altul, printr-un deşert, fără să se salute.

Un soare palid, tocmai bun pentru copacii care încă n-au frunze ca să facă umbră.

Ce linişte! îmi aud toate gândurile.

Veşnic trebuie să-mi suflec sufletul care se târâie.

Pentru mine, nu există nicio deosebire între lună şi reflexul ei în canal. […]

Să mă aşez pe locul pe care îi plăcea şi tatii să se aşeze, şi să încerc să am acolo aceleaşi gânduri ca el. […]

A murit la optzeci de ani pentru că nu mai putea mânca. A murit încetând puţin câte puţin să mai respire. Vedeai moartea vânata cum urcă de-a lungul picioarelor, câte un centimetru în fiecare zi. Cum îşi petrecuse viaţa călare, căci fusese mare vânător, nu-şi mai amintea decât de câinii săi.

Unele zbârcituri i se şterseseră, astfel încât părea să fi întinerit cu zece ani, şi chiar cu optzeci.

Juca cărţi cu fiică-sa şi înjura când pierdea. Ea hotărî să-l lase să câştige. Atunci, se supăra că nu câştiga destul de repede.

27 *aprilie*. Omnibuz. Călători a cincisprezece franci suta.

Mă uit la Fantec. Are aproape zece ani. Va avea cincisprezece când eu nu voi fi împlinit încă patruzeci, şi aproape că nu există nimic comun între noi.

Şi nu ţin nici să-mi citească cărţile, nici să mă admire.

Nu-i pot fi de folos decât indirect, cu alte cuvinte va trebui să câştig mulţi bani, ca să-şi facă studiile, apoi să devină omul care va dori.

Nu simt faţă de el decât două sau trei îndatoriri, şi care sunt în contradicţie cu firea mea evoluată. Trebuie să fiu un tată cinstit, al cărui nume, din punct de vedere social, să nu fie o etichetă ridicolă, şi la nevoie să scriu piese proaste ca să-l pot creşte. Restul nu-l priveşte. Şi n-are decât să râdă de micile găselniţe ale autorului *Povestirilor după natură*; iar el însuşi, ca şi restul universului de altfel, nu mă interesează decât pentru subiectele literare pe care mi le-ar putea oferi.

Probabil că am şi datoria, mai uşoară pentru mine, s-o fac fericită pe maică-sa, pentru ca el să fie fericit prin ea.

Astfel, noi n-avem decât legături indirecte. Mă mir şi mă întristez un pic în clipa când scriu aceste rânduri, dar fără îndoială că diseară nici n-o să mă mai gândesc la ele. […]

Când o femeie îţi spune: „Un bărbat ca dumneavoastră…” este un fel de-a spune: „Când veţi dori, domnule”.

Dacă vrei să placi femeilor, spune-le ceea ce n-ai vrea să i se spună soţiei tale.

Cred în limba franceză. Sunt convins că un Bossuet din zilele noastre ar scrie mai bine decât clasicul Bossuet.

— *Aprilie*. Învaţă să surâzi când un om de spirit îţi ghiceşte micile ticăloşii. […]

mai. Poate că inspiraţia nu-i decât bucuria de-a scrie: nu o precede.

mai. Şi eu aş vrea să înţeleg şi să simt totul. Dar, biet melc ce sunt, orizontul infinit, pe care nu-l ating, îmi răneşte coarnele. […]

14 mai. Am gusturi de acrobat solitar. Îmi place să-mi întorc spatele mie însumi.

Grăbit să văd oamenii, numaidecât mă şi satur de ei.

Mi se pare că o femeie este drăguţă. Spune o tâmpenie? Nu trece mult: uite că-i urâta.

Nimic astăzi. Mă scol. De ce? Imposibil să citesc, să

scriu, să fac faţă, să ascult, să vorbesc. Nu pot decât să mănânc, apoi să mă trântesc într-un fotoliu şi să dorm. Dacă aş simţi că un pistol se va descărca de la sine în capul meu, nu mi-aş da osteneala să mă feresc. […]

Prostie omenească. „Omenească" e de prisos: numai oamenii sunt proşti. […]

mai. *Ţesătorii*[127]. Pierre Loti. Antoine ne anunţă cu un aer aproape evlavios: „În seara asta o să vină Loti".

Inele, un ac de cravată prea mare, prea de aur: parcă ar fi o coroană regală. O înfăţişare tinerească, prea tinerească, niţel ofilită.

— E prima oară când ne vedem, spune el, dar ne-am scris. De mult n-aţi mai publicat nimic. De altminteri, nici nu sunt la curent. Nu citesc nimic. E ridicol.

N-a renunţat aşadar la cochetăria de-a spune că nu citeşte nimic. Dar ce înfăţişare tinerească are! Nu mi-o explic. Nu l-aş fi recunoscut după cel din portrete.

— Am o faţă atât de schimbătoare! spune el. Niciodată nu sunt acelaşi două zile de-a rândul.

Trebuie să existe alt motiv, pe care nu-l cunosc.

place teatrul Antoine pentru că aici se vorbeşte firesc. A auzit ceva scris de el, recitat de nu mai ştiu cine de la Comedia Franceză. Sforăiala aceea neîntreruptă l-a îngrozit. Priveşte sala: câte figuri de luat la palme!

— Veţi fi emoţionat la premiera dumneavoastră de la Antoine?

— Oh! nu, spune el. Am avut alte emoţii.

Are un fel de-a râde neobişnuit şi fermecător. Buzele îi dezvelesc dinţii frumoşi, dar restul feţei nu clinteşte. Apoi, buzele se apropie, şi ai spune că se tem să se atingă.

Nu-mi vorbeşte despre cărţile mele. Fără îndoială pentru că-i academician şi are rozeta Legiunii de onoare, îi vorbesc eu despre ale lui. Îi spun că toată opera sa a avut o mare influenţă asupra sensibilităţii mele. Oh!…

— Pe care dintre cărţile dumneavoastră o preferaţi?

---

127 Dramă de Gerhardt Hauptmann, interzisă în Germania. A fost reprezentată în Franţa întîi în 1893, şi reluată apoi de trupa teatrului Antoine în 1898.

— Nu ştiu, spune el. După ce am scris o carte, nu mă mai gândesc la ea. N-am recitit niciodată vreuna dintre ele.

Insistă într-un fel special să i-o prezint pe „doamna Jules Renard”. Evident, pentru el, asta înseamnă o femeie nouă, şi de la fiecare femeie nouă aşteaptă ceva. Marinette, stânjenită, abia dacă se uită la el. Dar vede numaidecât tot ce nu văd eu. – politeţe încântătoare şi meşteşugită care mă obligă la o politeţe stângace. Urechi mari cam veştede, şi nişte ochi, cum să zic?

— Dar e fardat! Fardat ca o femeie, îmi spune Marinette după ce ne despărţim de el. Are genele făcute, ochii făcuţi, părul dat cu briantină şi buzele vopsite. Nu îndrăzneşte nici măcar să închidă gura; şi perii albi din mustaţă sunt o cochetărie pentru ca lumea să creadă că restul e natural.

Nu văzusem nimic din toate acestea, frate Yves.[128]

Ar fi totuşi caraghios ca natura să se abţină de la orice veselie numai ca să nu contrasteze cu tristeţea noastră. […]

Cum vreţi să spun adevărul cel mai exact când vorbesc? Să-l scriu, şi încă-mi vine foarte greu! […]

Dar doamnă, nu sunteţi bătrână! Sunteţi în seara vieţii dumneavoastră; şi soarele care se culcă nu înseamnă bătrâneţe.

Un stil exact, precis, în relief, esenţial, care ar trezi şi un mort.

— *Iarba*.

— Aş vrea să le fiu de folos, şi nu-i deloc uşor. Dacă le dau 50 de centime, îşi închipuie că o fac numai pentru că îmi voi depune candidatura la deputăţie, în politică, au mai multe idei decât mine: Brisson şi Deschanel[129] îmi sunt mai străini decât nişte profesori de algebră.

Religia lor, politica lor, preotul, castelana, primarul

---

128 Mon frère Yves, titlul unui roman celebru în epocă, de Pierre Loti.

129 Adolphe Brisson (1860—1925), om politic. Preşedinte al Camerei începînd din 1894. Paul Deschanel (1865—1922) i-a urmat lui Brisson ca preşedinte al Camerei. Prşedinte al Republicii Franceze în 1920.

lor (tata), apoi amărâtul care îi ia locul.

Aceştia sunt fraţii mei. Ei spun mereu: „Trebuie să fii foarte curajos ca să faci atât”. Dar nu asta vreau să izbutesc să-i fac să spună.

Un soi de sfânt ridicol şi neputincios.

Această carte care va amuza şi va înduioşa.

Cimitirul în care, în atâtea rânduri, tot satul a venit să se odihnească.

Am scris această carte privind de la fereastră iarba castelului: ea mi-a înviorat ochii obosiţi. Îi datorez toate reveriile mele plăcute. E bogăţia ţinutului. A îngrăşat boii care îi hrănesc pe oameni.

Cei doi duşmani ai lor: doctorul şi farmacistul. Da, politica aduce şi foloase: doctorul uită de onorarii, iar farmacistul îşi vinde mai ieftin borcănaşele.

Au un deputat. Groaza lor de război.

Cartea mă va elibera de ţinutul acesta moleşitor.

Apa limpede a unui pârâu prin care trec vitele.

Vânătoare, pescuit. Obiceiuri rurale. Să fac din tata personajul principal al acestei cărţi. Drama de la sfârşit dintre mama, tata care se sinucide, şi străina.

Iunie. Zile când ţi-ai conduce cu plăcere toţi prietenii la gară. […]

Iunie. La Gloriette. Ascult buhaiul de baltă. În răstimpuri egale sloboade câte o picătură sonoră, o notă tristă. Nu pare a veni de pe pământ: ai zice mai degrabă plânsetul unei păsări cocoţate într-un copac. E geamătul îndărătnic al întregii câmpii şiroind de ploaie. Lătratul unui câine, zgomotul unei uşi îl fac să amuţească. Apoi începe iar: „U! u! u!” Dar nu chiar aşa. Mai există o consoană înainte, un soi de consoană din gâtlej, un *h* niţel aspirat, ceva care aduce cu zgomotul unui bulbuc venit să crape la suprafaţa unei bălţi.

Mai e şi altceva. Suspinul unui suflet mititel. Ceva nespus de blând.

Şi, cum nimeni nu-i răspunde, nici un suflet frate, amuţeşte de tot în cele din urmă.

Iunie. Nu m-aş simţi prea măgulit, dacă, mai târziu,

vreun imbecil ar spune: „Eu, care l-am cunoscut, îl consider mult superior operei sale”.

— Secretul de-a scrie astăzi e să te fereşti de cuvintele al căror înţeles s-a tocit şi de-o sintaxă prost învăţată.

Iunie. Michelet vrea să poetizeze prea mult natura. Ea n-are nevoie de aşa ceva. Puţin îi pasă de laude, şi, în ciuda tuturor eforturilor sale, natura îi scapă. Citiţi unui grup de ţărani următoarea frază: „Vocea puternică şi sonoră a ciocârliei le dă secerătorilor semnalul. Trebuie să plecăm, spuse tatăl: oare n-auziţi şi voi ciocârlia?” Ţăranii se vor mira. Niciunul dintre ei n-a dat vreodată asemenea semnal: nimeni nu l-ar fi ascultat.

Michelet se lasă furat de frază. Neîntrecut când descrie o furtună pe mare, cu ciocârlia exagerează. Victor Hugo rămânea mai aproape de oamenii de rând. Lor le-ar trebui un Michelet precis: ce blasfemie! dar putem spune că le-ar trebui un Michelet prescurtat, pus la punct. Cine şi-ar putea asuma această muncă? Alt Michelet, adică nimeni.

Iulie. Mont-Sabot (Nièvre). Un deluşor vertical.

Tocmai bun pentru o capelă, câţiva copaci şi câteva morminte.

Timpul a închis porţile ferecate în cuie. O parte a capelei este încă acoperită cu pietre netede. Brazi prin care, de jos, în această zi frumoasă, auzi vântul suflând, un vânt de moarte. Tei şi ulmi trăsniţi, uriaşi, morminte în iarbă, trandafiri, o întreagă floră pe care n-o cunosc. O slujnică îngropată lângă preotul ei cu care a trăit patruzeci şi cinci de ani: înduioşător, şi te face să zâmbeşti. Aproape că ţii nourii pe frunte şi te cam prinde ameţeala. Te uiţi printre zăbrelele ferestruicii de la sacristie cu frica să nu vezi cine ştie ce grozăvie. Cruci străvechi de piatră dăltuite meşteşugit de un artist medieval. Mi-e teamă să vâr în buzunar o bucată de cruce de fier. Cuiul pe care vreau să-l smulg mă înţeapă.

Un trandafir muşcă până la sânge un deget de piatră. […]

Iulie. Nimeni niciodată nu mă va împiedica să fiu emoţionat când privesc un câmp, când umblu până la genunchi printr-un lan de ovăz care se ridică la loc în urma mea. Ce gând poate fi atât de gingaş ca firul acesta de iarbă?

Puţin îmi pasă de marea patrie: cea mică mă impresionează totdeauna până la lacrimi. împăratul german nu-mi va smulge niciodată acest fir de iarbă. […]

Iulie. Aşezat pe malul canalului, în faţa cimitirului, citesc în memoria tatii.

Cât de superioară vieţii sale este amintirea pe care o lasă un mort! Nicio scădere.

Să-mi scot la aer „eul” care miroase a stătut. […]

La ţară, toate neliniştile mele sunt pe un fond de furtună. […]

În cimitir, de departe, crucile de piatră ca nişte năluci albe cu capete mititele.

Ştiu să înot tocmai cât trebuie ca să mă abţin să-i salvez pe alţii.

Infect când nu-i de părerea noastră, Sarcey este excelent de îndată ce zice la fel ca noi.

Nu-i numai luna. Mai sunt şi vânturile misterioase şi rele care usucă şi ucid o creangă în mijlocul unui copac.

Melcul şi imobilul său.

Soarele se culcă într-un stejar. […]

Sunt întotdeauna primul om care îl citeşte pe primul poet.

Dispreţul tatii pentru oamenii care scriu. A scrie înseamnă a trăncăni, şi lui nu-i plăcea decât trăncăneala politică. N-ar fi avut consideraţie pentru mine decât dacă i-aş fi spus: „Am cinat cu Deschanel”. Oh! n-ar fi sărit în sus de mândrie, dar ar fi pus ceva hazliu şi uimit în ah-ul său.

Şi nu puteam să-i spun aşa ceva în fiecare zi.

Şi-apoi, mare scofală!

Nici Veuillot1, nici Rousseau, nici Sand nu ne învaţă să scriem.

Înţelepciunea Naţiunilor, această imbecilă.

Stilul meu e plin de virtuozităţi pe care nimeni nu le

observă.

Fără vorbărie, chiar şi despre natură!

Îmi place singurătatea, chiar când sunt singur.

Cântecul depărtat al unei broaşte aflate la picioarele mele, în iarbă. […]

Speranţă: să ieşi pe-o vreme însorită şi să te întorci prin ploaie.

Iulie. Omul este un animal înzestrat cu însuşirea de-a se gândi câteodată la moarte.

Violenţa satirei este inutilă: ajunge să arăţi lucrurile aşa cum sunt. Sunt destul de ridicole prin ele însele.

Egoismul nostru merge atât de departe, încât pe vreme de furtună ne închipuim că nu tună decât pentru noi.

Mătăsos, spune el, ca o barbă de copil.

Greu este nu atât să fii bun, cât să nu-ţi fie ruşine de bunătatea ta. E să nu-ţi spui: „Cum, eu care îl citesc în mod curent pe Pascal, pot fi oare un soţ bun şi un tată bun, şi să mă plimb duminica împreună cu consoarta şi cu pruncii mei?” Greu este să nu-ţi spui: „Oh! dacă m-ar vedea cineva!” […]

De la fereastră, mama o zăreşte venind pe Marinette. Se duce în mijlocul bucătăriei şi începe să plângă pentru ca Marinette s-o găsească înlăcrimată.

— Doamne! Ce-ai păţit, mămico?

— Mă bat tot felul de gânduri.

Nu-i chip să le afli. Ghiceşti că-i vorba de gânduri de sinucidere 2. Precis că ceva are. Furioasă că n-a fost invitată la conferinţa mea despre Michelet, îi spunea Mariei Pierry: „Ai să te compromiţi în societatea aia! Nu ştii că preoţilor nu le plac asemenea indivizi?” Marinettei îi spune:

— Se pare că a fost foarte frumos!

De la Philippe, află că am mâncat două-trei vişine.

Louis Veuillot (1813 – 1883), publicist.

V. şi notaţia din *Jurnal*: august 1909.

— Oh! nu mă miră! îi plăceau la nebunie când era

mic. Ce se mai mânjea cu ele. Uite! Du-i un coş plin. Ce-o să se bucure, bietul Jules!

Satul meu este centrul lumii, pentru că centrul lumii este pretutindeni.

Am o mare pasiune pentru adevăr, ca şi pentru minciunile pe care le autorizează.

Toată ziua, pădurea păstrează cu crengile ei un pic de noapte.

Puţin îmi pasă de inteligenţă: m-aş mulţumi cu mai mult instinct. […]

Este o prefăcătorie să spui că-ţi iubeşti tatăl mereu: are şi el parte de momentele lui, ca toţi prietenii noştri.

Moartea e dulce: ne eliberează de gândul morţii. […]

Iulie. Eu, care nu caut decât neobişnuitul şi care, pentru a ajunge la el, renunţ la tiraje mari şi la publicitate gălăgioasă, citesc azi-dimineaţă, într-o fiţuică nenorocită, că un anonim e de părere că excelez în tot ce fac, dar că fac veşnic acelaşi lucru!

Şi iată-mă descumpănit pentru multă vreme.

1 august. Un spic:

— Ia te uită cu câtă mândrie îmi înalţ eu capul!

— Nici nu-i de mirare! spune celălalt spic. Ţi-ai pierdut boabele, şi capul tău e gol.

Bătrâna îmbătrâneşte, dar vaca rămâne tânăra: e adevărat că nu-i aceeaşi.

Nemaiavând viitor, tata nu era curios să ghicească viitorul meu.

Natura are mijloace umilitoare de a-şi arăta neîncrederea în noi. Cum stau neclintit lângă un copac, o pasăre se aşază pe-o creangă, chiar sub nasul meu. Sunt foarte mândru. Pasărea se uită la mine. Brusc, îşi dă seama că sunt om: o ia la sănătoasa!

În plină amiază, o pădure întunecoasă mă impresionează: gaiţele se ceartă acolo ca nişte tâlhari.

Tăcem pentru cauze importante: nu acţionăm decât pentru cele mărunte.

Câtă vreme un om nu şi-a explicat taina universului, n-are dreptul să fie mulţumit. […]

Scoateţi aurul grânelor, rămâne argintul miriştei.

Spiritul trăieşte pe socoteala trupului: dacă eşti sănătos vei gândi prost.

Reveria este clarul de lună al gândirii.

Trebuie să priveşti adevărul ca poet.

Întâi iubim natura. Abia mult mai târziu ajungem şi la om.

Credinţa prostească nu poate decât să-i displacă lui Dumnezeu. […]

e Ce plimbare bună, stricată pe neaşteptate numai pentru că arendaşul de la castel nu mă salută! Totuşi, cumpărăm destul de la el. îl privesc drept în faţă. Îi provoc salutul, dar el mi-aruncă doar o privire vicleană şi clipitoare. Tuşeşte şi-şi vede de drum, se face că smulge un scaiete, că aruncă o piatră de pe drum în şanţ.

Şi de ce m-ar saluta? încă nu răspândesc acea mireasmă de sfinţenie care farmecă şi cucereşte. […]

Întâi trebuie să strici imaginea pe care o are lumea despre tine: se poate. Apoi, te vei strădui să arăţi ceea ce eşti cu adevărat: nu vei izbuti niciodată. […]

Să privesc lucrurile cele mai comune într-o lumină personală. […ـ.]

Barrés, un mare scriitor. Nu-i lipseşte decât priceperea de-a fi mediocru. De aici, eşecurile sale în alegerile naţionale şi acea oboseală pe care o simt, citindu-l, cei care îl iubesc cel mai mult.

Îmi iubesc atât de mult satul încât nu-mi place să-i văd pe alţii statornicindu-se aici.

e Am să-i aduc tatii drept jertfă câteva potârnichi.

Ca şi Chateaubriand, îmi casc viaţa.

Scriu cărţi umile pentru slujnicele bunilor mei stăpâni. […]

Cum nu suntem siguri de curajul nostru, nu vrem să părem că ne îndoim de curajul altora.

Rândunică, jucăria preferată a vântului. […]

Bucolice: Aici, nici pomeneală de vrăjitori: ţărânii nu cred în farmece. Câteva mutre sinistre, dar mizeria sluţeşte.

Bătrâna asta are burta umflată; nu-i nimic necurat la mijloc: nu-i vina diavolului. Explicaţia cea mai răuvoitoare este că ascunde probabil sub şorţ niscai legume furate de pe câmp.

Îi spune Ragottei[130]:

— Tu eşti ca mine, degeaba trăieşti printre „domni”, vorbeşti tot atât de stâlcit şi colo şi colo, numai dialect.

— Dacă aş vorbi altminteri, nu m-ar mai pricepe nimeni, spune Ragotte. […]

Curcile cu ten de englezoaice constipate. […]

Bătrânii stejari cu pieptul despicat. […]

He! He! Oricum aş avea o mică înmormântare foarte drăguţă. […]

O linişte fierbinte în care un bărzăune stârneşte un zgomot de clopote. […]

Nimeni nu ne arată defectele aşa ca un discipol. […]

— Am un prieten care nu poate înţelege ce scrii dumneata.

— Prietenul acela eşti dumneata.

Aş vrea să fiu citit de minoritate şi cunoscut de majoritate. […]

A fi surd e doar ridicol, a fi orb e trist. Astfel putem măsura deosebirea dintre natura vizibilă şi oamenii care vorbesc.

Chiar şi cel mai bun dintre noi are câteva mici asasinate pe conştiinţă.

Dacă vrei să fii sigur că îţi faci datoria, fă tot ce nu-ţi place să faci. […]

Au urechi şi scriu prost. […]

Luna, medalion la gâtul nopţii. […]

De ce ar fi mai greu să mori, adică să treci din viaţă în moarte, decât să te naşti, adică să treci din moarte în viaţă?

Nu poate exista, de o parte, forma, de cealaltă, fondul. Un stil defectuos înseamnă o gândire imperfectă.

Caut pitorescul în viaţa celorlalţi, şi mi-e frică de el în

130 Personaj din opera lui J. R. care apare în diverse scrieri. Personajul real este nevasta lui Simon Chalumeau (Philippe).

viaţa mea. […]

Trebuie să frunzărim toate cărţile şi să nu citim decât una sau două. […]

Mă întorc acasă cu spaima în suflet pentru că am privit asfinţitul şi am auzit păsările cântând, pentru că nu voi fi avut parte decât de vreo câteva zile pe acest pământ pe care îl iubesc atât de mult, şi pentru că atâţia au murit aici înaintea mea. […]

— *Octombrie*. Totul stârneşte în mine dorinţa de-a plânge.

Cosaşul, invidios pentru că ziarele nu se ocupă decât de gestul semănătorului.

— Niciodată nu face ceea ce vrem.

— Din fericire! […]

De ce-o fi fremătând stuful ăsta din senin?

Toate casele coboară la gârla să se adape. Satul stă pe malul apei ca o cireadă de vite uriaşe. Le mină din urmă clopotniţa, şi satul respiră. Apa, pe care n-o văzusem toată ziua, sclipea la asfinţitul soarelui. Suspina prin toate ferestrele ei. Se răcorea.

Bunătatea mea este un clar de lună care nu încălzeşte.

Porcul cu şapca veşnic trasă pe ochi. […]

Între cioban şi câinele său, nu-i decât o diferenţă de umanitate, peste care ar sări şi un purice.

Sunt santinela lunii.

Mă ar cu condeiul.

Montaigne e totuşi cam tărăgănat. […]

Aproape că nu mai vezi. Întreaga viaţă s-a ascuns în ceţuri.

Sufletul unui vânător este o tolbă plină cu caraghioslâcuri şi tâmpenii.

Uneori, vânătorul spune: „Bietele jivine”. După ce a ucis pe săturate.

Eu şi cu tine, porcule, nu vom fi preţuiţi decât după moarte.

De aici până la a crede că gâza care ne pişcă de frunte în timp ce dormim e trimisă chiar de Dumnezeu ca

să ne trezească din lene, e doar un pas. […]

O viaţă fericită, boită cu deznădejde, viaţa mea.

Fiorii mei de nebunie.

Uimirea mea când îmi descopăr ţinutul. […]

Porumbei. Fâlfâitul lor e ca un râs înăbuşit de fete tinere, de măicuţe într-o mănăstire.

Rândunele. îmbulzeala lor graţioasă pe acoperiş. Nu-i potecă de aer pe care să n-o urmeze.

Fiecare floare îşi ademeneşte musca ei. […]

Satele care dorm fără frică în bezna nopţii. […]

Umblu pe pământ şi sub stele, între realitate şi vis.

Ridicolul nu ucide mila. […]

„Nu putem face ce vrem”, spunem deseori, când ar trebui să spunem „Nu facem ce putem”.

Morala stă în fapte, nu în sentimente. Dacă îl îngrijesc bine pe tata, mă şi pot amuza dorindu-i moartea.

Vânătorul ucide totdeauna datorită iscusinţei sale. Din explicaţiile sale reiese că dă greş tot din iscusinţă. […]

Dacă adevărul se află în fundul unei fântâni, atunci mă voi arunca în fântână. […]

Important nu-i să faci versuri sub clar de lună, ci să le faci bine.

Trebuie să recunoaştem: munca dă o mulţumire cam tâmpă. Lenea conţine o stare de nelinişte care nu este neapărat vulgară, şi căreia spiritul îi datorează probabil cele mai subtile descoperiri.

Ca un om care a luat o hotărâre sănătoasă şi se odihneşte înainte de-a o înfăptui.

— Viaţa lor: un porc de o sută de franci şi cafea de trei ori pe săptămână.

Dacă aş stârpi toată mizeria săracilor, aş ucide tot ce înduioşează sufletul meu de poet.

Surdo-mutul mormăia prin gesturi. […]

Niciodată n-am privit un tablou. Nu că mă laud. O fac totuşi cu oarecare deliberare. Mă limitez cât pot, surd la muzică, orb la pictură. Sunt încredinţat că ne naştem toţi cu un geniu difuz, de care trebuie să ştim să ne descotorosim. Nimic mai uşor, gândesc, decât să fiu

cunoscător în toate artele, şi mă străduiesc să mă resemnez la una singură. […]

Spun: „Am să lucrez mâine”, şi mi-e frică să lucrez azi. Sunt neliniştit. Mi se pare că nu mă odihnesc destul.

Tata îmi vede defectele, dar eu remarc trăsăturile sale ridicole.

Postul naşte sfântul, iar sobrietatea, omul de bun simţ.

Daţi-i dreptate lupului, dar nu-i lăsaţi foamea. […]

Când se duce la cimitir, ea pliveşte câte o buruiană de pe mormântul fiecărui mort pe care l-a cunoscut. Şi i-a cunoscut pe toţi. […]

29 octombrie. Iar acum, pot ocoli de câteva ori cimitirul fără să mă gândesc la tata. […]

— *Octombrie*. Să nu ne fie teamă să lăsăm mintea să mai şi pască un pic, în fiecare zi, niscai ierburi narcotice, pe câmpiile nesfârşite ale visului.

Nu ne plac defectele prietenilor noştri, dar ţinem la ele. […]

Niciodată n-am simţit o emoţie sinceră la teatru, decât numai la piesele mele, bineînţeles.

Această femeie măritată este atât de drăguţă că am dispreţui-o un pic dacă n-ar avea niciun amant.

1 noiembrie. Îi plăcea să spună lucruri neplăcute. Fiind surd, îşi închipuia probabil că nu-l aude nimeni.

noiembrie. E tânăr cine n-a minţit încă.

Vă miraţi de nişte ciudăţenii originale şi nu vă plângeţi de mediocrităţi. […]

noiembrie. Dacă nu voi câştiga bani, mă voi strădui să transform aceasta într-o virtute.

Sunt un liber-cugetător care şi-ar dori prietenia unui preot bun.

E totuşi cam exagerat să ne închipuim că bogăţia ar fi o calitate!

Este sinceritatea într-adevăr o calitate? Dacă da, atunci este la îndemâna tuturor; dar puţini sunt cei care întind mâna spre ea. […]

noiembrie. Despre aproape orice scriere putem

spune că-i prea lungă. […]

e Câteodată sunt foarte trist că n-am geniu. Ei mă uluiesc: îi vezi că scriu şi tot scriu! Eu nu pot. Nu găsesc nimic sau, mai degrabă, nu accept nimic din ceea ce găsesc. Da, asta este. Refuz pur şi simplu să folosesc un anumit talent care lor le ajunge. […]

Am început să simt de câteva ori pe zi că s-a terminat, că nu mai am niciun motiv să trăiesc. […]

Bucuria se mulţumeşte cu primele cuvinte care ne vin, dar duioşia are nevoie de stil. Există cuvinte grave care sună fals, vesele de asemenea, dar pe acestea se observă mai puţin. […]

Îmi închipui că un om, în singurătate, vrea să scrie, din amintire, repertoriul celor ştiute de el. În ceea ce mă priveşte, n-ar fi multe de spus.

noiembrie. Pe malul apei. Ssst! Chiar adineaori am văzut o sirenă.

noiembrie. Dumnezeu nu crede în Dumnezeul nostru. […]

noiembrie. Idei generale. Numite astfel pentru că nimeni nu le foloseşte.

noiembrie. Scrie douăzeci de cărţi. Un critic te va judeca în douăzeci de rânduri, şi nu tu vei” fi el mai tare. […]

A mă reciti înseamnă a mă sinucide. […]

Dumneaei scrie articole împotriva vânătorii, şi poartă o pălărie împodobită cu picioare, ciocuri şi aripi de pasăre.

Mereu îmi vine să-i spun muzicii: „Nu-i adevărat! Minţi!” […]

Nu mă amuză decât pregătirile pentru un proiect care n-are sorţi de reuşită.

decembrie. Părerea noastră este media dintre ceea ce îi spunem autorului şi ceea ce le spunem prietenilor. […]

23 decembrie. Mă număr printre acei oameni vulgari care, la masă, spun mulţumesc servitorilor, iar în locul unei trufe preferă o bucată de sfeclă.

Cină. Un domn care n-a spus decât un lucru: că petrolul a adus multă veselie în locuinţele oamenilor, dar a

spus-o de câteva ori.

Luna răspândeşte iarnă. Tot frigul cade peste noi din această lună care străluceşte pe cer ca o bucată de gheaţă. […]

decembrie. Friguroasă ca o şopârlă, o rază de soare se încălzeşte pe zid.

Este un vechi prieten, şi-i port o prietenie pură, în sensul că nu conţine nici urmă de admiraţie. […]

— La bucătărie, spune o slujnică, avem un nou şef foarte învăţat. Ne-a spus că oamenii se trag din Darwin.

Anul 1899

[…] Gheaţă suptă de buzele apei.

Plăcerile nu-mi fac nicio plăcere.

Aş vrea să fiu rezultanta satului meu.

Heleşteul. Bucăţi de gheaţă îşi arată spinarea şi înoată ca peştii. […]

E în doliu după tată, care a murit chiar în casa ei. Profită de ocazie pentru a nu mai face focul şi se duce, cât poate mai des, să se încălzească la vecini. Zice că nu poate sta singură. Pare firesc şi toată lumea îi face loc lângă sobă.

M-am născut primar de sat.

Foşnetul de mătase al stufului.

Ciobanul printre oile lui pare o biserică în mijlocul satului. […]

Ianuarie. Baudelaire: „Sufletul vinului cânta în sticle”. Iată într-adevăr un exemplu de falsă poezie preocupată să înlocuiască ceva care există cu ceva care nu există. Pentru artist, vinul dintr-o sticlă este ceva mult mai adevărat şi mai interesant decât sufletul vinului şi decât sufletul unei sticle, căci nimic nu ne îndreptăţeşte să înzestrăm cu suflet un obiect care se lipseşte de el foarte bine.

Tolstoi i-ar putea spune lui Déroulède[131]: „Câtă vreme vor exista oameni ca dumneata, vor fi şi războaie”.

Ianuarie. Superioritatea unei flori faţă de un buchet.

131 Paul Deroulede (1846—1914), poet şi om politic. Preşedinte al Ligii patrioţilor.

[…]

Fiecare om poartă în inimă o flaşnetă care refuză să tacă.

Ianuarie. Nu există sinonime. Există doar cuvinte necesare, şi un scriitor bun le cunoaşte.

— Ce pregăteşti?

— Două sau trei fraze scurte, şi câteva reverii lungi.

La Fontaine. Privite individual, animalele sale sunt adevărate, dar raporturile dintre ele sunt false. Cu spatele lui rotund de femeie bătrână, crapul are într-adevăr aerul unei cumetre, dar nu joacă nenumărate feste în cârdăşie cu ştiuca: fuge de ea ca de un duşman de moarte.

Barrés este un om care cânta din raţiune cum cântă alţii din flaut.

Regii: lozurile câştigătoare ale Istoriei. […]

Oh! nu-mi pasă dacă sunt inferior operei mele.

Sunt sigur că pisica nu gândeşte; totuşi, după aerul ei profund, ai jura că gândeşte.

Te uiţi la o rază de soare într-o cameră întunecoasă. E plină de praf. Nu există ceva mai murdar decât o rază de soare.

Domnilor, dacă informaţiile mele sunt exacte, patria este în primejdie. […]

15 *ianuarie*. În fiecare clipă, tai eu însumi firul de păr al sabiei lui Damoclès, şi-mi străpung inima cu ea. […]

e sunt un scriitor pe care doar vocaţia desăvârşirii îl împiedică să fie mare scriitor.

Nu mai citesc decât culegeri din literatura franceză. Numai că aş fi vrut să le culeg eu însumi. […]

9 februarie. Cum îi spui unei femei că este frumoasă, se şi crede inteligentă. […]

Lirismul dumitale, Mendès, este un fel de balon care nu cade pe pământ, pentru că nu s-a ridicat de pe pământ. […]

Noaptea, deseori, mi se pare că aud cântând cocoşul. A doua zi dimineaţă, îl întreb pe Philippe dacă l-a auzit, îmi spune că nu, şi asta mă tulbură.

Nu m-am gândit la tata decât după douăzeci şi patru

de ore de la sosirea mea, când am văzut zidurile albe ale cimitirului.

e Cuvântul trebuie să lupte cu ideea şi să nu-i pună piedică. […]

Pentru a descrie un ţăran, nu trebuie să foloseşti cuvinte pe care el nu le-ar înţelege. […]

Acum bunătatea e la modă: n-o să ţină mult.

Simt că cineva mă călăuzeşte.

Ceea ce mă va salva este o anumită vocaţie pe care o am, un dor ascuns de sfinţenie. […]

Pisica este viaţa mobilelor. […]

Ce este viaţa când nu-i văzută decât de ochi care nu sunt ochi de poet? […]

martie. Valurile de adânc ale prieteniei. Dintr-odată ne simţim despărţiţi de toată întinderea mării. […]

Ceea ce simţim pentru anumite femei şi nu-i nici iubire, nici prietenie: e tandreţe. […]

Poate că la cincizeci de ani, după ce realitatea mă va fi obosit, mi-o voi imagina cu multă plăcere. […]

martie. M-am născut cu două aripi, dintre care una ruptă.

martie. Par stupid. E ceasul când sunt cu mintea la păscut. […]

Polaire[132]. Cum o fi reuşind să-şi vâre talia într-o verighetă?

Şi fetiţa dumneavoastră, doamnă, e bine?

— Da, domnule. Mulţumesc.

— Şi-o pregătiţi tot pentru prostituţie? […]

Un cal ovrei, o oaie evreică. […]

M-am născut la treizeci ianuarie.

— Dar nu-ţi arăţi vârsta.

Pentru a fi original, e destul să-i imiţi pe scriitorii care nu mai sunt la modă. […]

martie. La Gloriette. Păsările par să coasă între ei toţi copacii din pădure, cu firul zborului.

---

132 Pseudonimul doamnei Marie-Émile Bouchard-Zouzé (1879—1939), un personaj foarte la modă, despre care se spune că avea talia de 45 cm.

Copacii însemnaţi cu roşu nu sunt cei care vor fi tăiaţi. […]

Peisajul pe care îl avem mereu sub ochi nu-l mai privim. […]

Pentru un scriitor care tocmai s-a ridicat de la masa de lucru, a citi este ca şi urcatul în trăsură după un drum obositor pe jos. […]

Melancolia dulce a muncii, duminica, în timp ce alţii se plimbă.

aprilie. Idealul: un vis precis.

aprilie. Nu mă mulţumesc cu o viaţă intermitentă: am nevoie de viaţă clipă de clipă. […]

Fiecare găină, cu capul sub o pecete de ceară roşie. […]

La Concursul agricol am văzut o vacă frumoasă ca tine, îi spune Bale mamei sale.

Morcoveaţă. Niciodată n-am putut face un gest hotărâtor fără ca fratele meu să nu pufnească în râs. Aşa se explică viaţa mea umilă şi nesărată.

N-am turn, n-am decât un carnet de fildeş.

A sforăi înseamnă a dormi cu glas tare. […]

Idealul meu de femeie este Elvire din *Tartuffe*.

Ah! Să faci lucruri pe care copiii mici le-ar copia în caietele lor! Iată ce înseamnă a fi clasic. […]

Barrés este profesor de energie, aşa cum unii sunt profesori de filosofie: nu-i obligatoriu să fii şi înţelept.

Totuşi, e preferabil să priveşti natura decât să-l traduci pe Vergiliu.

aprilie. Romanticii, oameni care n-au văzut niciodată reversul lucrurilor.

Refuz să ştiu ce poate gândi despre oamenii de talent un om lipsit de talent.

Ieşi, du-te! Plimbă-te! Timpul frumos pierdut nu se întoarce niciodată. […]

aprilie. Ce este un critic? Un cititor care face nazuri.

aprilie. Falsa modestie, foarte bună şi asta. […]

Ascult cum îmi creşte barba.

Ori de câte ori stăm întorşi cu spatele, se deschide un

boboc.

Când m-am însurat, a trebuit s-o aduc pe tânăra mea nevastă în familie. Tata s-a întrebat ce ar putea face în cinstea ei. A hotărât să schimbe câteva olane la acoperişul casei, apoi a renunţat.

Fiu legitim al operelor mele.

Mă ridic cu aceeaşi uşurinţă cu care cad. Uşor ca un păianjen, sufletul meu urcă iar pe un fir. […]

Într-o clipită, gândul străbate nesfârşite tărâmuri de vis, în timp ce ochii trec peste realitate ca nişte broaşte ţestoase.

Trezirea sfâşie brusc pânză subţire a viselor noastre.

Scriu gânduri pentru când voi fi mort. Cât trăiesc, nu trag niciun folos de pe urma lor, uit chiar să le şi gândesc. […]

Neplăcut ca o bucată de hârtie pe o pajişte.

Mi-e capul plin de cuvinte, ca o pădure, de păsări. Când încep toate să cânte, e o zarvă!…

În Grădina Zoologică. Cangurul umblă pe pulpe.

Asta n-are tăbliţă: încă nu şi-a spus numele.

Iacul, rodnic în lină ca un ogor.

Lama surâde ca Sarah.

Tatuul, o broască ţestoasă perfecţionată.

Elefanţii se apropie unul de altul, îşi încrucişează trompele şi-şi suflă în gură de parcă s-ar întreba dacă nu le pute prea tare. Suspinul lor ar umfla o pânză de corabie. Apoi dansează, mai degrabă din cap decât din picioare, în onoarea dumnealui. Şi toată masa aceea moale, şi ochişorul acela ca o garoafă prinsă într-un sac uriaş.

29 aprilie. Totuşi, puţin câte puţin renunţ la o mulţime de lucruri pe care nu le mai pot avea.

Cocoşul ar vrea să fie monogam.

Ca să spun tot ce simt, doamnă, mi-ar trebui un cuvânt care ar fi faţă de „lacrimi” ceea ce este „surâsul” faţă de „râs”.

1 mai. Sâmbetele populare organizate de Sarah.

— Poeţii organizatori ai acestor gustări aleg din Victor Hugo lucruri foarte indigeste, lungi, spuse anost,

pentru ca publicul să aibă pe ce să-şi cheltuiască plictiseala.

Sarah, care recită o bucată în versuri, e atât de înfrigurată de parcă ar juca pentru prima oară în *Fedra*. Lumea îl aplaudă într-o doară pe micul Brûlé care îşi închipuie că e rechemat, se întoarce, dar aplauzele s-au terminat.

Mendès îi spune eu eleganţă lui Guitry: „Dumneata faci corp cu prozele lui Jules Renard”. Soseşte şi Rostand.

Hotărât, e. un mare om. Nu oferă decât mina cu care ţine bastonul. Abia ce răspunde. Sunt foarte mulţumit, pentru că se ocupă în special de mine.

Guitry recită. Bernard porneşte în căutarea mea. „Vino odată, Renard! Guitry e la a treia rechemare”.

Sarah, glacială, se face că nu ştie că tot ce a spus Guitry e de mine. […]

Suntem totul în prima noastră carte. Mai târziu nu facem decât să ne plivim defectele şi să ne cultivăm calităţile, când o facem.

Poate că viitorul nu-i decât perfecţionare.

Suntem plini doar de promisiuni pe care le-am şi împlinit. Nu trebuie să ne bizuim pe lucruri noi.

Există povestitori şi scriitori. Povestim ce vrem; nu scriem ce vrem: nu ne scriem decât pe noi înşine.

Macul a şi început să cânte în grâu.

e Niciodată nu vei spune despre mine atâta rău cât aş gândi eu despre dumneata, dacă m-aş gândi la dumneata. […]

Henri Bataillé[133], un Rostand de douăzeci şi şase de ani, dar care nu va reuşi. Mai urât, şi mai puţin glorios. O faţă tânără şi bătrână, fără ca ochiul să poată localiza pe ea cu precizie vârstele. Un pic neurastenic, dar rosteşte cu plăcere acest cuvânt.

— Sunt sigur că voi muri la treizeci de ani, spune el.

Leneş, plictisit, foarte artist. Băutor de ceai. Aproape că n-are trup în costumul său gri-deschis. Face portrete

133 Henri Bataille (1872—1922), poet şi autor dramatic. Proiecta, ca desenator, să ilustreze o ediţie din Parazitul, dar a renunţat.

admirabile în două trei ore, şi spune, când se înşală:

— Iată ce înseamnă pretenţia de-a fixa natura într-o singură şedinţă.

Dacă te priveşti cinci minute în oglindă, constaţi că nu-ţi mai semeni.

Bady[134], plină de viaţă, nervoasă; doi ochi ca nişte călimări.

Pretinde că, din când în când, noaptea plânge pe furiş. Bataille se miră, nu ştia. Îşi spun cuvinte drăguţe, şi, dintr-odată, par despărţiţi de lumi de indiferenţă.

Bataille, degete ca nişte creioane.

— Francis Jammes, care e secretarul notarului din Orthez, spune Bady, e nesincer şi limbă veninoasă, dar cu toate acestea, încântător. Ţinem mult la el. Când soseşte la Paris, ne sare de gât, şi imediat spune în spate că Bataille îl plagiază. […]

6 mai. Curând, calul va ajunge o ciudăţenie, ca şi girafa.

9 mai. Am auzit vorbindu-se despre chiparoşi: încă nu ştiu ce-i aia. […]

mai. Mă destinez profesiei de pontif. […]

1 iunie. Acasă la Bailby[135]. Figuri pe care le-am văzut acum doisprezece ani. În fiecare seară se duc la diverse serate şi, în fiecare seară, se extaziază cu acelaşi surâs în faţa cântăreţei mondene, a harpistei şi-a zicătorului de versuri. N-au îmbătrânit prea tare, pentru că îşi schimbă zilnic masca de pudră.

Mounet-Sully spune *Testamentul* lui Murger[136], un sonet de Soulary[137], versuri de Gautier. Nu-i rău, dar prea face compoziţie. Familiar, vira o mână în buzunar, tragic, se răsuceşte brusc la dreapta sau la stânga, speriat, caută coada pianului.

---

134 Berthe Bady (1872—1921), actriţă interpretă a pieselor lui H. Bataille.

135 Léon Bailby (1867—1954), ziarist.

136 Henri Murger (1822—1861), scriitor, autorul celebrei Viaţa de boem.

137 Joséphin Soulary (1815—1891), poet.

Se afla acolo şi un diplomat care spunea: „Eu care am îmbătrânit la curţile europene…”

Harpista, o mare harpie aurită. Ah! asta zic şi eu harpă! Femeia veveriţă. Degetele ei se caţără pe corzi. Există o coardă pe care ele n-au atins-o, fără să le mai pun la socoteală pe cele din inima mea.

Un rus cânta: iată cu ce ne-am ales datorită domnului Hanotaux[138].

Un domn foarte bogat, cu accent belgian, care are nişte castele în provincie, spune că în curând va primi la el un episcop, şi ne va invita şi pe noi.

Bailby prezintă şi explică.

— Ce lux! îi spun eu. Mă orbeşte.

Lângă mine, domnişoara de Saint-Victor.[139], fiica scriitorului, mi se dezvăluie imediat ca dreyfussardă şi spune:

— Nu ştiu dacă suntem de aceeaşi părere?

se spune „Notredame de la Révision”: e gata să se avânte în lupte de stradă.

Montesquiou, un flecar. Se crede artist pentru că toate cuvintele lui sunt culese din diverse ramuri ale artei. Vorbeşte despre voci, încearcă să le descrie; ca să vorbească despre muzică, împrumută metafore din pictură, se căzneşte să fie documentat, precis, subtil, şi este insignifiant.

Iunie. Nu-i vorba să fii primul, ci unic.

Ah! ce cuplet frumos împotriva patriotismului ar fi pus Molière în gura lui Alceste. […]

E bine să găseşti lucruri drăguţe, nimic de zis. Dar mai trebuie să fie şi adevărate!…

Şi iarăşi pozez, vai! când spun că pozez. […]

În adâncul oricărui patriotism se află războiul: iată de ce nu sunt deloc patriot.

---

138 Gabriel Hanotaux (1853—1944), ministru al afacerilor externe, care a întărit alianţa franco-rusă.

139 Claire de Saint-Victor (n. 1859), fiica lui Paul de Saint-Victor (1825—1881), secretarul lui Lamartine, critic literar şi de artă ; s-a măritat cu fiul bancherului Isidore Dreyfuss şi a ţinut un salon literar şi politic.

Plimbare… Trec prin faţa cimitirului. Nu îndrăznesc să mă gândesc la ceea ce a mai rămas din tatăl meu în spatele acestui zid, la câţiva paşi. Mă depărtez. De-a lungul unei cărări înflorite, sufletul meu se joacă cu gânduri de moarte. La fiecare pas întorc capul şi mă uit după Gloriette. Mă întreb dacă e aşezată mai sus decât castelul, decât şcoala, dacă are mai multe şanse decât alte case să fie lovită de trăsnet. Această frică imbecilă de furtună, chiar şi în zilele cele mai senine, îmi taie răsuflarea. Datorită ei, voi lenevi ceva mai puţin.

Trec prin holde de grâu, care sunt frumoase, anul acesta. Vântul de nord le prieşte. Vântul de sud le-ar fi pârjolit floarea. Bastonul, pe care îl ţin la spate, îndoaie spicele. Maci aleargă în faţa mea. Ajung în pădurea răcoroasă, tăcută şi sfânta ca o biserică, şi-o apuc pe-o alee lată care o taie în două. Răcoarea îmi înţeapă nările, şi deodată mă simt îmbrăcat prea uşor.

Cine vine spre mine, de acolo, printre copaci? Nimeni.

Cine calcă pe frunze? Suflete fără trupuri.

Păsări de soare s-au aşezat pe pământ şi se ascund sau se mişcă după freamătul frunzelor.

…*Vitai lampadă tradunt*[140]. Copacii îşi trec unul altuia vântul, care-i sufletul lor.

Din fericire, la capătul aleii, iată şi ziua. Totul în mine se luminează.

Aud şuierul coasei prin fân. De departe, o văd: pare să valseze agale. Muştele mă înţeapă cu înverşunare. Timpul… nu: dispoziţia mea se va schimba numaidecât.

În spatele meu, cucul, misterios, nevăzut, cu faimă rea, cânta. E acuzat că-şi depune ouăle, unul câte unul, în cuiburi de pitulice, de prihor, de privighetoare, de codobatură, de sturz, sau de mierlă. Halal crimă! Ei şi! dar voi? Ba bine că nu vă puneţi niciodată plozii în patul altora! Numai că voi n-aveţi onestitatea să cântaţi: „Cu-cu!” pentru a o spune în gura mare.

---

140 In latină : îşi transmit făcliile vieţii. (Lucretius, De rerum natura, II, 79).

Ia te uită. Un portofel. Nu! e o cârtiţă ucisă de un cosaş care a aruncat-o în drum.

Ghicesc că a trecut pe aici o căruţă cu fân. Mulţi mărăcini, în trecerea ei, au înhăţat câte un fir şi-l păstrează.

Din prima mea plimbare aduc un trandafir sălbatic, un biet trandafir care n-are decât o rochie subţire şi nimic dedesubt.

Ce vânt'! Câte temenele! Toţi copacii se înclină. E recepţie mare la ei, în seara asta. […]

Cocoşul încearcă, fără a reuşi, să sune din pinteni. […]

Iunie. Stelele. E lumina aprinsă la Dumnezeu. […]

Să nu privim decât viaţa, dar să nu alegem decât faptele care au un tâlc.

Am şi eu, ca toată lumea, defectele mele; numai că eu nu trag niciun folos de pe urma lor.

Iunie. Cyrano are limba şi mai lungă decât nasul. […]

O frunză cade, şi-i prăpăd mare: acoperea un cuib.

Ploaie. Copacii păşesc prin apă cu crengile suflecate. Boii, îngrijoraţi, se adună pe înălţimi. Din când în când, din stivele de lemne rânduite pe malul râului, se desprinde câte o buturugă şi-o porneşte la plimbare. […]

Scarpin natura până la sânge.

Cu capul greu ca un spic.

Iunie. Toate fetele din Chaumot vor să plece la Paris. Cele care nu îndrăznesc să spună „la Paris", spun „la oraş". Vor să câştige ceva bani ca să se mărite. Cum nu ştiu să facă nimic, adaugă că ar face orice, că le este totuna. Poartă bluză plisată şi o broşă mică, părul în vânt, târligi în picioare; au mâinile curate şi unghiile murdare, ochii proaspeţi, obrajii roşii, dar nişte dinţi îngrijorători.

27 *iunie*. Orele când ai chef să citeşti ceva nespus de frumos. Privirea face ocolul bibliotecii şi nu găseşte nimic. Apoi, te hotărăşti să iei o carte la întâmplare, şi-i plină de lucruri frumoase. […]

Când îl vedeam pe tata plimbându-se de la o fereastră la alta, cocârjat, cu mâinile la spate, tăcut, cu

privirea profundă, mă întrebam: „La ce s-o fi gândind?” Astăzi, o ştiu prin mine însumi care mă plimb ca el, cu înfăţişarea lui, şi pot răspunde cu toată certitudinea: „La nimic”. […]

Îmi învăţ satul cum înveţi istoria. […]

Într-o muscă, există o picătură de sânge omenesc, de un roşu omenesc.

2 *iulie*. Subiect de dramă. Dormea. S-a trezit şi a murit.

Când te gândeşti că într-o bună zi voi fi un bătrân domn decorat! […]

Baie pune un melc lângă o broască ţestoasă, ca să vadă ce-o să-şi zică.

Nimic mai murdar decât un crin murdar. […]

6 iulie. Cu coatele ridicate, cu pumnii la ochi, broasca plânge. Cu amândouă picioarele dinainte pe-o piatră, cu ochii bulbucaţi, ameninţătoare, foarte *quos ego*!… Dar nu găseşte nimic de spus. […]

Iulie. Clopotele locuiesc văzduhul precum păsările. […]

…– i.

1 *În latină*: *Tu pe care ar trebui*… Marchează o nuanţă de ameninţare (Vergiliu, Eneida, I, 5).

Iulie. Copacul ţină ademeneşte clipindu-mi din frunze. Cu o mişcare iute, ele coboară şi se ridică. […]

Iulie. Lăcustele cu cap de măgar.

— Louis Paillard îmi spune plecând ochii, cu o uşoară roşeaţă în pomeţi:

— Am crezut, la început, că talentul dumitale este o răbdare îndelungată, dar de fapt e mult mai spontan. Numai că, în locul paginii abundente, dumneata găseşti rândul, cele trei cuvinte. Despre cutare frază scurtă de-a dumitale ai spune că-i un volum întreg. La prima lectură, aproape tot ce citesc de dumneata îmi produce o impresie proastă. Recitesc, şi-i mai bine.

— Asta se explică, spun eu, „prin lenea dumitale de cititor. Ca să plac, e nevoie de un efort care să te pună în starea de spirit necesară, ca într-o stare de graţie. Tot ce

scriu îmi dă, la un moment dat, bucuria de-a scrie. Această bucurie trece, se întoarce dar există, şi este comunicabilă, şi trebuie s-o simţi şi dumneata. În ce clipă? Nu ştiu. La prima, la a doua lectură? Nu ştiu, dar este fatal s-o simţi.

— Mai simplu, ca şi în cazul poeţilor, dumneata trebuie să fii mai degrabă recitit decât citit. Aş vrea să scriu un studiu despre dumneata, în care n-aş vorbi despre „sclipitorul fantezist” etc. Lucrurile sunt mai complicate. Ar trebui să-i studiez pe scriitorii nivernezi: Adam Billaut, Bussy-Rabutin etc., apoi pe maeştrii dumitale, realismul care te-a influenţat. Îi ştiu foarte prost pe Flaubert, foarte prost pe Maupassant. După ce l-ai citit pe Maupassant, ai scris *Crimă în sat*, care este oricum altceva decât Maupassant. Aveai din el doar anumite întorsături de frază, dar spiritul era deja al dumitale. N-aş regreta deloc să consacru vreo doi ani acestui studiu. Dumneata eşti un scriitor unic, şi relaţiile mele cu dumneata sunt unice. Te cunosc în chiar mediul operei dumitale. Cunosc mediul, şi sunt singurul, aici, cu care stai de vorbă. Este o ocazie grozavă, şi am noroc.

— Atunci dă-i drumul, spun eu. Această treabă va fi tot atât de importantă şi pentru dumneata şi pentru mine. Am să te ajut. Îţi dai seama că nu-ţi cer un articolaş despre mine, numai ca să-l adaug la celelalte. Eu mă consider un caz literar; îţi aparţine în aceeaşi măsură în care îmi aparţine şi mie. Oricine îl poate studia. Sunt impersonal, adică nu sunt răspunzător pentru omul de litere. N-am căderea nici să-l blamez, nici să-l laud: el există. Examinează-l. Şi eu fac la fel în ceea ce mă priveşte. Într-un cuvânt, consideră-mă ca pe un Philippe al dumitale.

— O să mă apuc de lucru, spune el. Am câteva însemnări până acum. Sunt sigur că dumneata mergi din ce în ce mai mult spre omenie şi bunătate, dar că, la dumneata, este vorba de ceva dobândit şi gândit. În fond, n-ar trebui să ne încredem în aparenţe.

— Aproape toţi suntem aşa, spun eu.

— Morcoveaţă spune tot timpul lucruri foarte îndrăzneţe. Ne încearcă o stinghereală, nu din cauza

îndrăznelilor sale, ci pentru că ne informează prost cu privire la el însuşi. Nu prea ştim ce vârstă are.

— Pentru că este construit din momente. El nu-i o fiinţă care se compune: este o fiinţă care există. Aş fi putut să-l aranjez, să-l cioplesc: n-am vrut. Asta-i o muncă pe care o faci dumneata însuţi, sâcâit probabil, dar n-are importanţă, şi, prin această muncă, vrând-nevrând, sporeşti viaţa lui Morcoveaţă.

— Un lucru mă miră, spune el: faptul că dumneata descrii atât de puţin ţinutul nostru.

— Pentru că o descriere nu există ca descriere prin amănunte. Un ţinut se priveşte: nu se inventariază. Ceea ce aş vrea să redau este impresia mijlocită de această privire, dar pentru asta nu-i nevoie de mai mult de două-trei cuvinte. Le caut, şi le voi găsi. […]

A te stăpâni, nu înseamnă oare a ucide şi unele momente bune?

După ce iau o hotărâre definitivă, tot nehotărât rămân. […]

Nu-i destul să gândeşti: trebuie să gândeşti la ceva anume.

Vocea nearticulată şi palidă a celor care visează cu glas tare.

19 iulie. Pâcla se înalţă ici-colo ca nişte fumuri răzleţe. Oamenii subpământeni îşi aprind căminele. […]

Nucul este copacul cel mai taciturn. […]

Iulie. Victor Hugo, un geniu care nu bâjbâie niciodată.

Viaţa noastră pare o probă. […]

Chiar şi cele mai voioase bătăi de clopote au întotdeauna ceva grav, de moarte. […]

Iulie. Renan. Câteva din paginile lui cele mai sănătoase pun iar lucrurile la locul lor. […]

Omul se naşte cu viciile sale; virtuţile şi le dobândeşte.

Deseori am încercat să fiu trist o zi întreagă. N-am putut. Nici măcar atât!

Măgarul care încearcă să plângă, şi care nu poate

decât să ragă. […]

Iulie. Sensibil la toate, mi-am făcut obiceiul de-a spune: „Mi-e totuna”. […]

Nu dispreţuim cu îndârjire decât ceea ce iubim în taină.

Iulie. Stilul înseamnă obişnuinţa, a doua natură a gândirii.

Dacă omul ar avea puterea să întregească natura, şarpelui i-ar adăuga ghimpi. […]

august. Dacă s-ar clădi casa fericirii, cea mai mare încăpere ar fi sala de aşteptare. […]

Oh! bietul nostru ochi omenesc! De îndată ce priveşte, nu mai vedem nimic. […]

august. Francis Jammes prea se joacă. Arta este mai severă şi nu rezistă bine gustului rafinat. Simplitate nu înseamnă dulcegărie.

Preotul mi-a făcut o vizită. Mi-am spus: „Doar n-o să mă mănânce!” Slab, cocârjat, jalnic. Vorbeşte ca un ţăran. Simţi numaidecât duşmanul mărginit. Încuviinţează că putem avea calităţi fără să fim bisericoşi, că putem trăi între Dumnezeu şi diavol, dar numaidecât:

— Nenorocirea te îndreaptă spre Dumnezeu. Pentru cei păcătoşi rugăciunea e o dezlegare. Nimic nu ne împiedică să-i vizităm.

Vorbeşte de conştiinţa lui ca despre un scaun pe care s-a aşezat temeinic. Aş vrea să-i întind mâna, dar o simt ca de plumb. Mă vizitează pentru că un preot trebuie să stea de vorbă cu toată lumea, şi-o ridică în slăvi pe mama: a brodit-o bine!

O frunte îngustă, parcă bătută din ciocan pe nicovala credinţei. Susţine că ţăranii nu muncesc.

— Tot nu se aleg cu mai multă fericire, spun eu.

Sutana lui, lucioasă, seamănă un pic cu o piele de şarpe prea largă pe alocuri.

august. Oh! neghiobia femeilor distinse din provincie! Necurmata lor trăncăneală, sârguitoare şi pretenţioasă! Fiecare frază e un clişeu, şi totul e spus încet, din vârful buzelor, cu înfăţişarea resemnată a unei

femei care cunoaşte dedesubtul lucrurilor.

Deprimante şi asfixiante, ele sunt întruchiparea femeii superioare în ochii micilor preoţi de ţară, a învăţătoarelor, a negustorilor din sat.

Cutare dintre ele preferă slujba de seară celei de dimineaţă, nu se ştie de ce. […]

Nu-mi plac decât discuţiile pline de supranatural. […]

E timpul să mă întorc acasă; păianjenii au şi început să ridice micile lor corturi de noapte. […]

Lamartine. Geniul său femelă. […]

e Pisica pipăie universul cu laba.

Nu admit să se stea în calea proiectelor mele, mai ales când am certitudinea că nu mă voi apuca de ele niciodată.

Frunzele care îngălbenesc dau copacilor o înfăţişare coaptă. […]

23 septembrie. Grădinile care se sting, toamna. […]

Ar trebui ca cineva să scrie o piesă mare, mare cât *Cyrano*, spune Baie, cu tot ce am spus eu când eram mititică. […]

Culcuşul unui iepure chiar absent este plin de frică.

Dickens, da, da! Dar humorul lui n-are un sunet plăcut urechii mele.

septembrie. Vânătoare. Vântul îmi cânta la ureche din ţeava scurtă a puştii.

Oare ce surpriză ne ascunde lucerna verde, vălurită şi misterioasă ca un lac? Naiul miriştii din paie uscate şi goale fluieră la orice adiere. E minunat când în melodia lui se amestecă şi cântecul prepeliţei.

Satul surghiunit, înconjurat de păduri, fără orizont, în care poştaşul nu ajunge decât la ora trei după-amiază. Cutare castelan îşi trimite zilnic argatul la oraş.

Ai impresia că în aceste gospodării oamenii nu citesc niciodată ziarul şi nu află veşti decât la iarmaroace.

Fineţe şi iar fineţe. Tot ţinutul pare locuit doar de vite… Mă întreb: „De ce-o fi casa asta acolo şi nu altundeeva”?” Philippe îmi spune că se află foarte aproape de? un izvor care nu seacă niciodată. Iată explicaţia.

Se simte cam stingherit când, îmbrăcat 5.1 lui de domn, cărându-şi puşca şi tolba, trece – „ga un plug şi ţăranii care ară acolo îl cunosc.

Iată şi fâneaţa pe care moş Per rin a câştigat-o la cărţi de la moş Chat. Într-o duminicia, el însuşi şi-a pierdut calul şi căruţa, dar le-a câştigat înapoi duminica următoare. Pe vremuri, pe râul acesta se plutărea. Iată şi locul unde erau stivuiţi buştenii.

Fumurile frunzelor arse de cartofi.

Copaci bătrâni rut lumea. A trăi? Nimic mai bun decât viaţa. Un guzgam mititel fuge în gaura lui. În plină amiază, o vulpe scurn-ia lângă un gard viu.

Şi trebuie să te plimbi şi dimineaţa şi seara, pentru că seara e tr. Jt atât de frumoasă ca şi dimineaţa. […]

I fI octombrie. Întoarcerea la Paris. Soarele care asfinţeşte e trandafiriu ca interiorul unei scoici.

octombrie. E chiar atât de sigur că ne-am născut ca să trăim? […]

Cuvintele sunt) ca o boltă ¡peste gândirea subterană. […]

Există în mine un Musset căruia nu i-a lipsit decât absintul.

În seara asta, Parisul îmi face impresia unei uriaşe farse. O mulţime de femei drăguţe care fac clandestin trotuarul, când în provincie ar face cu siguranţă căsnicii bogate.

Toată vara, am trăit din rentele mele intelectuale. Oh! am gusturi modeste! Mintea mea se mulţumeşte doar cât s-o scoată la capăt.

Printre ţăranii mei mă simt la fel ca Chateaubriand printre sălbatici: inutil să plec atât de departe. […]

Sus, în slava cerului, o ciocârlie se aşază pe-o rază de soare.

Vânătoare. Mă pun în pielea iepurelui. […]

Din tot ce scriem, posteritatea nu va reţine decât o pagină, cel mult. Aş vrea să i-o aleg eu însumi. […]

octombrie. Nu-mi place muzica, dar îmi plac toate muzicile.

O oarecare vulgaritate subliniază talentul. […]

octombrie. Ce lucru îngrozitor, să pui fracul, să te aşezi p – apăr de fesă, să mănânci fără poftă, să vorbeşti ia.» – „uite, apoi să joci cărţi, sau să te uiţi cum joacă alţii.

Anumite femei spun că, după părerea lor, Guitry n-are pic de talent, tot aşa cum.ar spune: „Domnul acesta nu-mi propune să se culce cu mine”.

Aceste femei frumoase vorbesc, zâmbesc, mănâncă şi beau ca nişte îngeri, apoi, slăbindu-şi corsetul, se apucă să joace cărţi ca nişte vrăjitoare bătrâne.

Dumnealor mănâncă o pară cu furculiţa, şi pesemne că aşa fac totul. […]

În iad, voi încasa lovituri de cioc de la toate potârnichile pe care le-am ucis. […]

noiembrie. Ceea ce numim în teatru o situare nouă, este o situaţie imposibilă. […]

Vântul cumpătat dintr-o frumoasă zi de toamnă.

Pasărea de colivie înlesnind intrarea altei păsări în aceeaşi colivie. […]

Femeia: un suflet într-un corset.

Turistul. Într-un sfert de oră de conversaţie mă scârbeşte de jumătate din lume. […]

Morcoveaţă. Lectură pentru Antoine. Înainte de scena cu şura, aud: „E o minune”. Din momentul acela, citesc cu mai multă siguranţă, adică mai prost. De altminteri, niciodată n-am fost atât de puţin emoţionant. După scena cu podul de fin, nu mă mai simt atât de prins, şi publicul îmi scapă un pic. Antoine aprinde o ţigară. Aud nişte sonerii, paşii tunor oameni care umblă alături. Exagerez un pic. Merge mai bine când domnul Lépic se înduioşează. Şi gata.

— E o minune, repetă Antoine. Ceva niţel cam lungit pe undeva. (Nu-mi poate spune exact unde, acolo, fără îndoială, unde am simţit că exagerez.) Dar nu supără. Rareori am auzit ceva asemănător. Nu credeam că ai putea scoate asta din *Morcoveaţă*. O să ai o sută de spectacole

— Nu-ţi baţi joc de mine?

— Cum aş putea face una ca asta.

— Şi accepţi să-l joci pe Lépic?

— Ah! te cred!

Îmi dau seama că-mi pusesem pălăria. O scot cu gravitate. Asta trebuie să-i fi făcut plăcere lui Antoine.

Ce repede te oboseşte bucuria! Pentru nimic în lume n-aş vrea să fiu prea fericit. Bucuria îţi arde inima ca o bucată de gheaţă.

Teatru. Singura mea teorie este să nu fac niciodată mai mult decât un act.

decembrie. Nu trebuie să spunem tot adevărul, dar nu trebuie să spunem decât adevărul.

decembrie. Un autor dramatic care scrie o piesă nu trebuie să se ducă la teatru, căci i se pare că toate piesele văzute conţin câte ceva din piesa lui.

Teatru. Să evit efectele vulgare şi să nu pun un nume ridicol unui personaj ridicol. […]

decembrie. În viaţă trebuie să fii ca vânătorul care pune capcane într-o pădure. […]

Teatru. Spune-i întotdeauna prietenului tău: „Vei avea un succes monstru”. Nu-ţi va purta pică dacă te vei înşela, înşelându-se şi el odată cu tine.

decembrie. Încearcă să abordezi poetul cu câteva versuri de-ale sale pe buze.

Statuii mele să-i faceţi o găurică în cap, pentru ca să vină păsările să bea de acolo. […]

decembrie. Trebuie să avem curajul să preferăm omul inteligent omului îndatoritor.

Cel care nu ţine să moară te salută[141]. […]

Misogin, adică cel care se îndrăgosteşte de prima venită.

Dumneaei vine. O rog să treacă din nou la ora patru. Dumneaei revine. E înfrigurată. A mâncat şi-a băut un pahar de bordeaux ca să mai prindă curaj. Se instalează, coboară abajurul pentru ca faţa să-i rămână în umbră, şi-mi citeşte flecuşteţul pe care l-a scris, punând pretutindeni accente tonice, îi spun:

---

141 Aluzie la salutul gladiatorilor în arenă : Ave Caesar impera- tor morituri te salutant.

— Dar nu-i rău deloc! Evident, asta încă nu-ţi poate prezice un mare viitor de autor dramatic.

Şi-apoi, îmi vine să-i spun: „Ia ascultă, domniţă. Eşti foarte drăguţă, dar noi doi ce facem aici? De culcat, tot n-o să ne culcăm împreună. Eu îţi vorbesc despre talentul dumitale, în care nu cred, despre viitorul dumitale, de care puţin îmi pasă. Într-un cuvânt, îmi bat joc de dumneata, şi n-am nicio scuză, pentru că nici nu mă amuz măcar. Nu te încrede în bărbaţii care se amuză pe seama dumitale. Dacă soţul dumitale nu-i prea insuportabil, rămâi cu el. Altminteri, ia-ţi un amant care să te iubească, sau mai mulţi care să te îmbogăţească; dar ce-ai vrea dumneata să avem comun noi doi?”

Dumneaei stă acolo, cu bărbia sprijinită de colţul biroului şi-şi freacă dinţii cu vârful degetului.

— Ce-ai de gând să faci?

— Nu ştiu.

— Şi unde ai să ajungi aşa?

— Habar n-am.

Eu, în schimb, ştiu bine că spusele mele se vor întoarce împotriva mea şi că, după ce vei fi ieşit de aici, mă vei lăsa să mă bălăcăresc în plin ridicol.

O femeie drăguţă. De îndată ce gândeşte urât, ceva veşted apare în jurul ochilor ei.

Nimic nu urâţeşte mai mult o femeie drăguţă decât atunci când îşi arată limba. E ca şi cum, fără să fii prevenit, i-ai vedea pe neaşteptate sexul!

O las totuşi să-şi scoată şi să-şi pună singură mantoul.

Şi acest act s-ar putea încheia astfel: „Iar acum că ţi-am spus tot ce trebuia să-ţi spun…” Iar domnul i-ar scoate paltonul.

Aş vrea să fiu bătrân şi să mă pot uita la o femeie frumoasă fără să-şi închipuie că vreau să mă culc cu ea. […]

Jammes nu simte poezia din ceea ce ne displace în natură pentru că prea este ca un borcan cu miere. […]

Ironia nu usucă: arde numai buruienile.

— Sticla lămpii pune pe tavan un ochi de ciclop. […]

decembrie. Ne pregătim porţia de fericire numai pentru seara; şi trebuie s-o luăm de la capăt a doua zi, şi-n fiecare zi. […]

decembrie. *Morcoveaţă*. Lectură la Guitry. După scena cu slujnica, spune: „Frumos lucru”. Lascena sinuciderii: „Foarte reuşită”. Citesc până-la capăt, exagerând un pic. Când termin, îl văd cu ochii în lacrimi.

— Frumos lucru, spune el.

— Şi-acum, spun eu, criticile.

— Stai! Asta trebuie dată neapărat la Comedia Franceză. Numai eu pot să-l joc pe domnul Lépic. Bunătatea lui. (Eu, în sinea mea: „Domnul Lépic nu-i un om bun; e un om care are înduioşări emoţionante”.)

Guitry insistă. Răspund că nu pot.

— Criticile, spun.

— Publicul va simţi un nod în gât: nu trebuie depăşită o anumită emoţie. După ieşirea doamnei Lépic, aş încheia totul în cinci pagini. În momentul acela, lumea nu aşteaptă decât un lucru: ca tatăl şi fiul să se îmbrăţişeze. Nu mai trebuie decât ceva comic şi duios. De eliminat duritățile şi frazele generale: Morcoveaţă despre familie, prea dur; e o frază care îl depăşeşte. Domnul Lépic despre cei care acceptă totul din partea unei femei etc. Elimină. Gândeşte-te că dumneata croieşti în piele, iar ceilalţi în alpaca. Morcoveaţă nu trebuie să fie un martir. Antoine nu va reuşi să redea marea bunătate înduioşată a domnului Lépic. În fiecare frază a domnului Lépic trebuie să se simtă „bietul băieţaş”, o mângâiere prin părul roşcovan al lui Morcoveaţă, şi să-l ia părinteşte de ureche. Morcoveaţă şi slujnica trebuie puşi să facă ceva. *Morcoveaţă* nu trebuie să pară răzbunarea lui Jules Renard. […]

Anul 1900

f

[…] Intervenind pentru mine, Rostand i-a scris o scrisoare ministrului Leygues[142]. Doamna Rostand îi

142 Georges Leygues (1857—1933), ministru al Instrucţiunii publice, care ar fi trebuit să semneze decretul de acordare a Legiunii de onoare

citează fraze întregi din această scrisoare Marinettei, care mi le reproduce la rândul ei. Mi se umezesc ochii şi-mi creşte inima la auzul lor. Cuvintele astea mă decorează.

Ministrul trebuie să-l fi luat drept nebun.

Bietul Rostand e foarte nefericit. Crede că *Vulturaşul* e plicticos. Este un om care nu mai trăieşte. Nu adoarme înainte de ora şase dimineaţa; zilnic, medicul îi face câte o injecţie cu nu ştiu ce. […]

2 ianuarie. Mi-e teamă că nu iubesc lumea pentru simplul motiv că lumea nu-i la picioarele mele.

Să-ţi cumperi un loc de veci lângă groapa comună.

Lucrez în aluat gros. Nu-l subţiez deloc.

Ei spun îndrăzneţ” unde ar trebui spus pur şi simplu „obscen”.

Umoristul stă cu ochii larg deschişi. Nu înţelege nimic din viaţă şi se pasionează s-o privească. Restul e de carton. […]

Două surori care nu mai trag nicio nădejde să fie despărţite de un soţ. Douăzeci şi opt şi douăzeci şi şase de ani. Aceeaşi pălărie, aceeaşi fundă la gât. Povestesc în acelaşi timp aceleaşi lucruri. Fiecare aduce amănuntul ei. Una începe o frază, cealaltă o termină. Fermecător şi totodată trist. Fiind sărace, nu le este ruşine că nu se mărită. Amândouă dau lecţii, cea mare de muzică, cea mică de pictură.

Dacă aş fi bogat, m-aş însura cu amândouă. Sunt proaspete ca nişte cireşe uitate la cules, care se înfurtunează, se întunecă.

S-a vorbit la un moment dat că e ceva între una din ele şi un locotenent.

— Ei bine! şi el ce mai aşteaptă?

— O să fie avansat căpitan.

Dar simţi că ăsta nu-i un motiv, că-i vorba de-o poveste veche, terminată. […]

Ianuarie. Iarnă. Soarele acesta îngheţat de care nu te poţi bucura decât din spatele ferestrei.

— La Teatrul Antoine, La Jeunesse mă întreabă de

---

lui J. R.

departe: „S-a făcut?” Eu răspund: „Nu!” În pauză, îmi spune că nu ştie nimic. A făcut împreună cu Muhlefeld nota despre Paul Adam. Afară, Franc Nohain[143] îmi spune că nota din Le *Gaulois* a fost scrisă de la pauze: aproape ca şi cum ar fi scris-o chiar ministrul cu mâna lui.

— Ştiu de la Guitry, îmi spune Bernard, că ar fi vorba de Paul Adam, Montégut[144] şi Toudouze, dar mi se pare puţin probabil.

Mă întorc acasă, Marinette îmi spune că s-a făcut. Doamna Rostand a adus o cutiuţă cu panglici şi o cruce mică bătută în diamante. Stupoare. Nicio bucurie. Numaidecât, mă îndoiesc. Marinette mă linişteşte. În *le Temps*, în *les Débats*, nimic. *La Presse* spune că n-am fost decorat.

trimit pe Marinette la Rostand. Telegramă de la Frâne-Nohain: l-a văzut pe la pauze, care nu ştie nimic precis.

Poftim! Asta-i cea mai reuşită lovitură în această aventură idioată care mă scârbeşte în cele din urmă. Fratele meu s-a instalat într-un fotoliu şi face reflecţii stupide, ca omul care se pricepe în treburi de-astea. Ştia el bine.

Ianuarie. Noapte proastă. Dimineaţa, primesc felicitări de la Jean Rignault, fostul portar al internatului Rigal. A citit *Le Gaulois*. Picard îmi scrie că la pauze a telefonat la minister, că Leygues a plecat într-o călătorie şi că-i imposibil să afle dacă s-a făcut sau nu în ceea ce mă priveşte.

Ajung la toropeală, aproape la indiferenţă. Am impresia că scriu pe această hârtie păţaniile ridicole ale altcuiva.

Ianuarie. Când voi fi bogat, spune un copil care nu mănâncă pe săturate, o să-mi cumpăr un sandvici.

Ianuarie. Numai egoistul suferă cu adevărat şi tot

---

143 Pseudonimul lui Maurice Legrand (1876—1934), ziarist şi dramaturg.

144 Maurice Montégut (1855—1911), ziarist şi autor de romane populare.

timpul.

Ianuarie. Pe fereastră văd oameni care se opresc pe celălalt trotuar şi se uită la ceva. Mă aplec şi zăresc un cal alb: e trăsura lui Rostand. Simt cum îmi bate inima. Doamna Rostand intră, niţel gravă.

— Sărmanul meu prieten, îţi aduc o veste proastă, prefer să ţi-o spun pe loc. Îmi vine să plâng. Era ceva sigur şi, în ultimul moment, ai fost înlocuit cu Morand care-i prieten cu Loubet Rostand e furios.

Îi este cald. Eu nu simt nicio emoţie şi am, nu ştiu de ce, un colţ de ochi umed.

— Va veni la dumneata, spunea ea. O să-ţi explice. Vom afla amănunte.

Nu sunt cu adevărat emoţionat. Remarc doar că doamna Rostand are o rochie de mătase neagră, o pălărie primăvăratică, şi-i cam obosită. Găseşte că încasez bine lovitura. Am un aer interesant de lehuză palidă. […]

Ianuarie. Ora şase seara. Maurice[145]. Din partea domnişoarei Neyrat, Societatea pentru protecţia animalelor îmi trimite un căţel şpiţ. Copiii au şi început să se joace cu el. Tocmai l-am botezat Papillon, când un funcţionar de la căile ferate vine să ne anunţe că Maurice a avut un atac de cord şi nu mai poate fi dus acasă. Senzaţie de mahmureală. Nu mă gândesc la moarte. Îmi aduc aminte de atacurile tatii. O să-l duc eu acasă, am să-l scutur şi am să-i spun că un om bolnav trebuie să se culce.

Strada Châteaudon, nr. 42. Lumea în vestibul. Un domn scund, gros, decorat, îmi spune: „Bietul dumneavoastră frate a păţit-o rău de tot!” apoi, la ureche, să n-audă Marinette: „A murit”. Cuvântul nu-mi spune nimic.

— Bun! zic eu, unde este?

Aud: „Opriţi-o pe doamna, n-o lăsaţi să urce”. Rog, cu o nervozitate crescândă, să mi se arate unde este. Urcăm.

E acolo, întins pe-o canapea de un verde spălăcit, cu gura căscată, un genunchi îndoit, capul pe anuarul

145 Maurice Renard (1862—1900), fratele lui J. R.

Bottin[146], într-o atitudine de om obosit. Mi-aduce aminte de tata. Pe jos, pete de apă, o cârpă.

A murit, dar nu-mi vine a crede. Marinette strigă puţin, se sufocă, cheamă un medic. Eu îmi trec de câteva ori mâna peste frunte, cu conştiinţa că gestul e inutil, şi întreb cum s-a întâmplat. În repetate rânduri se plânsese de fierbinţeli, de înţepături la stomac. Când să se ridice de la birou, s-a răsucit pe scaun. A fost dus pe canapea. Câteva sufocări, nişte horcăituri stinse. Nicio vorbă. În două sau trei minute, se terminase totul. Chemat, medicul şef a încercat tot ce se poate. Nimic de făcut: anghină pectorală.

Pot să mă aşez să plâng un pic. Marinette mă îmbrăţişează şi citesc în ochii ei spaima că, peste doi ani, va veni şi rândul meu.

Încă nu simt decât un fel de mânie împotriva morţii căreia îi place să ne joace asemenea feste imbecile.

Încerc să citesc, de la distanţă, reclama tipărită cu negru pe cotorul anuarului Bottin.

Scriu depeşe pe petice de hârtie, şi, în faţa lumii adunate, cred că scriu prost ca să las impresia că tremur; căci tot nu-mi vine a crede.

Rămânem pe loc. I-au scos tot ce avea prin buzunare. Sunt condus spre biroul lui, pe care nu-l văd. Încălzirea e cu aburi şi sunt vreo 20°. Chiar în spatele lui era coloana. Deseori spusese: „Ăştia o să mă omoare cu sistemul lor de încălzire!”

Soseşte ambulanţa. Doi oameni îl cară jos pe un fotoliu, cu capul acoperit de un prosop. îl văd cum se bălăbăneşte. Ce mare şi ce moale! La capul de jos al scării, îl culcă pe-o targă şi-l duc apoi în ambulanţă. Care lasă în urma ei o dâră de gravitate. Trece moartea, şi este ruda noastră, a tuturor.

Pe strada Rocher, l-am culcat în patul lui. Îi pun o batistă pe cap.

Copiii îi strigă Marinettei: „Noi te iubim foarte mult fi

146 După numele lui Sébastien Bottin (1764—1853), anuar pentru comerţ, industrie şi administraţie.

i şi promit că vor fi foarte cuminţi. Mai este şi căţelul cu care se joacă, gravi.

Mă duc la comisariatul de poliţie să semnez nişte hârtii. Pe stradă, toată această viaţă de seară. Nu-mi vine a crede.

Puţin câte puţin, Maurice Renard îi va face loc fratelui mare, Félix[147]. Atunci voi crede.

Marinette şi cu mine îl veghem până la ora patru dimineaţa. Din când în când, ridic batista. Mă uit la gura lui niţel întredeschisă. Acuşi o să respire. Nu respiră.

Nasul, care era mic şi gros, capătă un desen mai precis. Urechile se întăresc ca nişte scoici. Dacă s-ar ridica? Nu se ridică.

Acum e de piatră. Faţa îngălbeneşte şi trăsăturile înţepenesc. îl sărut pentru ultima oară. Buzele se lipesc de-o frunte dură şi rece.

Viaţa lui a trecut în mobile; şi cea mai neînsemnată trosnitură a lor ne cutremură.

Ianuarie. Marţi. Oboseală mare. Curenţi nervoşi străbat pieptul. Mă pipăi, niţel uimit că trăiesc.

Vizite. Vin colegi să-i aducă ultimul omagiu. Fiecare se căzneşte să evoce câte un amănunt mai deosebit din amintirile sale despre Maurice.

Când treci prin anumite locuri, un miros acru îţi pişcă nările. Moartea lucrează.

Ai spune că faţa lui se umple de noapte.

— Femeie umilă, o locatară, care trece prin faţa uşii cu cutia de lapte, se opreşte, pune cutia jos, spune: „Iertaţi-mă! nu ştiam”. Îngenunchează, face o scurtă rugăciune, se închină şi pleacă.

Punerea în sicriu. Plumbuitorul soseşte cu un reşou. apoi, câţiva oameni cu un sac de tărâţe, apoi, cele trei sicrie: unul, uşor de brad, unul de zinc, unul de stejar, îl înfăşoară pe Maurice într-un cearşaf. îl culcă. Trebuie să i se descrucişeze braţele. Nu trosneşte nimic.

De câte ori am auzit spunându-se: „Era un funcţionar model pe care nu-l vom înlocui niciodată!”

147 Fratele lui Morcoveaţă.

Oh! Viaţa năucitoare a unui funcţionar model!

Ianuarie. Miercuri. Călătorie la Chitry. Lumea e surprinsă că mama şi sora mea îngăduie o înmormântare civilă. Spune: „Din cauza lui Jules”. Ţineam atât de puţin la această înmormântare civilă! Philippe şi Pierre Bertin îmi sar în ajutor: Maurice le spunea întotdeauna că vrea să fie îngropat ca şi tatăl său.

Ragotte îmi povesteşte că se afla la Pazy. O femeie care venea din Corbigny i-a spus: „Ai aflat vestea?

— Nu.

— Domnul Jules a murit. O să-l aducă mâine”. Se întoarce în mare grabă. Nu putea merge pe cât ar fi vrut. Îşi spunea: „Oh! o doamnă atât de cumsecade care nu mai ştia cum să-l mai răsfeţe!... Măcar dacă ar fi fost Maurice! ...” Când Philippe o lămureşte, răsuflă uşurată. M-a purtat, mort, în inima ei, trei kilometri. Simt nu ştiu ce fel de mulţumire prostească de om interesant.

Noapte geroasă, în care tichia trasă până la ochi nu izbuteşte să-mi încălzească capul.

În noaptea când l-am privegheat, i-am cerut în repetate rânduri iertare, aproape cu glas tare, că am fost aspru cu el. Dar nici el nu era, exceptând fondul, prea fratern.

Moartea tatii a fost o lecţie. Dacă Maurice ar fi fost bolnav, poate – oh! nu ştiu – că aş fi fost bun cu el în ultimele sale zile.

Ianuarie. Joi. O înmormântare de poet. Mi se spune că i s-a oferit o „coroană de toată frumuseţea” din partea colegilor săi. Furgonul este acoperit, sicriul pus într-un brec amărât tras de un cal care pare să fi fost mânjit, în aceeaşi dimineaţă, cu un negru murdar.

Păşesc în urma fratelui meu. Sosesc Pierre Bertin, Borneau, Robin etc. Coroanele se leagănă. Din când în când, calul trage prea repede, apoi încetineşte brusc.

E frig. Mergem cu capul acoperit. Când apare câte un grup venit în întâmpinarea noastră, salut. La intrarea în sat, primartfl, încins cu eşarfa, mă aşteaptă şi-mi cere autorizaţia de înhumare. O ia înaintea brecului şi ne

conduce la cimitir.

Cât trecem prin sat, rămân cu capul descoperit. Femei în prag. Câteva case închise, în care se ascund unii cărora le este frică. Privesc în dreapta şi-n stânga câmpurile pe care le-a bătut fratele meu şi el. Totul e liniştit, impresionant. E soare. E bine.

Intrând în cimitir, brecul se loveşte de grilaj. Trupul e coborât în groapa adâncă. Un vierme gras pe margine: ai spune că se bucură, că se împăunează. Femeile încep să arunce pământ, unele cât apucă între degete, altele pumni întregi. O piatră sună pe capacul sicriului.

Mă depărtez ca să plâng.

Sora mea se duce la preot. Îi spun Marinettei s-o urmeze. Până în ultima clipă, preotul a tot sperat: a amânat slujba până la ora unsprezece. Ca preot, consideră că este o mare pierdere pentru parohia lui; ca prieten, participă. Ezită să accepte o hârtie de-o sută de franci. I se dau asigurări că nu va fi obligat să spună că e din partea familiei Renard. O ia.

— *Februarie*.

— Sunteţi în doliu?

— Da. S-a prăpădit fratele meu.

— Ah!

Un pic de tristeţe în acel „Ah!”, un nour uşor pe faţă, şi vorbim despre altele.

— *Februarie*. Maurice. O nouă copie a tatii, nereuşită, şi care n-a durat. A şi început să se risipească în spaţiu. Trebuie să-i fixez imaginea fugară. […]

februarie. Claudel prânzeşte. Vorbeşte despre răul pe care ni l-a făcut în străinătate afacerea Dreyfus. Acest om inteligent, acest poet, aduce a popă turbat şi arţăgos.

— Dar toleranţa? îi spun eu.

— Pentru asta există anumite case, răspunde el.

Oamenii aceştia încearcă nu ştiu ce bucurie nesănătoasă în a se îndobitoci, şi-i detestă pe ceilalţi pentru această îndobitocire. Ei nu cunosc surâsul bunătăţii.

Sora lui păstrează în camera ei un portret al lui

Rochefort, iar pe masă, *La libre Parole*[148]. I-ar plăcea să-şi urmeze fratele în consulatele lui.

Şi acest poet declară că nu înţelege şi nu admiră decât inginerii. Ei produc realitate. Banalităţi.

Are barba rară şi privirea piezişă. Stomacul sufletului său e bolnav. Insistă asupra scârbei sale de evrei, pe care nu poate să-i vadă în ochi şi nici să-i sufere.

februarie. Când sunt lângă o femeie simt numaidecât acea plăcere melancolică pe care o simţi când priveşti de pe pod cum curge apa.

— Antoine înţelege realitatea, nu poezia, care este şi ea adevărată.

19 februarie. *Morcoveaţă*. Repetiţie. Antoine e şi el de faţă şi conduce repetiţia, întâi pe scenă, apoi în foaier, cu o inteligenţă care îmi impune atâta modestie, încât nu mă încumet să-l contrazic nici măcar o singură dată.

— Dumneata eşti indispensabil, îi spun eu.

— Voi deveni, spune el, dar, câteodată, mă plictiseşte. Sunt nevoit să fac două meserii.

Joacă – şi-i de o autenticitate admirabilă – rolul lui Morcoveaţă, fără să spună vreuna dintre frazele mele, dar femeilor „sale” le spune:

— Să nu vă atingeţi de text. Dacă aşa a scris autorul, ştie el de ce.

Îmi spune; ca şi cum s-ar scuza:

— Nu da nicio atenţie. Ce le zic eu sunt chestii de cabotin.

La terminarea repetiţiei, îi mulţumesc cu o bucurie copilărească. Guitry este întruchiparea dicţiunii. Antoine, întruchiparea acţiunii, vreau să zic: focul, viaţa, înţelesul gol-goluţ al frazelor. […]

1 martie. *Morcoveaţă*. Repetiţie. Iată-mă liniştit. Prea, căci acoperişul casei Lépic e de ţiglă[149].

Se repetă o primă dată, fără oprire, într-un decor incomplet, care, de altfel, nu entuziasmează pe nimeni.

148 Cotidian antisemit (1892—1922).

149 Joc de cuvinte intraductibil, tuile insemnînd, ţiglă, olan, dar fiind folosit şi cu sensul de ghinion.

Câteva persoane în sală, femei, actori. Prima parte mi se pare aspră şi uscată. Antoine nu-şi ştie bine rolul, apoi, dintr-odată, simt că şi-a dat drumul şi nu se mai opreşte. Lacrimile care curg pe obrajii lui Morcoveaţă îi năclăiesc rujul. Are un cap cumplit, de asasin al propriei sale mame. Şi simţi că Antoine se stăpâneşte, că va fi mult mai bun la repetiţia generală. Maupin[150] plânge pentru că doamna Lépic i se pare dură, şi adaugă:

— Nu-i nimic. Asta-i doar cabotinaj.

Repetăm „ca să pigălim”, spune Antoine, care n-ar fi în stare să spună exact nici trei replici din rolul lui, şi acest artist autentic dă rareori indicaţii.

Marinette nu se mai teme de nimic. Mă cam sperie. Totuşi, răsuflu uşurat. Am extras din Morcoveaţă esenţa pe care o voiam. Că e pentru zece persoane sau zece mii, puţin îmi pasă. Treaba lor!

Repetiţie la miezul nopţii, cioprâţită, sacadat, dar, după cea de dimineaţă, nu mai sunt îngrijorat. Marinette, în loja doamnei Maupin care îi povesteşte tot soiul de poveşti de-ale ei, îmi spune: „Tare-s nostime, fâşneţele astea!”

Desprès îşi moaie degetul într-un borcan de vaselină şi înghite o gură zdravănă. Se pare că-i bună pentru voce, dar pentru nemâncătorii de vaselină e foarte greţoasă.

fâşneaţa care joacă pe „trecătoarea” şi-mi spune că numele ei nu va figura nici măcar pe afiş, s-a machiat de parcă toată piesa ar depinde de eclerajul feţei sale. N-a făcut până acum decât să deschidă şi să închidă uşi, dar vorbeşte despre rolurile pe care le-a creat.

În câteva rânduri, ascultând-o pe Deprès, Antoine spune: „Asta, da, actriţă! Cu o asemenea femeie e interesant să lucrezi”. Deprès roşeşte.

Supăm la barul teatrului. Nişte agenţi bat la uşă. Antoine le răspunde: „Sunt la mine acasă”.

2 martie. Repetiţie generală. Mă duc la teatru pe jos.

---

150 Renée Maupin, actriţă. A jucat în Morcoveaţă rolul servitoarei Anette.

Cancanurile de culise despre piesa lui Hermant[151] nu sunt bune. Piesa nu prinde la public. Antoine e nervos. Îi fac o recomandare pe care abia o aude. Rămân în loja lui.

Umblu. Privesc neatent. Ating tot soiul de obiecte. În sfârşit, aud cortina căzând, şi zgomote. Apoi apar figuri stranii, Antoine, care o sărută pe Despre sşi spune stăpânindu-se: „Mare succes!” Despre’s, fără perucă şi strălucind de bucurie, care-mi spune: „Pe dumneata trebuie să te întrebăm dacă eşti mulţumit!”

Ah! frumoasele feţe care sosesc, luminate de zâmbete, îndulcite de lacrimi. Guitry: „Mai bine decât speram de la dumneata”. Brandes a: „Oh! cât de mulţumită sunt! Dumneata eşti un mare artist!” Marinette nemaiputând de bucurie, Descaves[152], Courteline[153], cam sec, Porto-Riche[154] care dă din cap, Căpuş care-mi spune: „Mare clasă”, şi-mi provoacă remuşcări pentru că am fost aspru cu piesa lui.

— Eu, îi spune Antoine Marinettei, n-am făcut nimic. El a făcut totul. Mi-a adus o grămadă de însemnări.

martie. Sâmbăta, foarte bine. Duminică, public vulgar care râde prea mult. Luni, Dumeny îmi spune:

— În seara asta, publicul e rece, dar *Morcoveaţă* demarează chiar de la primele replici.

După părerea mea, este cel mai bun spectacol. Publicul s-a lăsat dus ca de val.

Le Bargy şi soţia lui vin în loja lui Antoine. „O capodoperă”, spune el; dar lui Antoine i se pare că jocul a fost prost şi vrea o repetiţie pentru a doua zi. Într-adevăr, acest Antoine e cineva! Dă viaţă textului cam mort din scena dintre Morcoveaţă şi slujnică. Şi către Despre’s:

— Da! Ai fost bine, dar joci prost. Le Bargy îmi spunea ieri că niciodată n-a pomenit comedie jucată astfel,

---

151 Abel Hermant (1862—1950), romancier şi dramaturg. Piesa lui L’Empreinte (Amprenta) preceda spectacolul Morcoveaţă.

152 Lucien Descaves (1861—1949), scriitor.

153 George Courteline, pseudonimul lui Georges Moineaux <1858—1929), scriitor umorist.

154 Georges Porto-Riche (1849—1930), poet şi dramaturg.

iar eu spun că niciodată n-am văzut piesă atât de prost jucată. Noroc că-i solidă; altminteri ar fi căzut.

Adaugă că el însuşi a jucat ca un porc.

martie. La *La Revue blanche*, Mirabeau mă trage într-un colţ şi mă întreabă dacă vreau să candidez la Academia Goncourt. Dacă da, e ca şi făcut. Hennique[155] îmi spune el, a şi sărit pe ideea asta.

Răspund… că voi răspunde, şi că nu vreau să merg contra lui Descaves. Voi reflecta.

Întors acasă, caut o anumită hârtiuţa de acum vreo zece ani, în care n-am fost prea blând cu Goncourt. Iată un caz de conştiinţă în plus, aşa cum îmi plac mie, şi care mă va preocupa. […]

Locuiesc într-o armură, şi necazurile doar sună pe mine. […]

martie. Am încredere în steaua mea palidă.

— *Aprilie*. Unii oameni de calitate ezită să aibă caracter, pentru că se tem să nu treacă drept proşti.

Milostenia greşit înţeleasă este cea care oferă mai degrabă un pahar de vin decât o îmbucătură de pâine. […

aprilie. Femei care ne tulbură puţin, care lasă, trecând, o aburează uşoară pe luciul inimii noastre. […]

2 *mai*. Mama. Marinette mă convinge să mă duc s-o văd. Îmi bate un pic inima, de stinghereală. O găsesc pe coridor. Cum mă vede, plânge. Servitoarea nu ştie unde să se ascundă. Mama mă sărută apăsat. Îi răspund cu o sărutare.

Ne duce în odaia tatii şi iar mă sărută, spunând:

— Ce bucuroasă sunt că ai venit! mai vino şi tu din când în când. Doamne! Tare sunt nefericită!

Nu-i răspund nimic şi mă duc în grădină. Ea spune:

— Du-te să vezi biata noastră grădină! Găinile astea nu rabdă o sămânţă.

Abia apuc să plec şi ea cade, la genunchii Marinettei şi-i mulţumeşte că m-a adus. Îi spune:

— Doar pe el îl mai am. Maurice nici nu se uita la

155 Léon Hennique (1851—1935), preşedintele Academiei Goncourt după moartea lui Huysmans.

mine, dar trecea des pe aici.

Vrea să-mi dea un tacâm de argint. Marinette îi oferă o pendulă. Îi spunea lui Baie într-o zi: „La Saint-Étienne, am văzut un briceag drăguţ pentru tine, şi era cât pe ce să ţi-l aduc”.

N-o mai văzusem de mai bine de un an. O găsesc, nu foarte bătrână, ci grasă şi fleşcăită. Acelaşi chip, cu un fond fizionomie îngrijorător, cel trădat de-o fotografie în care îl ţine pe genunchi pe Maurice.

Nimeni nu plânge şi nu râde cu atâta uşurinţă ca ea.

Îi spun la revedere fără să întorc capul.

Jur că la vârsta mea nimeni nu mă impresionează atât de mult ca ea.

— Alegeri. Domnul Thibaudat[156] se aşază lângă mine pe bancă şi-mi spune că sunt noutăţi. Domnul de Talon[157], despre care credeam că se are bine, dar care se are rău cu Dervaux[158], e îngrijorat de manevrele acestuia, a făcut trei liste, şi m-a pus pe toate trei. Şi iată-mă plictisit, ca întotdeauna, de nuanţe. I-aş putea spune domnului de Talon că nu îngădui ca numele meu să fie folosit în acest fel fără să fiu prevenit, sau pur şi simplu să accept. Totuşi, nu-i chiar atât de simplu.

Am sau nu chef să fiu consilier municipal? Da. Dar aş vrea să fiu sigur că voi fi ales din primul tur de scrutin. Şi-atunci, dau din colţ în colţ, mint. Mă fac că mă supăr pe domnul de Talon. Mă fac că rămân pentru că, dacă m-aş retrage, aş putea compromite alegerea „adevăraţilor republicani”, asigurând-o astfel pe cea a lui Dervaux. Mă fac că sunt desprins de cele politice. Pretind că trebuie să mă consult, să-l consult pe Philippe.

— Vor vota mulţi pentru dumneavoastră, îmi spune el. Dar o să fie destui?

Găsim douăzeci şi opt sau treizeci, dar există o duzină de îndoielnici, şi-i nevoie de cel puţin douăzeci şi cinci. Îi spun lui Thibaudat:

---

156 Domnul Thibaudat, locuitor din Chaumot.

1573 Guillemain de Talon, primar la Chaumot.

158 Dervaux, locuitor din Chaumot.

— M-am gândit mult. În primul rând, nu înţeleg cum de m-a pus domnul de Talon pe listă fără să mă prevină. Dacă lista va trece, oamenii din Chaumot vor spune: „Va să zică d-aia ne dădea domnul Jules acadele?” Dacă nu va trece, mă voi simţi prost când o fi să le mai dau. Şi, ceea ce mă plictiseşte, e că domnul de Talon nu-i republican.

— Faceţi altă listă!

— Nu. N-aş vrea să par că merg împotriva lui. Nu-i republican, e adevărat, dar meseria şi-o cunoaşte. De altfel, consilier aş accepta să fiu, dar primar, ba.

— Intraţi oricum în consiliu, spune el. E un început, îl veţi putea transforma într-un consiliu republican.

— Da, dar eu stau aproape tot anul la Paris! Dacă-i vorba să mă ocup de interesele comunei, vreau s-o fac serios.

— Sunteţi aici în mai, pentru sesiunea cea mai importantă: e destul. De altfel, nu trebuie decât să semnaţi.

— În sfârşit, voi vedea, spun eu.

Ah! ce repede ajungi să te crezi politician hârsit. Aş merita un eşec. […]

mai. Alegerea din 6 mai, duminică. Ales cu 31 voturi din 50 de votanţi.

Toată dimineaţa, supraveghez, de pe bancă. Philippe supraveghează sosirea lui moş Gamier, fostul cioban, care primeşte din partea comunei cinci livre de pâine, iar restul şi-l caută singur. Philippe îi dă buletinul bun şi-l împinge în sala de vot. îl văd intrând. Se apropie, cu braţul întins, cu buletinul în mină, parcă dibuind – pentru că nu vede bine, depune buletinul şi se aşază cu capul pe bâta, gârbovit, bolnav, cu faţa părăginită ca un zid vechi. Rosteşte cuvinte care nu se aud, şi pleacă, spunând: „Bună seara la toată lumea!” Va veni a doua zi la poarta mea, şi-i voi da cincizeci de centime, neîncumetându-mă să fac mai mult de frică să nu se îmbete, dar Philippe îmi spune că, în asemenea cazuri, nu bea decât cafea.

După dejun, mă hotărăsc să mă duc la primărie, care, până acum, mă cam înfricoşa. Oamenii se ridică. împart

câteva strângeri de mână, dar simt eu, nu cum ar trebui.

Domnul de Talon, neliniştit, depune buletinele în urnă şi, de fiecare dată, bate cu palma în cutie, ca şi cum ar spune: „Şi cu asta s-a zis”.

Se apropie ora închiderii scrutinului. Cei care numără se instalează. Cutia este golită.

S-a terminat. Toţi foştii consilieri sunt realeşi, plus eu. Le spun tuturor:

— Domnilor, vă invit la un pahar de bere pe toţi, cei care au votat contra mea şi pentru mine.

Vin aproape toţi. Nu-i număr, dar pe jos se îngrămădesc treizeci şi şapte de sticle, ca nişte ghiulele trase. Dacă s-ar vota acum, aş avea zece voturi în plus.

Un bătrân s-a şi găsit să-mi ceară ceva. Îl trag într-un ungher. Începe o poveste întreagă. îl amân pentru mai târziu, după formarea consiliului.

Mă culc, mulţumit, enervat, năclăit, cu capul plin de focul de artificii al buletinelor.

mai. Comuna Chaumot este atât de importantă, încât ziarele departamentale nici nu pomenesc măcar de alegerile ei municipale. Cele din Paris, *La Presse*, *Le Matin*, *L'Evénement*, anunţă alegerea mea, dar, la Corbigny, la 4 kilometri, lumea nu bănuieşte că am fost ales. E adevărat că am avut prevederea să anunţ eu însumi Parisul. […]

Daţi-mi viaţa: cu „partea literară” mă ocup eu.

Umblu ca o cârtiţă. Mai scormonesc un pic din pământ. Un luminiş. Apoi, intru iar în noaptea mea.

Ridichea neagră: cârtiţa de catifea neagră.

16 mai. Cei mai buni dintre noi nu fac altceva decât a-şi vadă defectele. […]

De priponul vacii se prind câteva fire din coada viţelului care i-a fost luat. Găsesc că-i bine aşa. Mirosul o amăgeşte, aşa cum hainele unui mort amăgesc durerea celor rămaşi.

O iapă aflată pe un islaz se duce totdeauna să fetelângă apă, dacă este vreuna, râu sau baltă. Trebuie supravegheată, altminteri găseşti mânzul înecat. Se naşte

înfăşurat într-o piele ca un sac; dacă nu-l scoţi de acolo, moare. În grajd, maică-sa nu-l poate ajuta din pricina căpăstrului.

*

Pentru măcelar, viţelul care a mâncat iarbă n-are acelaşi preţ ca acela care n-a băut decât lapte.

O flacără – o fi ultima? – în cămin; un trandafir – e primul –, într-un pahar cu apă.

Sufletul nostru nemuritor, de ce? Şi de ce nu sufletul animalelor? Când două flăcări s-au stins, care-i deosebirea dintre flacăra unei candele umile şi cea a unei lămpi frumoase cu bec complicat, cocoţată pe-o tijă, şi-al cărei abajur se înfoaie ca o fustă?

2 iunie. Poate că mania mea de-a fi bun ucide în mine un rar talent de polemist. Când citesc un articol de Rochefort[159] sau de Drumont îmi spun uneori: „Oh! sărăcuţii de ei! Asta-i tot ce pot?”

Preotul din Chitry este, de fapt, foarte umilit că nu i-am întors niciodată vizita pe care el a şovăit trei luni până să mi-o facă. Nu o spune: spune altele. De fiecare dată când se întâlneşte cu vicarul din Corbigny, la Louis Paillard acasă, vorbesc despre mine.

— Vedeţi! spune preotul din Chitry. Un ambiţios, Renard al vostru! A venit la Chaumot să-şi aranjeze alegerea. Vrea titluri. Neputând intra în Academie, pune la cale să fie ales consilier municipal. Îşi face iluzii despre oamenii de aici. Am stat eu de vorbă cu el. îl ştiu eu: e un visător, (cu un zâmbet): un poet. Dar şi un orgolios. I s-a propus să fie adjunctul domnului de Talon: e prea mândru, şi atunci a aranjat numirea lui Philippe. Da! Da! Ni l-a dat pe servitorul lui ca adjunct. A scris *Morcoveaţă* ca să se răzbune pe maică-sa, care-i atât de bună!

Un exemplar din *Morcoveaţă* circulă la Chitry, adnotat cam în aceşti termeni: „Exemplar găsit întâmplător la un librar. Este o carte în care o vorbeşte de rău pe maică-sa ca să se răzbune pe ea”.

Îl ascult pe Louis Paillard. Nu-mi povesteşte toate

159 Henri Rochefort (1830—1913), pamfletar.

astea de dragul de-a bârfi. Trecem printr-o holdă de grâu în care cânta un pitpalac, pe o potecă atât de îngustă, încât el merge politicos în urma mea.

— Poate că toate astea m-ar întrista, spun eu, dacă n-aş fi citit azi-dimineaţă ultimele pagini dintr-o carte de Maurice Maeterlinck: *Înţelepciunea şi destinul*[160]. Frumoasă carte!

Şi ce minunată e natura! Şi toate aceste ierburi par să crească mai sus decât clopotniţa bisericii.

Oh! legenda bunului preot de ţară! Oh! umbrela abatelui Constantin! Ăştia spun orice; totu-i să adauge: „Vorbesc în numele conştiinţei mele”.

Dar de luat, iau totul: cinci sute de franci de-o căsătorie, o sută de franci la moartea fratelui meu care a fost înmormântat civil. Dar cea mai bună dintre noi toţi, o femeie într-adevăr de ispravă, e biata bătrâna care ţi-a spus într-o dimineaţă: „Mă duc la înmormântarea lui domnu’ Maurice”. Dumneata i-ai spus: „Îţi interzic să te duci acolo: e înmormântarea unui păgân”. Şi ea ţi-a răspuns: „Să-mi fie cu iertare! Am să merg. Datorită lui taică-său, mă hrăneşte comuna, iar el însuşi a fost un tânăr de treabă, iubit şi preţuit de toată lumea”. Iar dumneata ai dat-o afară. Pentru ea, asta înseamnă mizeria, dar pentru dumneata ruşinea.

Nu face pe sfântul laic. Fii modest. Dacă te crezi superior, cere iertare idealului tău. Fă bine dacă poţi, dar spune întotdeauna: „Iartă-mă, chiar dacă fac bine: niciodată nu ştiu ce fac”. […]

Visător, da. Gânditor, puţin îmi pasă.

Ne gândim la moarte câtă vreme sperăm că există o scăpare.

Lamartine visează cinci minute şi scrie o oră. Arta înseamnă contrariul. […]

Imaginaţia mea este memoria.

Pătrund în inima femeilor pe poteca cea mai înflorită şi cea mai lungă.

Bucuriile mele, fără să-mi facă vreun bine, fac rău

160 La Sagesse et la Destinée, eseu, 1898.

altora.

Aş vrea doar să am atâta talent cât să mă apere de invidie. […]

Oh! emoţia nu mă angajează la nimic. În ceea ce priveşte sensibilitatea mea, nu mai sunt chiar atât de sigur. […]

Eu n-am decât nostalgia junglei. Kipling s-a dus acolo. […]

Ţin la vârsta mea de treizeci şi cinci de ani: doar pe asta o am.

Fericit măcar omul care poate spune: „Pe vremuri am fost un om fericit!”

Natura nu ştie să cânte decât din flaşnetă.

Îşi poartă mâinile grele ca pe nişte unelte vechi. […]

Nu trebuie să ne sculăm prea de dimineaţă: natura încă nu-i gata. […]

Bunătatea noastră este răutatea noastră care doarme.

Găina şi cocoşul. Imediat după aceea, încep să ciugulească şi, din când în când, se privesc pe furiş. […]

Pasărea nu simte nimic când îi tai penele din aripi, dar nu mai poate zbura.

Iunie. Întoarcere la Paris.

— Ah! pe obraz buzele unei mame pe care n-o iubeşti! […]

Expoziţie.1 Dans din buric. La început e obscen, apoi devine ceva foarte reuşit. O fată frumoasă, gravă, unduindu-şi sânii şi burta sub un văl uşor şi trandafiriu, pare zeiţa dulceţurilor. Vălul se scobeşte în dreptul buricului. Simţi că-i vorba de-o artă şi că în ochii tuturor acestor bărbaţi, ghemuiţi şi fascinaţi, există dansatoarele mediocre, şi cele divine.

Zvâcnetele pântecului înainte sunt doar lubrice, dar unduirile feselor, ale şoldurilor, ale sânilor, ale umerilor, şi acel mic du-te-vino al capului sunt ceva foarte reuşit.

Una dintre ele, necurmându-şi dansul, se aşază pe-o sticlă pe care o acoperă cu fustele, se ridică cu sticlă cu tot; unde-o fi ţinând-o? în fund, e limpede, dansează mai

departe, se lasă iar pe vine şi depune sticla. Apoi, culcată pe-o masă, pune vreo patru, cinci pahare pe pântece şi, printr-o simplă unduire, le face să se ciocnească ritmic între ele.

Bărbaţii, groaznici. Nişte ovrei în maniera lui Drumont. Dar încet-încet te obişnuieşti cu tenul mat al femeilor, cu părul lor aspru şi negru, cu gravitatea lor. Uneori le vezi surâzând, dar de ce oare tocmai în clipa aceea, mai degrabă decât în cealaltă?

Restul nu-i nimic. Centrul viselor acestui popor e buricul unei femei.

16 iunie. Nu pot privi frunza unui copac fără să fiu zdrobit de univers. […]

Am boala prozei, aşa cum am avut-o pe cea a versului. În ce o să mai scriu, după aceea? […]

Iunie. Oh! bietele fapte mărunte ale vieţii mele umile!

Ce este această stea? îi citim numele într-o carte, şi ne închipuim că o cunoaştem. […]

Sunt momente când viaţa abuzează; arta trebuie să se păzească de orice exagerare. […]

Pletele bine pieptănate ale unui foc frumos. […]

Meseria scriitorului este să înveţe să scrie.

Am o lucrare urgentă, pentru posteritate.

Nu-i niciun rău să fii supusul unui rege când ai o părere frumoasă despre rege. […]

Poezii: frumos titlu pentru o carte în proză.

Nu-l voi fi citit niciodată pe Pascal în întregime, nici pe La Bruyère, până să mor, şi, când vorbesc despre ei mi-e gura plină de Pascal şi de La Bruyère.

Urc, mă înalţ, dar simt fiecare treaptă. […]

Armăsar. E singurul, aici, care poartă uniformă, o uniformă de cal de general.

În dimineaţa asta, sunt fericit: toate balonaşele mele mă trag în sus.

Religia n-ar trebui să fie, pentru săraci, decât veselie.

Nouri palizi, aproape albi, care se desprind din beznă şi par fumul loviturilor de trăsnet.

Orizontul se subţiază. Verdele livezilor, un verde de

fiere de care te dor ochii şi inima. Calm la asfinţit, şi chiar zdrenţe de albastru.

Vezi nouri care se duc la chemarea furtunii, atraşi spre centru.

Acolo se poartă bătălia.

O regiune relativ calmă, unde se formează trupe proaspete de nouri.

Niciun strop de ploaie pe capul meu; la o oarecare depărtare, copaci înecaţi în ploaie.

Începe încăierarea. O lovitură de tun e semnalul. Bubuit de grindină.

Fonduri roşcate, mâini albastre, dezlănţuiri galbene, şi această continuă clipire de ochi.

luptă între nouri. Unii revin, parcă răniţi, goliţi.

Câţiva mai mititei o iau la goană, apoi se întorc. O

oştire numeroasă şi deasă, de ploaie, vine fuga dintr-acolo.

Şi totul devine atât de impresionant, încât carnetul se închide peste creion.

Seara, nourii se întorc din bătălie, schilozi, însângeraţi, unii în fugă, alţii târându-se anevoie.

Acolo, la orizont, soarele se rostogolea, ca o roată pierdută de car, într-o apă însângerată.

Râul se revarsă, şi boii, îngrijoraţi, străbat marea.

Aş vrea să fiu omul unui singur vis. […]

E hazliu, cum, de îndată ce o femeie de talent ne spune că are un soţ, ne piere orice entuziasm pentru talentul ei!

La Germenay, oamenii trag şi acum clopotele ca să izgonească furtuna. Să le demonstrez, cu Flammarion în mină, riscul clopotarului de-a fi trăsnit.

M-ar asculta. La prima furtună s-ar abţine, iar trăsnetul ar cădea pe clopotniţă şi ar incendia biserica.

Iunie. Partea plicticoasă a lenei este că n-apuci s-o birui că o şi simţi cum se naşte iar. […]

Iunie. Prefer să fiu nepoliticos decât banal.

Iunie. Diderot! Oh! atâta vânt pentru a ne aduce câteva seminţe şi câteva flori!

Castorul care pare să nască o pingea. […]

— *Iulie*. Îmi place să mă plimb cu dumneata, îi spun lui Guitry, pentru că trecătorii spun: „Uite-l pe Guitry”, iar câteodată adaugă: „celălalt, este Rostand”. […]

Guitry alege, din Edgar Poe tradus de Baudelaire, un pasaj subtil, şi-l citeşte. Dar Căpuş are curajul să întrebe ce vrea să spună Poe în pasajul acela. […]

Cuvintele cad uneori din gura noastră ca nişte personaje ridicole, şi imediat râdem de căderea lor grotescă. […]

Prietenia are nevoie de un concediu de şase luni pe an pentru a-şi împrospăta repertoriul. Iubirea ar trebui să facă la fel. […]

Vârsta aurului şi nu vârsta de aur. […]

Iulie. Mi-e lene să prevăd că voi avea şi eu ore de bătrâneţe când un foc de puşcă nu-mi va mai face niciun rău. […]

Portretele lui Carrière: feţe văzute printr-un stor.

Iulie. Philippe n-a lăcrimat decât o singură dată în viaţă: se uita cum cade grindina. […]

Hoaţă şi hapsâna, coţofana se deghizează în soră de caritate, pentru a trage pe sfoară.

Nu trebuie să spunem că recitim capodoperele, pentru că întotdeauna ni se pare că nu le-am citit niciodată.

Filosofie! morală! Am băgat de seamă că, de îndată ce reflectez un pic, sunt foarte profund.

Cei care au vorbit cel mai bine despre moarte au murit.

Când te gândeşti că într-o zi prietenii mei îşi vor spune, întâlnindu-se:

— Ai aflat? Bietul nostru Jules Renard…

— Da. Ce-i cu el?

— Nimic! a murit.

Sunt ore când trebuie să căutăm toate cuvintele în dicţionar.

11 august. Ceasurile de dezgust când nu mai vrei să ai deloc de-a face cu tine însuţi. […]

Am sentimentele lui Alceste şi comportarea Philintei[161] […]

Somn hăcuit într-o mie de mici treziri.

Cuvântul scris mă ţine încă legat printr-o puzderie de fire pe care le rup anevoie. […]

Mierla albă există, dar este atât de albă că n-o vezi, iar mierla neagră nu-i decât umbra ei.

Pământul care adoarme trage noaptea pe el. […]

august. Depeşa ministrului Georges Leygues către Edmond Rostand, la 13 august 1900: „Domnului Edmond Rostand, scriitor, strada Alphonse-de-Neuville, nr. 29. Stimate domn, Jules Renard, pe care aţi binevoit să mi-l recomandaţi, va primi crucea Legiunii de onoare cu ocazia vizitei mele la Expoziţie. Iar dumneavoastră, stimate domn, veţi primi mâine rozeta de ofiţer al Legiunii de onoare. Sunt fericit că împrejurările politice şi de viaţă îmi îngăduie această mărturie de admiraţie faţă de unul dintre oamenii care cinstesc în mod deosebit literele franceze. Cu prietenie, al dumneavoastră. Georges Leygues”. […]

E atât de afectată, încât fiecare cuvânt pe care îl rosteşte pare tăvălit în făină. […]

Arcul frazei mele e totdeauna încordat.

octombrie. Întoarcerea la Paris. […]

Dumneaei este binefăcătoarea acestui ţinut. Toată lumea ar merge cu plăcere la înmormântarea ei.

Florile dintr-un pahar vor să-şi ia câmpii. […]

Eu luminez, nu de la un capăt al cerului la celălalt, ci în cotlonaşul meu de orizont. […]

Cum cresc sprâncenele, vin şi grijile.

Labor improbus[162]… Truda ticăloşilor biruie totul. […]

Fiecare operă a noastră trebuie să fie o criză, aproape o revoluţie. […]

Furtună. Mă tem de fulgerul inteligent. […]

Toamnă. O natură bine coaptă. […]

Acea stare de spirit, mai degrabă de inimă, când nu

---

161 Personaje din Mizantropul de Molière.

162 Aluzie şi joc de cuvinte după : labor omnia vincit improbus : munca îndîrjită biruie totul (Vergiliu, Georgicele, I, 145).

ne-am mira auzind strigătul unui papuc când călcăm în el. […]

Ştiu că, luând hotărârea să spun adevărul, nu voi spune mare lucru. […]

Maupassant are şi el sentimente ca toţi ceilalţi, numai că le îmbracă în forme brutale.

Singurul lucru plăcut al anumitor prieteni este virginitatea lor. Cum te însori cu ei, nu mai merge. […]

Lăsaţi-mă! M-am înfăşurat în lene. Am înnodat peste mine colţurile plăpumii.

Remuşcările care trec în micile lor uniforme de jandarmi.

Un clopoţel la condei, ca să nu adorm.

Un liliac încearcă să-mi intre în cap.

Aş vrea să cuceresc lumea, şi nu sunt în stare să fac ca sătucul în care locuiesc să se învârtă în jurul meu.

Partea noastră cea mai bună este necomunicabilă. […]

octombrie. Copacul se mişcă asemenea unei girafe care doarme de-a-n-picioarelea.

Vanitatea noastră nu îmbătrâneşte: un compliment e întotdeauna o trufanda.

Ca o apă care ar refuza să mai oglindească. […]

Oamenii care cer să fie incineraţi îşi închipuie că, prefăcuţi în cenuşă, îi vor scăpa lui Dumnezeu.

Un dezgust delicios. […]

Aş da o sută de pălărioare de-ale lui Napoleon în schimbul unei scufii de noapte a lui Balzac.

Omul, care savurează vânatul fezandat şi spune că vulturii sunt mâncători de stârvuri.

Ce respiraţie! Niciodată n-a putut prinde o muscă vie. […]

Teatru. Un personaj nu trebuie să spună lucruri pe care n-ar fi în stare să le scrie. […]

Am eclipse sumbre, când lumina se recreează. […]

Opera celorlalţi mă dezgustă, a mea nu mă incintă. Iată puterea şi slăbiciunea mea. […]

octombrie. Nu micile politeţuri, ci politeţea.

octombrie. Există bârfeli de bine, ca şi de rău. […]

octombrie. La căpuş. Schwob. Nu mai are nici obraji, nici burtă, nici carne pe degete.

— Ah! un vechi prieten, spun eu.

Îmi răspunde printr-un bună ziua de gheaţă.

La ora zece, Moreno[163] îl duce pe acest biet bolnav să-i schimbe pansamentul. E livid, şi l-a pus să-şi radă mustaţa. Ochii înfundaţi şi albi, şi, cu toate acestea, aerul că-şi bate joc de lume de parcă ar mai avea de trăit un secol. Se uită mereu la Moreno, ca şi cum i-ar spune: „Ce zici? Ce mai idioţi şi decoraţii ăştia!” […]

— *Noiembrie*. Expoziţie. Crizanteme, care prea seamănă cu nişte ceănişi! Mere frumoase în piei omeneşti. Îmi plac mai mult porţelanurile decât orfèvreriile. Cel puţin, sunt fragile: poţi să speri că nu vor dura o veşnicie.

Copaci firavi pe marginea drumului, încovoiaţi în bătaia vântului ca nişte bătrâni în toiege. […]

noiembrie. Surâsul unei femei frumoase care spune: „Nu sunt onorabilă!”

Călătorie la Le Havre. Trenurile astea care se năpustesc asupra Parisului. […]

Omul. Întorcându-mă la hotelul Frascati, îl văd lungit pe trotuar. Zace pe burtă, cu picioarele lui lungi întinse, cu capul pe braţele care alcătuiesc un pătrat. Lângă gură, pete de vin, sau de sânge; de pe acoperişul fără jgheaburi se scurge ploaia pe el; se va îneca. O fi căzut? N-o fi cumva beat? O fi mort? Tramvaiele trec goale. Sunt singur, foarte plictisit, mai ales din cauza decoraţiei. Îndepărtându-mă, întâlnesc doi oameni.

— Nu sunt din localitate, le spun. Ar trebui să anunţaţi comisariatul de poliţie.

— E departe… Dar dacă dăm de vreun poliţist…

— Perfect. Eu, mă înţelegeţi, nu-s din localitate.

Mă întorc la hotel, nu fără să am remuşcări. Când ies din nou, nu mă pot abţine să nu trec pe unde se afla omul cu pricina. Nu mai este acolo. […]

---

163 Marguerite Moreno, pe numele adevărat Marguerite Mon- ceau (1871—1948), iubita lui Schwob.

Visul nu-i decât viaţă dilatată peste măsură. […]

Sâmbăta seara, la Le Havre, îi spun lui Antoine:

— Atunci ne-am înţeles, la cina cu Mévisto[164], N-au şi Maupin, plătesc jumătate.

— Las’ că vorbim noi mâine, spune el.

A doua zi:

— Ei! Cât îţi datorez, Antoine?

— Oh! Lasă asta!

— Nici nu mă gândesc!

— Ei bine, dă-mi cât vrei. Cincisprezece franci?

— Nu se poate. Nu-i destul.

— Atunci douăzeci.

— Oh! Douăzeci de franci. Vreau să plătesc jumătate.

— Dă-mi douăzeci şi cinci.

— Oh! douăzeci şi cinci! spun eu.

Dar mă grăbesc să-i dau. Altminteri unde ne-am fi oprit? […]

noiembrie. E nevoie de un sfert de oră pentru a deveni sfânt.

Familie. Niciunul nu-l cunoaşte pe acest om în viaţă, dar mortul acesta este al lor.

Canar, frumos ca un gălbenuş. […]

O prietenie bună pentru două sau trei împăcări, nu mai mult.

Câţi oameni trăiesc ca nişte morţi! […]

Mai binele nu-i decât duşmanul răului.

Degetele flăcării sub buturugă.

Mult talent, dar numai de om de litere: cărţile lui sunt doar cărţi.

Citesc câteva pagini din acest *Jurnal*: e totuşi lucrul cel mai bine făcut şi mai folositor din viaţa mea.

noiembrie.

— Cum o mai duci? spun.

— Oh! mai bine.

— Va să zică ai fost bolnav?

Şi iată cum trebuie să pari interesat de sănătatea

---

164 Pseudonimul actorului Wisthaux (1859—1927), a jucat în turnee rolul domnului Lepic.

unei persoane sănătoase, când vestea morţii sale te-ar impresiona cel mult în treacăt.

Ploaia aşeza pe jos oglinzi pentru stele.

Natura detestă flecarii.

noiembrie. Bizara manie – desigur o formă de vanitate – a unor oameni vag cunoscuţi, pe care nu-i vedem niciodată, de-a ne trimite veşti despre morţii lor!

Un domn a cărui adresă n-o cunosc, al cărui nume îl confund cu al altuia, care nu-mi trimite cărţile sale, care nu mă felicită pentru niciun succes, pe care nu l-aş saluta pe stradă pentru că ne cunoaştem foarte vag, mă informează dintr-odată că i s-a prăpădit o mătuşă. Ce mă priveşte pe mine? Speră cumva că am să mă interesez de un accident care nu-l interesează nici pe el?

Fericirea de care alţii îşi închipuie că te bucuri sporeşte disperarea cu care constatăm că nu suntem fericiţi.

Astăzi, pentru ca un compliment să aibă efect, e bine să-l facem în termeni moderaţi.

noiembrie. Nu detest gafele. Ele dovedesc onestitatea spiritului. Sunt garanţiile comice ale bunei noastre credinţe. […]

Scrisul. Partea grea este să apuci condeiul, să-l moi în cerneală şi să-l ţii cu hotărâre deasupra hârtiei.

— Modestie afectată!

— Mulţumeşte-te cu atât, căci nu pot să-ţi ofer, în loc, decât o vanitate insuportabilă.

— Invidiosule!

— Da, dar nu pe toată lumea: doar pe cei care merită invidia. […]

Când unul dintre ei are răbdarea să asculte până la capăt o povestire, o face pentru că are nevoie de tot acest răgaz de timp pentru a o pregăti pe a lui.

Coţofana care totdeauna pare să coboare o scară. […]

O femeie care nu durează decât o noapte, nici atât, care nu durează decât un vis, ne lasă cele mai duioase regrete. […]

O voce care ne scârbeşte de urechile noastre.

Am să-mi fac capodopera într-un cotlon.

Când, în timpul zilei, un om a citit un ziar, a scris o scrisoare, şi n-a făcut nimănui vreun rău, e suficient.

noiembrie. Să scriu o carte de Caractere după modelul lui La Bruyère, dar comice.

Ca un librar, care, dând unui poet o carte de rime, îi spune: „Aceasta e bună”. […]

noiembrie. *Domnul Vernet*[165]. El însuşi şi-a împins nevasta spre Henri[166]. În actul al doilea, o durere autentică. Îi spune lui Henri să plece, dar e prea târziu. În actul al treilea, totul se ştie. Sfârşitul tragic al doamnei Vernet.

Cum! nu sunt eu un entuziast? Câteva note muzicale, susurul unei ape curgătoare, vântul printre frunze, şi iată biata mea inimă înecată în lacrimi, lacrimi adevărate, da, da!

Despărţirea dintre Henri şi doamna Vremet. Prea târziu, căci domnul Vernet îi surprinde. Întâi, i-a bănuit; acum, e sigur.

Pauline e muziciană. Auzind-o cântând, Henri plânge. Sufletul unui pian nu-i rău. Henri către Pauline:

— Sunt, ca şi dumneata, un ratat. Ascult pianul sub degetele dumitale şi aş vrea să fiu un mare muzician etc. Nu sunt nimic, şi niciodată nu voi ajunge să fiu cineva.

Ca să mă apuc de muncă, aştept să mă muncească subiectul meu. […]

noiembrie. Astea-s prostioare pe care i le ierţi unei femei, cu condiţia să le spună goală-goluţă. […]

Un cerşetor cu două picioare lipsă şi o cărare ireproşabilă, chipeş bărbat, altminteri. […]

Poate că talentul meu nu va mai fi decât un caiet cu expresii.

noiembrie. Leon Bloy L Citit, parcurs, ieri, *Cerşetorul*

---

165 Personajul din Parazitul şi din Monsieur Vernet (1903). Modelul este un oarecare domn Galbrun din Barfleur.

166 Henri Gérard, unul dintre cele trei personaje principale din Domnul Vernet şi naratorul din Parazitul.

ingrat[167][168]. O carte tulburătoare. Omul poate fi mârşav, dar ceea ce spune te pune pe gânduri.

„Nu există decât un semn, unul singur, pentru a-ţi deosebi prietenii. Acest semn se numeşte banul... Recunosc un prieten după următorul semn: îmi dă bani. (Da, dar i-am putea răspunde: «Recunosc un fals prieten prin semnul pe care mi-l dă cerându-mi bani cu împrumut»), Dacă n-are bani, şi-mi dă în schimb dorinţa lui răstignită, dorinţa lui flagrantă, de o evidentă izbitoare în străfundul inimii, este exact ca şi cum mi-ar da bani, şi-l recunosc numaidecât drept adevărat prieten".

Scrisoarea către d'Esparbès este frumoasă şi teribil de adevărată.

Tot de Léon Bloy este şi fraza: „Orice om care are cinci franci îmi datorează doi franci şi jumătate".

Să-l urmăm până la capăt pe acest scriitor aprig, cinic, nu chiar atât de mare scriitor, nu chiar atât de artist şi de un orgoliu nu chiar atât de nobil ca maestrul său Barbey d'Aurevilly. O insultă de-a lui Léon Bloy face cinci franci. Fie!

Dar, după toate aceste brutalităţi care sună deseori fals, ce bucurie să reciteşti un capitol din nobilul, din „curatul" La Bruyère!

Injuriile lui sunt de o cumplită sărăcie. N-au efect. A-l numi pe cineva idiot, porc, înseamnă a dezvălui propria ta umoare: asta nu înseamnă a zugrăvi, a deosebi un om de altul. Nu-i destul să-l numeşti pe Barrés „cămilă".

Dumneaei nu-mi scrie niciodată scrisori sub şase pagini, şi toate cuvintele sunt subliniate. [...]

La desert, Baie studiază circulaţia sângelui în mandarine. [...]

— *Decembrie*. În fiecare clipă condeiul meu cade, pentru că îmi spun: „Ceea ce scriu acum nu-i adevărat".

— *Decembrie*. Când vreau să fiu amabil, cuvântul

---

167 Léon Bloy (1346—1917), scriitor postromantic cu tendinţe mistice. Deşi convertit la catolicism, afirmă un misticism foarte personal, pe o stare de permanentă revoltă.

168 Le Mendiant ingrat (1898), de L. Bloy.

care urmează îl strică pe cel care precede.

11 decembrie. *Vulturaşul*. Citit cele şase acte. Rostand este într-adevăr singurul căruia îi recunosc o superioritate sclipitoare. Are aripi, în timp ce noi ne târâm.

Niciodată nu ajunge la marea frumuseţe a lui Victor Hugo, dar este de-o abilitate prodigioasă, şi totul trece cu dezinvoltură pe poteci fermecătoare.

Există şi în *Hernani* versuri proaste pe care timpul le-a suprimat. Don Carlos face pe seama bătrânului conte glume foarte grosolane în legătură cu părul acestuia.

Şi-apoi, iţele, aici, sunt iţe de aur.

Victor Hugo cânta femeia fără s-o privească. Rostand este fermecător cu o femeie pe care o priveşte şi-o iubeşte.

Emoţia pe care ne-o provoacă Victor Hugo are ceva emfatic, care ne stinghereşte. Cu Rostand am plânge, cu riscul de-a fi ridicoli. De vreo cinci, şase ori mi-a sfâşiat inima: aş fi vrut să fiu Rostand. […]

Despre un stil: „Subţire ca ploaia”. […]

17 decembrie. Frunzele se mişcă precum buzele unui copil care nu ştie lecţia şi pare să-şi caute cuvintele.

Să porţi pe faţă cărţile pe care le-ai scris.

Să speli rufele în familie folosind, în leşie, cenuşa străbunilor.

decembrie. De ce să scriem atât? Publicul nu cunoaşte niciodată decât unul sau două din titlurile cărţilor celor mai fecunzi autori. […]

Şi a te mulţumi cu bani puţini e un talent.

Ironiştii, aceşti poeţi scrupuloşi, atât de neliniştiţi încât se deghizează.

Victor Hugo este. atât de mare, încât nici nu băgăm de seamă că se numeşte în mod ridicol Victor, ca dumneata şi ca mine. […]

Zece zile la Gloriette, de la 24 decembrie 1900 la 4 ianuarie 1901.

Trenul trece, şi cireada lui de fum se risipeşte să pască pe câmpuri.

Se opreşte doar cât şi-ar scoate un ghimpe care l-a rănit la roate, o pietricică din osie.

În toamna asta, plopii au slăbit mult mai tare decât stejarii.

Frunzele castanilor s-au încuiat în bobocii încleiaţi şi-şi petrec iama în gogoaşa lor.

Un stol de corbi îşi ia zborul. Doar unul rămâne, din nu se ştie ce mizantropie de corb care nu vrea să-i urmeze pe ceilalţi.

Grămezi de bălegar înşiruite în ordine, bălegate parcă de-o turmă de giganţi.

Azi-noapte s-a lăsat gerul, iar dimineaţa, pământul, copacii, acoperişurile s-au împodobit cu pene mici.

Să-ţi fie milă de-o buturugă frumoasă care arde, să te pierzi în visare. Reveria noastră urcă din noi, domoală şi uşure ca fumul.

Ceainicul îşi îngâna rugăciunea către foc.

Raţă civilizată ucisă lângă moară de un sălbatic.

Philippe se teme de vântul din şură. Vântul chelălăie ca un câine. […]

Gustul pentru moarte nu merge fără dezgust de celelalte.

Norii veniră dinspre nord. Cocoşul clopotniţei înţepenit pe ţăruşul lui de fier. Coţofana se încurcase în coada ei ca într-o rochie cu trenă. Potârnichile au zburat ca nişte hulubi, şi vântul, furios, a ridicat pe picioare iepurii în culcuşurile lor. […]

Nu ne obişnuim repede cu moartea celorlalţi. Ce greu va fi când va trebui să ne obişnuim cu propria noastră moarte.

Pentru a şterge urma unui mort, e nevoie de urma îndelung apăsată a unui om viu.

Sunt tineri doar câţiva ani, câteva luni. Foarte repede, nu mai au vârsta, dar rămân aşa douăzeci de ani.

Tata. Adineaori, eu mina pe clanţa uşii, am şovăit. De frică? Nu. Înainte de-a deschide, i-am dat răgaz să iasă din odaia pe care precis că o bântuie.

Într-o zi, o să-l surprindă cineva acolo.

Morţii, ca şi aerul, locuiesc – asta-i sigur – acolo unde noi nu suntem.

Ca mâine va muri mama. Voi cunoaşte o fantomă în plus.

Să visezi, să visezi nebuneşte, şi să nu laşi să se vadă nimic. Să fii fântâni în care dorm palide adevăruri.

Poete, nu căuta altceva. Tu ai fost făcut şi adus pe lume pentru a fi conştiinţa a tot ce n-are conştiinţă.

Acum, şi fratele meu e tot atât de departe ca tata. A şi trecut în urma lui. Lupta tăcută a morţilor în amintirea noastră. Nu se încaieră. Se depărtează fără zgomot unii de alţii, cu o forţă irezistibilă. […]

A visa, înseamnă a înţelege ca artist.

Sunt locuri şi ore când eşti atât de singur încât vezi o lume întreagă. […]

Trupul este câinele credincios al sufletului nostru orb.

Furtună, înseninări. Soarele şi-adună razele într-o mătură deasă şi alungă, în stânga şi-n dreapta, nourii care se refac bombănind.

Ca ţăran, aş fi fost roşcovanul cel pişichier. La alegeri, eu aş fi fost marele tartor; dar nu m-ar fi numit primar, pentru că n-ar fi avut încredere în mine.

Tabloul unei vieţi presupuse. Aş fi făcut o căsătorie rentabilă cu o fată de chiabur.

(Titlu: *Scârba de-a ucide*. Marea hotărâre: nu mai vânez. Apoi, după un an, îl voi împiedica şi pe Philippe să vâneze.) Veveriţa. Nu-i precum coţofana: nu deosebeşte o armă de foc de-o bâtă. Se caţără pe copac, se ascunde şi se crede la adăpost. Nu-i văd decât nasul. La primul foc alunecă uluită, se agaţă iar, se încleştează. A murit. Ba nu, mişcă. Al doilea foc! Cade. Am ucis acest animal graţios şi inofensiv care îşi pune coada pe cap pentru a se adăposti de ploaie.

Brută!

Drept scuză, îmi spun că pe Baie o s-o amuze; nici n-a vrut s-o atingă. Un omor inutil, şi remuşcarea se încolăceşte pe inima mea.

Pasărea, fructul nomad al copacului.

Dacă un singur porc şi-ar cunoaşte soarta, cu ritul

lui, cu dinţii lui, cu ţipetele lui, cu capul acela greu şi puternic, rasa omenească ar fi repede învinsă.

Interiorul unui porc este proaspăt ca rufăria unei mirese. Ce cearşaf frumos, pânze de slănină care se desprind din el!

N-are nimic de prisos în afara unui săculeţ amar. Nici câinii nu se ating de el.

Dar poate că şi partea noastră cea mai inutilă e tot amărăciunea. […]

Neobosiţi, în fiecare zi se apucă iar să trăiască.

Natură. Nimic. În afară de corb şi de coţofană, doliul şi semidoliul.

e îi vezi dimineaţa, luminându-şi cu o feştilă trezirea amărâtă. […]

e Preoţii vând pielea Ursei Mari înainte de-a avea cerul.

Îmi cunosc drumul cum şi-l cunoaşte pârâul pe al său. […]

Propriile sale şiretenii duc iepurele la pierzanie. Dacă ar alerga doar drept înainte, ar fi nemuritor. […]

Cerul curat ca un pahar. […]

În ultima zi a anului, cea mai grasă femeie devine melancolică.

Recunoaşte că „ceva nu merge”, când îi trebuie mai mult de şapte zile ca să-şi fumeze pachetul de tutun. […]

17 – Jurnal

Anul 1901

[…] Vrăbiile se umflă în pene, sus, în vârful crengilor şi par uriaşe. […]

Am vocaţia sublimului şi nu iubesc decât adevărul. […]

Într-o zi, la Paris, în timpul Expoziţiei, Borneau a trecut prin faţa casei Preşedintelui Republicii, dar n-a îndrăznit să intre.

Inundaţie. Tot râul s-a răsturnat. […]

Urmăresc viaţa pas cu pas, şi viaţa nu face o carte pe an.

Obişnuinţa lor încrezătoare cu care îşi mănâncă

ciorba, o viaţă întreagă, din aceeaşi strachină, este simbolul unirii în căsnicia Philippe.

Jurnalul acesta mă goleşte. Şi nu-i o operă. Tot aşa cum a face dragoste zilnic nu înseamnă iubire. […]

În clipa când un bărbat pierde o femeie, pe bărbie îi şi apar câteva fire de Barbă-Albastră. […]

Domnul Vremet suferă mai mult decât ceilalţi din cauza plecării lui Henri, dar nu-l poate opri.

— Simt, spune el, că dacă ai mai rămâne aici cincisprezece zile, aş fi un încornorat. […]

Iubim una sau două femei, avem sentimente de prietenie pentru doi sau trei prieteni, urâm un singur duşman, ne este milă de câţiva săraci; iar ceilalţi oameni ne sunt indiferenţi. […]

Victor Hugo se afla în centrul a toate. Încearcă să fii totul tău. Stai în centrul fiinţei tale. Fii un Victor Hugo al vieţii tale interioare şi cotidiene.

Titlu: *Tatăl*: tot ce ştiu despre el, apoi tot ce-am ghicit. Şi tot ce inventez. […]

Ieri, 22 (ianuarie – n.tr.), aniversarea morţii lui Maurice. Abia ce m-am gândit la el în treacăt. Am o memorie ingrată. Îmi găsesc o scuză în dispreţul din ce în ce mai sincer pentru lucrurile serioase. Totul nu-i decât o glumă.

Într-o discuţie bălmăjită, în care uneori ne bâlbâiam doar, Tristan mă îndeamnă să muncesc.

— Dumneata citeşti prea mult, îmi spune el. Iei prea multe note. Eşti prea puţin activ. Ai putea scrie foarte bine o carte de aventuri, pentru că te-am auzit făcând critici bune pe marginea unor drame. Şi-apoi, chiar dacă nu sper, eu care te cunosc, că vei reuşi să mă uluieşti, sunt sigur, în schimb, că tot ce vei face va fi bun şi va lărgi cercul cititorilor dumitale. Încă n-ai folosit tot ce doarme în dumneata, toate amintirile.

— Da, spun eu, dar niciun motiv, exceptând dorinţa – şi n-o am – sau nevoia – şi-o voi avea, din păcate! curând –, nu-i destul de puternic pentru a mă îndemna să produc. Nu ţin să exploatez tot ce găsesc: notaţia mi-ajunge. Şi-apoi,

nu mă îngrijorează deloc „cantitatea” operei mele. Gândeşte-te că mai am în faţa mea vreo douăzeci de ani, şi, vrând nevrând, va trebui să adaug şi alte cărţi la cărţile de până acum. Şi-apoi, de citit, trebuie să citesc. Şi-apoi, sunt o mulţime de lucruri care trebuie înţelese.

27 ianuarie. Dacă, întâmplător, bietului om care sunt, omul căsniciei şi al mesei de lucru, i s-ar întâmpla să se îndrăgostească la nebunie de-o femeie, n-aş şti cum să i-o spun, nici să înţeleg la ce semne ale ei aş putea să-i declar dragostea mea.

— Aşa! Dă-i drumul, frumosule! Vrei să te ajut?

— Vai! Cum! Vă închipuiţi?… Am vorbit în general.

— Cu atât mai rău, spune ea. […]

Unul dintre acei oameni de gust pentru care cuvântul „bronz” înseamnă obiect de artă. […]

Domnul Vernet. Să fac din el un tip foarte comic, un soi de Sganarelle rezonabil şi laş, cinstit fără să fie deştept, înduioşător şi ridicol.

17*

Stil prea strâns. Cititorul se sufocă. […]

Poemele viselor noastre cu care raţiunea face, la trezire, ceea ce face soarele cu rouă. […]

Singura originalitate pe care ne-o îngăduie Victor Hugo este un dram de sensibilitate.

Dumnezeu, care le vede pe toate, ce s-o mai fi amuzând! […]

Ianuarie. Secolul al XVI-lea: o limbă care creşte din toate părţile. O primăvară a limbii. Totul e verde, amestecat, primejdios, bun. […]

februarie. Îi spun lui Tristan că Victor Hugo, la treizeci şi patru de ani, călătorea incognito, şi-şi găsea numele pe zidurile bisericilor.

— Da, la cea de-a doua vizită, spune Tristan. […]

Secolul al XVI-lea. Ortografie. Îşi ascundeau drăguţele lor de cuvinte sub nişte litere, ca un cuib în hăţişuri. […]

Adevărul merită să-ţi petreci câţiva ani fără să-l găseşti.

Fantec. Să citească acest *Jurnal* când va fi vrednic de el.

11 februarie. Vă mulţumesc, doamnă, pentru primirea dumneavoastră indiferentă. […]

Singurul lucru sigur în medicină sunt speranţele înşelătoare pe care ni le dă. […]

Felul acela de spaimă care ne cuprinde când vorbim sau scriem de rău despre Dumnezeu. […]

Ne ducem să vizităm un bolnav ca să-i povestim toate bolile de care am suferit noi înşine şi pe care le-am văzut la alţii.

N-am avut nici măcar norocul să pierd un tren care a avut un accident.

În fiecare dimineaţă fac o oră bună de exerciţii de râs, pentru a merita frumosul calificativ de autor vesel pe care lumea a binevoit să mi-l acorde.

Ţi-aş da cu dragă inimă jucăria mea, spune copilul, dar nu pot: e a mea.

Ah! De ce, când m-am născut, n-am costat şi eu viaţa mamei mele!

Să scriu toată viaţa lui Morcoveaţă, dar fără s-o aranjez: adevărul gol-goluţ. Asta ar fi mai degrabă cartea domnului Lépic X. Să pun acolo totul. Oh! ce prost mă simţeam când mi-a făcut mărturisiri în legătură cu fetişcana aceea frumuşică şi nespălată!

Câteodată aş fi vrut să aflu că nu sunt băiatul tatii; m-ar fi amuzat. Nici măcar să nu spun că sunt băiatul lui. Să spun totul cu un cinism gol-goluţ.

Să închei, după moartea lui, printr-un fel de imn, cu mici poante, în cinstea lui. O carte care să te facă să urli şi să plângi.

Nu scriu pentru surioara mea.

Am şi scris acest capitol, dar prost. îl încep din nou.

Uneori îmi va povesti viaţa lui, alteori o voi ghici.

Îl pomeneşte pe Cristos cu orice prilej. Vacanţe. Diligenţa. El cară sacul.

Fotografiile lui.

Povestesc această carte ca un bărbat.

— Doamna Lépic era plină de prospeţime. Mă culcam cu ea fără s-o iubesc, dar cu plăcere.

Şi, în timp ce scriu, simt cum mi se topeşte inima.

Mă sfătuia cum să fac economii.

Marie[169] îl atâta, dar niciodată n-a putut face nimic, pentru că bătrâna intra mereu pe uşa dinspre grădină.

De ce m-aş jena să scriu această carte? Jumătate din personajele mele au murit, celelalte vor muri mâine sau poimâine, şi nu din pricina cărţii mele.

Primei fete din viaţa lui îi spunea: „Când nu mă vei mai iubi, să nu-mi spui”.

— Urcam în goană scara, ca s-o revăd mai repede.

— Şi eu?

— Oh, tu ai venit fără voia mea.

— Nu mă simt jignit.

Nu l-am văzut muncind decât o singură dată.

— Flăcăii ăştia, aşa spunea despre miniştri.

Mă dispreţuieşte pentru că nu par interesat de femei. Poveştile lui scabroase mă ruşinează mai mult decât pe el. Mă întorc, nu ca să râd, ci ca să roşesc.

Vânătoarea. Scena de gelozie dintre el, Maurice şi cu mine.

Pofta de-o chelfăneală în trei.

Baie ar vrea o balenă într-un borcan.

Daţi-mi câţiva peştişori roşii într-un borcan şi voi visa Orientul vostru. […]

Domnul Lépic. Insistă mult asupra afecţiunii sale pentru fetiţă. Poate că mă iubeşte tot atât de mult şi pe mine, dar insistă mai puţin.

— De atunci, nu-mi mai pasă de nimic.

Plăcerea obscură pe care o simt defăimându-l pe fratele meu când vine vorba despre el.

Teoriile lui despre fraţi.

Felul acela de baie neaşteptată, emoţionantă şi caldă, pe care o facem la ideea morţii.

februarie. Domnul Lépic. Uneori, simt şi nevoia să mă blesteme. Dar pentru ce? […]

169 Soţul doamnei Lepic şi tatăl lui Morcoveaţă.

Dacă aş putea avea curajul să le povestesc celorlalţi adevărul pe care n-am curajul să mi-l spun mie însumi!

februarie. Domnul Lépic. Apoi, hotărăsc să mă însor. Atitudinea lui. Se înfierbântă. Când vine partea cu muzică, spune: „Da!” Cuvântul „Destul!” nu s-a auzit, dar îl auzeam gândindu-l.

— De vreme ce aţi aranjat totul fără mine…

În ’70 era acuzat că a corespondat cu Bismarck.

Îl văd cu ochii copilului, apoi, ai bărbatului tânăr, apoi ai bărbatului matur. Moartea lui.

M-aş amuza să aflu că-i încornorat, că nu sunt băiatul lui.

Asta mi-ar explica multe, dar numai mie nu mi se întâmpla asemenea lucruri.

Pentru ca familia mea să prospere, n-ar trebui decât să fac contrariul a tot ce văd.

Ura lui faţă de preoţi.

Încerc să-i fac să divorţeze. Dialogul dintre mine şi el, în grajd, doar doamna Lépic ascultase la uşă.

Câteodată mi-e frică să nu-mi cârpească o scatoalcă sau să-şi descarce puşca în capul meu. […]

Da, natura e frumoasă. Totuşi, vacile nu trebuie să ne înduioşeze prea mult. Sunt şi ele ca toată lumea. […]

Femeie. După o mare durere, şi-ar pudra tâmplele ca să creadă lumea că a albit.

Şi eu pun bani deoparte, dar nu de partea cea bună.

Musset, un Rostand mai natural, dar va fi întotdeauna necesar tineretului. La treizeci de ani, îl înţelegi mai puţin. Nu că-i plicticos: e mai degrabă de neînţeles. Şi-apoi, în Nopţile1 sale, poetul refuză să-i răspundă Muzei cu o mojicie de neiertat.

Şi-apoi, e vorba mai mult de-o poezie de virtuozitate.

Orice fel de panaş e bun! Ei nu simt nici măcar frica – pudică – de-a rămâne în pană.

Şi cită abundenţă mecanică de poet! Ce de versuri! Ce de versuri ca să spunem din când în când: „Asta-i frumos!” […]

februarie. Alceste nu-i decât un om care n-a reuşit în

societate. Dacă ar fi indiferent, ar fi mai frumos, dar mai puţin interesant decât ca mizantrop.

Dacă regele i-ar spune: „Noi doi!”, dacă Celimene l-ar săruta mai întâi, dacă Oronte i-ar spune: „Ştiu că scrii versuri încântătoare…”

Datorăm virtuţile noastre neputinţei de-a avea vicii. […]

Folosim tot soiul de tertipuri pentru a ni se spune adevărul, dar nu fără a ne descoperi pentru a fi minţiţi. […]

Fericirea nu ne face buni. E o remarcă pe care o facem când e vorba de fericirea altora.

Nimic mai uşor de simulat ca dispreţul. […]

Nimic care să ne scârbească mai mult de viaţă ca răsfoirea unui dicţionar de medicină.

martie. Problema este să placi publicului prin calităţi originale. Nimic mai uşor decât să fii un îndrăzneţ dezagreabil. […]

martie. Îmi dă braţul, iar eu fac în aşa fel încât copacii de pe trotuar să ne despartă la fiecare pas.

Mă întâlnesc cu Hervieu la Societatea Autorilor.

— Acum am prins seria cea bună, îi spun eu.

Da, spune Hervieu. Am pronunţat numele dumitale la Academie în legătură cu premiile ce se acordă celor care nu le cer.[170]

— Credeam că întotdeauna trebuie să ceri?

— Nu. De altfel, trebuie să-ţi spun că numele dumitale n-a fost primit cu urale. Totuşi, Sorel i…

Şi-mi mai citează un nume.

— Bineînţeles, spun eu, n-aş fi cerut nimic, dar recunosc că 500 de franci fac plăcere oricând.

— Oh! e vorba de un premiu mai important. Academia le dă pe cele mai substanţiale celor care nu-i cer nimic; dar cum tot nu l-am putut obţine…

— Mă copleşeşti. Mă simt prost.

— Oh! Eu n-am niciun merit. Nu-i dezagreabil să rosteşti în legătură cu dumneata câteva cuvinte, care nu pot fi decât alese şi nobile, despre viaţa, talentul,

170 Les Nuits (1835—1837), celebru ciclu de poeme de A. de Musset.

indiferenţa dumitale faţă de public, şi să ceri ceva pentru dumneata; un premiu, o decoraţie, fie şi un fotoliu de academician.

Nu răspund că n-am obosit, că n-am chef să mă aşez.

Haida de! Nu-i bine ca timiditatea ta să treacă drept independenţă şi nici independenţa să devină şarlatanie. Fără s-o faci cu bună ştiinţă, ai devenit o ocazie grozavă de protecţie, cum spune Hervieu, pentru cei cărora le place să facă servicii. Caută să nu profiţi. Eşti, fără să vrei, un om cu noroc: îndepărtează-l politicos. Şi apoi, încearcă să nu primeşti nimic din mâini pe care nu ţi-ar face nicio plăcere să le strângi dacă nu ţi-ar oferi nimic. […]

Să faci din Tartuffe un preot de ţară.

Domnul Lépic. Era tatăl meu. Am avut o lungă viaţă comună. Am trăit cot la cot. A murit, şi nu i-am spus nimic.

Am moştenit de la el preferinţa pentru gustoasele supe dese şi fierbinţi.

Anul acesta nu voi produce nimic: am degerat, astă iarnă.

martie. Dumnezeu. I-ai văzut fruntea sub tichia cerurilor? […]

martie. Să fim artişti! Să nu ne pierdem vremea nici câştigând bani, nici făcând pe consilierii municipali, nici ca membri ai unei secţii a Ligii Drepturilor Omului. Taţii noştri n-aveau decât să câştige bani. Dacă au câştigat destul, foarte bine: mulţumesc! Să-i cheltuim. Dacă n-au câştigat destul, e vina lor: ei sunt vinovaţii.

În locul tertipurilor de om isteţ, a combinaţiilor de om practic, nu pierde ocazia să scrii un vers frumos sau o frază frumoasă.

Nicio corvoadă! Această piesă proastă îţi va aduce 20.000 de franci, dar vei fi pierdut o *Povestire după natură* care putea să fie o capodoperă.

Dar nu mori cu un asemenea fel de-a judeca? Nu, totul se aranjează. Mai pică o moştenire, mai tragi un loz câştigător, îţi cumpără vreun englez condeiul.

Dar dacă, totuşi, trebuie să mori? Foarte bine! Mori. Prin moartea ta lumea va înţelege că mai bine mori decât

să nu mai fi artist. […]

Fantec crede că însurătoarea preoţilor este obligatorie. Face o confuzie, fără îndoială, cu serviciul militar.

Nu jur că am gust, dar dezgustul meu e foarte sigur. […]

A cunoaşte femeile fără a le fi amant e ca şi cum un pescar şi-ar închipui că se pricepe la peşti numai pentru că şi-a plimbat undiţa de-a lungul râului.

Ea îşi petrece zilele aşteptând să audă soneria fericirii.

Să-mi încarc bine fraza, să ochesc bine şi să nimeresc drept la ţintă.

— Uită-te la el: e un soţ credincios.

— Da, dar nu-i pe lume om mai trist ca el. […]

Sunt cu totul de acord să te baţi în duel pentru a-ţi apăra onoarea, cu condiţia s-o ai. […]

O piele uscată şi netedă, o piele de lemn alb.

23 martie. Iubirea ucide inteligenţa. Creierul şi sufletul alcătuiesc un fel de clepsidră. Unul nu se umple decât pentru a-l goli pe celălalt. […]

1 aprilie. Despre o umbrelă veche, spunem că ne-a împrumutat-o un prieten.

Într-un evreu se văd cel mai bine defectele noastre.

Rostand este admirabil prin faptul că are o sumedenie de admiratori şi nu vede pe nimeni. […]

Verişoara Nanette[171], apropiindu-şi scaunul de al meu:

— Dacă cineva ţi-ar fi spus: „Botează-ţi copilul şi se va vindeca”, ce-ai fi făcut?

— L-aş fi înşfăcat de umăr şi l-aş fi aruncat pe scări în jos.

Întotdeauna ea începe, şi-o ţine tot aşa până când, gata să plângă, spune „Destul!”

— Nu-ţi faci datoria, îi spun. Trebuie să-ţi dai silinţa să mă converteşti.

Vrea să am pretenţia de a face binele.

171 O rudă a lui J. R. care trăia la Chaumot.

— Eşti o ignorantă şi-o orgolioasă, îi spun eu.

— Va să zică tu nu crezi în Domnul nostru Iisus Cristos, şi-atunci înseamnă că nu el a inventat botezul?

— Nu! Ioan l-a inventat, Aha! nu-ţi convine, vezi? Nu te ţin curelele la discuţia asta.

— N-am sub ochi cărţile sfinte, spune ea.

— Eu, în schimb, le am aici, spun atingându-mi fruntea. Ce mai! iar ai pierdut partida.

Bălăceală enervantă. Ea se încăpăţânează în continuare, iar eu bat pasul pe loc. Ar trebui să-mi revăd ireligiozitatea. […]

— Viaţa are şi momentele ei bune! spune domnul Vernet copleşit.

Secretul, îndoiala. Bietul om nu reuşeşte să afle dacă este încornorat. Chiar şi plăcerea lui Henri este inutilă.

Fericirea nu-i chiar atât de ieftină. […]

Oricum ar fi literatura, întotdeauna e mai frumoasă decât viaţa. […]

Dacă nu poţi fi un geniu, fii un înţelept. De altminteri nu-i mai comod. […]

Într-adevăr, Guitry se ţine bine. Niciodată n-am avut asemenea afecţiune pentru cineva.

Îmi citeşte o scrisoare de la Mirabeau, în care se vede cum se întrec amândoi în prietenie, cu formule.

Îmi povesteşte prânzul său de ieri, la un Rothschild. S-a servit un ou, un cotlet cât să mănânce un copil, destul, dar nu pe săturate, şi asta într-o opulenţă nemaipomenită şi insignifiantă, o opulenţă de oameni care pot mări cei patru pereţi ai unei camere cât să încapă în ea o grădină. Un lucrător, cocoţat pe-o bârnă, se uita la omul bogat, şi nu-l invidia. […]

Foarte frumos lucru să nu faci rău. Dar dacă ar mai trebui nici să nu te gândeşti vreodată la rău!… […]

— Soţul dumneavoastră n-are nimic. Îşi închipuie doar că-i bolnav, spune medicul englez.

După câteva zile, plină de încredere în acest mare medic, ea vine să-i spună:

— Soţul meu îşi închipuie că-i mort.

Casa mea e de sticlă. Am pus doar câteva covoare ca să nu se audă de afară.

Boi. Coarnele le ies din frunte ca două cugetări frumoase. […]

Caii aleargă pe câmpie, hipocampi pe-o mare verde. […]

Un bou se opreşte, citeşte: „Atenţie la tren”, şi se depărtează. […]

Boi în jug, cu fruntea încoronată cu paie şi curele. […]

Dialogul morţilor.

— Tot dormi, tot dormi?

— Da. Şi tu?

— Şi eu. Dar nu ştiu ce am: nu mă pot trezi, dimineaţa. […]

mai. Ei îşi închipuie că acţiunea în teatru înseamnă să faci să intre şi să iasă nişte oameni.

Ah! Fumul ăsta! Dacă aş putea ridica acoperişul acestei case ca pe un capac, aş vedea o femeie aplecată peste o cratiţă, şi bărbatul într-un cotlon de umbră, îngândurat, aşteptând să fiarbă supa. […]

Ar trebui să facem pentru inimă ceea ce a făcut Descartes pentru minte: *tabula rasa*, apoi, o construcţie originală. […]

Gura, cuibul drăgălaş al vocii. […]

Noaptea, Philippe se scoală câteodată şi se aşază la fereastră, dar nu ca să se uite la stele: ci pentru că îl dor dinţii. […]

Fiecare carte citită lasă o sămânţă care încolţeşte. […]

Dacă aş fi pasăre, nu m-aş culca decât în nouri. […]

Poate că sunt crengi pe care n-a poposit niciodată o pasăre. […]

Honorine, îndobitocită de mizerie. Când Marinette îi dă câţiva gologani, nici nu mai mulţumeşte: ridică braţele şi-apoi le lasă să cadă pe şorţ. […]

16 mai. Da! Da! Sunt când aşa, când aşa: trebuie să facem experienţe.

Stinghereala pe care o simt când am strivit fie şi o gânganie. […]

e Seara asta mi-o petrec privind rufăria gingaşă a nourilor care trec peste buzele palide ale lunii. […]

Cade grindina. Mare nenorocire! Dar, după ce grindina s-a topit, ţăranului nu-i este milă nici măcar de el însuşi; se aşterne iar pe muncă.

Imaginaţia unui observator se atrofiază: este un organ inutil.

Mă voi duce la ceruri în saboţi. […]

Philippe nu se poate abţine să nu râdă când, după ce a făcut ce i-am cerut să facă, îi spun „mulţumesc”.

Să fac o antologie a lunii. […]

Mirosul de mort al trandafirilor. […]

Sădesc amintiri.

Există câte un Morcoveaţă şi printre puii de găină. Văd unul pe care maică-sa îl alungă de sub aripi, pe care îl ciuruieşte cu lovituri de cioc, probabil numai pentru că are o pată neagră aşezată anapoda după gustul mămicii sale.

Sat despre care nici măcar ziarele departamentale nu spun nimic. Aici nu se întâmpla nimic. Niciodată vreo crimă.

Mă întorc la ţară ca să-mi refac timiditatea.

11 iunie. Vaca. I s-a luat viţelul, aseară, pentru a-i fi dat lui Raymond[172], care îl va creşte. Ce-o să facă această mamă bună care nu se mai sătura să-şi lingă odrasla năclăită, mai degrabă dintr-un fel de lăcomie, fără îndoială, decât din simţ matern?

Când se întoarce în grajd, aproape că aştept o criză. Adulmecă paiele în care fusese culcat viţelul şi mugeşte încetişor. Mănâncă vreo câteva fire de paie, care mai păstrează mirosul viţelului.

Dar iată, se deschide uşiţa ieslei. Deşi se întoarce de la păscut, mănâncă lacom finul pe care i-l dă Philippe. Îşi mai cheamă viţelul, dar se lasă mulsă de RagOtte. I se dă nişte pâine, pe care o înghite.

Peste două zile nu-şi va mai aminti nimic.

172 Locuitor din Chaumot, prieten din copilărie cu J. R.

Simţămintele ei de mamă, aparent atât de profunde, vor fi dispărut.

Deja nu mai auzim nimic. […]

— Anumite stări de prostraţie dau o idee plăcută despre dulceaţa morţii.

e să le spun: „Oh! sunt prea domn ca să intru la nişte ţărani ca voi!”

Iulie. Doamna Lépic. Tot ce-am făcut mai adevărat şi poate mai spectaculos, este zidul plin de ochii şi urechile ei.

Va muri neschimbată.

Cum ajung în grădină, simte numaidecât şi o trimite pe Marguerite să vadă.

Când mă apropii de casă, aud scârţâind fereastra care se întredeschide, şi ochiul şi urechea se lipesc de deschizătură.

Îşi bate capul să găsească ceva de spus. Cu vocea ei aspră, stridentă şi seacă precum un foc de puşcă, strigă, pentru ca tot satul să afle că mi-a spus ceva.

— Jules, Marinette a ieşit chiar adineaori. Te-ai întâlnit cumva cu ea?

— Nu.

Ah! acest „nu” care-mi scapă ca o silabă de plumb este tot ce pot să-i spun mamei mele care în curând va muri. Trec. Ea, cu faţa lipită de gratii, rănită, neputincioasă, nu se retrage imediat. Încă nu închide fereastra, pentru ca vecinii să-şi închipuie că am stat mai mult de vorbă.

De câte ori n-o fi avut tata chef s-o strângă de gât când ea îi intra în odaie să ia vreo cârpa din dulap! apoi ieşea, intra iar ca să pună cârpă la loc. În cele din urmă, tata sigilase dulapul. […]

La Gloriette. Ce văd de pe banca mea:

un drum; canalul, bazinul şi micul său port, lemne, ţigle, cărbune, nisip;

un drum care se întretaie cu cel ce trece prin faţa porţii;

Yonne, moara, castelul printre pinii şi plopii din jurul

său, calea ferată îngustă, clopotniţa şi câteva case din Chitry;

Islazurile, copacii, câmpurile, şi, coborând pe Yonne, colţul unde pescuiesc;

Marigny şi clopotniţa sa, Sauvigny şi ferma foarte aproape de cer;

un copac singuratic pe un câmp, o pădure în stânga, o pădure în dreapta, o vâlcea împădurită prin care curge Yonne, încă un sat, destul de depărtat, ca să-i uit mereu numele;

la orizont, câteva coline printre care se înalţă, despicat în două ca o furcă, dealul Mont-Sabot din Chitry, cerul şi toate fanteziile lui de nouri.

În stânga, şcoala din Chaumot, o fermă, stivele de lemne de pe canal, tufele de cucută, câmpul Bargeot unde vânez, pajişti cu boi;

un pâlc de căsuţe care nu se sfiesc să se cheme Beauregard, nişte câmpuri, ogoare, păduri de mesteceni printre care deosebesc Guermenay, dealul din Asnan, şi iarăşi cer. […]

Cine călătoreşte mult nu reţine mare lucru.

— Cine ştie dacă nu suntem nişte morţi?

— Cum adică?

— Da, nişte morţi într-un soi de Purgatoriu, care nici nu-şi mai amintesc măcar de viaţa lor. […]

Din satul meu pot privi sufletul omenesc şi o furnică. […]

Ca un câine care se opreşte din lătrat ca să caute un purice în blană. […]

Da, mi se schimbă chipul odată cu părerile mele despre oameni. […]

Arcul de triumf al ţăranului este curcubeul.

Sunt tot atât de interesanţi ca nişte albine degenerate.

Unei femei care tocmai a cântat o oră la pian:

— Vă place muzica, doamnă? […]

Calul orb merge de-a curmezişul, dar nu părăseşte *vârtosul* drumului. Nu se miră decât de sonoritatea

podurilor: se opreşte, cuprins de frică. […]

Potârnichi. Măcar de-aş putea să le urăsc, înainte de-a le ucide.

Vai! Ponge e şi mai vanitos decât mine.

Nouri. Am văzut unul care încerca să se strecoare în spatele lunii. […]

Mă uit în sfârşit la animale pentru a-mi verifica *Povestirile după natură*. […]

Când devii sărac, devii bun.

Apa visează un plop; […]

Când călătoresc, plăcerea mea este să privesc şi să nu văd nimic. […]

Titlu: *Istoria Franţei povestită de nepoţii mei*. […]

august. Există fricosul care se uită sub pat, şi fricosul care nici măcar nu îndrăzneşte să se uite sub pat. […]

Curci, burdufuri negre cu peceţi roşii.

septembrie. O potârniche rănită cade pe câmpul de cartofi şi inima noastră bate, ca la un iepure.

O baltă: crapi mici de un deget sar în aer ca nişte bobârnace. Două broaşte, una verde, cealaltă aproape albastră, pe-o bucată de lemn, neclintite, parcă fascinate de un şarpe nevăzut, sau aşteptând vreun ştrengar care să-şi încerce dibăcia.

Răsuflarea finului din şura deschisă.

Un şarpe frumos, verde, galben şi alb, ţâşneşte prin stuf, pe apă. E o mângâiere gingaşă pe pârâu. I-am retezat capul. De ce? Era o găteală a pajiştii, jucăria ei, poate chiar mândria ei. […]

Sunt momente când simt, în Philippe, un duşman care se trezeşte dintr-un somn adânc.

Honorine a împlinit optzeci şi şapte de ani, dar nu poate spune ce vârstă avea fratele ei care a murit nu de mult.

septembrie. În ceaşca mea, cafeaua nu arată decât gândurile mele negre. […]

Castelul întunecat, cu o singură luminiţă care îmi ademeneşte visele ca pe fluturi.

„Cer” spune mai mult decât „cer albastru”. Epitetul

cade de la sine, ca o frunză moartă.

Limba are înfloririle şi iernile ei. Există stiluri despuiate ca scheletele copacilor, apoi vine stilul înflorit al şcolii frunzişului, stufosului, hăţişului. Apoi, astea toate trebuie tunse.

Nu treziţi durerea care doarme. […]

16 septembrie. Lene? Da. Dar ce plăcere subtilă să trăieşti avar cu reveriile tale, să nu le împrumuţi nimănui!

Încă de pe vremea primei noastre comuniuni, simţea în el un oarecare iz de fermă. La spălător, în fiecare dimineaţă, se spăla pe cap cu apă multă. A observat că în felul acesta i se îngălbeneşte părul.

Să revezi un om pe care l-ai cunoscut îndeaproape acum douăzeci şi unu de ani!

Era afectuos, silitor şi drăguţ. Când îi spuneam: „Pun prinsoare că te sărut!”, răspundea: „Mi-ar face plăcere”. Şi-atunci, treaba asta nu mai avea niciun haz: nu-l sărutam.

Nu venise nimeni cu el la prima lui comuniune. L-am „scos” cu mine.

A cinat la doamnele Millet[173]. Niciodată nu mai văzuseră pe cineva mâncând atât de mult.

Schimbam între noi bileţele, un petec de hârtie îndoit în două, cu adresele noastre.

Aceste amintiri gingaşe şi copilăreşti sunt cam jenante când nu eşti poet. Numai poetul nu roşeşte că a fost la vârsta când spunea şi făcea pozne. Dar trebuie să riscăm asemenea întrevederi: au un gust acru şi fixează limite. Numai singur poţi retrăi trecutul. În doi, lipseşte acordul.

Cât s-a schimbat! Ba nu! Eu m-am schimbat. El s-a oprit şi n-a mai clintit. Numai de amintiri nu le arde lor! Trebuie să-şi îngrijească vitele. […]

septembrie. Aud stridiile căscând.

Şi tropăitul muştelor pe geamuri.

Tunet. Se aud paşi. Cineva umblă, acolo sus! […]

La masă, Philippe îşi şterge mustaţa cu o coajă de

173 „Pensiunea domnişoarelor Millet“, pe vremea cînd J.R. era elev.

pâine.

Rândunelele în smoking. […]

Castana, ariciul fructelor.

Nu ştiu nimic despre oameni, da oamenii nu mă ştiu. […]

Femeie în rochie de seară, adică goală.

Ei îşi propun să trăiască de la şaizeci de ani încolo. […]

— În societatea dumneavoastră nu se plictiseşte omul, spune Ragotte căscând de-i trosnesc fălcile.

Colegul de la prima comuniune.

Nu l-am văzut de mai bine de douăzeci de ani. Gara din Urzy, nimeni. Ies. Văd un docar, un cal arătos, un bărbat tânăr cu fetiţa lui. El este. În trăsură, mă uit la el pe furiş: haine de doc, pantofi grei de culoare galbenă. Conduce cu eleganţă. Regăsesc surâsul şi aud vocea de acum douăzeci de ani, care a rămas tot scăzută, surdă, repezită. Unele cuvinte nici nu le înţeleg.

Intrare într-o curte de fermă îngrijită. Nimeni pe peron. Intrăm în bucătărie. O fi slujnica? E nevastă-sa. Pe unde dracu' îşi caută ăştia asemenea neveste! Slută, ştearsă, ciufută, cu un smoc de păr pe obraz. Cum spune el, unii vor bogăţie, alţii, frumuseţe. El n-a vrut frumuseţe. Stingherealã de-a-mpicioarelea, cu pălăria în mână. Hai să vedem ferma! îi cer explicaţii pe care nu le ascult, şi repet întrebările. Nu sunt chiar atât de deştept pe cât îşi închipuia.

La masă! Din politeţe sau din economie, au strâns rogojina de paie, aşa că stau cu picioarele pe lespezile reci. O slujnicuţă drăguţă. Nu te aşezi unde vrei. Locul meu e acolo, dar trebuie să-mi duc scaunul. Vin alb sau roşu, pui cu ciuperci, ridichi albe şi unt, apoi porumbei într-un sos atât de limpede, că ai spune că sunt lişiţe. Cum fetiţa e cam gălbejită, prescriu chinină şi untură de peşte.

Îl felicit pentru succesele lui de fermier.

— Îţi iubeşti meseria?

— N-aş schimba-o nici dacă mi s-ar tăia o ureche. Dar după ce porţi acolo la butonieră, văd că şi ţie-ţi merge

bine.

Îşi va închipui că n-am vrut să mă întâlnesc cu el decât ca să-i arăt decoraţia.

Scuipă în batistă; oricum e mai bine decât pe jos.

Cum mă căznesc să fiu băiat de viaţă:

— Te credeam mai serios, spune el. Îmi spuneam: „Scriitor înseamnă gânditor. Tot timpul se gândeşte la ceva”.

Să fi vrut şi n-aş fi putut fi mai prost înţeles de el. Obscuritatea mea este atât de deplină în ochii lui, încât nici nu mă mâhneşte. Neputând să-i trezesc vreun interes pentru lucrările mele, mă interesez din răsputeri de munca lui.

— Ia zi! Eşti un om fericit.

— Da, spune el, muncind.

A trăit patru ani singur, în această fermă, cu o slujnică la vite şi o fată în casă. Nu se va odihni niciodată: ar muri de plictiseală. Va avea o fermă ceva mai mică, atâta tot.

— Ca şi tine, spune el. Acum, scrii cărţi groase. Când ai să fii bătrân, ai să le scrii subţiri.

Un obiect de artă pe masa din sufragerie. îl cântăresc ca un cunoscător: Ce pot risca?

Vitele lui au febră aftoasă. Le scoală lovindu-le cu piciorul între fese, sau înţepându-le spatele cu vârful cuţitului.

Nicio carte. Dacă are cumva niscai cărţi, atunci le ascunde bine; dar a fost primul din departament care şi-a cumpărat o secerătoare-legătoare, adusă din America.

La masă, fetiţa lui nu scoate o vorbă.

— Niciodată, nu-i aşa, spune el. Ah! Dacă ai auzi-o cum vorbeşte de obicei…

Habar n-are de politică.

— Noi ceştilalţi, spune el, nu ne gândim decât la frăncuţul nostru.

Niciun fel de contabilitate. Totul e în cap.

Şi niciodată vreo întrebare despre dragoste.

Mâini şi unghii care se păstrează curate prin muncă.

Fumează stângaci, fără dezinvoltură, ţigări gata făcute.

Suntem foarte deosebiţi, dar câinii noştri seamănă leit.

Vântul care ştie să întoarcă paginile şi nu ştie să citească. […]

Nuca, două urechi lipite faţă-n faţă.

1. *septembrie*. A visa înseamnă a gândi sub clarul de lună, al unei luni interioare.

Titlu pentru un volum cu *Notaţiile* mele: Golgoluţ. Gol.

2. *septembrie*. Ponge apare azi-dimineaţă la ora dejunului şi-mi aduce o umbrelă de ţărancă pe care, fără să mă gândesc, îl rugasem să mi-o caute.

Poate că ucid un poet. Îi spun:

— Îţi place poezia. L-ai citit pe Lamartine, pe Musset…

— Pe Alfred de Musset mai ales, spune el.

— Dar versurile dumitale sunt stângace. Eşti poet prin chemare, prin firea dumitale, din instinct, dar scrii nişte versuri şchioape. Trebuie să le revezi, din punct de vedere prozodic. N-ai vreun tratat de versificaţie?

— Ba cred că da, spune el. Am eu ceva de genul ăsta undeva într-un dulap.

— Foloseşte-l, nu te ruşina. Şi-apoi, versurile dumitale sunt demodate.

— Ca să vă spun drept, mie nu-mi plac versurile de astăzi.

— Da, dar…

le restitui pe ale sale spunându-i:

— De altfel, fiecare face poezii mai ales pentru sine.

— Da, spune el. Nimeni nu mă obligă să le public. Eu sunt agricultor etc. […]

Personajul mă înduioşează, dar sunt într-una din zilele mele de cruzime. Nici măcar nu-l reţin la prânz. Mă plictiseşte. Ar însemna să pierd o seară de reverie. Ezit. Un amănunt mă hotărăşte: observ în urechea lui, în adâncul unei cute, nişte pământ pe care nu s-a ostenit să-l spele.

Şi, pe măsură ce sunt mai crud, el se străduieşte să

câştige bunăvoinţa doamnei, a copiilor.

La ora unu fără un sfert, bietul poet zdrobit se va întoarce acasă unde nevastă-sa nu-l mai aşteaptă, mărşăluind o jumătate de duzină de kilometri ca să mănânce o coajă de pâine.

Las' că prea e înfumurat. Aproape că se laudă că nu şi-a terminat liceul. Vrei să fii drăguţ cu oamenii: şi-o iau în cap. Binevoieşte să-ţi fie milă de ei, dar în aşa fel încât să şi simtă!

Şi s-a sculat cu noaptea-n cap să scoată vacile la câmp ca să poată veni la mine. Totuşi nu puteam să-i spun că are talent! Nu!" Dar puteam foarte bine să-l opresc la prânz.

Să pun toate aceste notaţii în formă de dialog.

1 octombrie. Şi acum, sigur de proza mea, aş vrea să scriu versuri.

Atât de matinali încât ai spune că îşi pregătesc munca noaptea. Soarele găseşte pe câmp plugul, ţăranul care scoate cartofi, pe cel care păzeşte vacile sau oile.

Cartofi care se usucă pe jos goi puşcă.

— Cine va spune complicaţiile, poezia încâlcită a unui gard viu?

— Eu.

4 octombrie. Căpuş îi dispreţuieşte pe cei care fac caz de un adjectiv prost plasat. Dar, potrivit locului său, aici sau acolo, un adjectiv suprimă un defect sau o calitate. Adjectivul este omul însuşi.

Toamnă. Pe un cer neclintit trec două rândunele întârziate.

octombrie. Bătrânele n-au nimic, în afara facialelor plângăreţe despre morţii lor. Bătrânii au tutunul, guta. Când stau de vorbă, nu discută neapărat lucruri triste.

14 octombrie. Întoarcere la Paris. Despre acest ratat, nevastă-sa crede că a început să înnebunească. Merge la biserică, posteşte vinerea, o jumătate de viaţă şi-o petrece cu preotul, cealaltă, citind cărţile preotului şi lucrând, singur cuc, încuiat. A avut curiozitatea să vadă ce face de fapt: a găsit nişte pătrăţele de hârtie pe care erau scrise

cuvinte ilizibile.

Începe să-l urască. Ar fugi de acasă dacă n-ar fi măritată, şi spune despre el că-i atât de laş încât ar urma-o.

Dacă ar fi sigură că-i mai puternică decât el, l-ar zgâria, l-ar bate. îl hrăneşte.

După ce a vândut totul ca să trăiască, s-a hotărât să deschidă o casă de croitorie. Când i-a împărtăşit acest proiect, el i-a spus: „De mult ar fi trebuit să faci asta”, îi spu re: „Tu nu poţi şti ce înseamnă munca unui om ca mir e”.

Ea nu spune: „Soţul meu”. Spune: „El!” cu dispreţ şi furie.

Acum, el găseşte că maşina de cusut şi lucrătoarele ei fac prea mult zgomot. Ea îl împiedică să muncească.

Honorine. Uneori, noaptea, în aşteptarea zilei care nu mai vine odată, se scoală, se aşază pe marginea patului şi începe să cânte.

Un şoim se năpusteşte asupra unei potârnichi roşii. Potârnichea ţipă. Şoimul urcă iar. din cauza vânătorului care a auzit, dar după ce i-a arătat unde e prepeliţa.

Sunt colţuri triste de peisaj unde, dintr-odată, vânătorului i se face frică de puşca lui.

Prin ce este inferioară durerea lemnului care arde, durerii peştelui scos din apă?

Un câine atât de obosit, că nu mai ştie cu care labă să calce mai întâi. […]

Toulouse-Lautrec zăcea în pat, pe moarte, când tatăl său, un bătrân original, vine să-l vadă şi se apucă să prindă muşte. Lautrec spune: „Bătrân imbecil!” şi moare. […]

Nu, mulţumesc. Îmi petrec seara cu mine însumi. […]

21 octombrie. Nu mai este femeia frumoasă prin ea însăşi; este o frumuseţe la care participă numeroşi lucrători. […]

23 octombrie. Este cea mai credincioasă nevastă: nu şi-a înşelat niciun amant. […]

28 octombrie. Poate că se va spune despre mine: „Era un simplu om de litere care n-avea acasă nici

electricitate, nici telefon”.

— Sunt atât de puţini oameni de talent! spune Bernard.

— Doi, trei, cel mult.

— Vreau să spun oameni cu darul invenţiei. Acest cuvânt vine de la *invertire*, a găsi. Dumneata găseşti adevărul acolo unde vecinul dumitale nu-l vede.

— Da, eu creez adevăr nou. Fără facultatea mea de a-l vedea, ar rămâne lucru mort. Căci observaţia înseamnă invenţie.

— Te limitezi, totuşi, prea mult, spune el.

— Adevărat, şi câteodată mă închid într-un cerc atât de strâmt, încât lucrez doar pe câteva cuvinte. Dar dintr-asta iese ceva, şi nu găsesc acest ceva nici în cei mai amuzant vodevil.

Scrisoare către prietenă. Aş vrea să-ţi spun gingăşia acelor degete nevăzute care îmi cânta din harpă pe inimă. […]

Să fac altceva! Ca să-mi spui că nu valorează cât ceea ce am făcut? […]

Numai adevărul se schimbă. Imaginaţia noastră se repetă mereu. Nimic nu seamănă mai mult cu o piesă bine făcută decât altă piesă bine făcută. […]

De câte ori, cuprins de-o nesfârşită tristeţe, îi spuneam caterincii care s-auzea în curte la mine: „Mai cânta! mai cânta!…” […]

Mania mea de-a poza în faţa femeilor ca neaventurier.

noiembrie. *Sada Yacco* în *Doamna cu camelii* din Japonia.

Un realism care la Paris n-ar merge. Ultimele horcăieli ale unei ofticoase. Ai spune că „varsă”. Scuipă sânge, sub zăpada care cade, uneori şi cheaguri. Se face că scuipă într-un soi de carte japoneză. O deschide, dar sângele fiind ceva mai departe, trebuie să întoarcă foaia. Când moare, stând în picioare, îi curg bale de sânge. Parcă ar avea menstruaţie din toate părţile.

Japonezii îşi taie foarte bine beregata. Totuşi sângele

ţâşneşte cam prea repede.

Multă mimică. Simţi că îşi îngrijesc astfel jocurile de fizionomie deoarece cuvintele trebuie să fie insignifiante.

Decoruri copilăreşti. Un salon de restaurant inacceptabil chiar şi pentru un cantonier.

Şi-apoi, toţi, chiar şi amantul bogat, par nişte sărăntoci, şi ai spune că se îmbracă în mătăsuri pentru că n-au stofe.

Spectacol pueril, şi nici cine ştie ce drăguţ.

Sada Yacco plânge bine, dar cu prea multe smiorcăieli.

Un amănunt drăguţ: în timp ce mama tuşeşte, copilul o mângâie uşor pe spate.

Râd oare, sau rânjesc?

Guitry-ul bandei pare un argat.

Şi ea scrie, scrie „aproape tot atât de repede ca dumneata”, îi spun lui Bernard.

Locuinţa bogată se recunoaşte prin aceea că, înainte de-a intra, toată lumea îşi lasă încălţările la uşă.

Muzica lor: un acompaniament pentru păsări. […]

— Barrés, un geniu fermecător, înfăşurat în prea multă foiţă. […]

noiembrie. Fantec. Ieri, comentându-i-l pe Ovidiu, m-am înfuriat atât de tare că l-am făcut imbecil şi m-au apucat durerile de cap şi de gât. Am petrecut o noapte absurdă. Pe Fantec l-a durut burta şi s-a sculat de câteva ori. Am şi început să am remuşcări.

— Nu trebuia să-l trimiţi azi-dimineaţă la şcoală, îi spun Marinettei.

Simt că vrea şi ea să-mi spună ceva. Spune în cele din urmă, cu ochii în lacrimi.

— Ascultă, cred că prea strigi la el. În locul lui, aş fi năucită, şi precis că băiatul se fâstâceşte.

Când Fantec se întoarce de la şcoală, îi spun:

— Mama ta crede că prea strig la tine. Dacă asta te paralizează, spune-mi-o sincer. Îţi vorbesc ca un prieten. Vreau să scot din tine un bărbat, şi sunt hotărât să fiu totdeauna loial, drept, şi nu să folosesc cu tine o autoritate

pe care nu mi-o recunosc. Ţi se pare că strig prea tare?

— Oh, nu! răspunde el.

— Câteodată, furat de dorinţa de-a te face să înţelegi, îţi spun: „Te uiţi ca un gogoman, ca un idiot!” Te simţi jignit?

— Oh! nu.

— Ai zis odată o frază, un „De unde să ştiu eu!” care mi-a sunat aproape ca o revoltă. Revoltă să fi fost?

— Oh! nu.

— Când îţi spun: „Mă scoţi din sărite!” îmi vine să arunc cât colo toate cărţile tale şi să te las baltă. Ţi-e frică atunci?

— Oh! nu.

— Îţi dai seama că dacă-mi ies aşa din fire, o fac spre binele tău?

— Oh! da.

— Şi dacă strig, strig pentru că am o voce puternică, sângele iute, şi-aş vrea să-ţi transmit elanul meu pentru studiu. Asta te neliniştеşte cumva? Nu ţi-e teamă că pierzându-mi cumpătul aş putea să te lovesc?

— Oh! nu.

— Vezi! îi spun Marinettei, care ne ascultă uimită şi înduioşată.

— Atunci, nu mai înţeleg, îi spune ea lui Fantec. De ce nu răspunzi la nişte întrebări la care aş putea răspunde şi eu, care nu ştiu nici latină, nici elină?

— Nu ştiu, spune Fantec.

Şi Marinette, emoţionată de ceea ce am făcut – i-am vorbit fiului meu ca un bărbat care nu aşteaptă decât să se căiască – prinde un pic de ciudă împotriva lui. Într-adevăr, comunicarea dintre un tată şi fiul sau este anevoioasă când tatăl nu vrea să fie stăpân cu preţul unei nedreptăţi. Fantec însă nu pare nici măcar emoţionat de această scenă.

— Şi cu durerea de burtă cum rămâne, spun eu, nu-i din cauza mea, nu?

— Oh! nu, tăticule.

— Şi când îţi muşti buzele, nu ţi le muşti pentru că-ţi

vine să plângi şi te abţii?

— Oh! nu.

— E doar o deprindere, nu?

— Da.

— Bun! Du-te şi învaţă. Vezi? îi spun Marinettei.

— Nu înţeleg, spune ea, dezolată. Dar pe tine te înţeleg, zău!

Profit de ocazie ca să-i spun că uneori mi se pare cam aspră cu Baie, că eu, numai cât îmi aduc aminte de iarna trecută*, şi nu mai pot să-i fac niciun reproş.

— Oh! eu aspră! spune Marinette. Atunci, nu voi mai îndrăzni să-i spun nimic.

Poate că aceasta este suprema lecţie a lui Morcoveaţă, ultima lui încercare. În educarea copiilor săi, va încerca să facă exact contrariul celor făcute de doamna şi domnul Lépic, şi fără vreun folos: copiii lui vor fi tot atât de nefericiţi ca şi el pe vremuri.

Fondul acestui copil este o indiferenţă onestă, sau poate că-şi închipuie că-i bine să vadă o intenţie bună în tot ce fac eu, chiar şi-n pandaliile mele.

Oare familia pe care am creat-o eu o să-mi dea, în literatură, tot atâta cât cea care m-a creat?

Ah! e greu să fii om! […]

noiembrie. Bunătatea mai are şi ceva neasimilabil. Fructul e gustos, dar sâmburele e amar.

Jur că n-am admirat şi nu admir cu toată tăria decât un singur om: Victor Hugo. *Ultima jerbă*[174] va apărea în februarie 1902: tot ce vreau, e să trăiesc până atunci. […]

O iubesc, o iubesc, desigur că o iubesc, şi cred că o iubesc sincer pe nevasta mea, dar în tot ce spun marii îndrăgostiţi: Don Juan, Rodrique, Ruy Blas, nu-i un cuvânt pe care să-l pot spune nevestei mele fără să râd.

noiembrie. Pe trotuar, la ora două dimineaţa.

— Şi cum stai cu *Domnul Vernet*? spune Guitry.

— Nu mai merge. Nu, nu-i ceea ce vreau eu.

Îi povestesc încâlcit.

— Ascultă, îmi spune el. Încrederea trebuie să

174 Cînd Baie a fost foarte bolnavă.

pornească din dumneata. Nu vreau să-ţi insuflu o încredere artificială, dar ceea ce povesteşti nu pare deloc rău.

O iau de la început, şi încet, încet, ciopârţind piesa pe care nici nu mi-o amintesc măcar, îl fac s-o simtă.

— Dar e ceva încântător.

şi joacă. Eu reiau amănuntele.

— Dar e mai bună decât Morcoveaţă! Şi, totuşi, ştii doar…

Pare sincer. Emoţia care m-a cuprins a trecut în el. În ochi i s-a aprins o scânteie.

— Bine, îi spun eu. O să revăd şi-ţi spun eu în două trei zile.

Am avut un moment bun. Îi povestesc Marinettei, care se ridică din pat în capul oaselor şi spune:

— Eram sigură. Îmi pare grozav de bine!

Şi-mi continui munca în vis.

Dimineaţa, totul s-a şi ofilit. […]

Să-mi fac cinci dosare… până la moartea mea: 1, religie; 2, politică, adică probleme sociale; 3, morală, adică viaţă interioară, fericire; 4, arte, adică literatură; 5, tot ce pot asimila din ştiinţă. […]

Cele mai pătimaşe discuţii ar trebui încheiate întotdeauna cu următoarele cuvinte: „De altfel, curând vom muri”.

Să lucrez indiferent ce, numai să lucrez. Să scriu un cărţoi de 600 de pagini pe care să-l intitulez *Etruscii*.

Este exasperant să nu fii Victor Hugo! […]

Cu toate actele bune din piesele proaste în trei sau cinci acte care se joacă în momentul de faţă, s-ar putea face o capodoperă.

A avut recent o piesă interzisă de public. […]

O singură dată Victor Hugo n-a făcut nicio impresie asupra mea: când l-am văzut. Asta s-a întâmplat la reluarea piesei *Regele petrece*[175]. Mi s-a părut bătrân şi destul de scund, cam aşa cum ni-i închipuiam pe cei mai bătrâni membri ai Academiei, care trebuie să fie plină de

175 La Comedia franceză, în ziua de 22 noiembrie 1882.

asemenea bătrâni. Mai târziu, i-am cunoscut pe Georges şi Jeanne Hugo. Nu înţelegeam că ar putea adora alt zeu în afara lui.

I l-aş sacrifica pe La Fontaine, i-aş sacrifica pasiunile mele.

seară întreagă, Rostand şi cu mine, am repetat acest vers care este o pictură extraordinară:

Il avait les cheveux partagés sur le front[176].

N-aş fi în stare să leg patru fraze pe care să i le spun despre el.

Şi sunt cărţi de-ale sale pe care nu le-am citit.

Pot face glume pe seama lui Dumnezeu, a morţii: n-aş putea glumi pe seama lui. Niciun cuvânt de-al său nu mi se pare ridicol.

Am citit tot felul de gânditori: mă fac să râd. Toţi umblă cu fofârlica. Nu ştiu dacă Victor Hugo este un gânditor, darproduce o asemenea impresie asupra mea, încât, după ce am citit o pagină de-a lui, încep să gândesc frenetic, cu mintea larg deschisă.

Cred că nu m-aş fi încumetat niciodată să-i mărturisesc că scriu.

Dacă mi s-ar spune, şi mi s-ar dovedi, că Dumnezeu nu există, m-aş resemna. Dacă Victor Hugo n-ar mai exista, lumea în care găsesc frumuseţea ce mă îmbată s-ar preface în beznă.

Faptul că l-am văzut pe Victor Hugo nu l-a compromis deloc în ochii mei pe Victor Hugo, dar mi-a fost ciudă pe mine că nu m-am entuziasmat destul pentru a-l vedea atât de mare, un minut, în ciuda micii sale forme omeneşti. Ieşea la braţul nepotului său.

Înţelesul pe care îl dau numelui său nu-i cu nimic mai prejos decât cuvântul „Dumnezeu”. El istoveşte toată puterea mea de adoraţie.

Să-l critici pe Hugo! Ce-mi pasă că, privind un asfinţit de soare, ştiu că soarele nu se culcă, şi că pământul se învârte în jurul lui? Ce-mi pasă că, citindu-l pe Victor

176 (Cristos) Avea părul împărţit pe frunte (Victor Hugo : La Fin de Satan, III, Triumful).

Hugo, ştiu că scrie aşa sau altminteri?

Când eram mic, i-am spus bunicului: „Ce fericire pentru ei că au un astfel de bunic!” Şi bunicul, care nu s-a simţit deloc jignit, a spus da, ca mine.

noiembrie. Ce ciudată e dorinţa artistelor de a fi femei cinstite! Dar, doamnă, cinstea n-ar avea nimic de câştigat dacă s-ar generaliza. Cinstea e un talent, o artă, ca şi arta dramatică. Marinette este o femeie cinstită, şi-i foarte bine că este; dar nu v-aş fi deloc recunoscător dacă aţi vrea să fiţi ca ea, tot aşa cum ei nu i-aş permite să încerce să mă uluiască prin calităţi de actriţă.

Dumneata, femeie cinstită! Ce idee bizară! Îţi închipui cumva că în clipa când partenerul dumitale te ţine în braţe, te sărută pe umăr, pe gură, eu nu mă gândesc la altceva decât la cinstea dumitale şi-mi spun: „Actriţa asta e plină de talent, şi pe deasupra e şi-o femeie cinstită”? Nu există virtuţi necesare pentru toată lumea: există găteli care vin bine sau nu persoanei în cauză. Ţin la cinstea nevestei mele pentru că i se potriveşte. Dacă nu m-aş putea lipsi de cinste, nu m-aş apuca să mă însor cu o actriţă, pentru că ştiu bine că, în această artă de-a fi cinstită, chiar blindată de-ar fi din cap până în picioare şi tot n-ar putea fi niciodată decât mediocră. […]

Satul meu este mina mea de aur.

O muscă este mai murdară iama decât vara. Se pare că rămâne lângă noi nu din cauza căldurii, ci din cauza mirosului nostru de putregai. […]

Bernard povesteşte. Un ovrei vrea să-şi vândă blana.

— Dar pute! spune cumpărătorul.

— Nu ea, răspunde ovreiul. Eu. […]

Când lucrezi, greul e să aprinzi lămpiţa creierului. După aceea, arde ea de la sine.

Dă-i înainte! Talentul e ca pământul. Viaţa pe care o observi nu va obosi niciodată producând. Ară-ţi câmpul în fiecare an: va rodi an de an.

3. *noiembrie*. Când nu sunt foarte original, sunt cam prost.

Şi s-o mai slăbim şi cu „farmecul puţin trist al

lucrurilor ofilite”! […]

La Barnum[177]. Oboseala care mă cuprinde când vreau să urmăresc cele trei piste.

Arta înseamnă neobişnuitul. Or, dacă alături de un elefant magnific, ni se mai arată o duzină, aproape tot atât de frumoşi, primul nu mă mai impresionează.

Niciun artist autentic n-ar accepta să rămână în această mulţime.

Câţiva monştri. Cel mai impresionant: cei doi copii sudaţi printr-o legătură de muşchi. Privindu-i, cazi într-o visare ciudată. […]

Anatole France, un om care scrie prea mult greceşte, previzibil vreau să spun. Eşti prea liniştit, cu el: nu tragi nădejde să dea greş.

Da, îmi port decoraţia. Trebuie să avem curajul slăbiciunilor noastre.

Bătrâneţea vine brusc, ca zăpada. Într-o dimineaţă, la trezire, vezi că totul este alb. […]

Crengi atât de subţiri, încât ultimele frunze par suspendate în jurul copacului. […]

Mama, în fotoliul ei, lângă sobă. Cum mă vede, face: „oh! oh! oh!” Mă sărută apăsat. Vai! obrazul acela moale care nu mi se pare obrazul unei mame! Şi, numaidecât, începe să turuie. Când plec, mă însoţeşte până la poarta grădinii pentru ca vecinii să vadă bine că am fost la ea. Îmi spune la revedere de nenumărate ori. Am ajuns în dreptul crucii, şi ea tot mai vorbeşte. Nu mă încumet s-o privesc. Şi-acum mă tem de ochii ei reci, lucioşi şi tulburi. […]

Nu mai e în stare s-o înveţe pe fetiţa lui catehismul. Nevastă-sa câştiga te miri ce, se spetează în atelierul ei de croitorie şi poartă lenjerie făcută din bucăţi, dar el spune:

— E foarte fericită, face o treabă care se vede. Eu muncesc mai mult, dar ceea ce fac eu nu se vede.

Şi, într-adevăr, nu se vede niciodată nimic. Îşi petrece zile de-a rândul închis în odaia lui sau la preot, care îi împrumută cărţi. Nevasta lui doarme cu fetele în atelier,

177 Celebrul circ al americanului Phineas-Taylor Barnum (1810—1891).

iar fratele ei, de care vorbeşte ca despre un dumnezeu, într-o odăiţă folosită şi ca salonaş „în care aşteaptă lumea”.

Sunt oameni care retrag bucuros cele spuse, aşa cum scoţi o sabie din burta adversarului.

Migrenă. Uneori, parcă-mi văd capul, mic şi greu, sus de tot, departe de mine, cocoţat în vârful trupului ca o păsăruică în vârful unui par.

Nu se mai culcă cu nevastă-sa, ori tocmai cât să-i facă un copil. Preotul i-a interzis simpla joacă a plăcerii.

— Am un ţel, spune dumnealui. O cale de urmat: o urmez. Foarte bine că-ţi vezi de cârpele tale, pentru că trebuie să mâncăm; dar ce înseamnă cârpele tale pe lângă munca mea?

— Unde-i munca aia? îl întreabă ea. Arat-o măcar de dragul fiicei tale care-i infirmă.

— Mai târziu, datorită mie, o să fie bogată.

— Ah! asta-i bună, îi spune ea, nu cumva te crezi Iisus Cristos?

Când îl ia niţel la întrebări, nu mai răspunde şi se închide în el. Atunci cumnatul său iese, de frică să nu fie silit să-i tragă vreo câteva scatoalce.

Cu lucrătoarele nevestei e de-o politeţe slugarnică. Omul acesta, care nu mai vrea să se culce cu ea „decât ca să-i facă un copil”, îşi ascunde făţarnic mârşăvia punându-se bine cu preotul, şi toată lumea o scoate pe nevastă-sa vinovată. Când ea îi face reproşuri, îl ocărăşte şi-i spune: „Nu ţi-e ruşine să te laşi întreţinut de-o femeie?” el răspunde:

— Foarte bine că munceşti, dar greşeşti ieşindu-ţi din fire. Uită-te la mine. Eu nu-mi ies din fire niciodată.

Duminica şi-o petrece ferchezuindu-se pentru a merge

Ia biserică.

Şase ani de zile a făcut în aşa fel încât toată lumea să-şi închipuie că soţul ei lucrează la ceva misterios şi măreţ: acum, el profită.

O iarnă întreagă au trăit cu cartofi şi apă. Dumnealui

se plângea, dar nici nu se gândea să muncească. […]

decembrie. Fantec devine fermecător. Uneori îl iubesc ca pe un tată.

decembrie. La fiecare scrisoare de doliu pe care o primesc, mă amuz înlocuind numele cu numele meu.

Sunt momente când am chef să mor. Nu-mi mai pasă atunci de moarte.

Poeţii stau aşezaţi pe Olimp; dar sunt prea mici, şi picioarele lor nu ating pământul. […]

e Omul, acest condamnat la moarte. […]

Mi-ar trebui o măsuţă portativă ca să ies să lucrez, ca un pictor în mijlocul naturii.

Nu trebuie să distrugem, dar trebuie să atacăm deseori, pentru ca oamenii să se ţină bine. […]

Homer trăia în tragic: asta însemna pentru el firescul. Tragicul nostru nu poate fi decât afectare. […]

După pantalonul meu umflat la genunchi, se vede că, în fiecare noapte, mă uit sub pat.

Adevărata glorie nu ne-ar putea veni decât din partea prietenilor din copilărie: nu vine niciodată.

Ianuarie. Conferinţă populară la Corbigny, despre Molière, pe 29 decembrie 1901. Toată ziua, enervare. Mi se spune că, deşi vremea e ploioasă, va veni şi lume din Chaumot. Cuprins de îndoioşare, pregătesc o frază de recunoştinţă, dar din vina lui Philippe, ajung cu trei sferturi de oră prea devreme. Nimeni. Începutul mă amuză şi-mi dă siguranţă. Trucul e totdeauna acelaşi; trebuie să încerci să te gândeşti la altceva.

Vorbesc o oră şi un sfert fără să obosesc, şi nu mă ating de paharul cu apă. Cu siguranţă că asta mă creşte în ochii lor! Oamenii ascultă în picioare, fără să se mute de pe un picior pe altul. Nu recunosc decât vreo două trei figuri. O clipă, văd pe unul căscând la adăpostul mâinii. În faţa mea, o fetiţă care este însăşi întruchiparea neghiobiei, a unei neghiobii înfricoşătoare.

Bieţii oameni! îmi dau impresia că am făcut prea mult în viaţă, şi a venit vremea să fiu sfânt.

Un surd mă ascultă din profil, cu mâna pâlnie la

ureche, vădindu-şi atenţia într-o strâmbătură groaznică.

Dumnealor nu respectă decât pe cineva „care nu-i prost”. Despre o babă îngrozitor de zgârcită, spun: „zică lumea orişice! O fi ea ce-o fi, da’ proastă nu-i”.

Muncitorul şi ţăranul vin la conferinţă din dorinţa de-a se amuza sau de-a se instrui: de judecat, vor judeca după aceea. Burghezul nu vine decât din dorinţa de-a judeca. Renunţă sau se abţine.

Aplauze violente şi scurte. Doamnele cred că prezenţa lor scuteşte de rest. […]

Ce frumoasă mi s-ar părea viaţa dacă, în loc s-o trăiesc, m-aş uita la ea cum trăieşte! […]

N-are nicio importanţă că ne-a ajuns un rău sau altul: important e că suntem muritori.

Ianuarie. Buzele noastre s-au desprins ca două jumătăţi de fruct copt. […]

Ianuarie. Proaspăt sosit de la Corbigny, Louis Paillard îmi aduce veşti calde. Philippe i-a spus:

— Zică ei ce-or vrea! Vorba-i că niciunul n-ar fi în stare să vorbească o oră şi un sfert ca el, fără să tragă un gât de rachiu.

Capelanul din Corbigny, un bărbat tânăr, văzând pe-o masă un exemplar din *Morcoveaţă*, a spus către cei care se aflau de faţă:

— Ascultaţi-mă pe mine! Vă pot afirma că din punct de vedere literar este absolut nul.

Preotul, care e un om de treabă, i-a spus lui Paillard:

— Aţi scris o notiţă ditirambică despre domnul Renard.

— Şi încă n-am scris tot ce gândesc.

— Mă uluiţi. Dar, în sfârşit, fiţi atent. Este un om primejdios: are nişte idei religioase!

— E sincer.

— O fi!

Bătrâna lui mătuşă i-a spus:

— Ştii, Jules Renard al tău? Nu-i el chiar atât de cunoscut cum ar crede unii!

Mi se atribuie ambiţii politice. Nimeni nu se încumetă

să se apropie prea tare de mine, de frică să nu fie „încondeiat”. Dar toţi recunosc că sunt un om cinstit.

Ianuarie. Niciodată nu cer veşti despre cei absenţi: presupun că au murit. […]

Ianuarie. Pe Champs-Élysées. Femei bătrâne în trăsuri adânci ca nişte morminte.

O femeie, cu câteva firimituri de pâine, face instrucţie cu vrăbiile: e ţanţoşă ca un căpitan.

Vrăbiile mai trufaşe rămân pe crengile copacului vecin. Ai spune că sunt muguri dolofani pe crengi golaşe.

Un căţel bătrân, într-un palton gros de lână, se screme să scoată un căcăţel. Servitorul are un zâmbet de dispreţ care îi împiedică pe trecători să-şi bată joc de el.

La Tuileries, poate pentru prima oară, privesc frumuseţea formelor statuilor. Nu cumva mă ramolesc?

Aurul grilajelor e de efect în aerul ceţos. Nu-i atât de ţipător ca în soare. Luna s-a şi înălţat: ca sânul care, din cauza frigului, abia ce iese din bluza unei doici.

În jurul fântânii arteziene, se înghesuie stoluri de rândunele de mare. Parcă ar fi un reflex însângerat, uitat de soare acolo. Una se desprinde şi. cade pe margine, ca o lacrimă roşie.

Ianuarie. Nu cer decât un lucru: să câştig destulă pâine ca să dau şi la păsărele.

Când un om spune: „Sunt fericit”, vrea să spună pur şi simplu: „Am supărări care mă lasă rece”.

Debutăm cu gazetăria: ar trebui să încheiem cu ea şi să nu le oferim cititorilor decât fructele frumoase ale unei experienţe care n-a crescut prea repede.

Boli: probele morţii.

Nemulţumită să se picteze doar, prin atitudinile ei, dumneaei se sculptează. […]

Ianuarie. Raţiunea: ordine în gânduri alese.

Doamne, nu mă fă să mor prea repede! Nu mi-ar displăcea să mă văd cum mor. […]

1 februarie. *Pasarela* L Larroumet se strâmba de râs şi face curte cucoanelor, în timp ce Paul Adam, acest zeu bucălat, le oferă bomboane. De la celălalt capăt al

teatrului, auzi cum se sfârşeşte, din ce în ce mai ascuţit, râsul domnişoarei Granier.

În fundul unei loje, mă apucă uneori nişte greţuri de plictiseală înfiorătoare. E scufundarea în beznă.

Căpuş, de când câştiga mulţi bani, a devenit cunoscător în pictură. Vorbeşte despre olandezi ca despre el însuşi. Aruncă o vorbă severă la adresa lui Rubens şi tratează cu bunăvoinţă alte două sau trei nume a căror ortografie îmi scapă. Nu ascult niciodată acest gen de conversaţii: nu se spun decât tâmpenii. De când se bucură de succes, are gust în toate, se pricepe la mobilă, la bucătărie.[178]

Teatrul este locul unde mă plictisesc cel mai mult, dar în care îmi place cel mai mult să mă plictisesc. Guitry nu mă poate smulge niciodată din lojă.

februarie. Să ne străduim să privim cu multă indulgenţă abilitatea celorlalţi, şi să nu părem a ne lăuda cu stângăcia noastră.

Amărăciunea este foarte literară, dar nu-i decât fierea omului de talent.

Sunt cam beat: am un cap de copac care se leagănă în vânt.

e – Lira lui Apolo…

— Care Apolo? Ce liră?

Modestia poate fi o specie de orgoliu care vine pe o scară secretă.

Cum sunt cel mai sărac din asociaţia noastră de muşchetari, întotdeauna eu plătesc garderoba.

Trebuie să iertăm hachiţele actriţelor de talent, căci bietele femei fără talent au exact aceleaşi hachiţe.

Nu ies în lume, pentru că mă tem că nu voi primi destule complimente.

Să fii independent ca un anarhist şi bun ca un sfânt.

Proiectul este ciorna viitorului. Uneori, viitorul are nevoie de sute de ciorne.

Din toată viaţa lui Napoleon n-aş scoate o dramă de

178 La Passerelle, comedie de doamna Grésac şi Francis de Croisset, jucată la Théâtre du Vaudeville, la 31 ianuarie 1902.

cinci minute. […]

Mi-e scârbă de criticul înrobit spiritului său independent care, după ce a elogiat o primă carte, se crede obligat s-o tărbăcească pe cea de-a doua şi păstrează pentru prietenii săi cele mai parşive ironii.

Nu voi fi rău, ci părtinitor. Voi afirma gustul meu, care este cel mai supus greşelii din câte cunosc. Nicio teorie, niciun sistem. Cartea bună este cea care-mi place. Descurcaţi-vă!

Totuşi, declar că am un punct de vedere moral: curăţenia sufletească, şi un punct de vedere literar: curăţenia stilului.

Mai am, dar ţin mai puţin la el, un punct de vedere social. Voi vorbi cu plăcere despre cărţile pe înţelesul poporului. Poporul iubeşte literatura mult mai mult decât ne închipuim, ÎI voi consulta deseori pe Philippe.

Simpatia îşi are drepturile ei. Bineînţeles că ar fi greu să nu-mi placă o carte de-a lui Căpuş sau de-a lui Bernard.

Voi citi, nu ca să fac critică, ci pentru bucuria mea. Dacă ajung să-mi închipui că patru rânduri de-ale mele ar putea determina vânzarea a o sută de exemplare dintr-o carte, voi scrie douăzeci de rânduri fără să-mi fie lene.

Voi cita deseori. Voi spune: aici e bine, sau: aici e rău, fără preocuparea de-a explica de ce, în primul rând, pentru că m-aş lungi inutil, şi-apoi, pentru că, nu odată, nu voi şti de ce.

Va fi nevoie de încredere: asta-i obligatoriu. […]

Ştiu că literatura nu-ţi asigură pâinea. Din fericire, nu prea mi-e foame.

Clipă de clipă trebuie să strâng de gât, să sugrum vulpea invidioasă care îmi roade ficaţii.

Mi-e groază de rimă, mai ales în proză.

Justiţia e gratuită. Din fericire, nu-i şi obligatorie.

Mă simt „gemeni”.

Un vers frumos cu douăsprezece picioare şi două aripi.

Faptul că nu toată lumea mă iubeşte le face plăcere

prietenilor mei.

Tânjesc după gloria de-a nu fi cunoscut.

12 februarie. Sicriu: cadă a morţii din care nu mai ieşi.

Scriu la *Figaro*; dar, aceste mici poeme în proză sunt ca izvoarele: trebuie să-ţi fie foarte sete ca să le cauţi şi să le găseşti prin mărăcinişurile ziarului!

Rostand, d'Esparbes etc., ce se va întâmpla cu aceşti autori după ce Napoleon va muri?

Una dintre acele femei care vor să strălucească în primele rânduri, să aibă scriitori. Invită la cină. Nu accepţi? Se consolează repede: şi un refuz e un autograf.

Guitry, pe care îl întreb ce să le citesc din Victor Hugo locuitorilor din Chaumot, nu-mi recomandă *Oameni oropsiţi*[179], ci actul întâi din *Ruy Blas*, pentru că ţăranii se interesează mai mult de „ducese" decât de ei înşişi.

februarie. Vis. Într-un dormitor. Eu, într-un pat, ea, în patul vecin. Îi spun: „Hai, vino!" Ea vine. O strâng întâi în braţe şi-i simt trupul sub cămaşă. Apoi, îmi iau inima în dinţi şi încep s-o mângâi peste tot, pe pielea catifelată, pe sânii tari, îi acopăr faţa cu sărutări. Când, o clipă, îmi dezlipesc gura, văd, la piciorul patului, un monitor care se uită la noi, sever, întristat. Ea fuge în patul ei. Eu mă ascund sub pătură. S-a terminat.

Azi-dimineaţă, mă trezesc într-o stare de plăcută gratitudine, înfiorat ca un copac care şi-a petrecut toată noaptea scăldat de lună.

Fantec ţine un *Jurnal*, un *Jurnal* serios pe care nu-l va arăta nimănui, şi-l va arde cu mâna lui când va simţi că intră în agonie. […]

Nu-i posibil să spunem adevărul, dar putem spune minciuni străvezii: e treaba voastră să vedeţi prin ele. […]

februarie. Grădinăresc în sufletul meu.

Flori de câmp cu inimă de aur. […]

februarie. Personal! Personal! Ei şi? Împotriva acestui „eu" trebuie să strigaţi, nu împotriva sincerităţii care mă face să vorbesc despre el, căci dacă aş avea „eul"

179 Les Pauvres gens, din Legenda secolelor (1859).

lui Cezar v-aţi minuna.

Omul s-ar plânge dacă n-ar avea de ce să se plângă. […]

Atâta vreme cât gânditorii nu mă vor învăţa ce este viaţa şi moartea, puţin îmi pasă de gândurile lor.

— Femeie, ce te leagă de el?

— Nevoia lui de mine. […]

februarie. Am locuit pe toate planetele: nicăieri viaţa nu-i amuzantă.

Zgârcit, dar foarte politicos. Când un cerşetor îşi scoate şapca şi i-o întinde, el îl salută cu adâncă plecăciune. […]

Plângi! Dar nicio lacrimă de-a ta nu trebuie să se scurgă până în vârful peniţei şi să se amestece cu cerneala.

La înmormântare. Oare arăt destul de îndurerat?

— Oh! n-ai să mă faci să cred că nu ţi-ai înşelat soţia niciodată! spune ea.

— Am încercat să mă culc cu dumneata? Nu. Atunci, de ce te miri că n-am încercat cu nimeni?

Se lasă noaptea. Să vedem care dintre noi doi nu va cere lumină. Ea nu vrea să pară că se teme, eu nu vreau să fiu mojic.

— E plăcut în această penumbră, spunea ea întâi. În sfârşit! Totuşi trebuie să chemăm să aducă lumină. Da! Da!

— Hm! Ce mai dramă ar ieşi dintr-asta, spun eu, dacă ar intra Marinette! Nu se mai vede nimic. De ce stai acolo?

— Nu din cauza ei, ci a servitorilor, spune ea.

Într-adevăr, sun. François apare numaidecât. Aştepta la uşă, cu lampa aprinsă.

— Amintiri de familie. Bunica, Marie Iaudi, o numea pe mama: avocata. Spunea: „Avocăţeşte bine”. Foarte susceptibilă, când îşi închipuia că într-o conversaţie se strecurase vreo vorbă pe seama ei, pleca şi aştepta bosumflată să vină toţi s-o cheme înapoi.

Naşul meu, Pierre Renard, era de aceeaşi vârstă cu mătuşa mea. Trăiseră împreună înainte de-a se căsători, şi lumea ştia. O ura pe nevastă-sa, îi ura pe copii nevestei

sale, printre alţii o oarecare doamnă Devannes, care avea doi copii: Urbain şi...? Văduvă la Chitry, ea locuia într-o cameră cu chirie, iar naşul meu refuza s-o vadă, chiar când venea să-l felicite de ziua lui.

Celălalt frate al tatii, Antoine, semăna cu actorul Baron. Mătuşa mea Honorine a lăsat amintirea unei femei foarte curate; cu toate acestea, obişnuia să prizeze dintr-o tabacheră de argint. Mania ei era spălatul rufelor.

Mai distinsă, mama va lăsa amintirea unei cucoane, a cucoanei.

Vechi figuri de cartier. Făceam clacă la Marie Pierry. Din senin, Marie Iaudi începea să râdă pe înfundate de una singură şi îndelung.

— Da' ce-ai păţit, mamă Iaudi?

Bătrâna nici nu răspundea, nici nu se potolea. Curând după aceea, o duhoare cumplită. Îşi astupau nasul. Ea se oprea atunci din râs şi se apuca să meliţe mai departe.

Cele două familii, a lui Pierre şi a lui François, locuiau în casa părintească. Mătuşa mea şi mama mea se certau când punga se golea, dar mama „avocăţea" mai bine. Naşul meu făcuse multe prostii: cumpărase cu 4.000 de franci o fâneaţă care la moartea lui s-a vândut cu 1200.

Nu tragi cortina amintirii când vrei.

Moş Fre. Moş Cornu. Baba Colade, Papon, moş Castel, moş Perreau[180], tot cartierul. Greutatea de-a pune ordine în amintirile noastre. Cutare vorbă de-a tatii îmi sună foarte aproape, cutare, de-a fratelui meu, foarte departe. [...]

La *Figaro*. La casă, întind legitimaţia.

— Trebuie să aveţi o mică sumă pentru mine, spun eu.

Casierul deschide un registru uriaş. Îmi văd numele scris cu litere mari.

— Da, domnule. Sunteţi încadrat cu zero franci 50 rândul. Asta face 36 franci şi 50.

---

180 Locuitori din Chaumot

Îi scriu lui Calmette[181] că la acest tarif aş muri de foame, şi că, dacă tot trebuie să mor de foame, prefer să nu muncesc. […]

Grădina zoologică. Plictiseala tuturor acestor dobitoace. Plăcerea cu care unele dintre ele, mistreţii mai ales, se lasă scărpinaţi pe spinare de bastoanele vizitatorilor.

Marabutul: un Anatole France în jachetă.

Girafa care, cu limba ei neagră, linge zidul, sau şi-o înfige până-n fundul nasului.

Gânguritul unei cete de cobai.

Focile, înotători grozavi care se scaldă cu graţii omeneşti.

Fantezia Creatorului care înzestrează flamingul cu un gât atât de lung, încât ar trebui să-l cocoaţe foarte sus pe picioare.

Vulturul, al cărui cioc este o capodoperă de cuţitărie. […]

Terenurile neexplorate, rămase pârloaga, ale celor mai bune prietenii.

În prietenie îmi place grozav să deschid nuci noi. […]

martie.

— M-am înşelat cu bună-credinţă.

— Nu-i o scuză! Nu prefer un imbecil unui mincinos. […]

28 martie. La Chaumot. Ţăranul are două arme: votul şi salutul.

Când observă că ai slăbiciunea de a ţine să ţi se dea bună ziua, se pricepe de minune să-ţi facă sânge rău. Tu îl aştepţi. El vine spre tine. Ai zice că nici nu te vede.

Când a ajuns la numai câţiva paşi, îţi aruncă o privire iute şi vicleană, şi trece mai departe.

Ce-o fi având? Voi afla poate peste cinci sau şase ani, şi, foarte probabil, n-are nimic.

Violeta, modestă? Nu prea! Înfloreşte prima, ca şi cum s-ar teme de comparaţii. […]

martie. Poetul Ponge. Un nefericit deja ros de şancrul

181 Gaston Calmette (1854—1914), directorul ziarului Le Figaro.

literar, având aerul unei experienţe de inoculare.

Se înfiinţează la toate bâlciurile cu volumaşele lui: are de plasat vreo două mii. E încredinţat că îşi va recupera cheltuielile, dar ar vrea să facă şi-o afacere bună, ca să poată lansa, după aceea, o broşură de poezii.

Nu se va sfii să pună în circa tipografului toate greşelile din carte.

Şi el se adresează mai ales tinerilor din regiune.

Un fost învăţător i-a spus că a plâns ca un copil când l-a citit şi că volumaşul lui e scris din toată inima.

Despre învăţătorul din comuna lui, spune:

— În afară de vânătoare şi de lecţii, nu se omoară cu gânditul, dar nevasta lui este romantică, sau, mai degrabă „romanică” (n-a fost în stare să găsească „romanescă 7 şi citeşte multe romane.

Creierul său pare pârjolit de un foculeţ de sărăntoc.

— Preotul nostru nu vă cunoaşte, îmi spune el, dar a spus:

„Pentru că avem printre noi un scriitor, am să-mi procur cărţile sale”.

Un pardesiu gros, şleampăt, un nod de cravată albastră care sare din guler. Cap de pisică lihnită.

— Cutare o să scrie o notiţă despre mine, spune el, cutare de asemenea, şi cutare…

Nu-i ofer nimic. Mă uit la el: e tot atât de vanitos, tot atât de ipocrit în modestia lui, ca şi mine.

— Nu prea văd eu palmele academice pe cămaşa mea de ţăran, spune el.

Dar ochii îi sticlesc: şi-ar da jos cămaşa. […]

15 *aprilie*. Instinctul meu de-a scrie.

Modestia este întotdeauna falsă modestie.

Vise iuţi ca un porumbel care trece prin faţa unei ferestre. […]

Pasărea din colivie nu ştie că nu ştie să zboare.

Stil. Când vine „ametist”, „topaz” nu-i departe în urma lui.

Muzică. Cele mai dulci reverii le datorez cântecului îngânat de un ceainic.

Dragoste şi prietenie, adică noapte şi zi. […]

Săptămâna asta, poetul Ponge va emite un articol despre problema agricolă.

Spune: „Domnul Balzac”.

Ragotte mănâncă întotdeauna cu un aer sacru.

Vai! poate că am lăsat să treacă toate orele când aveam geniu.

Să tragi într-un mistreţ şi să nu-i ucizi decât puricii.

În pădure, totul se sfârşeşte prin cântece. […]

Soarele coboară să lumineze morţii.

Copacii îşi frâng crengile.

În martie, vipera iese din gaură, şi, vlăguită, de efort, adoarme în soare, lucioasă, nou-nouţă.

E brăţara unei moarte.

O slujnicuţă, la fereastra din faţă, coase, între orele de masă, şi se uită mereu în stradă. La fel cos şi eu litere pe hârtia albă cu fir negru, dar, tot ca ea, îmi place mai ales să văd ce se petrece pe stradă, şi pierd mai mult timp decât ea. […]

Miros de casă mare: miros acru de servitori care nu se spală niciodată.

Arbustul şi-ar dori să fie destul de mare ca să poarte şi el un cuib.

Honorine. Ce bine îi va intra pământul în zbârcituri, după ce va muri! […]

Acum ea îşi numără morţii aproape în fiecare noapte. Veşnic le pierde socoteala. Mai şi uită dintre ei: unii sunt mai morţi decât alţii. […]

În grădina zoologică. Câteva fete tinere se străduiesc să nu vadă decât maimuţărelile maimuţelor, dar nu poţi să nu le vezi şi fundul roşu şi morcovelul veşted. Un maimuţoi îl cântăreşte cu gingăşie pe cel al fratelui său. Nimeni nu scoate o vorbă, apoi toţi se răscumpără spunând: „Ia te uită, spurcăciunea!”, când se caută una pe alta de purici şi-i înghit laolaltă cu câte un smoc de păr. Ochii lor adânci şi dintr-odată tulburi. Au scânteieri de omenire, insignifiante. Ochii lor scotocesc: gândirea lor abia ce „scotoceşte”.

Funicularul cu limba ca un ac, târaşte o coadă ca o

frunză de palmier.

Un cangur sare cu salturi precise şi elastice de-a lungul aleii şi pare să spună, cu labele din faţă pe piept: „Vă rog să mă iertaţi, dar când mă apucă, e ceva mai presus de mine: nu mă mai pot opri”.

Tatuul în mănuşa lui de fier.

Pantera care îşi freacă pântecele, întinsă ca un covor la soare.

Porcul-spinos care vrea să vâre ritul în fundul nevestei sale, dar ea protestează, şi el îşi înţeapă ritul în ghimpi. Lumea râde. El se opreşte, cu râtul plecat, cu o uitătură cruntă, supărat, gata să ne spună: „Nătărăilor, aş vrea eu să vă văd ce-aţi face în locul meu!” Chiar are un ochi crăpat. Dar condeie, cu duiumul! Altul, aţâţat de primăvară, intră şi iese întruna din cuşcă, agitându-şi zgomotos ţepii, precum un războinic indian săgeţile.

Papagalul cu cioc negru ca un fund de portofel vechi, cu limba lui de piele. […]

Sufletele ticăloase nu se bizuie decât pe nobleţea celorlalţi.

După cum se spune, cangurul foloseşte coada ca un resort şi poate sări 7 până la 10 metri. Ce-o fi aşteptând ca să sară peste bariera care are 1 metru 50? […]

aprilie. Grădinile noastre de la Paris: un brad într-o cuşcă.

Văduvă neconsolată, pentru a dovedi că n-a renunţat la doliu, nu vrea să se remărite decât cu un bărbat care să nu aibă o înfăţişare prea vie.

Mă simt golit, căci m-am ros pe dinăuntru până la coajă. […]

Nu suport prea bine propriile mele glume.

În teatru, tradiţia este atât de tiranică încât toţi actorii par să imite nişte actori de altă dată.

aprilie. Femeie. Şi-i de-o delicateţe! Pe drum, s-ar împiedica de umbra unui copac. […]

Toată literatura mea înseamnă, pentru mai târziu, *remuşcări*.

Homer este primul poet care a avut noroc. […]

aprilie. Îmi petrec viaţa punându-mi vagi întrebări, şi nu ţin la răspunsuri. […]

aprilie. Politica mă scârbeşte şi pe mine, domnule, numai că eu nu fac politică. […]

Cangurul, purice gigant.

Un tată are două vieţi, a lui şi-a fiului său.

Ipocriţii se bizuie pe cumsecădenia prietenilor şi nu cruţă decât răutatea duşmanilor. […]

Glorie. Un nume se face cu ciment, mortar şi multe mârşavii. […]

Lacrimile degradează frumuseţea durerii. […]

Întotdeauna reuşim. […]

Mizeria, ce modistă! Confecţionează nişte gulere de cămaşă, nişte cravate, adevărate capodopere. […]

mai. La Luvru, unde mă duce Alfred Natanson, să văd tablouri de David, Velázquez şi mici naturi moarte de Chardin: iau nişte ouă drept cepe. Nimic din toate astea nu mă pasionează.

Când ies, văd o mierlă neagră cu pliscul galben, singură cuc, în mijlocul unei pete de umbră pe iarba verde. Iată o pictură.

Toţi castanii şi-au deschis frunzele ca nişte umbreluţe de-o seară.

I-a murit socrul. Ea e plină de viaţă, ca pentru o nuntă.

S-a dus după preot.

— Pentru un muribund? o întreabă slujnica preotului.

— Da.

— Nu-i bine că aţi aşteptat atât de mult, doamnă.

— Ce te interesează pe dumneata? spune ea.

Preotul tocmai prânzeşte şi nu vrea să vie imediat. îl ia şi pe el la refec.

— E o ruşine! ţipă ea.

— Eşti o frânemazoană! îi spune el.

— Nu! Sunt catolică şi-mi vine să roşesc.

Când, pe un ton mieros, îi spune: „O slujbă la ora şapte dimineaţa, la ora opt, la ora nouă, costă atât”, ea îl face negustor şi hoţ.

Dar socrul nu va fi îngropat la Saint-Ouen, pentru că e un cimitir pentru săraci. Va fi îngropat la cimitirul Batignolles, unde sunt numai concesiuni pe veci.

Tâmpeniile pe care le aude un tablou de muzeu, dar grozăviile pe care poate că le aude un cadavru. […]

Valorez puţin prin piesele pe care le scriu, mult prin cele pe care nu le scriu.

Chateaubriand trebuie citit aşa cum ai face o baie de azur, să intri în el cu capul sus. […]

Să adun toate aceste însemnări sub rubricile „Binele” şi „Răul”.

Cu oameni ca Chateaubriand şi Lamartine, călătorim prin văzduh, dar fără vreo direcţie.

Există o stare de lene când şi mintea pare să trăiască din rente. […]

Adevărul nu înseamnă totdeauna arta. Arta nu înseamnă totdeauna adevăr, dar adevărul şi arta au puncte de contact: le caut.

mai. Tată, încep să te uit. Bietul meu bătrân, te-ai terminat!

Cum să priveşti viaţa cu metodele lui Claretie care cataloghează totul dar nu priveşte nimic? […]

Pelléas şi Mélisande[182] muzică de Claude Debussy. O plictiseală amarnică, şi cum să nu râzi de asemenea puerilităţi: soţul arătând spre nevastă: „Pentru mine n-are nicio importanţă!” Totul este o conversaţie cântată. Aştept o rimă care nu vine niciodată. Şi succesiunea aceea de note. Este zgomotul vântului. Prefer vântul. De altfel, poate fi tot atât de bine şi-o poartă de hambar care scârţâie şi bate. Nişte femei spun: „Sunt emoţionată: ajunge”. Nu! e vorba de calitatea emoţiei, şi, de vreme ce nu simt nimic, sunt foarte înclinat să cred că simţiţi aiurea.

Ah! un cuplet frumos de café-concért! Lumea fluieră. Unii strigă: „Scriitorul! Scriitorul!” Or fi având ceva împotriva lui?

Atâta pagubă! în muzică nu gust decât melodia care mi-aduce aminte de-o melodie.

---

182 Dramă de Maurice Maeterlinck (1892).

Un public special de cucoane bogate care nu se duc decât acolo sau la operă.

Decoruri frumoase.

— Dar asta e o administraţie proastă, spune Guitry. Nu se fac decoruri frumoase pentru o piesă care nu poate avea succes.

Şi scoate nişte suspine enorme de plictiseală care vin să crape la suprafaţă.

Maeterlinck are dreptate când râde de toată această artă de marionete. […]

— Am citit, azi-dimineaţă, o pagină sau două de Flaubert, spune Căpuş. Nu scria chiar atât de grozav.

— Ştiu, spun eu. Flaubert nu-i *natural*, nu ştie să scrie din născare, ca Voltaire, Renan, doamna de Sévigné. Stilul său are totdeauna ceva şcolăresc. El fabrică la moment; câteodată, nu-i iese. Stilul său este un fel de pictură: câteodată, mâzgăleşte. […]

Creier. Omul îşi poartă rădăcinile în cap. […]

Ragotte seamănă cu un mic monstru cioplit în lemn.

24 mai. Moartea ar fi un vis dacă, din când în când, am putea deschide un ochi. […]

Uneori mă cutremur, pentru că aud vocea lui Maurice în vocea mea. […]

Viaţa e scurtă, şi totuşi ne plictisim.

mai. Marea şansă a tâmpeniei răuvoitoare a unora este tot inteligenţa generoasă a altora.

Animalele mă fac să roşesc de glumele mele pe seama lor. […]

Boala te obişnuieşte să mori. Daţi-mi o migrenă zdravănă, şi mă sinucid. […]

1 iunie. Motocicleta de curse: o dihanie din fierărie neagră, cu două coame lungi.

Gustul este o maladie mortală, un „La ce bun!” literar. […]

Oare tata nu s-a sinucis de frica morţii?

Unii oameni trăiesc mai liniştiţi după ce şi-au cumpărat un loc la cimitir. Ai spune că de acum înainte ştiu la ce să se aştepte a doua zi după moarte.

Voinţa nu-i departe: o simţim după uşă. Imposibil s-o convingi să intre.

Lenea mea este aproape tot atât de interesantă de privit ca şi munca.

Iunie. Ieri-dimineaţă, nu-mi plăcea Shakespeare. Ieri-seară, ultimul act din *Skylock* îmi tulbură o livră de inimă. Cu vârful degetului îmi frecam colţul ochilor. Oare voi fi nevoit să-mi placă Shakespeare? […]

Ce importanţă are faptul că nu cer, de vreme ce doresc să mi se ofere fără să cer! Nu-i la fel de jalnic? […]

Iunie. Tristan admiră inteligenţa lui Schwob. Schwob, inteligent, oare aşa să fie?

Talentul lui Schwob este o mixtură de vinuri, nu-i un vin. Acest tip de inteligenţă nu mă interesează. Toate povestirile lui sunt de împrumut.

A tradus *Hamlet* şi *Francesca da Rimini* L Are un stil de traducător exact".

N-are har. Preocuparea lui de-a şti lucruri pe care nimeni nu le ştie. Acreala unui artist care niciodată n-a găsit ceva singur. Afectarea de-a nu citi decât cărţi slinoase şi vechi.

Un suflet şi-o minte de babă.

Un om capabil să-ţi spună: „Eşti încântat că deţii asupra mea superioritatea omului care mi-a împrumutat douăzeci de franci?"

Mai că m-ar face să regret că n-am fost antisemit. […]

Iunie. Nu-mi plac cărţile care îmi aparţin: cartea vieţii, de exemplu. […]

Degeaba scriem puţine cărţi: oricum lumea se încăpăţânează să nu le cunoască pe toate. […]

Liber-cugetătorii care se convertesc mi se par asemenea bărbaţilor căşti care dispreţuiesc femeia până cad în mrejele primei venite.

Iunie. O carte căreia, brusc, i se face rău în raft şi cade.

Iunie. Noapte. O mie de treziri, dintre care una, brutală, gata să mă facă să sar din pat, cu fruntea leoarcă

de sudoare, iar picioarele acolo jos, sub un munte de zăpadă, şi coşmaruri în care parcă ai revedea, în dezordine, toate visele vieţii tale. […][183]

Operă. *Walkyria*. Plictiseală, mucava şi neghiobia focului de artificii: un Paisprezece iulie la Chaumot. Niciun minut de emoţie, de adevărată frumuseţe. Singură, cavalcada – un tobogan – în furtună, mă amuză. Dar se zgârcesc cu ea.

Ce să gândesc despre o creaţie care nu emoţionează un om sensibil de treizeci şi opt de ani? Ce rost mai are să-ţi treci viaţa căutând impresii adevărate, să exprimi sentimente care să aibă gustul adevărului, în cuvinte exacte, dacă talciocul poetic înseamnă frumuseţe! Ceea ce este frumos, ridicol de frumos, este clădirea Operei. Totul este oficial, ministerial. Un fel de mare cafenea în care îşi dau întâlnire decolteurile şi diamantele, şi unde câţiva surzi vor să pară că aud.

Un domn bătrân se plânge de zgomotul din culise – furtuna este oprită – şi, după două minute, dumnealui doarme. Va să zică pentru asta! Nu cunosc ceva mai laş, mai degradant, decât acest snobism.

Ah! n-aveţi decât, Delmas 1 – oh! ce mai guriţă, şi şuviţa aceea de păr în ochiul stâng! –, Bréval[184][185], frumoasă în armura dumitale de peşte ca un peşte frumos de argint, n-aveţi decât să cântaţi: lornietele nu se uită la voi.

De altfel, toţi trişează. Vin doar la actul al doilea, şi chiar la ultimul. De ce, dacă-i atât de frumos? Şi-apoi, face rău la urechi. Unul dintre ei, care trebuie să fi suferit de-o otită, are o fâşie de tafta peste o ureche.

— Şi-au luat măsuri de precauţie, spune Guitry, dar greşeşte: ce-o să intre pe-o ureche n-o să poată ieşi pe cealaltă.

---

183 Dramă de scriitorul american Francis Marion Crawjord (1854—1909).

184 Jean-François Delmas (1861—1933), cîntăreţ.

185 Lucienne Bréval, pseudonimul cîntăreţei Bertha-Agn'es- Lisette Schilling (1869—1935).

Şi ce de valeţi înciorăpaţi te întâmpină de la intrare! Cu atâta servitorime te-ai crede ajuns la palatul zeilor! Şi niciodată nu se ridică un contribuabil care să spună: „Daţi-mi banii înapoi!”

De vreme ce n-am totul: frumuseţe, forţă, geniu, bogăţie, prefer să n-am nimic.

Paris. Toţi ochii cu care se încrucişează ochii noştri, şi care caută fericirea!

Răscroiala bluzei unei tinere palide, care deschide un pic gura la aer, ne tulbură mai mult decât atâtea obscenităţi.

Iunie. Laic este omul care îl caută mereu pe Dumnezeu şi nu-l găseşte niciodată.

În cele din urmă nu mă voi mai putea lipsi de Paris. Îmi va fi groază de singurătate. După o zi, nu de muncă, ci de studiu, mi se pare că o ieşire, seara, pe bulevarde, luminile, femeile, lumea, este o răsplată.

Fidelitatea în timpul vieţii nu înseamnă nimic; dar să mori, să apari în faţa lui Dumnezeu fără să-ţi fi înşelat nevasta, ce umilire! […]

Nu mai spunem „lira mea”. Spunem: „Eu”.

Niciodată n-am putut iubi decât o singură persoană o dată. […]

Tăceri indiscrete.

18 iunie. Avem curaj un, nu curaj.

Iunie. Visul nici nu produce, nici nu încălzeşte. E ceva mort care umblă fără libertate, prin spaţiu, ca luna.

De îndată ce ne dăm seama că viaţa este limitată, nu ne mai pierdem vremea căutând o morală: trebuie să trăim… moral. […]

Un trandafir, căruia îi este prea cald, se dezbracă de petale, una câte una.

Moartea ne „probează” deseori.

Celt, niciodată n-am ştiut ce poate să însemne asta.

Am un cap ca al broaştei care vrea să ajungă cât un bou. […]

Vagabond bătrân ca străzile.

Ca să vedem, trebuie să scoatem în primul rând tot

rococoul pe care îl avem în ochi.

Când ne gândim la durerea celor pe care i-am lăsa, ni se pare că nu suntem totuşi chiar atât de inutili pe pământ.

Asta-i o banalitate care nu place: e aproape originalitate.

Păstrez pentru sătucul meu tot ce n-am putut da marelui Paris.

Cu felinarul meu, am găsit un om: eu. îl cercetez. […]

Când mă gândesc la toate cărţile pe care mai trebuie să le citesc, am certitudinea că mai sunt încă fericit. […]

Scriitorul trebuie să-şi creeze limba şi nu s-o folosească pe cea a vecinului. Şi trebuie s-o vedem cum creşte văzând cu ochii.

26 iunie. Învăţătorul din Avril-sur-Loire îmi cere o prefaţă pentru o culegere de cântece. Cum îi mărturisesc incompetenţa mea, îmi trimite un plan: 1. despre cântec în general; 2. felicitări autorului. […]

Şi-a văzut cavoul. E răscolită de tristeţe şi de frică! A privit în adâncul lui.

— Vai! ce ne aşteaptă draga mea! Gaura asta! Gaura asta! […]

Iunie. Visuri. Tot mai visez că mă duc la şcoală, că nu mi-am făcut temele, că o şterg în clipa când trebuie să răspund, şi că profesorul – un amestec din toţi profesorii pe care i-am avut, şi chiar pe care nu i-am avut – scrie, în carnetul meu, că m-am lăsat pe tânjala. Şi în visul acesta pueril, ştiu că am treizeci şi opt de ani, iar ruşinea mea sporeşte.

Moartea, această vânătoare de nisip pentru toţi ochii. Are de vânzare mai mult nisip decât marea. […]

Philippe. Niciodată nu l-am auzit spunând cuvântul „delicios”. […]

Iulie. Să nu luăm proasta dispoziţie drept bun gust.

Ori de câte ori ne fotografiem, ne închipuim că se va naşte un zeu.

Copaci atât de scunzi, încât frunzele pot să-şi mângâie umbra, pe pământ. […]

Iulie. De multă vreme am renunţat să roşesc de

vanitatea mea, şi chiar să mă corectez. Dintre toate defectele mele, e cel care mă amuză cel mai mult.

Iulie. O femeie era gata să mintă, ca de obicei; s-a abţinut, pentru că e în doliu.

15 iulie. Inima. Câte poveşti! Câte poveşti! Au încurcat totul. Totul trebuie luat iar de la început. Atâta exagerare a dus la insignifianţă.

18 iulie. Creaţia lumii continuă.

Iulie. Îmi cunosc bine lenea. Aş putea scrie despre ea un tratat, dacă n-ar fi o trudă prea îndelungată.

Emoţia odioasă ale cărei surprize trebuie supravegheate. Ea profită de momentele când ironia noastră adoarme.

Reveria nu-i decât un gând care nu se gândeşte la nimic. […]

Iulie. Nu! Nu! Nu sunt dintre cei care „ar înfrunta vitejeşte o ploaie de gloanţe”.

De câte ori mă voi crede mort înainte de-a muri! […]

Gâsca. La fiecare pas pe care îl face, lasă pe pământul umed imaginea unei frunze. […]

Chiar pe pământ, barza pare cocoţată.

Pelicanul care îşi poartă pliscul în şorţ.

Struţul, la distanţă egală de pliscul şi de picioarele sale. […]

Oare o să ajung un bătrânel care scrie scrisori în versuri pisicii sale, câinelui său, singurii săi prieteni?

Oare dacă aş avea succes, dacă aş câştiga bani, dacă femeile ar alerga după mine, aş mai face pe scârbitul? Sunt lipsit de eleganţă. Viaţa trebuie iubită cu orice preţ. Trebuie să ne comportăm totuşi cu ceva mai multă dezinvoltură. Haida! Viaţa e prea frumoasă.

Animalele. Ieşind din arca lui Noe, o iau la sănătoasa. […]

2 august. „Încornorat”. Ciudat că acest cuvânt n-are feminin. […]

e Erudiţia celor care dispreţuiesc Larousse-ul şi care îşi închipuie că n-au ce învăţa din el. […]

Când un analfabet citează în latineşte, puteţi fi siguri

că-i un aristocrat.

Chitry. Este pentru prima oară, dar aş fi preferat incognito-ul. Adineaori, trecând prin faţa hanului, am auzit câţiva oameni vorbind tare, şi unul aproape că a strigat, stăpânindu-se totuşi: „Morcoveaţă!” Oare voi fi nevoit, într-o bună zi, să mă întorc şi să răspund: „Dar dumitale cum îţi spune? Derbedeaţă, sau secătură?” Oare Morcoveaţă va începe iar şi va face ţinutul acesta de nelocuit pentru mine?

Când te gândeşti că, dacă voi avea vreodată optzeci de ani şi voi fi obligat să fiu primar „mână forte”, mucoşii vor alerga după mine strigând Morcoveaţă. […]

Tata. Am remuşcări că nu l-am iubit cum trebuia, pentru că sufăr din aceleaşi cauze din care trebuie să fi suferit şi el. […]

Nimeni nu este pentru libertatea de conştiinţă, în afară de indiferenţi.

Câinele lui Bouquin latră în fiecare seară, nu la lună – nici nu-i – ci la mister. Îşi prezintă omagiile lui Dumnezeu.

Fiecare pagină trebuie făcută ca o plasă, şi fiecare cuvânt, ca un ochi, care nu lasă să se piardă totul.

— Da, mărturisesc, îi spun, şi sunt sigur că mărturisirea mea nu-i cea a unui egoist. Deşi egoist în toate privinţele, sunt sigur că, de astă dată, nu-s: va fi mai bine să mori înaintea mea, pentru că eu o voi scoate cumva la capăt: am cărţile mele. Dar tu, sărăcuţa de tine, te-ai descurca?

— Câtă dreptate ai! Sunt fericită că gândeşti ca mine. Da, aşa rămâne: voi pleca înaintea ta. Ştii, întotdeauna eu mă întorc prima la Paris, ca să pregătesc totul. Acolo, în colţişorul nostru, la cimitir, am să-ţi pregătesc locul. […]

Unele vânturi de furtună îmi suflă pe carnea inimii. […]

Sunt atât de bun că nu tulbur niciodată pisica ce doarme pe locul unde scriu: ies şi fac o plimbărică.

A sdrie înseamnă aproape întotdeauna a minţi. […]

august. Pledează pentru libertate, dar e un om a cărui nulitate ţi-ar da pofta să trăieşti mai degrabă printre

sclavi, decât alături de el. […]

Cineva trebuie să fi spus: „Un copac este un om care ridică braţele spre cer”. […]

Stelele căzătoare ale creierului.

Cunosc exact punctul unde literatura pierde fundul şi nu mai atinge viaţa. […]

Mărginit, spui dumneata? Dar, când privesc în mine, sunt eu, la marginea mea, e familia, şi, ce stupoare! ceva mai departe, e vecinul, societatea, oamenii. Un pic mai departe, e orizontul, e Dumnezeu, şi nici nu m-am clintit.

august. Tata făcând cererea de căsătorie în numele meu.

Şi-a pus fireşte mănuşi negre. Îndrugă verzi şi uscate, o ascultă pe Marinette cântând la pian, până când spune: „Da, destul”. Apoi se ridică.

— Şi cererea, tată? spun eu, îngrijorat.

Surâde, fără să scoată o vorbă. Ghiceşti ce gândeşte: „N-ar fi cam ridicol să mă apuc acum să caut o frază? Oare faptul că sunt aici, de un sfert de oră, în salonul dumneavoastră, şi stau de vorbă cu dumneavoastră, nu-i dovada cea mai bună, doamnă, că cer mâna fiicei dumneavoastră pentru fiul meu? Nu-i de ajuns?”

Şi doamna Momeau, care se pregătea să dea un răspuns demn, aşteaptă.

— Putem considera, zic eu, cererea ca şi făcută. Nu-i aşa, doamnă?

— Fireşte! Fireşte! spune ea, tulburată şi râzând în acelaşi timp.

Toată lumea râde şi ne îmbrăţişăm. […]

Proza este limbajul fericirii. De când ne-am căsătorit, scumpa mea, n-am mai scris un vers, din păcate!

august. Lui Fantec. Dacă te vei însura la biserică, nu spune ca ceilalţi, că asta nu te costă decât un efort de galanterie, şi că nu sacrifici nimic, în timp ce nevasta ta şi-ar sacrifica fericirea veşnică. Nu uita că la biserică vei promite, fără a avea intenţia de a-ţi respecta promisiunea, că îţi vei creşte copiii în religia catolică, apostolică şi romană. Nici măcar unui preot nu trebuie să-i promiţi ceea

ce te-ai hotărât să nu ţii.

Nu-ţi dispreţui logodnica până la a respecta o credinţă care nu-i în tine. Ceea ce este greşeală pentru tine, nu poate fi decât greşeală şi pentru ea. Şi ea este făcută pentru adevăr, exact ca şi tine.

Să nu-ţi închipui că puteţi avea totul în comun: avere, bunuri, dureri, exceptând esenţialul, care este gândirea comună. Vei suferi din cauza credinţei femeii tale, care îi va îngădui să rămână pentru tine de nepătruns în aproape toate privinţele.

Ia-ţi o femeie al cărei spirit religios – asta nu mai înseamnă religie – să fie seamăn cu al tău. Converteşte-ţi întâi logodnica, dacă n-o să te convertească ea cumva. Să înţelegeţi în acelaşi fel pe Dumnezeu, adică universul şi destinul vostru. Dacă nu, nu te însura.

Altminteri, vei fi nefericit, şi nici nu vei şti de ce. […]

Faptul că adevărul scandalizează este fără îndoială unul dintre farmecele sale.

Nu scriu, pentru că n-am nimic de scris.

Credeam că asta este o calitate, dar, auzindu-vă reproşurile, mă gândesc că este probabil o virtute.

septembrie. Da, vom merge pe pajişte. Eu mă voi bate: el va paşte iarbă. […]

— Vreau un bun tiran.

— Pentru nişte buni sclavi. […]

septembrie. Philippe vine de la câmp, iar Paul, fiul său, de la căile ferate, după o zi de lucru. Se întorc amândoi pe drumul vechi, dar nu se aşteaptă unul pe celălalt. Primul nu încetineşte, celălalt îl ajunge din urmă numai dacă vrea.

Mă uit la stele. Ca să le aflu numele, aprind un chibrit şi mă uit în atlasul de astronomie. Dar chibritul se stinge, ochii sunt orbiţi, şi nu mai recunosc, pe cer, steaua al cărei nume l-am aflat.

Minciuna este legea lor ereditară. Nu se străduiesc decât să mintă bine: asta e superioritatea lor.

septembrie. Au câteva idei rare, răzleţe, ca fasolea semănată pe câmp, le-am putea scoate cu hârleţul.

Adevărul este insignifiant şi de mici dimensiuni. Are un miros pe care nu-l poate simţi decât un nas bun.

Cu ajutorul lui, arta face ceva admirabil, dar deja fals. Adulmeci: nu mai este acelaşi lucru.

Un adevăr care depăşeşte cinci rânduri începe să fie roman.

Frumos lucru, un roman frumos. Nu-i de dispreţuit, dar numai adevărul ne prilejuieşte o încântare deplină.

Pe această pajişte, un stejar, atât de bătrân incit trunchiul său pare făcut din pământ, iar ultimele crengi cresc pe el ca nişte plante străine.

septembrie. Niciodată n-a reuşit să facă ceva. Asta nu-l împiedică să afişeze o expresie de cuceritor, care intimidează.

Lui Philippe nu-i place să viseze: îl oboseşte la fel ca şi seceratul.

Scoate cartofi. E un fel de-a spune, căci îi dezgroapă cu o apăsare uşoară a sapei. Îi aruncă între picioare. Lasă un şir de cartofi în urmă: ai zice că i-a făcut chiar el.

După uciderea unui animal sau a unui om, cea mai crudă plăcere a ţăranului este, fără îndoială, tăiatul copacilor.

Plimbări. Canalul până la Marigny, de la Marigny drumul spre Germenay. Întoarcere la Chaumot pe acest drum. împreună cu Marinette şi un câine şi-o căţea care nu se ciondănesc.

Un om coseşte iarba de pe margine. Ne dă bineţe. În ciuda politeţii sale, trecem pe lângă el cu o mică nelinişte în picioare, ca şi cum coasa ar luneca în urma noastră să ne muşte.

Când trecem amândoi de aceeaşi parte a unui tumbărău, a unei cotige, oamenii se uită la decoraţia mea şi la Marinette. Când ea trece de-o parte şi eu de cealaltă, mă sacrifică pentru a nu se uita decât la ea, care e niţel decoltată.

femeie intră în casă ca să ne vadă mai bine de după perdeaua ridicată. În dărăpănătura asta de casă locuieşte cineva! Şi-i locuită de câteva secole. La ce or fi folosit

aceşti oameni?

Trec. Fac o însemnare. Cine ştie ce Renan o va citi, şi-o va face astfel să participe la viaţa lumii. O va însera în univers. Doar pentru atât au trăit. În *Viitorul ştiinţei*[186], Renan scrie (Pagini alese, p. 336):

„Gândiţi-vă la nenumăratele generaţii care s-au îngrămădit în cimitirele de ţară. Moarte, moarte, pe vecie? Nu! Ele trăiesc în omenire. Toţi aceşti morţi... au contribuit la facerea Bretaniei. (Marigny, Nivernais.) Şi când Bretania nu va mai fi, Franţa va fi şi, când Franţa nu va mai fi, omenirea va mai fi... în ziua aceea, cel mai umil ţăran care n-a trebuit să facă decât doi paşi de la bordei la mormânt, va trăi ca şi noi în acest mare nume nemuritor".

Da, dar cum s-o faci să înţeleagă acest lucru pe Honorine, ale cărei mizerie şi muncă i-au învârtoşat braţele ca pe nişte crengi bătrâne? Va să zică Dumnezeu i-a creat pe toţi aceşti nenorociţi numai pentru bucuria cerebrală a lui Renan? Cam scump. Oare această cauză finală nu-i mult prea mică?

Un om mina vacile în faţa lui şi le vorbeşte, din acea nevoie instinctivă a noastră de-a arăta unor străini că suntem înzestraţi cu darul vorbirii şi pentru a atrage atenţia străinei. Câţiva copii ţipă şi zburdă pe-o pajişte. Câteva fetiţe îşi lipesc obrajii de barieră.

Către Germenay, ai zice că lumea se sfârşeşte. Pajişti de un verde-negru, păduri, nicio clopotniţă, nimic omenesc, niciun bou. Şi tocmai într-acolo se culcă soarele.

Nu există decât un singur motiv întemeiat pentru a trăi la Paris: banii. Dar gloria? Dar nevoia de activitate? Este oare cu putinţă să trăieşti o plenitudine mai mare decât pe drumul acesta către Germenay? în acest minut *dilatat*, n-ai cheltui cinci franci pentru o plăcere. Cinci franci înseamnă pâine, înseamnă îmbrăcăminte pentru aceşti nenorociţi care, fără să ştie, contribuie la crearea lui Dumnezeu.

septembrie. După furtună, o noapte neagră, făcută din toate fulgerele stinse.

---

186 L'Avenir de la Science (1890).

Un mare poet n-are decât să folosească formele consacrate. Şi lăsăm celor mici grija imprudenţelor generoase. […]

12 septembrie. Natura se trezeşte întotdeauna proaspătă, dar omul, pentru că a dormit, a rămas cu gura amară. […]

Lui Philippe nu-i vine niciodată greu să se scoale devreme. Are timp de dormit berechet, când va fi mort. […]

Un poştaş care ar oferi scrisorile la alegere.

Chiar cu capul gol, îşi scoate şapca să dea bună ziua. […]

Pe ultimul l-a avut în plină iarnă. Opt zile mai târziu, căuta găteje sub zăpadă, îmbrăcată într-o fustă de vară. […]

26 septembrie. Pentru o privire cât mai cuprinzătoare. Văd Chaumot şi Chitry. Anul acesta, aproape că văd Marigny. La anul, va trebui să văd Germenay. Dacă voi înţelege pe deplin acest colţ de lume – aşa cum înţelege un fotograf amănuntele priveliştii fotografiate – nu-mi voi fi pierdut viaţa în zadar.

Soarele se culcă, dar şi copacii, şi satul. Drumul se stinge, şi câmpurile mor într-o tentă cenuşie. Când soarele nu se culcă, natura care adoarme este şi mai emoţionantă.

Dacă voi apuca să îmbătrânesc, tristeţea mea de fiecare zi va fi să-mi spun: „Poate că mâine nu voi mai vedea nimic din toate acestea”.

Apa e ultima care-şi închide ochii pali.

Castelul îşi adună iar brazii în jurul său.

Clopotniţa se culcă în vibraţiile clopotelor.

Copacul îşi trage gluga.

Boi albi se plimbă ca şi cum ar căuta un loc de dormit, bine înfăşuraţi în cămăşile lor albe.

Râul se duce să se culce mai departe.

Peste zece ani, Chitry va avea şi el aristocraţia lui: a valeţilor ieşiţi la pensie.

septembrie. Cuvintele nu trebuie să fie decât îmbrăcămintea, exact pe măsură, a gândirii. […]

septembrie. Ragotte nu face nimic duminica. Îşi încrucişează şi-şi descrucişează mâinile pe burtă, şi visează greoi cu ochii deschişi.

octombrie. Întoarcerea la Paris. Îi spun lui Căpuş:

— Drace! frazele mele sunt mai complicate decât ale tale.

— Da, răspunde el. Dacă se scoate un cuvânt din fraza ta, ea se năruie. Dintr-a mea se poate scoate totul: rămâne. […]

17 octombrie. Forrain aduce la *Figaro* un desen mai mult decât simplu.

— Totuşi, spune Rodays[187], pentru trei sute de franci, ai mai putea adăuga ceva!

— Dar ce anume?

— Nu ştiu. Nişte haşuri…

O problemă de curăţenie: trebuie să-ţi schimbi părerea ca pe-o cămaşă.

Vânătoare. Mă opresc brusc în mijlocul unui câmp, şi-o întrebare mi se pune ca o pasăre mare şi neagră: „De cine, de ce am fost creaţi?”

Un păianjen care şi-a întins pânză între două fire telegrafice, ca să audă ce se vorbeşte.

Inocenţilor mâinile pline de sânge. […]

Fericit cel al cărui talent nu poate fi plătit cu mai mult de două sute de franci pe lună, şi care găseşte că este bine plătit! […]

În odaie, o muscă mare vorbeşte singură. […]

Îmi petrec tot anul spunând că nu trebuie să pierd niciun minut. […]

noiembrie. Preotul i-a spus: „Creşteţi şi vă înmulţiţi”, aşa că el nu mai ia nicio măsură de prevedere. „Din fericire, spune nevastă-sa, am lepădat odată, oprind astfel totul. Dar dacă ar fi fost după el, ar fi umplut casa cu copii”. […]

Ce poate fi mai încântător decât ironia unui om onest? […]

---

187 Fernard Rodays (1845—1925), ziarist, codirector la Figaro.

Jacques Boulanger[188] vorbeşte cu foc despre rolul istoricului, resemnat că nu va scrie niciodată cartea definitivă; ştie că, peste doi ani, sau la anul, o carte nouă o va ucide pe-a sa.

Ei caută adevărul de negăsit. Cel mai bun e cel care se apropie cât mai mult de adevăr, adică interpretează cât mai puţin.

Unii au pasiunea nesănătoasă a documentului însme, la care nu mai adaugă nimic.

Cutare trăieşte zece ani cu Filip cel Frumos pentru a ni-l „da" în zece pagini. […]

La patruzeci de ani, ne putem aşterne pe lucru. Aventurile galante nu ne mai sâcâie.

Iepurele cu ochii lui rotunzi, cu urechea pleoştită, care îl înfricoşează pe şarpele boa. Pierzând orice stăpânire de sine, el cade în gura şarpelui boa, care n-are încotro şi-i obligat să-l înghită. […]

Treisprezece zile[189]. Mirarea de-a mă pomeni pe străzi, la ora şapte şi jumătate dimineaţa, în căutarea unei cazărmi.

Magazia de echipament. La început, panglica decoraţiei nu se vede, apoi se vede, şi sergentul are grijă de mine şi-mi caută un veston curat.

— Cu atât mai mult, spun eu, cu cât trebuie – e plicticos, dar trebuie – să-mi pun crucea.

— Păi de ce nu? spune el.

Şi pune un soldat să-mi lustruiască nasturii.

— Bocancii ăştia nu mi se potrivesc.

— Oh! doar cinci minute! Cât să-i vadă căpitanul.

— Da, dar mă strâng.

— O să vă obişnuiţi.

— În cinci minute?

Mai spun, exprimându-mă prost:

— Când va trece căpitanul în vizită?

Ar trebui să spun „în inspecţie". Ceea ce stârneşte

188 Jacques Boulanger (1870—1940), romancier.

189 In luna decembrie a acestui an J. R. efectuează la Paris un stagiu militar de 13 zile.

zâmbetul soldatului care-mi face nasturii.

După care, toată ziua o ţin dintr-un succes într-altul. Mă cred Coquelin cel tânăr[190].

Un subofiţer rezervist, care are palmele academice şi de trei săptămâni trage toate foloasele de pe urma lor, este detronat şi-mi spune:

— Oricum, decoraţia se vede mai bine.

Pe stradă, un bătrân care are o panglicuţă verde sau violetă, îşi scoate respectuos pălăria. E mişcător.

Cineva spune:

— Asta e ceva.

Ar trebui să şchiopătez sau să port braţul în eşarfă, încep să mă simpt prost. Şi-or fi închipuind că am salvat Franţa; am impresia că am furat crucea pe care o port. Şi toate acele priviri! Birjarii se opresc când trec eu. Lumea se întoarce. Guitry, care mă însoţeşte o bucată de drum, nu se mai bucură de nicio atenţie. Am avut cinstea de-a vedea un mic plăcintar oprindu-se în faţa mea.

Umblu într-un vis înstelat. Fără să şovăie, santinela de la ministerul de război prezintă arma. Dar un jandarm nu mă salută. Oare de ce? Doar e de datoria lui.

Un teritorial îmi spune:

— Dacă aş fi ştiut, mi-aş fi pus şi eu palmele academice.

— Sunteţi frumos, îmi spune căpitanul Trage, aghiotant.

— Nu ca dumneavoastră, spun eu.

Şi e suficient pentru stabilirea ierarhiei.

În fond, toţi aceşti oameni se plictisesc, şi asta îi amuză. Ce păcat că nu sunt Allais! […]

Patriotismul este un sentiment care costă scump, dar mie îmi place un soldat, viteaz care urăşte războiul.

decembrie. Maeterlinck. Un mare artist căruia nu-i pasă că-şi plictiseşte cititorul, şi nu se opreşte pentru atâta lucru. […]

Soare de iarnă, limpede şi uşor, niţel acid. […]

---

190 Ernest Coquelin (1848—1909), actor. Fratele său mai mare era tot actor.

Înainte de-a face un lucru bun, trebuie să urâm totul, sau să admirăm totul. […]

Ceea ce ştie, ştie bine, numai că nu ştie nimic.

Creierul meu are nevoie de două ore de reverie, pentru a obţine de la el un sfert de oră de muncă. […]

decembrie. Un an, o felie tăiată din timp, şi timpul rămâne întreg.

Anul 1903

— Un om care se bizuie mult pe talentul altora ca să poată spune: „Am fost dezamăgit”.

Ianuarie. *O* bătrână, boţită rău de timp. […]

10 ianuarie. Lacrimile tale strălucesc pe obraz ca ploaia pe o pasăre. […]

Ianuarie. Circul Nou. Miros cald de grajd. O muscă sau două îmi ating în treacăt faţa.

Un clovn care încasează pumni are un fel nou de-a cădea, încercând să se ţină de ceva, cum facem şi noi. Braţele bat aerul şi nu găsesc nimic. E un clovn talentat. Şi original.

Ca să-şi prezinte numerele, aduce o mică barieră de lemn, şi-şi face intrările prin această barieră pe care a pus-o în mijlocul arenei. O ridică şi intră; ba se şi şterge pe picioare la uşă. După ce îşi prezintă numărul, iese pe la aceeaşi barieră pe care o închide cu băgare de seamă, şi-o ia cu el. […]

Spuneţi despre mine: „E un urs!” Nicidecum: e un om care vă dispreţuieşte.

Critica literară: să nu discute decât reeditările. […]

Crampa scriitorilor leneşi. […]

Realism, idealism, tot atâtea pâcle prin care omul orb bâjbâie după adevăr.

Ianuarie. Nu vorbeşte, dar ştim că gândeşte tâmpenii.

Acestei fetişcane, îi ţin un mic discurs despre inocuitatea cărţilor atunci când omul este inteligent.

— Mediul poate corupe, spun eu, cărţile proaste nu.

Ea mă ascultă, emoţionată, şi din când în când, se mai apropie cu scaunul; şi eu însumi sunt emoţionat de

improvizaţia mea. Tulburată, ea îşi dă drumul prea repede. Aruncă peste bord propria-i familie.

— Îi iubesc foarte tare pe tăticul şi pe mămica, spune ea, dar îmi dau seama că ei gândesc prost.

Pentru dumneaei, a fi distins înseamnă să nu-ţi pui mănuşi de lină când e ger şi să porţi pantofi de lac atât de strâmţi, încât să nu poţi umbla încălţat cu ei.

În biserica mea, nu-i nicio boltă între mine şi cer. […]

Lamartine este un mare poet care n-a scris, poate, nici douăzeci de versuri perfecte. […]

Unii oameni sunt atât de plicticoşi că te fac să pierzi o zi întreagă în cinci minute.

Bunătatea nu duce niciodată la prostie. […]

Talentul este ca bogăţia: sunt tot atât de bogat ca şi voi, cu condiţia să cheltuiesc mai puţin. […]

Bernstein face elogiul lui Racine, nu al omului de teatru, nici al noetului: atunci, al cui? […]

martie. Vreme posomorâtă, vântoasa, ploioasă. Îţi închipui un castel izolat în care o familie întreagă cască şi spune: „Măcar de-ar fi epoca marilor manevre! Ar veni poate niscai ofiţeri”.

martie. Ţăranul cu care ai mers la şcoală şi pentru care eşti „bătrânul Jules”. […]

Această femeie îşi arată sânii şi-şi închipuie că îşi oferă inima.

Două vânturi, unul prin cămin, celălalt pe fereastră, se năpustesc unul asupra celuilalt şi şuieră de furie în odaia mea.

Soţul, soţia, preotul, adevărata căsnicie în trei. […]

e Quinet[191], şi atâţia alţii liber-cugetători religioşi. […]

Stil brăzdat de fulgere. […]

6 martie. Teatru. Bătrânică aşezată pe-o strapontină şi care mă interesa pentru că o călcasem pe picior. La ultimul act din *Indiscretul*[192], s-a apropiat de rampă, şi,

191 Edgar Quinet (1802—1875), filozof, poet, istoric şi om politic francez.

192 L’Indiscret, comedie de Edmond See (1875—1959).

pentru a mai provoca o chemare a autorului sau a actriţei a cărei mamă este, a început să bată din bătrânele ei palme, cu coatele lipite şi capul aplecat înainte ca să audă dacă o urmează şi alţii. Era emoţionant.

A obţinut rechemarea.

Ironia este un element al fericirii. […]

Domnul Vernet. Citit ieri, la Maire[193], pentru Antoine, Cheirel[194] şi Signoret[195]. Citesc înainte de prânz. După primul act, simt că efectul a fost atât de puternic incit vreau să-l citesc şi pe al doilea, sigur pe mine. De altfel, această lectură nu mă emoţionează.

Actul al doilea odată citit şi citit prost, după impresia mea, mă uit la Antoine. Se uită şi el la mine, îndelung, după care:

— Eşti mulţumit de actul al doilea?

— Da.

— Foarte mulţumit?

— Foarte mulţumit. Dumneata nu?

— E ceva care totuşi… spune Antoine.

Mă simt de parcă ar fi dat de pământ cu toată piesa.

— Dar ce anume?

— După scena cu domnul Vernet, m-ai rătăcit. E acolo o gaură.

— Şi nu te-am mai găsit?

— Nu. Nu mai urmăream.

— Atunci ce-i de făcut?

— Asta nu-i meseria mea, ci a dumitale. Timp de un act şi jumătate mă ţii; apoi nu mă mai ţii: iată ce constat eu.

Signoret şi Cheirel dădeau şi ei semne de dezaprobare. Îi iau la întrebări. Signoret mărturiseşte că după scena declaraţiei există într-adevăr o cădere, iar Cheirel spune că e ceva care o nedumereşte. Adaugă amândoi că nu-i nimic grav, dar eu simt la Antoine ceva

193 Restaurant parizian.

194 Jeanne Cheirel, pseudonimul actriţei Jeanne Leriche (1868—1934).

195 Gabriel Signoret (1878—1937), actor.

mai alarmant, ca şi cum n-ar fi înţeles. […]

martie. *Domnul Vernet*. Cel de-al doilea act în lectura actorilor. La început, o oarecare şovăială, apoi, la scena dintre domnul Vernet şi Henri, în ciuda bâlbâielilor, simt că-i bine.

Antoine, care se află lângă mine, se întoarce, dar eu am cochetăria să nu observ. Aud: „E bine!”

— Nu-i aşa?

— Atâta mai era de făcut. Asta înseamnă o sută de spectacole împreună cu piesa lui de Lorde[196]. Ţine minte ce spun eu acum.

— Am să notez.

Signoret îmi spune:

— La prima lectură, nu văzusem scena dumitale la această înălţime. Acum, văd că e de departe cea mai frumoasă.

Mă întorc acasă cu inima plină de succes.

Lecturile făcute de actori sunt amuzante. Ar trebui să le asculte şi publicul. Scăpări de copist, corecturi. Din când în când, câte un actor care nu mai are nimic de spus evadează în dosul manuscrisului; autorul se teme de un căscat.

martie. Va lăsa un prenume în istoria inimii. […]

martie. Prăjituri fade care te fac să preţuieşti pâinea.

Succesul celorlalţi mă stinghereşte, dar mult mai puţin decât dacă ar fi un succes meritat.

Numai erorile dau preţ adevărului. […]

Napoleon ar fi trebuit să-şi zboare creierii pe unul din câmpurile lui de bătălie. […]

Naturaleţea subită a unui actor care se întrerupe, la o repetiţie, ca să-i spună ceva suflerului.

e Primăvară: cefele femeilor au şi înflorit. […]

e Religia a căzut de pe mine ca o piele.

e Istoricul: Nicio metaforă! Fişe. […]

Călător. Eh! cei care au făcut înconjurul lumii îşi pot prelungi conversaţia cu cel mult un sfert de oră. […]

---

196 Piesa lui J. R. s-a jucat împreună cu Atac nocturn, de André de Lorde şi Masson-Forrestier.

În teatru, picăturile de ploaie sunt nişte bobiţe de plumb pe-o pânză.

Ce uşor e să scrii un dialog!

— Nu!

DOMNUL

— Ba da!

Şi iată patru rânduri.

Trebuie să ai o mare conştiinţă de artist ca să-ţi spui: „Oare de ce am scris aşa şi nu altminteri?” Atunci începe tulburarea: „Dacă n-ar fi fost aşa, poate că ar fi fost bine, oricât de puţin s-ar deosebi de ceea ce am scris”. […]

În teatru, nimeni nu obţine nimic din ceea ce vrea, nici de la actori, nici de la decorator, nici de la public, nici de la el însuşi.

Şi asta se poate termina prin entuziasm. […]

aprilie. Servitoarea noastră. E tare mai ales prin prostia ei. Îmi dovedeşte încă o dată că bunătatea firească este rară, şi că doar inteligenţa poate da bunătate. […]

Vultur asul. Da, este o altă lume, dar mă emoţionează în fiecare clipă. Rostand nu-şi refuză nimic, dar trage toate foloasele. Toate sforile, da, dar ca să lege toate păsările, vulturi şi sticleţi.

Degeaba ne îngrozim de războaie: Victor Hugo şi Rostand ne fac să acceptăm în cele din urmă măcelurile lui Napoleon.

Asta mă dă gata. Şi toată această agitaţie îmi trezeşte pofta de-a face teatru *aşezat*. […]

Teatru. Să ne păzim de prietenii şi de presa care constată lungimi. Au văzut atâtea piese încât au tendinţa să spună: „Hai! mai repejor!” Publicul ar spune mai degrabă: „Staţi! Nu aşa de repede! Am plătit pentru toată seara, şi voi parcă aţi vrea să mă daţi pe uşă afară”. […]

Arătura fină a raţelor pe apă.

Unui anonim:

— Vă strâng mâna pe dibuite.

Creanga care-şi pune frunze la fereastră. […]

Din discuţie nu iese nimic: din bună înţelegere ţâşneşte lumina. Să dă strălucire părerilor care se

aseamănă.

Nu prea obişnuit să primească, voia să plătească tot ce i se oferea. […]

Nu eu sunt cel care are gust, ci adevărul.

O frază trebuie să fie atât de limpede, încât să ne facă plăcere din capul locului şi, totuşi, s-o recitim pentru plăcerea pe care ne-a făcut-o. […]

Mâini de ţărancă asemenea unor furci. […]

Craniu al cărui creier e un bob de fasole.

Să scoţi din fântâna găleţi pline de adevăruri.

Discurs de deputat: „Eu renunţ la cuvânt!” […]

Pasăre bine adăpostită, bine înfofolită în mântăluţa aripilor. […]

Doi ochi care nu se pot vedea unul pe altul.

În mijlocul tăcerii pe care o aşternem în noi, un clopot. […]

Cicero îi spunea azi-dimineaţă băiatului meu…

Mâna stângă nu trebuie să ştie ce inele primeşte mâna dreaptă.

Cădere de femeie. Nimic rupt: doar o crăpătură. […1

Cafenea cu lumini multicolore. Pe lac, bărbi cu câte două lampioane, unul la fiecare capăt. Asta îl înflăcărează pe Barrés; numai că transportă totul la Veneţia. […]

Ce femei pe stradă, în aceste prime zile de căldură! Sunt aproape goale. Ah! dacă bărbaţii ar fi cât de cât inteligenţi… […]

Ori de câte ori cuvântul „Jules” nu-i urmat de cuvântul „Renard”, mă întristez. […]

Rostand, poetul gloatelor care se cred elită.

Boală. Faţa se descompune, tot lutul iese la iveală.

Buburuză: o broască ţestoasă mititică şi care brusc îşi ia zborul. […]

Fantec îşi termină lecţia de educaţie morală prin: „Iubirea de clopotniţă este superioară iubirii de patrie”.

Scrupulul, o boală ca şi lenea.

Noaptea, copacii se plimbă printre boi.

14, iulie. Ignoranţa ţăranului se compune din ceea ce nu ştie şi din ceea ce crede că ştie.

Philippe se aşază la masă la amiază şi nu vorbeşte decât la ora patru fix ca să spună:

21 – Jurnal

— Ce-ar fi să luăm gustarea de ora patru?

Micuţa Marianne, cânta cu o voce ascuţită:

Palermo, *perla Siciliei*!

Cădem de acord că dintr-o sută n-ai găsi zece care să poată urca atât de sus ca ea.

Cântă cu toţii şi-o iau întotdeauna când prea sus, când prea jos.

Gustă poezia groasă, ca vinul roşu care-i aproape negru.

Nu mai ştiu ce e cu ei. Şi-au pierdut într-adevăr preotul, dar nu şi-au găsit încă înţeleptul.

Se tem mai degrabă de modestie decât de trufie, pentru că modestia li se pare prostie curată, şi nu vor în ruptul capului să treacă drept proşti.

Cred în Dumnezeu. Îşi dau seama că preotul nu-i bun, dar că Dumnezeu e de-o bunătate neţărmurită, se bucură că preotul îi cere lui Dumnezeu să-i trăsnească, iar Dumnezeu nu vrea.

Aşteaptă ca cineva să-i înalţe în propriii lor ochi şi să le spună: „Voi nu sunteţi nişte brute cum pretinde dom’ Părinte”.

Pregătiseră un buchet pentru mine: au uitat să mi-l dea. Ca să se răscumpere, vor să-l ducă la mormântul tatii. Întâi spun da, apoi mă cam ruşinez, şi-i rog să renunţe, sub pretext că tata nu putea suferi asemenea manifestări, în realitate pentru că nu-mi vine să străbat tot satul, sub ochiul preotului, cu un buchet şi cincisprezece ţărani după mine, până la cimitir.

Ştiu lucruri pe care eu nu le ştiu, numele nu ştiu cărui ministru care… Spun: „Da! Da!”

Toţi au chef de cântat. Fiecare spune:

— Oh! dacă aş şti nu m-aş lăsa rugat. Ştiu o grămadă de cântece numai pe bucăţele, dar niciunul de la cap la coadă.

Dintr-odată pleacă toţi. Nu-i chip să-i opreşti.

Nu trebuie să te porţi prea simplu cu ei. Tu te vrei în mijlocul vieţii: ei sunt la teatru.

Lectura li se pare o zădărnicie, ca şi igiena: nu sunt niciodată bolnavi.

Nevoia de spovedanie. Mă pomenesc discutând, singur, cu Philippe, cum aş discuta cu Guitry.

E pentru prima dată când vorbesc fără să citesc, dar încă nu improvizez. Le spun:

— Nu vreau să ţin un discurs.

Am greşit. Nu mai ştiu cum să numească ceea ce le-am spus.

Ei cred niţel în Purgatoriu, ca într-un soi de sală de aşteptare în care vor sta până la sosirea trenului spre Paradis.

Femeilor le cam este ruşine de preot, care le înfurie cu bădărăniile lui, dar le şi înfricoşează. Dar dacă preotul ăsta-e chiar diavolul. Nu mai ştiu nici ele şi, biete suflete descumpănite, se întorc la el.

Şi, câteodată, sunt de-o gravitate impresionantă: ar merita să le citeşti din Homer. Le place să le vorbeşti despre politică, despre religie aşijderi. Sunt copţi pentru studiul catehismului laic. Ei cred în Dumnezeu, aşa cum credea Victor Hugo.

Nu sunt niciodată doi, băiat şi fată, ca în Teocrit, ca să păzească turmele amestecate.

16 iulie. Jignit că i-am spus că pute a usturoi, Philippe a cumpărat un trabuc gros ca să scoată mirosul din el.

Praful, acest vânt vizibil.

Adevărata iubire trebuie să fie cea a unei lucrătoare cinstite şi bune. […]

Verişoara Nanette către fiică-sa:

— Nu ţi-e ruşine să te îmbraci în halul ăsta? Va să zică nu te mai socoteşti ţărancă? Bine! Să nu te-aud că-mi mai spui mamă!

Şi-o îmbrăţişează cu mândrie.

Pentru că am crini în grădină, ei spun că sunt regalist. […]

Un parc frumos care te îndeamnă să te duci să te plimbi pe drum. […]

Philippe şi Ragotte trăiesc ca pe vremurile evanghelice.

Un castron de supă pe-o măsuţă, niciun strop de grăsime în supă; după aceea o căpăţână de usturoi, şi apă de băut: vinul i se duce Ragottei în picioare.

Le cauţi cortul. Cămilele trebuie să fie pe aproape

Usturoiul deschide pofta de pâine multă. […]

Natura nu-i niciodată urâta. Ce bine respiră copacii!

Verdele întunecat al unei păduri când trece peste ea un nour. […]

Iulie. Scriitori de talent, poate, dar, după părerea mea, ei scriu „încurcat”. Citindu-i, obosesc numaidecât.

e Ne cunoaştem mai bine decât s-ar părea şi ne ferim să le reproşăm semenilor noştri defectele pe care suntem siguri că le avem şi noi.

Iulie. Staţi departe de mine, ca să vă pot respecta.

Citeam versuri, când a cântat un pitpalac. Ah! sărmani ţărani care habar n-aveţi de asemenea emoţii, meritaţi toată mila omenească!

Când te uiţi prea mult la stele, ele sfârşesc prin a fi insignifiante.

Chiar şi misterul are ceva searbăd! […]

e Un ţăran decoltat în soare. […]

Când un om nu vorbeşte decât despre ceea ce ştie, pare totdeauna mai ştiutor decât noi. […]

Ingratitudinea copiilor noştri faţă de vechii noştri prieteni ne încântă. […]

Boii albi şi nemişcaţi ca nişte rufe întinse pe tot lungul gardului viu. […]

Iulie. Doamna Lépic. Actriţa care exagerează, care nu mai ştie ce face, nici ce spune, şi care nu mai are decât o idee, un singur motiv pentru care trăieşte; să fie mereu pe scenă.

Se duce să închirieze undeva o cameră, încredinţată că, atunci când casa va fi liberă, copiii ei se vor împăca numaidecât.

Spune că îi dă lui Philippe o gratificaţie de cincizeci de franci şi că întotdeauna trebuie să aibă în casă o sticlă de rachiu, nu pentru ea, firește! Drept urmare, Philippe nu mai vrea să primească de la ea niciun pahar de vin iar când lucrează în grădină bea doar apă. Ofensată de aceste refuzuri, ea pretinde că grădina nu face două parale, deşi o costă ochii din cap.

Philippe, care o credea bună, înţelege astăzi viaţa tatii. Şi adaugă, vorbind cu Marinette:

— Refuz paharul ei de vin sau de rachiu, dar cred că vă daţi seama, doamnă, că pe dumneavoastră nu v-aş refuza niciodată.

Doamna Lépic face pe femeia ordonată.

Nu-i trebuie multe lemne. Are cu ce să şi le cumpere.

Ce-ar zice lumea despre ea dacă n-ar lăsa, într-un cotlon, nişte bani de înmormântare?

Este şi acum foarte darnică. Pe vremuri, din milostenie, apoi, din orgoliu. Acum, din umilinţă, ca s-o suporte lumea, căci se teme de singurătate.

Când trec prin faţa uşii sale, îi aud glasul ascuţit şi metalic, lipsit de nuanţe. Vorbeşte singură, ca să mă facă să cred – căci m-a zărit, mă „spiona” – că primeşte vizite, că lumea n-o abandonează.

Face pe cucoana: poartă volănaşe la mâneci, ceea ce o face pe verişoara Nanette să turbeze de furie. […]

La patruzeci de ani, trebuie să deschidem ferestrele de cealaltă parte: ba suntem chiar puţin în întârziere.

Ospeţele la care mănâncă toată ziua sunt o legendă. La drept vorbind, ei mănâncă puţin, dar încet. Ca să mănânci mult, trebuie să ai stomacul antrenat al bogaţilor.

„Gustarea” lor, usturoiul acela, cartoful, codrul de pâine care n-a fost niciodată alb, sticla de apă care se încălzeşte la umbra unui tufiş, toate acestea ne înţeapă în conştiinţă şi ne atâta pofta de mâncare.

Plimbare bună: dar asemenea plimbări nu mă pot duce la Academie. […]

Într-unul din acele momente de deznădejde când aş striga „Nu iubesc pe nimeni! Puţin îmi pasă de nevastă-

mea, de copiii mei”.

Mă doare faptul că scriu aşa ceva. Atâta pagubă, de scris tot scriu! Eu m-am adus pe lume?

Ar fi grozav, o carte goală-puşcă! Titlu: *Gol puşcă*.

Ce oroare! […]

Nicio adiere, şi frunzele şi crengile se mişcă de parcă le-ar agita chiar copacul.

Există mai multă inteligenţă într-o furnică decât instinct în cutare bicisnic.

 iulie. Îmi închipui că sunt foarte bătrân şi că nu trebuie să mai am decât gânduri de bătrân înţelept.

Oamenii fericiţi n-au dreptul să fie optimişti: e o insultă adusă nefericirii. […]

Soarele îşi întinde rămăşiţa de aur pe-o holdă de grâu.

Un nour cu o steluţă în fund, ca un licurici. […]

Taurul mugeşte în dosul gardului viu. Vacile se adună sub stejar. Una sare ca o nebună.

Un taur e bun de montă de la un an; la cinci sau şase ani, e prea greoi sau prea rău. Cariera lui s-a terminat. […]

Doamna Lépic. Virtutea ei de femeie cinstită este o virtute înţepată, acră. Ar putea păzi un harem. Îşi păzea slujnicuţa şi îi deschidea scrisorile. Mai păstrează una pe care i-a smuls-o din mină, punând cele trei bucăţi într-o cutie:

Iubirea mea, spunea fetişcana, *te aştept diseară*. *Voi fi singură*. *Vom putea sta de vorbă*. *Cea care te iubeşte*. *Iubiţica ta*.

Doamna Lépic spune:

— Face traftir din casa mea. De altfel, mi-a spus el primarul: „Asta nu-i fetiţă: asta-i căţea”. Cum îi spuneam şi ei: „Am şi eu, drăguţă, păcatele mele, recunosc. Da, am cusururile mele, dar în privinţa aceea, nu mi se poate reproşa nimic, nimic, absolut nimic, asta nu!”

Şi cu palma desfăcută pe piept, plânge… atâtea regrete. […]

Cu acoperişul lor de paie, casele mai păstrează un pic o înfăţişare galo-romană. […]

Iulie. Omul fericit şi optimist e un imbecil. […]

Când o vezi pe Ragotte, cu sânii ei enormi, lângă băiatul ei mare, gros şi gras, îţi vine să-i spui cu duioşie: „Dumneata eşti o vacă bună şi ai fătat un viţel bun”. A dat copiilor ei toată viaţa deasă pe care o avea în sâni.

Fără bonetă are o sută de ani în plus.

Cine nu l-a văzut pe Dumnezeu n-a văzut nimic. […]

Somnul celui Drept! Dreptul n-ar trebui să poată dormi.

Idei largi într-o minte îngustă. […]

1 august. Ascultă, ascultă ce spun oamenii! Ei ne învaţă întotdeauna câte ceva, oricât de puţin ar fi, în timp ce noi nu-i învăţăm niciodată nimic.

Scoţându-şi adevărul din fântâna, indiscreţii risipeau apă peste tot. […]

La şcoala din Marigny, Marinette împarte o gustare. Cei mici nu îndrăznesc să se atingă de bucata de cozonac primită. Unul dintre ei este atât de copleşit, încât adoarme.

Vizita mea este trecută în registru. Primarul le spune copiilor că într-o zi vor afla că scriu cărţi ca acelea care se află acolo, în biblioteca şcolară. Nu văd decât cărţi de Jules Verne. […]

Busolă. Acul mititel şi albastru care caută nordul este o lecţie dată neîncrederii noastre. […]

— *August*. Primarului din Marigny îi vorbesc despre greutăţile din teatru.

— Uneori, ne trădează până şi actorii, îi spun eu.

— Nişte vânduţi! spune el cu indignare.

Honorine, cu veşnicul ei coş în spate, dar nu mai pune în el decât coajă uscată de copac: e mai uşor.

Severă cu Dumnezeu, care nu este drept şi îi ia pe bătrâni înaintea tinerilor. […]

Dacă odihna nu-i şi un pic de muncă, urmează numaidecât plictiseala.

Un bou semănat cu muşte. […]

Ce dureros este să vezi un ţăran care dispreţuieşte alt ţăran. […]

Când unul dintre ei moare, se împacă de spaimă.

Sunt orgolioşi lipsiţi de demnitate, dar nu mândri.

Mama a avut o sumedenie de calităţi înnăscute, care n-au crescut.

Plânge pentru că verişoara Nanette i-a spus: „Nu te iubeşte! Nu te iubeşte!”

— Oh! îi spunea ea Marinettei, nici nu ştii cât poate suferi o mamă! […]

Ei fac din Dumnezeu un agent electoral. […]

— Precum ştii, pământul se învârte.

— Aşa se zice.

Philippe aduce pâinea sub braţ: la sudoarea frunţii adaugă sudoarea subsuorii. […]

Toleraţi-mi intoleranţa. […]

Câteodată îmi spun: „Nu cumva sunt un om rău?” E destul să mă gândesc la Mizantrop, care nu e rău.

E greu să fii bun când eşti clarvăzător.

Un fluture a prins trenul la Clameby şi a venit cu mine.

Habotnicele se tem de puterea lui Dumnezeu aşa cum se tem şi de influenţele lunii. Ptiu! Scârbele!

Îi urăsc pe cei care nu se duc la biserică, dar nu până-ntr-atât incit să le refuze banii.

Ceilalţi au guri, în cazul cel mai rău, boturi: ele au sub nas ţucaluri.

Au făcut din Dumnezeu o făptură grotescă, după chipul şi asemănarea lor. Dacă el nu-şi întoarce faţa, înseamnă că într-adevăr, mila lui e nesfârşită.

Cucernicie fermentată. Sufletul lor pute a luminare scursă, a tămâie, o putoare de fund niciodată spălat.

2 *septembrie*. O bătrână care povesteşte cu glas subţirel, cu o sumedenie de amănunte inutile, nişte istorioare nesărate. […]

Omul cel mai cinstit poate face un pic de bine, şi mult rău.

Nu-mi stă în fire să spun de cred sau nu în nemurirea sufletului, dar mi se întâmpla, seara, pe bancă, să mă gândesc la morţii mei ca şi cum ar fi lângă mine. […]

O slugă ţine la titlul ei şi nu ne poartă niciun fel de

recunoştinţă dacă n-o tratăm ca atare. […]

Philippe, niţel îngrijorat, reuşeşte să fie totdeauna de părerea mea repetându-mi exact frazele.

Există înmormântări clasa întâi, ca şi cum te-ai duce în rai cu trenul.

Doamna Lépic plânge moartea contesei.

— Era bolnavă de multă vreme, dar s-a stins fără dureri, şi-a murit (hohote sporite) în braţele fiului ei.

Da, da! Te şi văd unde baţi, mămicuţo, cu micul tău tablou de familie. […]

Raţiunea care îngăduie omului, rău din născare, să facă totuşi fapte bune.

Habotnice. Se culcă cu Dumnezeu duminica, şi-l înşală toată săptămâna. […]

Religia este scuza gândirii lor leneşe. Le daţi, despre univers, o explicaţie gata făcută şi foarte mediocră. Ei se păzesc să caute alta, în primul rând pentru că sunt incapabili să caute, apoi pentru că nu-i interesează.

Nu există practică mai mârşavă decât religia.

Spuneţi că sunt ateu, pentru că nu-l căutăm pe Dumnezeu în acelaşi fel; sau, mai degrabă, voi vă închipuiţi că l-aţi găsit. Vă felicit. Eu îl mai caut. îl voi căuta zece ani, douăzeci de ani, dacă mă va lăsa în viaţă. Mă tem că nu-l voi putea găsi: cu toate astea îl voi căuta, dacă există. Poate că îmi va fi recunoscător pentru efortul meu. Şi poate că se va îndura de încrederea voastră prostească, de credinţa voastră leneşă şi cam nătânga.

septembrie. Cu Dumnezeu, o scoatem la capăt cu metafore mai mult sau mai puţin divine. […]

Când naşte, nu vrea ca bărbatul ei să fie de faţă. Se simte destul de umilită şi aşa!

Încă una care ar vrea să-şi facă copiii pe gură!

În parcul Nevers, bătrânica se apropie cu coşul ei de prăjiturele uscate.

— Mulţumesc doamnă, spun eu.

— Oh! N-am de gând să vi le ofer. Nu-s destul de buhe pentru dumneavoastră. Vin doar să stau pe bancă: tare-s obosită. Azi, am vândut de douăzeci de centime. (Un

copil vine să cumpere o prăjitură de cinci centime.) Asta face douăzeci şi cinci. A greşit luând-o pe aia: cealaltă e mai bună, dar n-au de unde să ştie. Eram destul de înstărită: aveam 5.000 de franci la un notar. A fugit cu ei.

— Banii nu trebuie încredinţaţi notarilor pe care nu-i cunoaştem.

— Aveţi dreptate, domnule. După aceea mi-am rupt piciorul.

— Urcând pe-o scară?

— Nu: am lunecat. Toate şcolile or să se închidă: asta-i pagubă mare pentru mine. În sfârşit, stăpânii sunt stăpâni, nu-i aşa, domnule? Veniţi de departe? Eu sunt din Avallon. Şi dumneavoastră, domnule? Sunt prea indiscretă.

Îi arăt două degete Marinettei. Ne ridicăm, Marinette dă.

— Oh! sunteţi foarte bună, doamnă!

— I-ai dat cincizeci de centime?

— Da, ca de obicei.

— Îţi spusesem doi franci.

— Oh! eu înţelesesem să-i dau ca de obicei, şi mi se părea puţin.

Biata bătrâna. […]

septembrie. Ieri, întorcându-ne de la vânătoare, Philippe îmi spune:

— Deunăzi, Joseph (unul dintre băieţii lui) a făcut o mutră!

— Cum aşa?

— Da, când a văzut că doamna Renard nu i-a mărit simbria. E adevărat că verii lui, de pildă, câştiga mai mult.

— Dacă lui Joseph i se pare că nu câştiga destul, nu-i rămâne de făcut decât un singur lucru: să plece.

— Oh! nu zic asta pentru…

— Greşeşti, spunându-mi-o, Philippe, mai ales în acest moment când port în circă o familie întreagă de servitori. Doamna Renard o să se bucure! Frumoasă răsplată îi aduc!

Marinette îmi spune:

— Aveai un cap! M-am temut de cine ştie ce accident

de vânătoare.

Îi chem pe Philippe şi pe Joseph. Izbutind să nu mă înfurii, îi spun lui Philippe că m-a mâhnit, că nu mai am încredere în el, că a ridicat un zid între noi doi, iar lui Joseph, că n-are decât să-şi caute alt loc.

Amândoi sunt îngroziţi, înghit doar o lingură de supă, seara nu dorm, iar a doua zi dimineaţă, Ragotte plânge.

— Vai! spune ea, şi doar le-am spus: „Nu vorbiţi de asta!” Şi Paul zicea şi el ca mine, şi Philippe aşi jderi, aşa că a greşit când a vorbit. De astă dată vă rog să nu ţineţi seama, doamnă, dumneavoastră care sunteţi atât de bună!

Îmi venea să renunţ la Gloriette, dar lacrimile acestei biete femei… De milă, dar şi din egoism (mereu, mereu!) iată-mă înduioşat: e pentru a doua oară doar când o vedem pe Ragotte plângând.

— Niciodată n-am mai fost atât de umiliţi, spune ea.

Philippe a dezghiocat mazăre toată ziua, ruşinat şi posomorât. Ce poate fi mai dulce orgoliului nostru jalnic de stăpâni decât un servitor bătrân cu părul alb, adânc nefericit că a spus a prostie şi nu ştie cum s-o dreagă.

Există oare înţelepţi care să iubească natura la fel ca mine şi să considere că atât e de ajuns şi-i inutil să mai facă din pasiunea lor şi literatură?

Un măgăruş foarte demn care, pe drum, părea să umble doar în două picioare.

— Eu, spune Borneau, nu sunt un credincios, dar respect religia celorlalţi. Religia e ceva sfânt.

De ce acest privilegiu, această imunitate? Un credincios este un bărbat sau o femeie care crede ce spune preotul şi nu vrea să creadă ce spune Renan sau Victor Hugo. Ce-i sfânt într-asta? Care este deosebirea dintre acest credincios şi cutare imbecil care ar prefera marilor noştri poeţi literatura de foileton?

Un credincios îl crează pe Dumnezeu după chipul şi asemănarea lui; dacă-i urât, Dumnezeul lui este urât, din punct de vedere moral. De ce ar fi respectabilă urâciunea morală? Religia unui prost nu-l pune la adăpost de dispreţul nostru sau de zeflemeaua noastră.

Să fim intoleranţi cu noi înşine.

Fie ca turma ideilor noastre să treacă drept prin faţa ciobăniţei grave care este Raţiunea! Să ştergem versurile proaste ale umanităţii. […]

Frumuseţea literaturii. Mi s-a prăpădit o vacă. Scriu despre moartea ei, şi elştig bani cu care să-mi cumpăr o altă vacă. […]

Obţinem asupra noastră tot soiul de victorii mărunte care depărtează prea puţin marile înfrângeri. […]

Văd Chitry. Nu văd Chaumot, din care fac parte. Oare pe miriştea asta mi se va pune bustul? Am impresia că aş vedea, cu ochii mei de piatră, peisajul acesta atât de bine compus.

E totuşi mai greu să scoţi o carte din Ragotte decât din Napoleon sau din Cyrano.

Când a avut primul ei copil, i s-a oferit un loc de doică la Paris. Avea lapte ca o Joiană. N-a vrut să-şi părăsească bărbatul şi copilul.

— Nu-mi pare rău, spune ea. Nu m-am dus pentru că n-am „pututără”.

Philippe voia la început să se însoare cu a lui Bongard, care se fălea în faţa Ragottei, dar l-a preferat pa Bongard. Atunci, Philippe, într-un an când secerau împreună, s-a uitat mai bine la Ragotte, şi s-au luat.

Ieri seară, am stat mult de vorbă cu Philippe pe bancă. Atât de convins era că sunt supărat, că nici nu mai mânca.

Îmi spune că, după reproşurile mele, Joseph a început să plângă pe scară şi i-a sărit de gât strigând: „nu vreau să plec de la ei! Nu vreau să plec din casa asta!”

Vorbesc, vorbesc, şi, la tot ce spun, Philippe răspunde:

— Oh! ştiu prea bine! Oh! ştiu prea bine! Niciodată nu mi-a părut atât de rău că am vorbit.

Spune despre Marinette:

— Niciodată n-am văzut-o supărată, şi deseori fac boacăne, dar nu-mi spune nimic.

În umbră, vocile noastre se înmoaie. O clipă, mi se

pare că Philippe îşi şterge ochii şi, dacă nu-l sărut, tare aş vrea să-i strâng mâna acestui om cu părul alb ca al tatii.

Când ne ridicăm, spune >

— De multă vreme nu m-am simţit cu inima atât de uşoară.

— Pentru mine, spun eu, nu există servitori. Toţi suntem fraţi.

Dar aceste cuvinte, simt, îl miră, şi nu-l pătrund.

Înţelege mai bine când îi spun:

— Ascultă, Philippe, tu crezi că dacă ţi-ai rupe piciorul în slujba mea, te-aş da afară?

— Oh! de asta nu mi-e frică! spune el.

Ce scenă, toată această convorbire dintre un bărbat tânăr şi acest bătrân, sau aproape, cu părul alb!

Poftim teatru.

Ragotte a fost foarte bolnavă, iama asta, pentru prima oară în viaţa ei. Nu ştie ce-a avut. Ca să se vindece, a băut doi litri de apă caldă. Nu se mai putea scula. Avea fierbinţeli în tot trupul, numai pe spate nu, şi nu şi l-ar fi încălzit nici punând o casă deasupra. Şi tuşea, tuşea! În sfârşit, a vărsat sânge: nu i-a fost frică. Ba chiar e convinsă că numai aşa s-a făcut bine.

Philippe, bolnav şi el, nu putea face nimic. Dar, într-o seară, Paul, care se uita la ea, i-a spus:

— Hai că-ţi fac eu o supă.

A cumpărat de la Bouquin o găină bătrâna. În doi timpi şi-n trei mişcări a jumulit-o, a curăţat-o, şi a făcut o oală de supă. Era ceva de nebăut. Groaznică, a spus-o chiar Ragotte, dar a băut-o toată ca să nu-l mâhnească pe Paul.

Cum se explică faptul că nu sunt mai murdari? Rufăria lor e dintr-o pânză grosolană şi aspră care îi răzuieşte ca un glaspapir, iar murdăria nu poate rămâne neagră. […]

Pânda la iepuri. Plouă. Un nour. Pădurea sub un dublu arc de triumf.

So (3 are că soarele zăboveşte asupra acelor copaci ale căror frunze sunt aurite.

Corbii strigă ca nişte copii.

O veveriţă sare din creangă în creangă, cu atâta uşurinţă că-ţi vine să strigi, ca la circ: „Destul! Destul!” Se opreşte şi, cu dinţii, taie ceva.

Un copac se ridică printre ceilalţi ea să vadă pe deasupra pădurii. […]

Citind pe drum din breviar, preotul Bongard aude: „Crrr! Crrr!” I-a luat la rost pe copiii grădinarului de la castel. Dar de fapt, corbii ţipaseră: au mărturisit tot!

Îmi place toamna ca şi cum aş fi pe moarte, condamnat de medici. Câte frunze! Ce le-ar mai aduna Millevoye[197]!

Gâştele cu gât de şarpe.

Nu suntem buni, dar ne străduim să părem buni: rezultatul e acelaşi. […]

— Ei simt o superioritate mârşavă când câinele lor bate câinele altora.

Ragotte este un tip, dar mic şi modest, care se ascunde în iarba celorlalte tipuri.

Grijile, fără să mai punem la socoteală şi afurisitul de ideal care nu ne slăbeşte cu una cu două.

— Măcar de n-am mai avea datorii! spune Ragotte.

Când Marinette îi dă cincizeci de centime peste cât îi datorează, Ragotte exclamă:

— Oh! nu de asta am zis!

— Dar, biata mea Ragotte, cum poţi crede că-ţi dau cincizeci de centime ca să-ţi plăteşti datoriile?

Îi plac dulciurile, prăjiturile cele mai serbede, ca unei fetiţe. A prins gustul ăsta abia la bătrâneţe.

Marinette i-a promis că-i va aduce, de la Corbigny, acadele; Ragotte, căreia nu-i venea să creadă, le suge roşind, de parcă ar ieşi de la şcoală.

Vântul se supără pe frunze.

Când s-a măritat Ragotte, socrul ei voia să-i dea un dar: un lănţişor, cu cruciuliţă sau o amuletă cu Sfântul Duh, un soi de ostie de argint cu raze de jur-împrejur. Ea

197 Charles Hubert Millevoye (1782—1816), autorul unui cunoscut poem intitulat Căderea frunzelor.

n-a vrut însă nimic.

Avea trei rochii: de atunci nu şi-a cumpărat niciuna. Şi-a cumpărat camizole, desigur! Dar nu rochii.

Măritându-se în saboţi, n-a ştiut ce sunt pantofii decât mult mai târziu, când s-a dus la nunta altora.

Rigolele, crăpăturile scobite de sudoare pe gâtul ei.

Ariciul rotitor. Credeam că este o anumită specie. Ne amuza foarte tare. Lui aproape că nu-i era frică. Pentru că îl găsisem cu un nod de stuf la o lăbuţă, credeam că vreun ştrengar reuşise să-l dreseze ca să se rotească astfel. În cele din urmă, am observat că o ureche era plină de viermi. Se rotea zi şi noapte ca să-şi apuce urechea. […]

Potârnichile se deschid ca nişte umbrele.

Ochiurile de geam verzui din vechile ferestre de la ţară.

Dar la natură, care în aceste zile de octombrie face adevărate capodopere de toamnă, cine s-o fi uitând? […]

După ce îl muştruluiesc, Philippe pleacă foarte amărât, târându-şi fundul în nădragi. […]

— *Octombrie*. Misterul lumii ne buimăceşte. Dar ce buimăcit trebuie să fie sturzul care, stând pe-o creangă, se pomeneşte din senin cu un plumb în piept.

— *Octombrie*. E bolnav. S-a sculat. îl poţi vedea aşezat pe un scaun în faţa focului care îi prăjeşte burta, dar în spate îi este frig. Are pe el o haină neagră jerpelită şi nişte nădragi peticiţi.

Stă acolo, în mijlocul fasolei, a cepei şi-a cartofilor săi care se usucă. Dacă ar putea mânca – în plină febră! – s-ar vindeca.

— Scuipi sânge?

— Nu încă. Ah! asta m-ar pune pe picioare. M-ar uşura.

Se duce să bea nişte supă. Dacă n-o să meargă, va bea apă.

O cucuvaie a închiriat moara pustie.

Poporul va ajunge popular.

Ah! natura! Ce frumos lucru, o varză!

Dimineaţa, trezirea culorilor.

O simplă istorie a creştinismului i-ar mira pe mulţi credincioşi. Iisus Christos n-a creat Biserica dintr-odată. Ea s-a clădit după el, şi puţin câte puţin. […]

Literatura n-are puterea de-a produce emoţie cu ceea ce nu conţine emoţie.

M-am înţeles cu poştaşul: îmi garantează câte o scrisoare pe zi.

În fiecare an, un defect în plus: iată progresul nostru.

El:

— Pentru a face o capodoperă, simt nevoia unei frumoase aventuri intime.

Ea:

— Ei! bine, dragule, fă-ţi capodopera: eşti încornorat!

Moartea e prost făcută. Ar trebui ca din când în când, la chemarea noastră, morţii noştri să se întoarcă să stea un sfert de oră cu noi de vorbă. Sunt atâtea lucruri pe care n-am apucat să le spunem când erau aici! […]

Da, dau întotdeauna de pomană. Cerşetorii fac mai bine de un kilometru ca să vină să-mi dea bună ziua; îşi merită cu prisosinţă cele zece centime.

Oh! picioarele săracului pe sub poartă, când latră câinii! […]

Se înţeleg între ei în consiliul municipal, pentru că sunt atât de ignoranţi încât nu îndrăznesc să spună nimic.

Se ducea la slujbă de ziua tuturor sfinţilor pentru că, în ziua aceea, contesa dădea prăjiturele în loc de anafură: spera să apuce şi el una. […]

Cunosc un om a cărui singură preocupare e să adune spicele cele mai frumoase, şi găseşte atâtea încât îşi spune: „Las că jerba mi-o fac eu mai târziu”.

Dar va fi prea târziu: spicele se vor fi îngălbenit.

e Mama. Când îmi provoacă impresia cea mai puţin dezagreabilă, văd în ea o puştoaică.

Marinette îi spune:

— Dar vino până la Gloriette. Să-ţi iei la revedere de la Jules.

La început nu pricepe.

— Da, la Gloriette! La mine! repetă Marinette.

Mama, sufocându-se de bucurie, îşi regăseşte picioarele pe care le avea la douăzeci de ani.

Vine, se aşază, priveşte, admiră totul.

— Numai atât v-a costat asta? Ah? nu se poate!

La sfârşitul vizitei, Marinette mă cheamă. Sărut şi dau mâna. Totul merge repede şi bine. Nu mai este nimeni cu noi.

Pleacă, fericită şi volubilă. Dar, în curte, o aude pe doamna Thibaudat care tocmai intră prin grădină. Numaidecât, urcă iar şi spune:

— Bună ziua, doamnă Thibaudat!

Dar adaugă:

— La revedere, Julot!

Eu sunt Julot.

A vrut să arate că se înţelege de minune cu mine, fiul ei, Julot, şi că mă alintă.

Biată mamă! […]

octombrie. *Şi* ce sâni! Aş veghea nopţi întregi la lumina acestor globuri. […]

octombrie. La patruzeci de ani, nu îndrăznesc să merg singur la Moulin-Rouge.

e Aş vrea să fiu din nou cuminte şi silitor ca un băieţel.

Poate că mai am timp să studiez temeinic şi să sfârşesc frumos.

Totul ar trebui refăcut, şi reînceput cu începutul. […]

e Răţoiul se depărtează ca un ceainic. […]

— Nici n-a intrat bine:

Soră-mea e constipată, spune el. Are un rinichi deplasat. Nunta ei m-a obosit atât de tare că m-a întors diareea. A doua zi după sosirea mea la Paris, m-am dus de paisprezece ori la closet; dar îmi fac nişte spălături intestinale temeinice, ca la Plombières, şi mă simt mai bine.

Tot timpul mesei roteşte între degete o bobiţă de pâine, neagră în scurtă vreme ca un dinte vechi.

Şi se miră că mă port rece cu el! […]

noiembrie. Îmi vine mai uşor să nu cheltuiesc nimic,

decât să cheltuiesc puţin. […]

e Conferinţe. Clamecy. Un bătrân francmason care îmi vorbeşte descoperit, nu vrea în ruptul capului să-şi pună pălăria şi a fost unul dintre fruntaşii nu ştiu cărei loje, îmi face un semn de francmason, un fel de cruce energică şi vagă pe frunte.

Cum nu ştiu să răspund printr-un semn, spun: „Da, da!” […]

Chaumot. Venind vorba despre Enciclopedie, spun:

— M-au pus şi pe mine acolo.

Niciunul nu vine să vadă.

Ceva mai târziu, ca din întâmplare, deschid volumul la litera mea şi-i arăt lui Firmin[198]. El citeşte articolul cu voce tare. Ceilalţi ascultă. Nimeni nu scoate o vorbă.

— Ş-acum, spun eu, căutaţi şi numele preotului din Chitry?

Toţi râd şi spun:

— Nu cred că l-am găsi.

— Păi vedeţi, spun eu. Cât timp există acest dicţionar, voi exista şi eu.

Vorbim apoi de altele. […]

e învăţători. Slugărnicia lor faţă de fetiţa inspectorului.

O lăcustă cânta la vioară, un brotac, din cimpoi. […]

e Un suflet nichelat. […]

Detest munca, dar îmi ador odaia de lucru.

Trebuie să-l citim pe Bourget pentru a-l ucide pe acel Bourget pe care îl poartă în el însuşi fiecare dintre noi.

e Nici măcar destule defecte, pentru a fi interesant.

În fiecare dimineaţă, la sculare, ar trebui să spunem: „Straşnic, încă n-am murit!” […]

Mă amuz mult prea tare cu propriile mele vorbe de duh.

Medici. Câteodată, ai chef să le dai o consultaţie. […]

Creştinism: erezie a religiei iudaice.

E frumos, dar urât. […]

Mici crize. Nu lucrez! Aş vrea, şi sunt nefericit că nu

198 Firmin, un locuitor din Chaumot.

lucrez.

Mă trezesc mahmur şi, de scârbă, mă culc imediat după cină.

Şi sunt scârbit şi pentru că această imposibilitate de-a lucra nu mă împiedică nici să mănânc, nici să dorm.

Ieri, când m-am sculat mahmur, Marinette mi-a spus:

— De fapt, băieţaşul meu e un leneş.

Am fost foarte jignit. M-am sculat, ca un băieţaş, şi m-am dus eu însumi după haltere.

Azi-dimineaţă, când m-am sculat, tot mahmur, mi-a spus:

— Ştii cum am să-ţi spun dacă n-ai să te scoli?

— Spune!

— Leneş mic!

Dar „mic” corectează „leneş” şi, azi-dimineaţă, ea a trebuit să-mi aducă halterele.

Cum ieri avusesem o zi mai proastă decât celelalte, ajungând să spun – nu fără ipocrizie şi pentru că sunt sănătos – că am să mor curând, Marinette mi-a spus azi-dimineaţă, când îmi muiam mâna în chiuvetă:

— Sunt atât de tristă că te văd în starea asta, încât aş vrea să faci o călătorie de unul singur. Ţi-ai mai schimba ideile. Te-ai vindeca. […]

Teatrul poporului, ce prostie. Numiţi-l teatrul aristocraţilor, şi poporul va veni.

— *Decembrie*. Mama a călătorit cu un soldat care venea de la Nisa şi pe care i l-a prezentat Marinettei, la gară.

Pregătisem: „Bună ziua mămico. Te simţi bine? Bună călătoria? Instalează-te”. N-am putut să-i spun decât bună ziua şi s-o sărut de două ori pe buzele strânse, uscate.

În felul în care a spus „Ah! Parisul ăsta!” era ceva familiar şi înduioşat de care Morcoveaţă n-a avut niciodată parte.

Mama tuşeşte tot timpul, nu că-i vine să tuşească, ci ca să se ştie că este acolo.

O iubeşte pe Marinette, dar, în fond, îi e cam ciudă că Marinette nu se teme de ea. […]

Are farmecul ei, un soi de farmec pe care nu-l pot suporta. […]

Mama se teme să nu moară subit. N-ar vrea să bolească mult, nici să moară prea repede.

Vrea să apuce să spună tot ce are de spus.

Iar o să vorbească!

Anul 1904

2 *ianuarie*. Mama ar fi în stare să pălăvrăgească ore în şir cu o fetiţă, cu o pisică: faptul că toarce îi ajunge ca răspuns.

e I-ar conveni o bucătărie care să dea spre scară, ca să poată deschide uşa şi să vadă cine urcă.

Se numără printre acele bătrâne care se cred curate pentru că îşi spală zilnic vârful nasului. […]

Nu minte: născoceşte. Născoceşte totul cu o uşurinţă insignifiantă, până şi visele ei.

Nu s-ar putea spune că-u hoaţă: e mutăreaţă. Ia un degetar ştiind că îl cauţi. Nu ţi-l dă imediat: te lasă să-l cauţi.

Nu sunt hoţii de om mare: sunt furtişaguri de coţofană. […]

Om voinic şi puternic, ca un dulap… plin cu rufe murdare. […]

Copil vesel ca o colivie mititică.

— Uite-ţi portretul pe perete, îi spune mamii.

— Mare lucru aţi mai atârnat şi voi acolo! spune ea.

Spune:

— Eu sunt ca bătrânii: nu mai am poftă de mâncare.

Înghite o cană plină de cafea cu lapte, şi, dintre noi toţi, e singura care-şi mănâncă toată chifla.

— Asta nu-i poftă de mâncare: asta-i lăcomie.

Spune că nu mai doarme. Azi-dimineaţă, s-a sculat la ora nouă.

— Toată noaptea n-am dormit, spune ea. Abia dimineaţa am aţipit. N-am auzit niciun zgomot – doarme lângă scara interioară – şi, ia te uită, mi-a stat şi ceasul.

Spune: „Fata mea”, dar de Maurice şi de mine, spune

„Domnii aceştia”.

Din trecut îşi aduce aminte de amănunte neînsemnate, dar a uitat că prima ei fetiţă a murit. Tata a vrut să se sinucidă atunci.

Dacă nu-i vine în minte cuvântul „cimitir”, nici nu-şi aminteşte că „scumpii ei morţi” dorm acolo.

— *Ianuarie*. Invidioasă pe fericirea Marinettei, furioasă împotriva acestei femei care reuşeşte să fie fericită cu un bărbat despre care toată lumea spune că are un caracter insuportabil. […]

e Mama va pleca furioasă pe fericirea Marinettei. Îi spune:

— Nu-i de mirare că eşti fericită cu un astfel de caracter!

Începe să plângă.

Scrie celor din Chitry că a fost foarte bine primită, dar că e suferindă şi se va întoarce acasă.

Se pregăteşte să spună că n-am vrut s-o mai lăsăm să plece.

Ianuarie. Ne aude vorbind în camera lui Baie! Deschide uşa, apare ca lady Macbeth, spune „Biata Baie! Puişor scump!” şi închide uşa la loc.

Când intră cineva cu mine în odaia mea de lucru, se aşază în adăpostul scării ca să tragă cu urechea.

— Ce faci acolo, mămico?

— Mă încălzesc.

— Dar stai în curent. Vino aici: e mai bine.

Stă de vorbă cu pisicile cărora le spune „răzgâiatelor!”

O aud plângând în pat.

— Am petrecut o săptămână grozavă, dar acum s-a terminat!

Gata să ne înduioşăm, observăm că plânge doar cu gura.

— O să urc să-i spun la revedere lui Jules.

— N-are rost, spune Marinette. Coboară el.

La piciorul scării:

— La revedere, dragul meu Jules, şi mulţumesc. Adio!

Îmi strânge mâna, mă sărută, pe sub voaletă, pe tâmplă stingă. E gata-gata să plângă. Eu n-am scos o vorbă. Poate că mă sărută pentru ultima oară… iar eu n-o sărut.

Mama mea!

În birja care o duce, spune cu amărăciune:

— Din călătoriile astea nu te alegi decât cu amărăciune.

— Oh! mămico!

— Vreau să spun, scumpa mea, că te lasă cu un mare gol în suflet.

Ianuarie. Philippe. Toaleta lui: un palton de-al meu, o pălărie veche de-a lui Maurice, nişte pantofi de-ai lui Fantec.

Încăpăţânarea cu care merge în urma Marinettei.

— Eşti obosit?

— Nu.

— Te strâng pantofii?

— Oh! nu.

Vauvenargues. Stilul unui bărbat care a pierdut prea mult sânge în război şi trebuia să moară la vârsta de treizeci şi doi de ani. […]

De la mama, am moştenit toate defectele, neutralizate. […]

Să scrii cu vârful inimii. […]

15 ianuarie. *Sora Ernestine*[199]. Cred că am găsit un sfârşit, mă duc să i-l duc Marinettei ca pe o cană cu lapte cald şi citesc în ochii ei că nu m-am înşelat. Alerg la Guitry. Nu trebuie să-i spun decât: „Am găsit!” pentru ca bucuria lui să izbucnească. Nu ştie despre ce e vorba şi vrea s-o joace în această stagiune împreună cu *Domnul Alphonse* […]

Chiar şi în cele mai pline prietenii există întotdeauna un pic de vid, la fel ca şi în ouă. […]

---

199 Soeur Ernestine, primul titlu al piesei Habotnica (La Bigotte), jucată de Antoine 21 octombrie 1909 la teatrul Odéon. Modelul este sora lui J. R., Amélie R. (1859—1940). Apare în Cîrcăiacii (Eugénie), în Morcoveaţă (Ernestine) şi în Habotnica (Henriette).

Formulă: învăţământul libertăţii este liber. […]

— Ce-am putea face pentru tine cu prilejul celei de-a patruzecea aniversări?

— Să mă întineriţi. […]

— *Ianuarie*. Dacă ne-am gândi la toate noroacele pe care le-am avut fără a le merita, n-am mai îndrăzni să ne plângem.

Chiar şi o înmormântare are partea ei bună: împacă familiile. […]

Te invidiez pentru viaţa dumitale, îmi spune Coolus. N-ai decât o pasiune: literatura, şi doar o singură femeie de iubit: a dumitale. […]

februarie. Idei largi pe care le ţin strâns.

12 februarie. Fantezie! Fantezie! Eşti fermecătoare, dar nu eşti talentul pur. […]

Vântul cu voce omenească.

S-a decoltat, dar cum n-are prea multă încredere în frumuseţea umerilor ei, şi-a pus o pălărie uriaşă, astfel că domnul care stă în spate, neputând vedea ce se petrece pe scenă, trebuie vrând-nevrând să-i privească umerii şi să se mulţumească doar cu atât. […]

februarie. Patruzeci de ani! Poate că pentru înţelept, moartea nu este decât trecerea de la o dată la alta. Moare, aşa cum alţii împlinesc patruzeci de ani. […]

Se pare că pământul nu se mai învârte.

Ce animal minunat e porcul! N-ar mai trebui să ştie decât să prepare singur caltaboşii.

Leda? Nu-i mai neverosimilă decât Fecioara. […]

martie. Moraliştii care laudă munca mă duc cu gândul la acei gură-cască care au căzut în capcana unei barăci de bilei şi încearcă să-i ademenească şi pe alţii. […]

Putem şti oare dacă vrăbiile care vin să ciugulească meiul căzut din colivia canarilor mei nu-şi spun: „Mari băftoşi, canarii ăştia!”

Poate că, pentru ei, libertatea nu valorează cât un pesmete pe zi. […]

Creanga, un deget întins păsărilor.

De stirpe nobilă, La Bruyère se numea de La Bruyère.

De-ul a căzut: nobleţea a rămas. […]

Honorine se lasă devorată de păduchi. Deunăzi, mama i-a spălat mâinile şi obrajii.

Ar vrea să i se dea ei slănina pe care o primeşte norăsa pentru supă. Când noră-sa – strănora mai degrabă – îi spune: „Bunico, e gata supa”, ea răspunde: „N-am nevoie de supa ta”, şi dă cu piciorul de parcă ar vrea s-o răstoarne. În cele din urmă o mănâncă.

Pentru că e murdară, strănora ei a dezbrăcat-o de fustă, ca să i-o spele. Bătrâna, furioasă, a aruncat fusta în foc şi-a ars-o.

Ca toate bătrânele, mama se teme de moarte. Ele nu ştiu că moartea e frumoasă: îşi închipuie că diavolul vine într-adevăr.

Sunt mai mulţi proşti decât răi, dar atât de proşti încât partea de răutate rămâne frumuşică.

e Dacă vegetalele ar şti să citească, ar avea mai multă viaţă decât toţi aceşti oameni.

Un sat ca Chaumot sau ca Chitry e cea mai bună dovadă că universul n-are sens.

e Cum să nu fie invidioşi, vanitoşi şi răi? Cu toate cărţile şi eforturile mele zilnice, sunt eu oare cu mult mai puţin invidios, vanitos şi rău decât ei? […]

e Honorine a ajuns aproape numai lut.

Moare în fiecare clipă.

Strânge într-o batistă toată averea ei, numărând opt franci. Va uita de ei: n-o să-i piardă. De mult nu-şi mai suflă nasul niciodată! […]

e Poetul Ponge. Eforturile lui de-a ieşi din beznele în care au dormit atâta amar de vreme strămoşii săi.

Preotul le povesteşte tot soiul de poveşti gogonate şi le promite câte-n lună şi-n Paradis.

Primarul n-are decât grija eşarfei sale de primar.

Învăţătorul ar putea, dar…

Cine oare se va uita mai de aproape la ţăran şi-i va spune: „Tot mai dormi de secole. Trezeşte-te!” […]

e Odiseea buştenilor plutitori.

— Unde se duc? întreabă un copac.

— Nu ştiu, spune altul. La război.

aprilie. Mama. E totuşi o femeie care a fost odată tânără şi căreia cucoanele din regiune îi spuneau Roşa. […]

Philippe spune despre un dicţionar gros pe care îl vede la mine:

— Aş fi foarte nenorocit dacă cineva m-ar sili să citesc tot cărţoiul ăsta înainte de culcare! […]

Crengi plânse.

Pâine, cu un pic de soare deasupra.

În vinerea mare, dumneaei se lipsea de supă, dar nu şi de bârfă.

E un anumit moment când piersica e coaptă. Cu puţin înainte, cu puţin după, nu-i tot atât de bună.

Aceluia care are un gust desăvârşit, nu-i place decât piersica coaptă şi stilul bun. […]

aprilie. Întoarcere la Paris. Dacă spiritul ar zbura, ar zbura ca un porumbel.

16 aprilie. Egoism. Să reduci totul la propria-ţi persoană, chiar şi pe Dumnezeu. […]

Nu mai doresc succesul, şi iată, simt că îl voi obţine prea târziu.

Poate că viaţa nu-i decât o maladie, filoxera planetei noastre. […]

Artistul este un om de talent care crede mereu că debutează. […]

Femeie perversă: pur şi simplu o femeie stupidă.

Nimic nu înduioşează mai mult inima unui tată ca graţia fetiţei sale uşor bolnavă.

Patriot, nu, ci compatriot.

Găină moartă. Doar penele rămân vii, din cauza vântului. […]

După ei, o comună în care totul merge bine este o comună inertă. Pentru ca un primar să fie perfect, nu-i destul să fie delegat senatorial. Un bun primar nu-i un primar care nu face nimic. La insistenţele domnului de Talon, am vrut să vizitez bucătăria unei primării: nu-i ceva prea curat.

Nu mă voi ocupa de Chaumot, decât ca elector. În consiliu, nu se petrece nimic. Numai în afara lui poate face primarul ceva.

Nu vreau să fiu şmecher: vreau să fiu drept. Asta e cu totul altceva. Fiecare se crede în stare să fie primar.

Oamenii din Clamecy se bucură de-o sănătate destul de bună, cu un pic de mucegai pe deasupra.

Cu cât văd ei mai multă lume la înmormântare, cu atât plâng mai mult după mort. […]

O lucrare frumoasă şi lungă despre lene. […]

Omul de talent cade întotdeauna în picioare. […]

Ghirlandă de urzici.

Pasăre care se aruncă pe fereastră.

Parisul e mare cât o sală de teatru! […]

Puţin îmi pasă că-mi irosesc viaţa. Eu nu ţintesc. Trag în aer, spre nouri.

Niciodată nu m-am simţit atât de incapabil de orice.

Cred că mă voi sinucide până la urmă. Pentru că, de îndată ce mă simt cât de cât obosit de viaţă, gândul acesta negru şi imaginea gestului încep să mă amuze. […]

L'Humanité[200]. Jaurès a, Briand[201], Herr[202], mă copleşesc cu complimentele. Niciodată n-am fost primit astfel într-o redacţie. Socialiştii vor să fie amabili. Nu îndrăznesc să-i spun lui Herr: „Şi dumneavoastră aţi scris o pagină bună". Nu sunt în stare să-mi închipui că nişte complimente care mie îmi fac atâta plăcere, le-ar plăcea şi altora; altminteri, aş face bucuros complimente.

France vorbeşte. Mirabeau râde. Jaurès ascultă, cu capul în continuă mişcare; se uită la unul, apoi la altul. Briand e jovial. Eu nu cutez să spun nimic în faţa acestor oameni care conduc Franţa. Atâtea celebrităţi adunate în colţişorul acesta! Şi totuşi, probabil că-i impresionez, şi probabil că cea mai mică glumă i-ar face să râdă.

— Oamenii de meserie, spune Jaurès, îşi pun multe

---

200 Jean Jaurès (1859—1914), unul dintre şefii partidului socialist francez.

201 Aristide Briand (1862—1932), om politic.

202 Lucien Herr (1864—1926), om politic, ziarist.

speranţe în ziarul nostru. Tragem câte 140.000. Pierderea va fi uriaşă, dar avem o marjă: cu 70.000 acoperim cheltuielile.

Léon Blum[203], activ, înfrigurat, pare nimfa Egeria[204]. Se uită la Jaurès care scrie un cuvânt şi spune: „Perfect!”

Jaurès, venit în întâmpinarea mea, îmi mulţumeşte, mă roagă să nu zăbovesc mult fără să-i dau o pagină. Mi se pare că visez. Şi veşnic frica ridicolă de-a întoarce compliment pentru compliment. […]

aprilie. La Chaumot. În primul rând, de ce plec din Chaumot. Trei categorii de probleme: administrative, religioase, morale.

Comunicare mai strânsă între primar, consilierii săi şi electori. Aceştia, imediat după alegeri, nu trebuie să se dezintereseze de nimic din tot ce se petrece la primărie. Şcoala trebuie să fie în centrul atenţiei. Drumuri bune, igienă, totul cu economie, dar fără zgârcenie. Nu-i cazul să se spună: „Avem casa plină!”, ci: „Am cheltuit, dar cu folos”.

Libertate pentru toţi. Domnul Loubet pleacă la Roma. Nu se va duce să-l vadă pe papă: nu-i opreşte pe ceilalţi să se ducă. Fiecare crede ce vrea. Numai să nu creadă în lucruri prea nesăbuite: iată urarea mea.

Republica. Îi datorăm în primul rând sufragiul universal. Pe vremuri, republicanii erau acuzaţi că au mâinile murdare: astăzi sunt acuzaţi că vor să treacă totul prin foc şi sânge. Pentru că strigă: „Trăiască pacea universală!”, lumea îi acuză că sunt nişte vânduţi: ar trebui să ne înţelegem. Republicanul pune mare preţ pe morală. Vrea omul liber. Să frâneze bogăţia unora şi să remedieze sărăcia celorlalţi.

mai. Honorine nu mai are decât o ureche, cea dreaptă, cu care mai aude puţin. Se apropie cât mai mult, până la picioarele noastre, în aşa fel încât cuvintele cad în urechea ei ca într-o strachină veche. Ghemuită astfel, pare

---

203 Léon Blum (1872—1950), om politic.

204 Egeria, nimfă cu darul profeţiei. Numele ei a trecut în limbă pentru a indica o consilieră secretă.

cocoşată şi de spate, şi dintr-o parte.

Degeaba se osteneşte: e surdă şi trebuie să-i vorbeşti dublu. […]

10 mai. Marinette nu mai înţelege. Spune că am o înfăţişare iluminată. Plânge.

— Am impresia, spune ea, că nu mai eşti scriitor.

— Sunt acelaşi, dezvoltat, lărgit.

Flăcăruia pe care aş vrea s-o văd în ochii ei tot nu se aprinde.

— Atâtea eforturi pentru un rezultat atât de mic! urmează ea. Oamenii ăştia care nu te înţeleg, care ţi se cred superiori, totul e de un grotesc!

— Nimic nu se pierde. Mi-e destul să urmez şi un singur creier.

— Şi-apoi, niciodată nu trebuie să ne preocupăm de rezultat.

— Câte riscuri pentru tine!

— Ce? Nişte insulte, o lovitură de sabie… Dar dacă n-aş face ceea ce trebuie să fac, aş muri de plictiseală, de greaţă.

— Da, da, vorbeşti ca un apostol. Ai să ajungi până la urmă un sfânt.

— De ce nu?

— Un sfânt laic.

— Dacă ăsta mi-e destinul… Inteligenţa mea curge limpede ca un pârâu care nu se va mai opri. […]

Grădina. Aproape că auzi freamătul seminţelor.

Un păianjen s-a spânzurat pentru că deflorase o floare.

mai. Prin faţa Marinettei preotul trece trufaş, enorm, cu un păr lung şi cărunt, păr de cal, sub tichie. Sutana ridicată din cauza burţii. Bietul Paul, care e cu el, vrea s-o salute. Rămâne un pic în urmă, dar preotul rămâne şi el. Ridică mâna până la stomac. Cu o privire cruntă, preotul opreşte mina.

mai. Privind natura, poetul Ponge spune:

— E frumos, cum spune Lamartine. […]

Cu pestelcă albă, rândunelele îşi fac cuiburile.

Poetul Ponge. O casă veche; bârnele erau sprijinite pe dulapuri.

Mai ţăran, mai şleampăt decât ceilalţi când, împreună cu nevastă-sa, se duce să sădească mazăre. Bucuros şi în acelaşi timp iritat de faptul că *L'Independence* îl numeşte intelectual.

O faţă de masă pe masă.

Înverşunarea cu care vor să-şi renoveze casa. Acum, îşi doresc o locuinţă bună. Că se îmbracă prost, că se hrănesc prost, nu-i supără. Fiecare ţăran vrea să fie mai bine „clădit" decât vecinul său.

Flori de untişor: soare semănat, bănuţi de soare. […]

18 mai. Rândunele. E şi un pic de flecăreală în cântecul lor de dimineaţă.

Cerşetorii mă cunosc. Îmi dau bineţe şi mă întreabă ce-mi face familia.

Ţăranul nu trebuie scăpat din ochi. Încă mai amuşină cu plăcere mirosul de nobil, de puternic şi de bogat.

Mama spune:

— Cea mai frumoasă zi din viaţa mea: 15 mai 1904, când fiul meu a fost ales primar la Chitry. […]

Alegeri. Poate că doar eu le-am luat în serios. […]

mai. Pentru ochiul clarvăzător, modestia nu-i decât o formă, mai vădită, a vanităţii.

mai. Ei şi-ar dori un dric la Chitry.

— Pentru ce?

— Ca să plimbe morţii.

Ţărăncile sunt ca florile de câmp: ţi-apropii nasul, n-au niciun miros, sau put. […]

 mai. Honorine are o falangă lipsă la un deget. Nu mai ştie dacă a pierdut-o la seceriş, sau din cauza unui panariţiu. Ştie doar că a durat-o atât de tare că-i venea să se arunce în apă.

28 mai. Ca primar, trebuie să veghez la starea bună a drumurilor rurale; ca poet, prefer să le văd prost întreţinute. […]

mai. Când stai de vorbă cu un ţăran, îţi dai seama că nu ştii nimic, sau e ca şi cum n-ai şti nimic, pentru că nu

poţi să-l înveţi nimic. *[…]

Mama redevine fetiţă. Îi place s-o cerţi, şi scânceşte, cu o voce de copil care abia vorbeşte. […]

Buttes-Chaumont. Da, poporul! Dar n-ar trebui să-i vezi niciodată moaca.

— Raţă cu capul plecat, doarme, cu cotul pe apă. […]

Telegafie fără fir, da. Dar mă întreb unde se vor mai aşeza drăgălaşele noastre rândunele?

— *Iunie*. Nu primesc la primărie decât prospecte de focuri de artificii. Va să zică ăştia îşi închipuie că o ducem tot într-o sărbătoare? […]

Creangă de cireş voluptuoasă ca un braţ de femeie.

Miresme de trandafir îmi veneau din Ispahan pentru că, toată ziua, citisem cartea lui Loti[205] […]

Iunie. Comuna. Ieri, turneu. Doamna Paul[206]. Anumiţi muşchi paralizaţi, cei care te ţin adunat, astfel că biata femeie se năruie din toate părţile. Fetei îi plac multe articolele poetului Ponge, dar şi cele ale „domnului Jules”. Îmi spune că tatăl ei s-a devotat, că a făcut tot ce se poate, şi adaugă: „De altfel, domnul Jules e destul de inteligent ca să-l înţeleagă”.

Îl întâlnim pe stradă. Un nimeni cumplit. Un pătrat de came omenească, o faţă ciuruită cu lovituri mici de ciocan, găurile nasului pline de insecte negre sau de tutun de prizat. Îi spunem:

— Aveam de gând să vă facem o vizită.

El nici nu dă îndărăt, nici nu înaintează: nu ştie cum vine asta.

Ţine de mină o fetiţă pe care biata Marinette o sărută. Stăm puţin de vorbă. Pleacă. Era pe drum: rămâne pe drum. Nu ne pofteşte să intrăm la el.

La Găteau[207]. Nu-i acasă. Nevastă-sa ne primeşte, dacă pot spune aşa. Treizeci şi doi de ani de căsnicie şi de sacristie! Lemn! Lemn uscat, ars, ros de zgârcenie şi invidie. Oh! bietul om ajuns prada… acestui om! O

205 Este vorba de cartea Vers Ispahan (Spre Ispahan), 1904.

206 Locuitoare din Chitry.

207 Locuitor din Chitry, consilier municipal.

servitoare care îşi închipuie că Dumnezeu n-are altă treabă decât s-o ajute să câştige gologani. Ne spune totuşi să ne aşezăm, dar ea rămâne în picioare. Are o fată măritată, în cele din urmă, ne oferă un pahar de vin din cel păstrat în fundul beciului.

— Oh! eu vă cunosc bine, şi de multă vreme! spune ea, ca şi cum i-ar fi fost ruşine de primirea ei, ca şi cum tot lemnul din ea e gata să pârâie.

E oribilă, un produs de popă cu slujnică într-o biserică mucedă, făcut cu o luminare muiată în apă rece.

Patrioţi pentru că fac parte dintr-o societate de tir. […]

Iunie. Cinci copii de şcoală. Se joacă în ţărână.

În ghiozdanele lor, primul are pentru el şi fratele lui pâine şi-o bucată de brânză uscată, altul pâine şi un ou într-o cutie de tinichea pentru el şi fratele lui, al cincilea, cel mai mare, o felie de cozonac, amintire de la prima comuniune a vreunui coleg, şi cireşe.

Libertatea tatălui de familie e să-şi lase copilul să crape de foame. Aproape toţi ţăranii beau vin, aproape toţi au „o gustare” de tocană: copilul are bucata de brânză uscată.

Şi fină, distinsă!… întotdeauna cu o pasăre în vârful degetului. […]

Bretania, de joi 23 iunie până luni 27 iunie. […]

Solul breton, golaş. Nimic între el şi om. De aici nostalgia, cel mai frumos elogiu adus naturii şi cea mai frumoasă critică a patriotismului.

Nicăieri n-am văzut mai mulţi cerşetori ca în rândul acestei populaţii mândre. […]

Marea teatrală de la Saint-Malo. […]

Automobil. Câmpurile, satele, oraşele, vin de parcă le-am trage la edec. […]

Porci mai curaţi decât stăpânii lor din casele de chirpici. […]

Trebuie s-o auzi pe mania vorbind despre „viciu”!

— Am avut şi eu defectele mele, mai am încă, dar totdeauna am avut dreptul să merg cu fruntea sus.

Da, dar poate că, încornorat, tata ar fi fost mai fericit. […]

Când nu dormi dimineaţa, te simţi genial. Vezi lucrurile luminoase, pe pânza aceea neagră. Scrii pe dibuite pe-o foaie de hârtie.

A doua zi, găseşti nişte beţe informe. […]

Bunătatea nu-i firească: e fructul pietros al raţiunii. Trebuie să te iei de guler ca să te trimiţi cu de-a sila la cea mai măruntă faptă bună. […]

Ah! scârba noastră de viaţă! Parcă lucrurile se mai îndreaptă când, văzându-ne în halul ăsta, femeia pe care o iubim începe să plângă.

Până la treizeci de ani, artist, până la cincizeci, om de acţiune, până la moarte înţelept! […]

Poetul Ponge îmi citeşte un articol. Stâlceşte toate frazele. Ţăranul acesta cu vorbire săracă vrea să fie sclipitor când scrie.

— Fiecare are stilul lui, spune el. Eu am maniera mea.

Face eforturi disperate, ca o plantă care ar vrea să se mişte liberă, pe pământ.

Îi spune marchizului de Certaines *T* „Aţi vrea să vă aşezaţi pe ruinele comunei Corbigny precum Marius pe ruinele Cartaginei. Corbigny este departe de Capitoliu!”

Oh! Redingota lui, şi cămaşa ale cărei butoniere fără nasturi au fost făcute de şobolani! Pantofii lui cu şireturile prost înnodate peste şosetele roşii!

Mă gândesc la moartea lui şi-mi spun: „Să n-ajung, în cazul că ar muri, în situaţia de a-mi reproşa că n-am fost bun cu el!”

Citeşte ziarul în timp ce merge.

— Acum zece ani, spune el, lumea şi-ar fi bătut joc de mine. Asta înseamnă progres.

Recunoaşte că religia nu mai este decât o obişnuinţă. Nu mergea el însuşi, până anul trecut, la biserică, în zilele de Paşte, la înălţare? Sunt convins că nu se va mai duce.

Ar fi capabil să ţină o conferinţă cu câteva însemnări sub ochi, dar n-ar putea citi, pentru că, spune el, are o

pronunţie proastă. […]

Libertatea de conştiinţă înseamnă să nu plăteşti un preot când nu te duci la biserică.

august. Ţărani. Întotdeauna să faci apel la ceea ce e josnic în ei, la prostia şi la ignoranţa lor.

Niciodată măcar o mustrare! Asta-i exasperant, până la urmă! spune sluga.

Să plângem sărăcia, dar zgârcenia, chiar şi a săracului, să nu ne înduioşeze!

Habotnicii! înfăţişarea cu care îţi spun: „Dumneata nu eşti iniţiat”. […]

Numai bogaţii moştenesc un milion. […]

În viaţa mea am pierdut mai bine de o mie de ani. […]

Ce importanţă are faptul că ţăranul nu mai plăteşte impozite, de vreme ce rămâne imbecil!

Această pânză de păianjen mă împiedică să trec.

Toţi cei care îşi spun proprietari şi nu-s decât portari!

Prânz în muzică de viespi.

1 septembrie. De ce am făcut această însemnare? De ce am păstrat-o? E banală, nu spune nimic.

Ah! Mi-adue aminte. Am scris-o pe un câmp de lucernă şi am păstrat-o pentru că a salvat viaţa unei potârnichi.

Porc: un cartof cu urechi.

Ciocârlia se înalţă. Mai departe, se va aşeza pe un bulgăre de pământ.

E primejdios să ai o puşcă. Ţi se pare că nu ucide. Trag, nu ca s-o ucid, ci doar să văd ce se va întâmpla.

Mă apropii. Ciocârlia zace pe burtă, picioarele i se zbat, ciocul se închide şi se deschide, se cască: forfecuţa taie sânge.

Oh! ciocârlie, de te-ai putea preface în gândul meu cel mai gingaş, în remuşcarea mea cea mai scumpă!

A murit pentru alţii.

Mi-am rupt permisul şi am agăţat puşca în cui[208]. […]

Ascult pe la uşi, şi chiar prin gaura cheii, zgomotul vieţii. […]

---

208 Cu începere de la această dată, J. R. renunţă la vînătoare.

La ţipătul unei cucuvele care trece pe deasupra casei, Marinette se trezeşte şi întreabă, crezând că o cheamă Baie:

— Ce s-a întâmplat?

Dar cucuveaua răspunde doar printr-o bătaie mai iute de aripi. Tot e ceva: bunul Dumnezeu n-a spus nici măcar atât, vreodată.

Fălcile domoale ale ţăranului. Când mănâncă, pare că gândeşte. […]

Ţăran. Iată un om simplu. Priviţi-l, cercetaţi-l pe îndelete şi, după cincisprezece zile, trei săptămâni, zece ani, scrieţi o pagină despre acest om: probabil că tot ce veţi spune nu va conţine niciun cuvânt adevărat.

septembrie. Consiliu municipal. Şedinţă furtunoasă.

În legătură cu leafa pădurarilor, lucru pe care îl înţeleg, de altfel, tot atât de prost ca şi ceilalţi, spun:

— Asta-i legea, asta-i legea.

Atunci Gautier, paznic la râu – n-am păzit râul împreună – cu o voce cavernoasă:

— N-o înţelegeţi.

— Chiar că nu!

— Ei bine! eu am citit-o şi vă zic: „Asta-i legea!”

Mă aprind şi discuţia se înveninează.

În legătură cu şcoala, Găteau spune – şi vorbele îi cad din gură ca o balegă de vacă, de parcă ar fi sufletul său:

— Mie nu-mi trebuie şcoală: n-am copii.

La asemenea grozăvie, toţi protestează.

— Domnule Găteau, spun eu, ai rostit o vorbă nesăbuită. Las-o baltă.

Stânjenit, el încearcă să mă îmbuneze, dar iată unul care nu mă va ierta, peste patru ani.

Rousseau şi catehismul.

— Asta-i treaba părinţilor, spune el.

— Nu toată lumea are ideile dumitale.

Discutăm despre igienă. Page[209], care are un cap ca o grămăjoară de viermişori roşii, spune:

---

209 Familie din Chitry. Doi dintre membrii ei, Léonard şi François, făceau parte din consiliul municipal.

— Bălegarul n-a făcut rău nimănui. Haznalele, nu zic ba. Şi-apoi, boli n-avem. Febră tifoidă n-avem. Vitele se adapă din nişte băltoace negre ca zeama de balegă, şi nu păţesc nimic. Noi de ce-am păţi ceva? Nu gunoiul otrăveşte lumea, ci îngrăşămintele.

Toţi aceşti oameni nu cred în medici decât în caz de boală.

septembrie. Fiecare însemnare trebuie să aibă savoarea unei căpşuni. […]

Atunci, îţi apuci capul în mâini, şi, dacă n-ar fi atât de bine prins, l-ai arunca în acest joc de popice omenesc şi caraghios care se numeşte consiliu municipal.

16 septembrie. Honorine era cât pe ce să moară. A mâncat o ciupercă şi – să ne fie cu iertare – a vărsat.

— Să nu mai mâncaţi ciuperci! spune tot ea.

Acestei bătrâne care repeta la fiecare pas: „Ah! dacaş muri odată!”, i-a fost foarte frică să nu moară. […]

Honorine nici nu se mai foloseşte de aşternut: se culcă îmbrăcată.

Încearcă să se caţere pe un scaun ca să întoarcă vechiul ei orologiu. De folosit, tot nu-i foloseşte la nimic, pentru că e surdă şi nu mai poate să ridice capul să vadă cât e ora, dar îi place să se uite la pendulă cum se leagănă. E şi asta o tovărăşie.

Marinette i-l întoarce şi spune:

— Cât e ora?

— Puneţi ora şase.

— Păi e abia patru.

— Nu-i nimic. Puneţi totuşi ora şase. N-are a face: totu-i să sune.

— După ce am muncit atât, şi am cheltuit o groază de bani ca să-l cresc pe Elie, uite că s-a prăpădit de friguri în opt zile!

Ei regretă cheltuiala tot atât de mult ca şi moartea.

Creierul meu duce lipsă de fişe.

e Ce-au făcut razele de soare de-a lungul zilei.

Una dintre ele:

— Am scărpinat vârful nasului unui iepuraş alb.

e când le ceri să ia măsuri de salubritate publică, spun că le cauţi nod în papură. […]

O amendă pentru cel care va găsi o cugetare despre viaţă. Mai lăsaţi viaţa în pace! […]

Poate că noi am şi murit de vreo trei, patru ori.

Clopot: fustă sonoră.

Patria înseamnă toate plimbările pe care le poţi face pe jos în jurul satului tău. […]

e Război. N-ar trebui decât să spunem duşmanului: „Nu veniţi! avem febră tifoidă”.

Toată această bunătate mă ucide. Dacă îmi interzic să fiu şi un pic rău, atunci la ce mai sunt bun?

e Adevăr. Unii romancieri îl scot într-adevăr din fântâna, dar îl înfofolesc numaidecât într-o grămadă de învelişuri.

Bătrânul cioban îşi răzuieşte picioarele desculţe cu cuţitul. […]

„De când mă ştiu, tot aşa am făcut!” spun ei. Oamenii ăştia te descurajează, te golesc.

Din ziua când am cunoscut ţăranul, orice bucolică mi s-a părut minciună, chiar şi ale mele. […]

septembrie. Amurg. Când mă întorc acasă, copacii par să-mi spună: „Ne părăseşti!”

— Şi mă gândesc şi la socialism, îi spun Marinettei. Este ademenitor. Pot să-mi spun: „Trebuie să trăiesc, să scriu piese de teatru, să câştig bani pentru tine, pentru Fantec şi pentru Baie”, dar nu mă pot împiedica să nu mă gândesc la socialism. El înseamnă o lume cu totul nouă, în care problema nu-i să-ţi faci o poziţie, ci să te devotezi.

— Tocmai asta nu înţeleg, spune ea.

— Asta ce?

— Să vezi limpede ce ar trebui să faci şi să nu faci.

— Cu alte cuvinte, spun eu, dacă meseria de soră de caritate te-ar entuziasma, te-ai face soră de caritate?

— Da.

1 Şi soţul tău? Şi copiii tăi?

Marinette nu răspunde căci cuptorul s-a încins şi trebuie să pună potârnichile.

Îi spun lui Baie, care stă pe bufet, sărutând-o:

— Maică-ta nu ştie ce vorbeşte.

— Oh! ba da răspunde Baie, ca şi cum aş face-o pe mama ei nebună.

Dacă nu sunt socialist practicant, sunt totuşi convins că acolo ar fi adevărata mea viaţă. Nu din ignoranţă: din slăbiciune. Eşti tu, sunteţi voi, tu şi copiii mei, şi ereditatea noastră burgheză şi deprinderile mele de om pentru care arta e totuşi o meserie. N-arţi curajul să rup aceste lanţuri. Dacă nu ţin la cei 300.000 de franci drepturi de autor ai lui Căpuş, ţin totuşi la 10, la 15.000. Dacă puţin îmi pasă de Academie, ţin totuşi la un oarecare succes. Dacă puţin îmi pasă de viaţa mondenă, mai am totuşi doi, trei prieteni care sunt parizieni şi cu care îmi mai place să-mi petrec două, trei seri pe săptămână. Sunt incapabil să fac ceea ce trebuie pentru a sclipi în această societate şi nu sunt capabil să mă arunc, gol-goluţ în cealaltă. Asta-i!

— Invidia nu-i un sentiment nobil, dar nici ipocrizia, şi încerc să văd ce câştigăm înlocuind-o pe una cu alta.

Invidia mărturisită este un curaj, aproape o scuză.

Sfat, vânătorilor, să iasă o dată fără puşcă şi să străbată câmpurile unde au ucis. Coţofana devine familiară. Potârnichile aşteaptă să te apropii de ele. Porumbele te ademenesc, şi zemoasa pară sălbatică aşijderi.

Pajiştile adorm sub o ceaţă uşoară.

Boul se opreşte şi se uită, iar boul care îl urmează îi linge fundul cu o limbă leneşă.

Pajiştea asta care trage pe ea tot cearşaful verde. Şi n-ai asasinat: asta e ceva. […]

septembrie. Medici. Toţi autoritari, chiar când spun: „Ah! asta nu putem şti!”

1 octombrie. Nimic nu poate fi ascuns. Puterea înseamnă să nu ai nimic de ascuns.

Plimbare. Potârnichilor nu le mai este frică. Oh! aş vrea să fiu o potârniche. Se simţeau atât de bine acolo, pe câmpul acela, în dosul gardului viu!

Atelaj: doi boi, patru roţi legate printr-o bârnă şi

două traverse. Aşezat în urma boilor, omul cânta. E un primitiv. Un rege al pământului se întoarce în sat.

Două bufniţe care se şi închipuie singure îşi aruncă ţipete de la un stejar la altul.

Două babe aşezate la marginea unui câmp îşi păzesc gâştele, sau gâştele le păzesc pe ele.

Pădurea e pestriţă, îmbrăcată parcă de duminică.

Pajiştile sunt minunate, verzi şi dulci ochiului, frumos aşternute în lung şi-n lat. […]

Da, da! Sunt ignoranţi, ipocriţi, răi, dar există mizeria şi boala. Goleşte-ţi buzunarele, în loc să dai sfaturi!

Plimbare. Prin ceaţă, o casă umilă dobândeşte înfăţişarea unei fortăreţe.

Boii, neclintiţi pe pajişte, cu capul plecat, par să aibă nasul prins în iarbă.

În copac, rouă lăcrimează din frunză în frunză.

Cantonierul îmi spune: „Bună ziua, domnule Renard”.

Frunze ruginite. Trebuie să existe ochi de femeie de culoarea asta, plini de toamnă.

La orizont, soare trandafiriu răsturnat.

Orice om valorează mai mult decât felul în care se exprimă.

Dumneaei şi-a prins vocea într-o uşă.

Copacul îmi aruncă o frunză pe umăr şi se cufundă iar în visare.

Acest fost ţucălar spune pe un ton nobil:

— Oh! îl cunosc foarte bine! Mi-a strâns chiar mâna.

octombrie. Luther. Să citesc *Vorbele la* masă1 ale acestui om admirabil.

° Plimbare în lung şi în lat pe terasa grădinii. Pisica neagră şi cea albă, aşezate pe zid, privesc căderea nopţii şi ascultă cum se trezeşte lumea beznelor.

Vor să trăiască tihnit, iar eu le muştruluiesc. „Ce-o fi având individul ăsta că ne tot bate la cap?”[210]

Scriu puţin, dar voi trăi atât de mult!

---

210 Culegere de reflecţii elevate şi de glume triviale, adunate şi publicate după moartea lui Luther de discipolii săi, sub titlul Tischreden (1566).

e întoarcerea. Oh! ce laşitate să te duci spre lumini, să părăseşti acest biet sătuc tocmai când se va face atât de frig şi de trist.

Lor le place iarna. Spun:

— N-aveam nimic de făcut. Ne odihnim. Zăbovim multă vreme în pat. Nu dormim tot timpul, dar ne simţim bine.

Apa îngheţată în care spălătoresele au, toată noaptea, impresia că şi-au lăsat degetele. […]

Ei trăiesc mai ales prin rădăcină.

Poezie. O râşniţă de vânt.

Într-o zi, cred în progresul omenesc, îl chem din răsputeri; în celelalte şase zile, mă odihnesc. […]

Ţăranii şi natura. Toate mizeriile fizice şi morale sub cerul acesta! Şi pământul este acoperit cu sate. […]

e o fetiţă trece, sare un zid, se opreşte, ascultă, nu vede pe nimeni, o zbugheşte pe pajişte, scoate din buzunar o scrisoare de la drăguţul ei şi-o citeşte printre boii uriaşi pe care îi va mina la fermă.

Un bou se uită la mine. Are o expresie bună şi blajină şi răbdătoare, ca Fantec. Marinette l-ar fi sărutat.

e Umblu bine cu saboţi pe mirişte. Cu banii câştigaţi la Paris, învăţ, la ţară, să umblu cu saboţi. […]

e Frunzele flecăresc ca nişte fetiţe în ajun de vacanţă: copacul le va da drumul foarte curând.

Pe câmpul de cartofi, ţăranii par să-şi sape gropile.

Vântul aleargă prin iarbă ca un fier de călcat.

Felinarul: o luminare în închisoare.

Memoria mea e ca o carte plină cu câte ceva din toate. Mi se face greaţă când caut ceva în ea.

Nu mai îndrăznesc să spun nici măcar: „Voi lucra mâine”. […]

octombrie. Întoarcere la Paris.

e înfăţişarea gânditoare a oamenilor care, la masă, îşi ţin şerveţelul cu bărbia.

O blană? Ce să fac cu ea? Am cunoscut un urs care îşi dorea grozav o jachetă de alpaca.

Războiul cu un cuţit în glas: Doamna Lépic are o

sabie. […]

octombrie. Să studiezi fără cărţi.

Fiecăruia i se par extraordinare micile sale aventuri casnice. Bizar!

În teatru, problema este să dai această mică iluzie tuturor. […]

e Doamna de Noailles n-a găsit pe gustul ei articolul din *Le Matin*, răspunsul meu la ancheta lui Vauxcelles despre literatură. Ea este zeiţa. N-am fost respectuos. Am rănit zeiţa în talent.

Doamna de Noailles are prea mult geniu, şi nu destul talent: talentul înseamnă geniu rectificat. Ea are acel gen de geniu propriu persoanelor de talent care sunt lipsite de gust.

Ah! frumoasele lucruri pe care le-am scrie dacă n-am avea gust! Dar uite că gustul înseamnă toată literatura franceză. […]

octombrie. Fiecare are meteahna lui ascunsă care îl roade. A mea e lenea, dar îmi place s-o zgândăr.

octombrie. La Salonul de toamnă. Lucrări de Carrière, de Renoir, de Cézanne, de Lautrec.

Carrière, bun dar un pic prea şmecher.

Maiestatea în viciu, a lui Lautrec.

Cézanne, barbar. Ar trebui să ne fi plăcut multe mâzgăleli celebre înainte de-a ne place acest dulgher al culorii.

Renoir, cel mai tare, poate, şi, bravo lui! ăsta nu se teme de pictură: pune o grădină întreagă pe-o pălărie de paie, la început te uluieşte. Te uiţi, şi gurile fetiţelor sale încep să surâdă cu o gingăşie… Şi ochii aceia care se deschid în flori! Se deschid şi ai mei.

Vallotton, de-o tristeţe insignifiantă de tapiţer.

Frumoasa viaţă a lui Cézanne, toată petrecută într-un sat din Sud. N-a venit nici măcar la expoziţia lui de toamnă. Tare şi-ar dori să fie decorat.

Asta şi vor bieţii pictori a căror viaţă a fost admirabilă, şi care văd în cele din urmă, ajunşi în pragul morţii, cum se îmbogăţesc cu operele lor negustorii de

tablouri.

Renoir, bătrân şi decorat, spunea:

— He! He! da, pleci nasul, vezi roşul ăsta şi, zău aşa! ridici capul sus.

VOU – ard, negustorul de tablouri, spune:

— Mi-e ciudă pe tatăl meu că nu m-a învăţat nimic artistic. Nu pot sta de vorbă pe o stradă cu o femeie drăguţă fără să mă simt mârlan.

octombrie. Mă simt ca un naufragiat care nu poate aborda nici în dreapta, la malul romanului, nici în stânga, la malul teatrului, şi care şi-ar spune în cele din urmă: „Dar mi-e foarte bine, aici, la mijloc! N-am decât să rezist cu propriile mele puteri şi să privesc malurile”. […]

24 octombrie. Însemnările mi le fac mai ales din memorie. Când privesc, când ascult, nu mă gândesc niciodată că scurtă vreme după aceea va trebui să scriu.

Orbii ne învaţă să vedem.

Feminismul înseamnă să nu-ţi pui nicio nădejde în Făt-Frumos.

Musset: când cântă, avea geniu, bun simţ când nu cânta.

Bune sau rele, piesele prea bine jucate se văd prost.

Leneş ca toţi oamenii de interior care au prea mult timp de lucru. […]

Foarte puţini oameni câştiga când îi cunoşti. Ceea ce vede străinul în primul rând, este partea cea mai bună, bunele sentimente pentru galerie: iată de ce nimeni nu-i profet în ţara lui. Efortul omului drept nu rezistă la presiunea cotidiană, la prostia, la răutatea semenului. Profetul se depărtează pentru că şi el vede limpede. Nimic de făcut. […]

Viaţa e atât de bună la gust, încât mi-aş interzice să-mi închipui ceva mai bun decât viaţa.

12 noiembrie. Ofensat de primirea nivernezilor ieriseara, consolat de articolul din *La Tribune* de azi-dimineaţa, îi spun Marinettei:

— Sunt vanitos, aşa-i?

— Nu, spune ea râzând.

— Nu, dar îmi plac laudele.

— Adică, răspunde ea, atunci când vin, nu te tulbură; dar dacă nu vin, tu…

— Da, da.

— Dar vin întotdeauna.

— Şi-apoi, spun eu, poate că aş fi un vanitos, şi n-aş fi decât un vanitos, dacă n-aş fi poet. Ca poet, văd însăşi vanitatea vanităţii. Ştiu să văd frumuseţea şi sunt atâtea lucruri frumoase! […]

noiembrie. Când am cunoscut critica, îmi închipuiam că ea înseamnă dreptatea. De aici, scârba mea pentru critică. […]

Mizeria are o surioară bună şi nevăzută, care stă mereu în preajma ei şi-o consolează în taină: nepăsarea. […]

e Aveam calităţi mari pentru teatru, dar piesele celorlalţi m-au dezgustat de ele.

Totuşi, cel care se întâlneşte cu cineva care tocmai iese dintr-un closet, nu-i întinde o mina sinceră.

Ticăloşia teatrului, da, dar a criticii! De ce şi de cine s-ar jena autorul?

Neurastenia este mizantropie. Nici măcar nu mai îndrăznim să folosim cuvinte care ne fac cinste.

noiembrie. Nu suntem chiar atât de răi, şi sunt autori care datorează multe false succese numai fricii noastre de-a nu părea invidioşi. […]

noiembrie. Guitry nu răspunde. Iată o prietenie încheiată. Mă simt, zău aşa, uşurat. Poate că omul acesta, căruia îi datorez momente atât de încântătoare, i-a făcut mult rău barbarului, truditorului care sunt eu.

Amintirea acestei prietenii nu-i puţin lucru şi mi-ar fi mai greu să renunţ la ea decât la prietenia însăşi.

El mi-a dat mai mult decât i-am întors eu.

Era prietenul bogat. Mese, automobil, călătorie, teatru, bani, spirit, câte poveşti! îi datorez o groază de lucruri, dar el, mie, ce-mi datorează? Aproape nimic.

Nu sunt nici bogat, nici sclipitor. Poate că-mi datorează faptul că lumea se mira de prietenia pe care i-o

nutream, îi serveam de suport onest. Eu nemaifiind, probabil că va descreşte în stima acelor oameni care se cred mai morali decât alţii.

Chiar superiori ca Guitry, sfârşim totdeauna prin a ne sătura de un om „scrupulos” şi prin a-l dispreţui pe cel care acceptă orice. […]

— *Decembrie*. Încredinţat că voi trăi optzeci de ani, mă cruţ.

Ne putem pune egoismul în lanţ: nu l-am putea ucide fără să ne condamnăm la moarte. […]

12 decembrie. Realitatea a ucis în mine imaginaţia, care era o cocoană frumoasă şi bogată. Cealaltă e atât de săracă, încât voi fi obligat să trudesc pentru pâinea cea de toate zilele. […]

Ah! da, să fii socialist şi să câştigi bani mulţi.

Sunt în viaţă anumite píele din care nu ţii să ieşi; ceva asemănător cu starea de mort. Dacă píela ar stărui, ai trece lesne drept mort: ce simplu ar fi! Oare ar fi mult mai greu să te sinucizi?

16 decembrie. Ştiu în sfârşit ce deosebeşte omul de animal: necazurile băneşti.

Ce iute ne pierdem capul! în fiecare clipă, între noi şi moarte nu există decât cercul de hârtie prin care sare clovnul. Într-adevăr, cred că nu-i prea greu să sari! N-ai mai reapare, atâta tot. […]

E greu să-ţi imaginezi în ce măsură omul acesta, care se plimbă cu o înfăţişare atât de absorbită, poate să nu se gândească la nimic.

Orice ar face artistul, remuşcarea lui cea mai usturătoare este că nu câştigă bani.

Mă aşez la masă. Mă încordez şi aştept. Sunt ca un pârâu care s-ar opri, ca să oglindească. La ce bun, când pe malurile sale nu-i nimic! […]

Când nu mă gândesc la mine înseamnă că nu mă gândesc la nimeni.

Orator. Din gura lui ieşea un fum sonor.

Nu sunt, n-am fost niciodată şi nu pot fi decât un biet artist de 200 de franci pe lună. […]

decembrie. Nimic nu-i veşnic, nici măcar recunoştinţa.

Secret profesional, iar ei n-au nici măcar profesie.

Să lucrezi într-un felinar. […]

— *Decembrie*. Călătorie de tristeţe la Chitry. Inima se scaldă într-o pâclă.

Încă nu dispreţuiesc destul teatrul pentru a reuşi în teatru.

Anul 1905

[…] Spiritul neliniştit dar clarvăzător, adică activ şi sănătos, al omului care nu munceşte. […]

e Philippe. Urechile lui degeră, se coc şi se cojesc.

e Toată câmpia tremură de frig.

e Vrea înmormântare civilă.

— Să vorbim la mormânt?

— N-aveţi decât să vorbiţi! Eu n-o să răspund. […]

e Până şi vântul a îngheţat. […]

e Vor să vadă sufletul focului.

Focul de lemne care se stinge întruna, care trebuie supravegheat, le ţine tovărăşie.

Vaca. Nu trebuie să-i dai nutreţul dintr-odată, ci în trei rânduri: altminteri, face din tot finul aşternut. Nu-i precum calul. […]

Viaţa simplă. Avem nevoie de un servitor ca să închidă obloanele, să aprindă lampa, ca şi cum unui om de ispravă n-ar trebui să-i placă să facă singur aceste mici treburi gospodăreşti. […]

Nu te costă nimic să fii socialist din raţiune, dar sentimentul te ruinează. Socialistul din raţiune poate avea toate defectele bogatului; socialistul din sentiment trebuie să aibă toate virtuţile săracului. […]

Când mă gândesc că s-ar fi putut să nu fiu socialist dacă aş fi fost în stare să scriu o piesă în trei acte!

Slavi: nişte oameni care scriu printre rânduri în loc să scrie deasupra.

Îmi place grozav să privesc feţele femeilor tinere. Mă amuz ghicind cum vor arăta când vor fi bătrâne. […]

Bourget psiholog! Dar citiţi o pagină de Tristan sau

de mine! […]

Ianuarie. În inima mea rece, ici-colo câte un sentiment frumos ca nişte păsări cu picioarele scurte pe zăpadă. […]

e Femei cărora le aducem omagii respectuoase, pe care suntem nevoiţi să le luăm înapoi.

Aţi băgat de seamă că atunci când îi spui unei femei că-i drăguţă, ea crede întotdeauna că-i adevărat? […]

Ianuarie. *Théâtre de l'Oeuvre*. *La Gioconda*, de d'Annunzio. Un cuplet frumos pe blocuri de marmură albă, şi asta pentru că ne închipuim că blocurile de marmură sunt mai distinse decât pietrele de talie.

În spatele meu, Léon Blum, la primul act, nesărat cât cuprinde!… dă semnalul aplauzelor. În pauză:

— Lui Renard nu-i place piesa, spune el.

— Nu.

— E de-o mare frumuseţe lirică.

— O găsesc absolut nulă.

— Pari furios, spune el.

— Da, din cauza entuziasmului dumitale.

Îmi demonstrează că ne despart prăpăstii, peste care, de altminteri, nici nu ţin să trec.

Actul al doilea. Aplaud cupletul despre blocurile de marmură. În loja lui, Mendès spune: „Ce frumuseţe!" şi aplaudă cu bastonul.

— Aha! De ce aplauzi? spune Blum.

— Pentru că mi se pare reuşit.

În pauză:

— Da, spun. Cupletul nu era rău. D'Annunzio, pe care nu-l contest, are simţul unei anumite frumuseţi plastice, dar frumuseţea lui morală mă lasă rece. Durerile lui nu mă impresionează. Puţin îmi pasă de sculptorul lui.

— Dumneata te abţii.

— Nu. Protestez împotriva entuziasmului dumitale pentru acest italian, când noi îl avem pe Victor Hugo care ne dă, în fiecare pagină, douăzeci de frumuseţi de calibrul celor din „marmure".

— Da, dar trebuie să urci până la Victor Hugo, spune

el, şi d’Annunzio vine după aceea.

— Mult după aceea! spun eu. Şi prefer un Gautier, un Ban viile.

— Nu, nu! spune Blum.

— Măcar un Baudelaire, un Verlaine.

Răsucindu-mă, lovesc bastonul lui Blum care se sprijinea cu gura de măciulie. Izbitura e foarte dureroasă.

— Ţi s-a spart vreun dinte?

— Nu, doar o tăietură la buză.

— Îmi pare rău! Dar n-ar trebui să ţii aşa bastonul.

— Adevărat, spune nevasta lui.

Apoi discuţia reîncepe, mai acră.

— Ai citit piesa? mă întreabă el.

— Nu, dar ascult.

— E plină de lucruri delicioase.

— Care? Citează-mi unul.

— Nu-mi aduc aminte, spune el. De altfel, actorii ăştia joacă prost.

— Nu gândesc şi nici nu simt ca dumneata, pentru că dumneata eşti un om inteligent, prea inteligent, iar un om prea inteligent este un prost judecător în artă.

— Oh! De ce? spune doamna Blum.

— Ce neghiobie! spune el.

— Nicidecum! Ca să nu fii luat niciodată prin surprindere, dumneata te căzneşti să înţelegi totul. Te laşi stăpânit de tot soiul de emoţii. Inteligenţa dumitale îţi dictează lucruri fermecătoare, dar te rătăceşte; cine te aude ghiceşte că ai spune, cu aceeaşi inteligenţă, exact contrariul. […]

24 ianuarie. Ar trebui să fac parte dintr-o ligă absolut singur.

Sunt oameni care e destul să aibă bătături la picioare precum cutare om inteligent: îşi închipuie că prin asta seamănă cu el.

Un protestant este un om care se opreşte la mijlocul drumului liber.

Am un spirit anticlerical şi-o inimă de călugăr. […]

— După un lung monolog în care îi explic viaţa, şi pe

care l-a ascultat cu multă luare aminte, ajungând să lăcrimeze chiar, Fantec îmi spune cu vocea lui groasă şi cumsecade de flăcău mare:

— Eu ies în oraş tăticule. O să-ţi aduc sticluţa aia de lipici.

Sticluţa de lipici pe care i-o cerusem în ajun. […]

Să-ţi câştigi gloria cu sudoarea frunţii.

Ianuarie. Pisica adormită, bine îmbumbată în pielea ei. […]

Teatrul amuză spiritul: nu trebuie să-l preocupe.

Ianuarie. Sigur, avem momente bune şi momente proaste, dar dispoziţia, ni se schimbă mai des decât averea.

Sunt un sectar, recunosc, şi nu respect ceea ce mi se pare idiot. […]

Căpuş e un gânditor: citează din Pascal. […]

Frumuseţea oalei de ciorbă. Morcovi, nap, ceapă, cuişor înfipt în ceapă ca un cui, usturoi, dafin, praz, frunză de ţelină.

— Da, spune Marinette cu mândrie, şi totul fierbe ca un minister. […]

februarie. Plimbări cu Marinette. Un bătrân cu servitorul său, îmbrăcat ca un burghez, care păşeşte alături de el şi niţel înainte.

O doamnă bătrână cu o expresie idioată şi pălărie de muşchetar.

Copaci tunşi, numai piele şi os.

Acea impresie neaşteptată că visezi. Ce-o fi cu oraşul ăsta? Oamenii ăştia care se plimbă? Toată încrederea – care te susţine de obicei, şi-ţi îngăduie să trăieşti, te părăseşte.

Este o oră de primăvară.

Vezi câteva biete femeiuşti foarte urâte şi totuşi însărcinate.

Există oropsiţi care ţin la Paris ca la un sat. […]

11 februarie. Vis. Atunci, m-am simţit dintr-odată cu un suflet de licean, şi ţi-am spus:

— În seara asta avem oră de matematică. Mă

plictiseşte. N-am să mă duc. Voi rămâne cu tine.

Oh! surâsul tău drăgălaş!

M-am trezit şi am făcut eforturi zadarnice să-ţi păstrez imaginea care se destrăma.

Ai cumpărat o cutie în care erau cireşe: nişte cireşe frumoase, dar cutia nu se potrivea. Atunci, ai pus peste cireşe panglica de la pălărie.

Ah! nu-mi mai aduc aminte. Ba da! Stai.

Şi-apoi, nu-mi amintesc. E trezirea. Tu mori de trezirea mea.

Da, da! Asta nu spune nimic, dar are o fericire dulce şi gingaşă ca lumina.

Aş da multe zile de trezie pentru încă o noapte din soarele acela.

Oh! erai mai drăgălaşă decât eşti, mai tânără, mai fragedă, mai gingaşă. Abia ce umblai, şi vocea ta n-avea sunet. Doar eu o auzeam.

Mi-ai răspuns cu un surâs care se topea în bucuria lucrurilor.

— Îţi dau întâlnire în următorul meu vis. Spune, ai să vii?

Nu-mi mai aduc aminte. Dacă-ţi închipui că-i uşor!

februarie. Tinereţea înseamnă ignoranţă, şi ştiu mult mai bine decât atunci când aveam douăzeci de ani că nu ştiu nimic. […]

Un diamant pe care cucoanele bogate nu-l pot păstra la ureche este picătura de apă. […]

Totuşi nu pot să mă omor! spune Honorine. Mi-aş necinsti familia. […]

februarie. Astăzi reluarea lui *Morcoveaţă*.

Matineu, la teatrul Cluny. *Femeia cu mască*[211]. În dreapta mea, o femeie bătrână care semăna cu mama. Asculta piesa de parcă eu aş fi adus-o la spectacol, ca şi cum ar fi fost piesa fiului ei, adică fără să arate vreo emoţie.

Ca de obicei, plecând, nu i-am spus bună seara. […]

februarie. Ideea gata să-şi ia zborul ca o vrabie de pe

211 La Femme au masque, comedie de Daniel Riche (1864—1936).

marginea unui acoperiş, şi pe care o reţii.

— *Februarie*. Moartea lui Schwob. Explozie de amintiri.

Ne recunoaştem atât de puţine drepturi la fericire, încât zorim un pic sfârşitul ei.

Uşurinţa cu care se descotorosesc copiii de amintirile primite de la noi.

— Dar portretul acela al lui Morcoveaţă stătea bine în odaie.

— Prefer peretele gol, spune Fantec.

— Zilele când ai spune că toată lumea are chef să moară. […]

martie. Înmormântarea lui Schwob. Oare de ce nu şi-or fi făcând scriitorii, în timpul vieţii, discursurile pe care doresc să le audă după moarte? I-ar costa doar cinci minute de viaţă, înainte de-a muri.

Din cauza lui Villon, Schwob locuia pe strada Saint-Louis-en-l'Île. Cineva l-a întrebat pe un fructar de pe această stradă:

— Pe cine-l duc?

— Un poet, a răspuns fructarul.

Ceea ce îl rezumă pe Schwob destul de prost.

Domnul Croiset[212] ţine un discurs banal, dar timbrul vocii sale te face să-l îndrăgeşti pe acest bătrân profesor.

Îngrijorat că sunt cu melon; e drept că Jarry are o şapcă garnisită cu blană.

Lângă mormânt, chinezul[213] lui Schwob, îmbrăcat europeneşte.

Georges Hugo, care a început să arate ca un crai îmbătrânit căruia îi vine tot mai greu să-şi susţină rolul.

Îl coboară pe Schwob într-un cavou provizoriu. Şi el coboară, şi coboară până pe lumea cealaltă.

„Să mă conduceţi doi, trei paşi: îmi va face mare plăcere, dar vă implor, nu staţi descoperiţi dacă vi-e frică să nu vă alegeţi cu un guturai. Dacă e vremea frumoasă, veniţi fără umbrele. Coroane? în sfârşit, fie, dacă e vreuna

212 Alfred Croiset (1845—1923), elenist celebru.

213 Schwob avea un servitor chinez.

de lauri.

Şi-apoi, nu trebuie să aveţi o înfăţişare tristă. Vă sluţeşte! Păziţi-vă să semănaţi cu mine!

Şi-apoi, să nu spuneţi că aveam toate calităţile! Ştiţi bine că nu, mai bine decât mine. Mai ales, să nu spuneţi cumva că aveam un caracter bun. A avea un caracter bun nu-i o virtute: ea este eternul viciu, şi doar ştiţi bine cât uram pisălogeala. Fiţi emoţionaţi, dacă puteţi, dar numai câţiva. Ceilalţi să fie surâzători şi spirituali!”

Şi de ce nu s-or fi aplaudând discursurile funebre? Pe mort nu l-ar deranja, oricum e surd, iar oratorului, care tot nu ştie ce să facă cu foile manuscrise când vecinul îi înapoiază pălăria, i-ar face multă plăcere. […]

Un copac numai musculatură.

martie. Trăiesc ca un bătrân. Mai citesc un ziar, nişte texte alese, fac câteva însemnări, mă încălzesc şi, deseori, moţăi. […]

e Nu mai sunt capabil să mor tânăr. […]

Oricum, viaţa nu era prea veselă! Religia a făcut din moarte ceva cumplit sau absurd.

O călătorie de un an sau doi ani la Polul Sud aduce unui om celebritatea. E adevărat că poate rămâne acolo.

Unui artist autentic îi trebuie douăzeci de ani pentru a-şi face un nume, şi poate rămâne şi el acolo. […]

e Schwob: „Nu mai spuneţi că aveam treizeci şi opt de ani: aveam treizeci şi nouă. Acum am veşnicia”.

Micuţul Joseph, băieţelul lui Philippe, a murit ieri-seară. Încă unul căruia puţin îi mai pasă de nemurire!

Orbi. I-au pus să studieze muzică de surzi.

Şi nu mai spuneţi că eram întotdeauna bine dispus! N-aveam o fire chiar atât de banală.

Într-un ziar onest, scrieţi o pagină despre mine: asta face totdeauna plăcere; numai să nu mă plictisească, ci să fie scrisă în aşa fel încât, viu, s-o fi putut citi fără să-mi bat joc de voi. Un pic de duh, şi chiar de răutate, n-o să-i strice deloc”.

(Pe margine: „*Testament*, *ÎI voi semna*, *dar o cruce ar fi de ajuns*”.)

martie. Tăceri indiscrete de diplomaţi.

Priveşte! Priveşte!

Toate raţionamentele au fost făcute, dar mai rămân destule surprize.

Îmi va fi dat oare să văd murind, unul câte unul, toate personajele cărţilor mele? […]

martie. Cu amintirile sale din copilărie, Restif[214] îmi dă ideea să scriu despre iubirile tânărului Morcoveaţă. […]

Afecţiunea noastră pentru un evreu conţine întotdeauna şi un pic de orgoliu. Ne spunem: „Cât sunt de generos, de vreme ce-i iubesc!” […]

Da, ceea ce face moartea este interesant, dar prea se repetă.

Un om de litere care ar fi politicos, care ar răspunde la o scrisoare, la primirea unei cărţi, nu s-ar mai crede celebru.

Bunul simţ care scuteşte de ştiinţă.

Ce poate face soarele dintr-un zid vechi şi scorojit. […]

e să scrii istoria lunii care abia s-a încheiat. N-ai mai recunoaşte pe nimeni.

Munca e un fel de închisoare: câte lucruri frumoase şi trecătoare pe care ne împiedică să le vedem!

Zi pierdută visând la acea muncă amânată din oră în oră. Însemnări, câteva găselniţe, poate, lucruri de prisos, nu necesarul.

O invidiez pe Marinette: ea ne-a făcut supa.

Eu n-am făcut nimic. Măcar să fi bătut câteva cuie, să fi despicat nişte lemne, să fi semănat niscai morcovi, să fi scris, despre un subiect oarecare, câteva rânduri care să apară mâine şi să-mi fie plătite cu câţiva gologani! Nu mi-aş fi pierdut ziua nefăcând nimic.

Pentru a munci, suprimăm obligaţiile noastre de viaţă. Nu tu vizită, nu tu mese în oraş, nu tu scrimă, nu tu plimbare. Vom putea munci, vom face lucruri frumoase, şi, pe foaia mare şi cenuşie care este o zi, mintea nu

214 J. R. se referă la lucrarea Monsieur Nicolas ou le coeur humain dévoilé (1794—1797), a scriitorului Restif de la Bretonne.

proiectează nimic.

Hervieu face eforturi disperate să scrie prost: reuşeşte.

Am suprimat brusc lucruri la care ţineam mult: versurile, scrima, pescuitul, vânătoarea, înotul. Când oare voi suprima proza, literatura? Când, viaţa?

Nopţi fără somn, nopţi nesfârşite când creierul se luminează ca un mare oraş. Şi ce defilare frumoasă de visuri pe care le crezi aievea! Vine dimineaţa, şi ele pier. Măturătoare nemiloasă, trezirea a aruncat totul la gunoi.

Un moderat este un domn care se ocupă cu moderaţie de interesele semenilor săi.

Feminism. Da, cred că buna cuviinţă cere ca, înainte de a-i face unei femei un copil, s-o întrebi dacă vrea.

Aşază-te colo, şi explică-mi viaţa. […]

21 martie. Mulţi oameni remarcabili rămân în umbră, poate cei mai buni, care n-au încredere în ei înşişi şi ca atare nu vor fi niciodată folosiţi. […]

martie. Veşnic frică de viaţă, iar când viaţa a trecut, nu-mi mai pot dezlipi ochii de ea. […]

Vrem viaţă în teatru, şi teatru în viaţă. […]

Claretie, straşnică viaţă pentru un discurs funebru. […]

2 *aprilie*. Şi-apoi, poate că am citit destul. […]

Astfel, azi-dimineaţă am făcut un plan de comedie dramatică, de dramă în trei şi chiar patru acte, care îmi stoarce lacrimi de duioşie.

E foarte amuzant să faci planul unei piese, dar când e vorba s-o scrii, şi te gândeşti că-i destinată unui teatru, unor actori, unui public mârşav, laşi totul baltă. […]

aprilie. Când ceva ni se pare de prost gust, înseamnă că nu suntem în dispoziţia de-a gusta acel ceva. Un sfert de oră mai târziu, sau mai devreme, şi era savuros.

aprilie. Pe drum, Honorine se opreşte la fiecare pas, mirată că mai umblă.

e Gălbenuşul păpădiei. […]

Mama îmi spune:

— Ai o mină!… Uite-ţi cornuleţele!

Dacă n-am opri-o, dar o oprim, ar veni zilnic la Gloriette-Când rămâne o zi fără veşti de la noi, e atât de neliniştită că ţi se rupe inima.

Spune mereu că nu-i bine să spui că arată bine unei persoane care se crede bolnavă, şi care arată rău, oamenilor cărora le este frică de boală.

Niciodată nu mă voi obişnui cu această femeie. Niciodată nu mă voi obişnui cu mama mea.

Mi-aduce „cornuleţele”, douăsprezece ouă roşii, şi-o dăscăleşte pe Marinette să nu dea nimănui, nici slujnicei, nici lui Philippe, nici chiar lui Fantec şi lui Baie. Vrea să le mănânc eu pe toate. Sunt douăsprezece ouă tari: vrea să mă sufoc. […]

22 aprilie. Să privesc omul ca naturalist, şi nu ca psiholog care scrie romane. Omul este un animal care nu raţionează aproape deloc. […]

Mama nu mai spune: „Fiul meu”, ci „Domnul primar”. Curând îmi va spune dumneavoastră, ca o mamă de preot.

Spune:

— Nora mea are mult gust! de altfel, soţul ei îi dă toată libertatea. Are în ea o încredere deplină. O şi merită. N-o să mai fiu acolo ca să-i văd, dar o să vedeţi ce bine o să aranjeze casa mea! O să facă o minunăţie.

aprilie. Înţeleg copacul, el nu raţionează. […]

— *Aprilie*. Şaptesprezece ani de căsnicie! Marinette a rezistat, şi acesta e lucrul cel mai bun din viaţa mea. […]

e Un pic de ură curăţă bunătatea.

Poate că râul n-ar mai curge dacă ar şti că pârâul seacă, dar omul mănâncă în mijlocul unor oameni care crapă de foame. […]

Ce greu e să fii bun! Şi sper că nu voi reuşi niciodată. […]

— Rândunelele zboară foarte greoi pe vântul ăsta, spune Marinette.

— Oricum, zboară mai bine decât tine.

Dimineaţa, în zori, îşi clătesc ciocul ciripind. […]

Stil. Totdeauna mă opresc la marginea a ceea ce nu va fi adevărat.

— *Mai*. Lacrimi pe obrajii unui om rece: picuri mari de ploaie pe un zid. […]

Milostenie ipocrită care dă cincizeci de centime ca să primească recunoştinţă de douăzeci de franci.

Comicul mizeriei.

Ragotte. E destui să ducă o legătură de vreascuri pentru a părea o pădure umblătoare.

Neîndurarea bogatului nu-i decât un defect prea mare în ochii ţăranului.

Mormântul: o gaură în care nu se mai petrece nimic.

Un bătrân care se afla pe un câmp, care avea o înfăţişare atât de jalnică şi se mişca atât de încet, încât Marinette a crezut că-i o sperietoare de ciori.

Îl aştept să ne ajungă din urmă: îi voi da zece centime.

Dar este într-adevăr o sperietoare de ciori. […]

Dacă i-aş spune lui Philippe:

— Urcă până-n sat şi spune-le că am murit.

S-ar putea să răspundă:

— Mă duc, domnule. Tocmai bine se nimereşte că am nevoie de un litru de gaz. […]

16 mai. Dumnezeu nu-i o soluţie. Cu asta nu rezolvăm nimic. […]

Niciun gust pentru literatura care aduce bani. Nimic, decât să privesc viaţa şi să mă mulţumesc cu ce dă ea.

e Poate că, dacă ne-am perfecţiona prea mult morala, am ajunge precum copăcelul chircit pe care îl văd pe fereastra dinspre grădina mea şi care nu dă nicio frunză măcar. […]

mai. Ce vânt! Cuprinşi parcă de deznădejde, toţi copacii îşi împreună crengile şi se vaită lugubru.

Soarele se culcă, precum un frumos fazan aurit, în crengi. […]

Mama cere, ca pe o onoare, să-mi cârpească ciorapii.

Mirosul unei cărţi pe care o deschizi. Phii! ce-i mai pute ăsteia gura! […]

mai. Descumpănit ca o gânganie care a ajuns în vârful degetului.

Nu trebuie să-i dispreţuim pe bogaţi: e destul să nu-i invidiem.

Mă plimb lăuntric, pe lacul meu de plictiseală. Fac acolo mici plimbări vesele.

Vis. Când raţiunea pleacă să dea o raită pe afară, nebunii joacă în creier.

Spun că totul e zădărnicie, pentru că mica mea cuvântare n-a avut succes.

1 iunie. Am impresia că dragostea mea pentru natură înfrumuseţează natura: iarba mi se pare mai verde decât pe vremuri, iar olanele de pe case, mai trandafirii.

Marinette se teme să nu-mi pierd pofta de viaţă, îi spun să nu confunde ambiţia vulgară cu bucuria de-a trăi.

— Cu tine, spune ea, totul se aranjează. Taurul nu mă mai înspăimânta. Cu un simplu gest, îl izgoneşti departe de noi.

— Marinette, îi spun eu, mi-a fost frică de moarte, dar acum, mă văd foarte bine, surâzător, lungit într-un sicriu. Mi-a fost frică de furtună: nici nu mă mai gândesc la ea. Încă mi-e frică de suferinţă, nu de moarte, de-o lovitură de sabie, şi nu că aş fi ucis într-un duel. Esenţialul este să nu te pierd pe tine; restul!… Am renunţat la tot ce caută unul ca Hervieu: n-am renunţat la esenţial. Mi-era frică de anumite idei: nu mă mai tem de niciuna. Admit totul, cu o singură excepţie: să nu o facem să sufere pe fiinţa pe care o iubim, ba chiar, pur şi simplu, să nu facem pe nimeni să sufere. Tu m-ai împiedicat să fiu un poet satiric. Sunt un poet elegiac. Păstrez în mine un fond de naivitate care înseamnă o veşnică tinereţe. Refuz să nu mă las impresionat de tot ce este frumos, viu şi simplu.

Bieţi oameni! Trebuie să ştii să-i iei ca pe nişte copii, să-i pureci de micile lor minciuni şi de ipocriziile lor, să le ştergi nasul care plânge fără să ştie de ce, să le închizi cu o mângâiere gura care vrea să muşte, să le spui: „Vorbiţi! Explicaţi-vă!” […]

Iunie. Vrabia: o păsăruică fermecătoare care nu cânta.

Milă, da, desigur, dar, ceea ce treci cu vederea este

murdăria lor. […]

Deschid fereastra pentru musca ce bâzâie cu deznădejde izbindu-se de geam.

— Cita bunătate!

— Nicidecum, vă asigur. Mă enerva. […]

Realist, da, dar realitatea este pretutindeni. […]

Salvăm o furnică întinzându-i un fir de pai, şi dacă se întâmpla să cadă iar, spunem că-i o nerecunoscătoare. […]

Simt că aş fi patriot în caz de război. […]

Defectele morţilor noştri se ofilesc, calităţile lor înfloresc, virtuţile lor răbufnesc în grădina amintirii noastre. […]

e Cel care ne iubeşte şi ne admiră cel mai bine e tot cel care ne cunoaşte cel mai puţin. […]

După o reverie pe bancă, să adormi cu ochii plini de stele.

Uneori, străbat mici pustietăţi posomorâte care nu-mi prilejuiesc nicio însemnare.

Mi-aduc aminte de mirosul acela special pe care l-am simţit la moartea tatii. îl simt în fiecare an şi exact în acelaşi moment al anului. Voi crede în cele din urmă că acesta e gustul morţii.

Îmi dau seama că e mirosul trandafirilor care s-au ofilit în vază.

Tata a murit în iunie, pe vremea trandafirilor. […]

Iunie. Jammes, un poet drăguţ care face pe băieţaşul.

La ce sunt bune obiectele amintiri, şi chiar fotografiile? E dulce gândul că şi lucrurile mor, ca oamenii.

Citit câteva pagini din Stendhal despre Bourges, *Memoriile unui turist*, volumul I. în cele din urmă, voi roşi de ignoranţa mea. Stendhal mă amuză, dar, în timpul anului meu de voluntariat la Bourges, nici nu m-am uitat la catedrală. Cât despre palatul lui Jacques Coeur, deseori am trecut prin faţa lui, în pas grăbit, ca să apuc trenul de Paris. Totuşi n-am poftă să mai fac un an de militărie.

Stendhal spune că sosind la Bourges a simţit că-l sufocă senzaţia de mică burghezie. De altfel, nici asta n-am simţit. […]

Liber cugetător. Cugetător ar fi de ajuns.

Plăcerea de-a nu lucra decât duminica. […]

O seară de-o blândeţe!… Cui i-aş putea cere iertare? […]

Lipsită de amărăciunea ei, viaţa ar fi de neîndurat.

Iulie. *Despre lene*! Ah! va trebui totuşi să scriu această carte! Prostul care-şi simte prostia nu mai e chiar atât de prost, dar leneşul poate să-şi cunoască lenea, să sufere din cauza ei, şi tot leneş să rămână. […]

Dacă ţi-e frică de singurătate, nu încerca să fii drept. […]

Nu mă împrietenesc cu nimeni pentru că am certitudinea că mă voi certa cu toată lumea. […]

Poate că scaietele nu se teme de secetă tocmai pentru că înţeapă. Nu trebuie să fim prea indulgenţi: un pic de ură protejează. […]

Poporul nu înseamnă publicul. […]

Te previn că poporul asudă, fumează, scuipă, se scobeşte în nas, îşi taie unghiile cu briceagul. Din delicateţe, nu vei îndrăzni să spui nimic, dar vei mai avea oare destulă tărie ca să rămâi?

Mama îşi doreşte un halat cu mineri scurte, ca al lui Baie.

e la o fetiţă, ţine să-i arate Marinettei un tiv pe care tocmai l-a făcut, ca să ştie dacă nu l-a greşit cumva. […]

Viaţa emoţionantă a unui copac ce freamătă cu deznădejde ca să facă un pas. […]

e Bucuria operei terminate strică opera pe care o începem: din nou ne închipuim că-i uşor. […]

e Absenţa fiinţelor pe care le iubim ne obişnuieşte cu moartea lor; ne face să vedem ce repede ne-am consola!

Frumoasa pagină scrisă de copac nu ţine decât un anotimp.

Wilde, în de *Profundis*, ne face să regretăm că nu suntem în închisoare.

e Nu mai vreau să umblu până nu voi avea aripi. […]

Fii atent! Preaplinul de fericire îl împroşcă pe vecin.

e Libertatea are limitele pe care i le impune justiţia.

august. Socialismul trebuie să coboare din creier până în inimă.

e Maimuţa: un om care nu s-a realizat. […]

Patrie. Nimeni nu-şi schimbă ţara de dragul frumuseţii unui peisaj. […]

Scroafa şi ţâţele ei bine rânduite ca nişte borcănaşe. […]

— Eu nu mă ocup de politică.

— E ca şi cum ai spune: „Nu mă ocup de viaţă”.

Fata lor a murit duminică şi-a fost îngropată marţi.

El, toată ziua de luni, a îmblătit. Ea n-are deloc aerul unei femei care şi-a pierdut fata: are aerul unei femei care, de două ori pe zi, dimineaţa şi seara, trebuie să mulgă patru vaci.

Oare oamenii ăştia au timp şi pentru durerea lor? […]

Poporul, acest rege trândav.

Nouri stufoşi ea nişte stejari.

— Eu, spune (cantonierul, sunt de şcoală veche.

Un surâs şi încheie:

— Din şcoala celor care nu ştiu să citească.

Măgarul cu vocea lui de automobil. […]

Dispreţul unei pisici pentru un viţel care o urmăreşte pe-o pajişte. […]

Să vorbesc cu Dumnezeu şi să-i spun „bătrâne”: ne-am înţelege foarte bine. […]

1 octombrie. Vânătoare cu gonaci, vânătoare la pândă, toate acestea sunt o mârşăvie şi n-au nicio scuză. Nu vânăm ca să ne hrănim; dacă asta ar fi o scuză, singurul vânător scuzabil ar fi braconierul. El vinde vânatul şi trăieşte un an întreg de pe urma lui.

— Da, dar dumneata tai găini, boi!

— Asta n-are nicio legătură cu vânatul. Găina şi boul nu-şi prevăd niciodată moartea. Niciodată nu le este frică de noi. Au trăit bine datorită nouă: moartea lor e aproape plata unei datorii. Între viaţa unei găini şi-a unei potârnichi, un animal de bun simţ n-ar şovăi.

Uitaţi-vă în primele zile de octombrie, cum fug potârnichile înnebunite. Viaţa lor, pe care au apărat-o cu

atâta caznă de grindină, de secetă, de animalele de pradă, nu mai e decât groază odată cu apariţia omului cu bâta care face zgomot şi fum. Şi uitaţi-vă apoi la găina pe care o veţi mânca mâine!

Ţăranul e poate singura specie de om căruia nu-i place câmpia şi n-o priveşte niciodată.

4 octombrie. Pe mama a cuprins-o tristeţea, o tristeţe sinceră, care nu ţine mult, dar care impresionează.

A început să se convingă că vizitele nu pot rezolva totul.

Tristeţe: o femeie bătrână pe un scaun care nu se ţine decât în două picioare. Se apleacă spre un foc în care fumegă două buturugi. În spatele ei, frigul bucătăriei.

Regăseşte în fiu pe aceiaşi bărbat mut care era soţul ei; în plus, soţul rămâne invizibil.

Ca s-o servească o are pe Lucie, o slujnicuţă în doliu, pe care n-o găseşti de altfel niciodată când ai nevoie de ea.

Îşi pierde puterile de femeie flecară. Cuvintele îi cad în foc, şi altele nu mai vin. Urmează tăceri îndelungi.

Plânge şi spune:

— Oh! tare sunt tristă! Nu vedeţi cât sunt de tristă!

Poate că n-a ştiut să se facă iubită ca soţie şi ca mamă, poate că şi-a irosit viaţa în zadar.

Oare de ce nu poate să dispară, să ardă lin şi să se amestece cu cenuşa din vatră!

Şi vântul! Toate suflările vântului scâncesc la uşa ei.

De Heredia[215] a murit. Nu lasă decât un volum de versuri. Se crede salvat: posteritatea nu poate refuza un singur volum.

Posteritatea poate refuza cu aceeaşi uşurinţă şi un volum, şi o mie.

9 octombrie. Trăiesc în lene ca într-o închisoare.

e când nu mai am decât douăzeci de franci, mă apucă frica; dar când nu mai am decât cincizeci de centime, îmi redobândesc liniştea morală.

Tot explicându-le ceva, ajungi să nu mai înţelegi nimic, tu însuţi.

---

215 Jose-Maria de Heredia (1842—1905), poet.

Către Germenay, tristeţe. Pădure întunecată, pajişti de un verde crud.

Un şoim planează deasupra domeniilor sale.

— Pisică sălbatică locuieşte într-un gard viu şi se hrăneşte cu şoareci de câmp şi vânat.

Pointu în aret. Un moment de emoţii tari. Pisica ţâşneşte în cele din urmă şi-o zbugheşte de-a lungul gardului viu, de cealaltă parte. Nu văd nimic.

— Şo pe ea! strigă Philippe.

Văd câinele foarte aproape de coada unei dihănii care ţipă. Spun:

— A încolţit-o!

Smulgându-mă din gard, cad cu nasul pe vârful puştii.

— O pisică, spune Philippe.

Aşa e. A intrat iar în gard şi, zburlindu-se, cu ghearele scoase, îl ţine pe Pointu la respect. Chem câinele, pentru ca Philippe să poată ucide pisica ce se zvârcoleşte prinsă în ghimpi.

— Şi-a încasat porţia! spun eu.

— Oh! la distanţa asta, spune Philippe, ar fi fost un ghinion curat.

Apoi, schimbând vorbe pline de înţelepciune, justificăm omorul.

octombrie. Nu există bătrâneţe. Cel puţin nu suferim de-o bătrâneţe continuă la sfârşitul vieţii noastre: ca şi copacii, în fiecare an avem accesele noastre de bătrâneţe. Ne pierdem frunzele, buna dispoziţie, pofta de viaţă, apoi totul revine.

Nu avem o copilărie, o maturitate, o bătrâneţe: de mai multe ori de-a lungul vieţii avem anotimpurile noastre, dar niciodată nu vom putea cunoaşte bine succesiunea lor: nu este regulată.

octombrie. Filosofia e un fel de tir pe ghicite: niciodată nu vedem pe unde trece Dumnezeu, nici dacă l-am nimerit.

e Răspuns lui Jules Huret, netrimis.

Aş da bucuros piesa mea unui teatru gol, fără

director: fără actori, fără public, fără presă.

O repetiţie generală e totdeauna o tortură.

Ce! Nu cumva domnul acesta pe care îl consider lipsit de orice talent, va hotărî că eu am vreunul?

Cel mai frumos elogiu nu face mai multă plăcere decât o banală politeţe şi orice critică mi se pare o mojicie.

Ne obişnuim repede cu tăcerea ziarelor.

În analiza unei piese făcute de altcineva nu recunosc niciodată piesa pe care am văzut-o eu însumi. De ce ar fi critica mai judicioasă când este vorba de mine?

Un articol de domnul Faguet amuză sau plictiseşte, dar ce are cu justiţia literară? Sunt vreo trei, patru critici de talent, dar, restul, pfui!

Nu ştiu ce este o întreprindere comercială, dar ştiu foarte bine că teatrul este locul în care se discută cel mai mult despre bani. Nu cunosc decât un singur director destul de curajos ea să păstreze pe afiş o piesă care nu aduce bani, dar nici nu vreau să-i pomenesc numele: m-ar da în judecată.

Un director are acest drept: nu va face uz de el niciodată.

Un autor, dacă are suflet de poet, sau de înţelept, se poate lipsi de reclamă, d-i un director, un actor, o actriţă! Ia încercaţi, chiar şi la o reluare, să nu convocaţi presa!

Şi-apoi, să repetăm neobosit: directori, actori, autori, toţi sunt o lume de nebuni simpatici. […]

— Nişte oi păzite de un băieţaş atât de mic, încât lupul ar profita de neatenţia lor şi l-ar mânca.

15 octombrie. Un bătrân intră în primărie. Îi dau zece centime.

— Aş vrea să vă spun ceva.

— Spune.

— Vă rog să mă primiţi la spitalul din Corbigny. Doctorul mi-a spus că să vin la dumneavoastră. Sunt din Chitry.

E un Rousseau, din Combres. Page îl recunoaşte.

— Unde ai avut ultimul domiciliu?

— Un domiciliu? Păi, ce, aş fi eu aici, dac-aş avea

vreunul?

De mai bine de treizeci de ani a plecat din regiune şi umblă haihui şi cerşetor.

— Dar n-o să te primească la spitalul din Corbigny! Nu eşti bolnav.

— Ba da, domnule.

Într-adevăr, e galben rău de tot.

— Ce ştiu eu. Nu-s doctor.

— Dacă v-aş spune ce am!

— Îmi trebuie un certificat de la un doctor. Spitalul primeşte bolnavi, nu bătrâni. Ai plecat din ţinutul dumitale, ai uitat de el timp de treizeci de ani, şi acum vii să-i ceri ajutor! Ajutoarele noastre sunt pentru cei care stau aici.

— Nu ştiţi, spune el, ce am eu pe trup. Va să zică, nu-mi rămâne decât să mă prăbuşesc în mijlocul drumului.

— Asta ar fi cu totul altceva. Întâi prăbuşeşte-te şi pe urmă vedem noi. Atunci o să te culeagă primăria şi-o să te trimită la Corbigny, ca bolnav, ca să te vindeci. În situaţia de acum, nu pot face nimic.

— Atunci, am să mă prăbuşesc şi am să crăp. Cu bine, domnilor.

Îi dau doi franci. Niţel uimit, omul prinde iar gust de viaţă, şi moartea care va fi să-l ia îşi face de lucru aiurea.

— Ţine aici ca să ai cu ce să-ţi iei tălpăşiţa din comuna mea şi să nu te prăbuşeşti cumva pe drum. Ai pe cineva pe-aici, vreo rubedenie?

— Nu mai cunosc pe nimeni.

— Când plecase, era însurat, spune Page.

— Da’ pe unde ţi-e nevasta?

— Nu ştiu.

— A murit?

— Habar n-am.

Patria nu se discută: păi de ce? Pe Dumnezeu îl discutăm.

Vitejii morţi pe câmpul de onoare, dar şi fricoşii tot acolo au murit, deşi s-ar fi lipsit bucuroşi.

octombrie. Honorine nu mai deosebeşte noaptea de tzi. Se scoală noaptea, ca să ia o bucată de pâine. Va să

zică veşnic o să-i fie foame, până la moarte?

Toamnă. Un covor greu de piele se retrage spre sud, iar nordul apare însorit, străveziu şi rece.

Vânătoare. Doi arici în culcuşul lor de frunze. Pointu îi rostogoleşte din gardul viu cu laba, ca pe nişte castane prea fierbinţi, apoi dă să-i înhaţe cu botul, dar castanele astea frig, şi-i depune pe pământ.

octombrie. După vânătoare, oboseala plăcută care se topeşte lângă plită, până se aprinde lampa.

Feţele lor uneori moarte.

A Ragottei când străbate ograda şi nu se ştie privită.

Expresia sălbatică a lui Philippe. În toiul vânătorii, când merge în urma mea, mi-e frică să nu-mi tragă cu puşca în spate.

octombrie. E destul să guşti din glorie: inutil să te îmbuibi cu ea. […]

Cu un foc de puşcă să ţintuieşti la pământ capul umbrei tale. […]

Zbor de cintezoi adunaţi în stoluri: semn că se apropie frigul.

Nu există succes, oricât de departe de Chitry şi oricât de puţin literar, care să nu mă facă să bombănesc. […]

— Dumneata eşti inteligent, dumneata înţelegi totul, şi vei apuca să înţelegi totul, pentru că niciodată nu te opreşte extazul; numai artistul înţelege extazul. […]

Spălătoresele iarna, în ceaţa râului, sunt aproape nişte ondine.

Cheia e pe poartă. Asta nu înseamnă: „Nu puteţi intra”, ci: „N-o să intre nimeni. Aici nu-i nimic de luat”. […]

Puţin înainte de apusul soarelui, ceasul când nu-mi vin decât gânduri gingaşe, atât de gingaşe încât creierul mi-e ca un copac despuiat de frunze.

Dragostea de natură e ca iubirea şi câmpul mă împiedică să lucrez, ca o iubită.

În toiul nopţii, Honorine ciocăneşte la uşa vecinei şi spune:

— Am îngheţat. Încălzeşte-mă.

Vecina deschide şi-o întreabă de unde vine. Honorine

nu răspunde. O culcă şi bagă de seamă că nu mai are cămaşă pe ea.

Mama. Singurătatea, reveria lângă focul firav în timp ce vântul suflă în spatele ei prin crăpăturile uşii şi prin gaura cheii.

Nu mai are decât o singură distracţie: să-i găsească defecte servitoarei, pe care o trimite de altminteri cu ziua la toţi vecinii, şi, de fiecare dată când îi găseşte un defect, nu pierde prilejul să-i spună:

— Eu am calitatea opusă. Tu eşti tânără, cochetă şi murdară. Eu sunt bătrână, nu-s cochetă, slava Domnului, şi sunt curată. Tu n-ai pic de inimă. Ieri, ai fost în stare să rânduieşti uneltele tatălui tău, hainele lui, salopeta, cămăşile, mistria, fără o lacrimă în ochi. Pe mine, numai la gândul că ai făcut treaba asta, mă podideşte plânsul. La masă, nu ştii să mănânci, te serveşti înaintea mea. Eu n-aş fi cutezat niciodată să mă servesc înaintea alor mei. […]

Mama n-ar vrea să-şi regăsească morţii dragi în groapa lor de liber cugetători.

— Oh! eu n-am nicio pretenţie. Pentru mine e foarte bună groapa comună!

— Nu mai spune prostii! îi răspunde Marinette. Ştii doar bine că vei avea locul dumitale de veci.

Dar dorinţa ei ascunsă şi nemărturisită este să-şi aibă locul de veci lângă al contesei.

Nemurirea numelui mă interesează tot atât de puţin ca şi cea a sufletului.

Dacă m-aş putea înţelege cu Dumnezeu, i-aş cere să mă metamorfozeze în copac, un copac care, de sus de pe Croisettes, ar privi spre satul meu. Da, mi-ar plăcea mai mult decât o statuie.

Egoist ca un sfânt. […]

octombrie. Cucoana grasă. Încă una care nu va muri de lingoare la căderea frunzelor!

Frunzele fug de parcă o cioară din vârful copacului, le-ar striga „Vine iarna!”

Numai timpul nu-şi pierde timpul. […]

Preotul socialist, revoltat, libertin mai ales.

— Am un comision pentru dumneavoastră, mi se spusese. E un preot care vrea să vă vadă.

Vine, nu mă găseşte, stă de vorbă cu servitoarea căreia îi spune „puicuţo”, se încălzeşte la cuptorul din bucătărie şi vine iar a doua zi.

— Oh! îl cunosc din auzite, spune slujnica. Le face curte tuturor fetelor. E foarte îndrăgit de oameni.

Se întoarce a doua zi, aşadar, călare pe bicicletă. Ia mâna pe care i-o întind şi, numaidecât îmi este superior.

La ce bun să ies din casă ca să-l evit? înfumurarea, umblă pe toate cărările.

Mai degrabă scund, destul de îndesat, cam chel. Sărac „dar murdar. Şiretul unui pantof deznodat, urdori la ochi, la colţurile gurii, unghii negre, un plastron pus anapoda „o limbă care linge buzele, pe care o arată după fiecare frază şi pe care o vezi, albă între dinţii verzi. Ai zice că-i un preot dintr-o piesă de teatru, ai zice că imită un preot şi că, atunci când o să vrea, se va schimba total. Ochi strălucitori prea frecaţi, dar care ştiu să se stingă. Bun de gură, glas piţigăiat, care se aude ca printr-o stofă. Zâmbete, prea multe zâmbete, şi gravităţi neaşteptate, expresia unui înfumurat, o expresie rea, o expresie care se vrea tulburătoare, fascinantă. E comic. Parcă ar vrea mereu să spună totul, dar se abţine.

Prevede că la Separare va fi destituit. Nu i-a spus-o nimeni: ştie el. Ce va face? Să se revolte? Să rămână preot, în ciuda revocării, în parohia lui unde toată populaţia ţine cu el, sau să trăiască din condei? îmi lasă câteva mostre slinoase pe care le voi judeca în calitate de critic, nu ca prieten.

E socialist dacă socialismul vrea să fie drept, adică să dea indemnizaţii.

A scris câteva pagini despre împărţirea proprietăţii agricole; un domeniu divizat în părţi egale, sub conducerea unui preot, de exemplu.

— Sunt oarecum ideile lui Jaurès, spun eu.

— Nu ştiam. Le-am avut înaintea lui, acum trei ani.

Încă nu îndrăzneşte să se adreseze oamenilor politici.

— Atunci cum rămâne cu vizita la mine! spun eu. Oricum, sunteţi compromis.

— Dumneavoastră nu sunteţi om politic. Eu îl vizitez acum pe scriitor. Despre preotul din Chitry spune:

— Un mare imbecil.

Despre preotul din Pazy:

— Un preot bun.

— Se vorbea despre dumneavoastră, îmi spune, despre primarul „obstrucţionist”. Am spus: „Da, dar scrie bine. Niciunul dintre noi n-ar fi în stare să facă la fel”. „E adevărat, a spus preotul din Pazy. Eu îl citesc şi-l gust, dar n-am să i-o spun niciodată”.

— De ce? întreb eu.

— Frica, răspunde el.

octombrie. Se aud voci. Oare de unde vin? Nimeni. Vorbesc copacii.

1 noiembrie. De sărbătoarea tuturor sfinţilor, Philippe se plictiseşte. Nu se încumetă să lucreze şi nu vrea să se ducă la cimitir, pentru a se gândi la morţii lui. Curăţă mazăre, dar toate păstăile sunt degerate. Termină repede, şi se plictiseşte iar. […]

Nu observ decât ceea ce îmi intră în ochi cu de-a sila.

Câţiva copii mă salută.

— Bună ziua, dragii mei!

Trec şi, în urma mea, în pofida respectului pe care mi-l datorează, unul dintre ei trage o băşină, iar ceilalţi izbucnesc în râs.

— Să o fi făcut anume? Dar nu despre asta-i vorba. […]

Preotul, cu care mă întâlnesc din nou, e tot atât de jegos pe cât de sărac. Prizează. Negru până în vârful unghiilor. După ce ai stat cu el de vorbă trei ore, trebuie să deschizi larg ferestrele. Comportare tipică de preot. Mina trece deseori pe frunte, coboară pe ochi, apoi pe buze, unde fraza se încheie ca o rugăciune. Din când înicând, un timbru de voce vulgar, când încearcă să fie elocvent.

— Aveţi un castel, la dumneavoastră acolo?

— Nu, spune el. N-am norocul ăsta; dar castelanii nu

sunt oameni răi. Noi îi aţâţam.

Se bizuie pe bunăvoinţa guvernului faţă de preoţii revoltaţi.

— Vor fi şi ceva fonduri secrete, nu se poate, spune el.

Spune de asemenea:

— Din socialism trebuie să combatem doar ceea ce e nedrept în el. Dar, dacă va da indemnizaţii…

— Credeţi că e chiar atât de drept să dea indemnizaţii?

— E prudent. Asta se cheamă tactică.

Mai spune:

— Papa nu mă deranjează. Mi-e totuna că am undeva un şef, numai să ne lase liberi, dar nu suntem liberi. Episcopul poate să mă destituie şi mâine fără să dea cuiva socoteală.

Spune:

— Am vorbit într-o predică despre ideal. În aceeaşi seară, doi dintre enoriaşii mei s-au certat la cârciuma. Unul l-a făcut pe celălalt *ideal*. Omul s-a supărat foc: „Spune-mi cum vrei, dar îţi interzic să mă faci *ideal*!” […]

Viaţa nu-i chiar atât de lungă! N-ai timp să uiţi un mort.

Niciodată nu m-am bucurat atât de mult de viaţă: nimic în ea care să nu mă amuze. […]

e Viaţa e prost făcută. Săracii, ignoranţi, ar trebui să fie bogaţi, iar omul inteligent, sărac. […]

Sosirea la Paris. Tristeţe. Dacă n-aş iubi-o pe Marinette, mi-aş lua tălpăşiţa cu trenul de ora zece. Slăbiciunea Marinettei.

— Acolo suntem regi, spune ea. Aici, portarii locuiesc ca şi noi.

Sufrageria mi se pare mică. Casa mi se pare şubredă. Podeaua trosneşte sub picioare. E sinistru, şi idiot: să iei, acolo, confort, aer curat, viaţă fericită, şi să vii să locuieşti aici, în acest apartament închiriat! […]

15 noiembrie. Ca să mă refac după o muncă de trei zile, am nevoie de trei luni de reverie.

Greu nu-i să fii socialist, ci să te resemnezi să n-ai un ban.

Socialism: invidie epurată. […]

Talentul: să vezi adevărat cu ochi de poet. […]

Câţi oameni despre care trebuie să spui după un sfert de oră de vorbărie: „Încă unul care le ştie pe toate!” şi care trebuie ocolit.

O fetiţă drăguţă îşi trimite cercul drept în picioarele mele. Ţinându-l între genunchi, aştept să vină şi să-l ia înapoi. Cită răbdare! Poate că voi binemerita un surâs din partea mamei, care trebuie să fie drăguţă; se apropie însă o guvernantă, bătrâna şi slută, care nu-mi spune nici măcar mulţumesc, şi are nişte dinţi de parcă ar vrea să mă mănânce. […]

18 noiembrie. Ştire dezminţită şi reminţită.

— Dumneata n-ai imaginaţie.

— Ba da! Dar refuz să am. […]

Sunt zile când îmi închipui că sunt primul om care a văzut viaţa. […]

noiembrie. Ore când atenţia e ca un măgar pe care degeaba îl tragi de căpăstru: nu vrea să se urnească.

Opera trebuie să se nască şi să crească întocmai ca un copac. În aer, nu există reguli, linii nevăzute pe care crengile să se aşeze exact: copacul iese întreg din sămânţa care îl conţinea, şi se dezvoltă în aer liber, în toată libertatea. Grădinarul este cel care desenează planurile, căile ce trebuie urmate, şi care îl strică.

Viaţa este mina de unde extrag literatura care rămâne în contul meu. […]

noiembrie. Şi mă văicăresc în pat. Nicio soluţie pentru un artist în această lume a literelor, lume de hoţi care adună totul. Artistul nu se poate hrăni din ceea ce produce. Şi în timp ce mă văicăresc, Marinette, aşezată pe marginea patului, îmi repetă din timp în timp:

— Scoală-te, dragul meu. […]

Academie. Premii lui Căpuş, lui Prévost[216], lui Paul Adam, tuturor acestor nenorociţi! Ei şi! Spui că

216 Marcel Prévost (1862—1941) scriitor.

dispreţuieşti Academia. Dar ai mai dispreţui-o dacă ar împărţi mai bine premiile, dacă te-ar alege pe tine, de exemplu, din izolarea şi tăcerea ta? O dispreţuieşti şi merită dispreţul. Aşadar, nu te plânge: totul e bine.

noiembrie. *Nunta lui Figaro*: o capodoperă pură, uşoară ca aerul tuturor timpurilor. […]

Această socialistă spune că nu se poate trăi cu mai puţin de 20.000 de franci pe an. Nu şi-ar deschide singură (uşa, n-ar pune un lemn în sobă şi-l lasă pe fiul ei să poarte o pălărie fleşcăită şi mai jalnică decât un cuib părăsit. […]

Portretul lui Henri II, spune impresarul.

— Nu! Henri IV.

— Da, în sfârşit…

noiembrie. Carte care creşte din toate părţile deodată. Azi, e un copac. Era, ieri, soarele însuşi asfinţind. Va fi, mâine, o jivină, oameni. […]

1 decembrie. Sinucidere. Din mormânt, nu vezi nimic din grozăviile morţii, dar ai dorinţa nesfârşită de-a te amesteca în tristeţea ademenitoare a lucrurilor. […]

3 decembrie. O, dulce reverie, tu eşti scuza lenei mele.

O, gânduri uşoare ca nişte fluturi, plecaţi, fugiţi! Dacă v-aş prinde, dacă v-aş ţintui cu peniţa, pe hârtie, v-ar durea prea tare. […]

Nu scriu prea rău pentru că nu mă avânt niciodată. […]

Are sau n-are talent, după cum ne avem bine sau rău cu el. Totul nu-i decât simpatie sau antipatie. […]

decembrie. N-am înţeles-o pe Ragotte imediat, întâi, mi s-a părut proastă. Acum, o găsesc simplă, firească de parcă abia s-ar fi născut. […]

De câţi notari, negustori, ingineri, călători şi comis-voiajori e nevoie pentru a forma un public şi a judeca un artist? […]

Muncă. Eu nu-mi împing plugul: îl târăsc.

Sfârşit de an. Ultima noastră energie cade ca ultimele frunze.

decembri. Dacă banii nu aduc fericire, dă-i înapoi!

Ce lungă e viaţa, iarna! […]

Anul 1906

[…] Philippe nu se mai gândeşte la nimic. Noutăţile nu-l mai interesează. Vorba lui cea mai frecventă este: „Nu ştiu”. […]

Ţăranul. Saboţi de lemn, saboţi de plumb, care îl silesc să stea în picioare. […]

Ca un orb încăpăţânat, vântul scutură copacii fără fructe. […]

Un guturai te face să suferi mult mai mult decât o idee.

Morţii prieteniei. […]

Ianuarie. Mă pun în cărţi, dar nu în reclamele din ziare. […]

Norii trec peste lună ca nişte păianjeni pe tavan.

Ianuarie. Soare ca un ochi îndobitocit de eter. […]

Ianuarie. Orologiul care mărşăluieşte, pe loc, cu un pas greu şi cadenţat. Un, doi! Un, doi! […]

Ianuarie. Independenţa mea nu trebuie să mă facă să depind de nişte rataţi.

24 ianuarie. Posteritate. De ce ar fi oamenii mai puţin proşti mâine decât astăzi? […]

France, bătrânul şef palavragiu, cu spirit subtil.

26 ianuarie. Cuvântul cel mai adevărat, cel mai exact, cel mai plin de înţeles, este cuvântul „nimic”.

Documentul mă atrage atât de puţin, încât, atunci >când mă duc la Chitry, nu trec pe la mama. Totuşi, la fiecare vizită, ce mai recoltă de însemnări. Dar viaţa încă mă mai înfricoşează, ca pe vremea când eram mic. Ea nu mă amuză decât după, şi, cum sunt cu totul lipsit de imaginaţie, nu-mi imaginez dinainte această plăcere, şi nu risc.

Voi crede în tot ce vreţi, dar dreptatea de pe lumea asta nu-mi inspiră încredere în dreptatea de pe cealaltă. Mă tem că Dumnezeu va face iar prostii: îi va primi pe cei răi în rai şi-i va arunca în iad pe cei buni.

Poate că tot ce i-a reuşit lui Dumnezeu mai bine este o pisică dormind douăzeci de ore din douăzeci şi patru.

Da, Dumnezeu există, dar nu pricepe nimic, nu mai mult decât noi.

Ah! ce-i drept, surâsul divin îl are!

Noi trebuie să îndreptăm nedreptăţile lui: Noi suntem mai mult decât nişte dumnezei.

Nu ştiu dacă există, dar ar fi mai bine, pentru onoarea lui, să nu existe deloc. […]

Să ţii o conferinţă despre Dumnezeu, cu proiecţii.

— *Ianuarie*. Teatru. Succesul altora mă aţâţă cinci minute şi mă răpune pentru multă vreme.

— *Ianuarie*. Teatru popular. Ar trebui în primul rând să învăţăm poporul să râdă şi să plângă: el se înşală în fiecare clipă. […]

Poate că geniul este faţă de talent ceea ce este instinctul faţă de raţiune. […]

1 februarie. În umbra unui bărbat glorios, există întotdeauna o femeie care suferă. […]

Ca să faci teatru, trebuie să ai entuziasmul minciunii. […]

februarie. Apele verzi ale memoriei, în care cade totul. Şi trebuie să scormoneşti. Unele lucruri urcă iar la suprafaţă. […]

Închipuiţi-vă înmânunarea omului dacă ar vedea azi primul trandafir! N-ar şti ce nume extraordinar să-i pună.

Honorine. Moartea pare să spună: „Asta n-a fost niciodată bolnavă. Nu mi-e uşor să-i vin de hac. Nu ştiu de unde s-o apuc!” […]

Frunza, această rudă săracă a florii. […]

12 februarie. Religia oamenilor superiori: nevoia unei discipline. Ei nu au credinţa: cred, pentru că vor să creadă. De aici senzaţia de închisoare, pe care o am adesea. […]

Socialiştilor: „Să împărţim! Dar să împărţim şi loialitatea, şi politeţea, şi inteligenţa!” […]

Înţelepciunea unui ţăran este ignoranţa care nu cutează să se exprime. […]

Nouă ne-au trebuit zece, cincisprezece ani ca să ne formăm un fel de gust, şi ne mirăm că publicul n-are gust, el care niciodată nu se gândeşte la aşa ceva.

Publicul înseamnă sufragiul universal în artă. Nu era destul că l-am acceptat ca stăpân în politică? […]

februarie. Reverie. Spiritul bolnav care lâncezeşte şi care poate lâncezi aşa o întreagă viaţă de om. […]

22 februarie. Patruzeci şi doi de ani. Ce am făcut? Nu mare lucru, şi am şi început să nu mai fac nimic.

Am mai puţin talent, mai puţini bani, mai puţină seninătate, mai puţini cititori, mai puţini prieteni, dar sunt mai resemnat.

Moartea îmi apare ca un lac întins de care mă apropii, şi ale cărui conture încep să se precizeze.

Oare sunt mai înţelept? Foarte puţin. Am mai puţină energie pentru a fi rău.

Din patruzeci şi doi de ani, optsprezece i-am petrecut cu Marinette. Am ajuns incapabil să-i fac vreun rău, dar de ce efort sunt capabil pentru binele ei?

Regret vremurile când Fantec şi Baie erau mititei şi foarte caraghioşi. Ce se va întâmpla cu ei? Oare această întrebare mă preocupă cât ar trebui?

Mă gândesc din când în când la tata, puţin la Maurice, care au murit de mult. Dar mama trăieşte şi azi. Cum voi face ca să trec de la viaţa ei la moartea ei, dându-mi seama de acest lucru?

Să mă scol, să muncesc, să mă ocup de ceilalţi, toate acestea mă obosesc.

Execut încă destul de bine ceea ce îmi place: să dorm, să mănânc, să visez aiurea fără vreun efort.

Invidiez, de asemenea, şi bârfesc.

Nu mi se pare că discut mai bine; strig mai tare ca de obicei, mai rar, totuşi.

De fapt, femeile mă lasă rece. Din când în când, nişte vise romaneşti.

Aproape că nu mai citesc cărţi noi. Nu-mi place decât să recitesc.

Unde am ajuns în materie de glorie? Cum nu voi avea parte de ea niciodată, reuşesc s-o dispreţuiesc fără prea multă osteneală. Sunt aproape sincer când spun, dar o spun prea des.

Nimic ce să doresc cu înflăcărare: prea ar trebui să mă zbat pentru a reuşi. Sunt oare neurastenic? Nu. Asta-i o boală gravă; trebuie să suferim şi să fim nefericiţi. Eu am o boală dulce, plină de farmec. Mi se pare că energia pe care am pierdut-o, o aveam în plus. Mă lipsesc foarte bine de ea.

Am câteva remuşcări, dar nu destulă dibăcie ca să mă condamn că le am şi să le mai îndulcesc. La drept vorbind, niciuna nu mă chinuie prea tare.

Pe vremuri, mi-era frică să acţionez când riscam o primejdie. Astăzi, mi-e frică de acţiune, sau, mai degrabă, îmi place inactivitatea.

Citesc întotdeauna cu plăcere numele meu tipărit, dar nu i-aş mai surâde regelui criticii ca să mi-l tipărească, exceptând cazul că ar veni el la mine. Da, da, în privinţa asta sunt destul de cumsecade, şi nu mă costă nimic.

februarie. Ogarii nevăzuţi ai vântului. […]

Neurastenic: un om sănătos tun care suferă de-o boală mortală.

Spiritul se târăşte. Viaţa e grea ca un tumbărău.

Trecutul meu înseamnă trei sferturi din prezentul meu. Mai mult visez decât trăiesc, şi visez ceea ce am lăsat în urmă. […]

Gust bucuria aspră a splendidei izolări.

Nori ce par gândiţi de nişte poeţi.

28 februarie. Hoinăreala mea literară. Merg din carte în carte. Mă înflăcărez din idee în idee. Mă opresc câteva minute în faţa unui proiect, şi trec mai departe. […]

Noaptea: ziua care orbeşte.

3 martie. Dacă aş avea tot ce doresc, aş avea numaidecât impresia că nu am nimic. […]

O femeie poate fi sublimă refuzând să-i dea un sifilis bărbatului pe care îl iubeşte.

5 *martie*. Singurul lucru pe care mi-l refuză Marinette: dreptul de-a visa în amurg. Neîndurătoare, mă întreabă:

— Să-ţi aprind lumina?

Nu îndrăznesc să spun nu, şi ea îmi aduce lampa

vrăjmaşă, care îmi împrăştie în dezordine toate visele.

Viaţa e scurtă, dar plictisul o lungeşte. Nicio viaţă nu-i destul de scurtă pentru ca plictisul să nu-şi găsească locul în ea.

Flaubert nu prea iubea natura, şi, totuşi, asta i-a cam lipsit. […]

Copaci ai căror muguri au şi început să zâmbească, iar mâine vor izbucni în râs.

Să nu scriu nici pentru popor, nici pentru elită: pentru mine. […]

— *Martie*. Academia Goncourt. Da, accept, cu condiţia să nu fiu obligat să le spun tuturor colegilor mei că au talent.

Nu ştiu dacă ne corectăm defectele, dar ajungem să ne scârbim de calităţile noastre, mai ales când le descoperim şi la alţii.

Gloria mea, cea pe care mi-o doream, a devenit trecut. […]

martie. Să-mi rezum însemnările an de an, ca să arăt cum am fost. Să spun: „Îmi plăcea, citeam asta, credeam într-asta”. În fond, niciun progres.

Imaginaţi-vă viaţă fără de moarte. De deznădejde, zilnic am încerca să ne omorâm.

Nedreptatea imanentă.

Unii prieteni se feresc de noi ca şi cum ar crede că le cunoaştem adâncul sufletului.

Îmi recitesc însemnările. Orice aş fi făcut, viaţa mea nu putea fi mult mai complicată. Ceea ce aş fi produs în plus, cu multă caznă, n-ar adăuga mare lucru la opera mea. Opera mea!

Sunt nume care nu-mi amintesc nimic. Nu mai pot regăsi nicio trăsătură a unor fizionomii îngropate pe vecie.

Dacă mi-aş începe iar viaţa, aş vrea-o cum a fost. Aş deschide numai ceva mai mult ochii. Am văzut prost, şi n-am văzut totul din acest univers în care umblam bâjbâind.

Dacă, totuşi, aş încerca să mai lucrez sistematic, zilnic, ea un elev care vrea să fie primul, nu pentru a câştiga bani, nu pentru a dobândi celebritatea, ci pentru a

lăsa ceva, o cărţulie, o pagină, câteva fraze? Căci nu sunt cu conştiinţa împăcată.

Câştigaţi-vă viaţa, dar n-o câştigaţi prea mult.

Nu încercaţi să mâncaţi dublu, pentru ca vecinul să mănânce o singură dată.

Nu spuneţi: „Eu sunt raţiunea”, ci raţionaţi.

Luaţi din toate moralele partea lor valoroasă, din morala creştină, partea ei bună. Iisus Cristos era un om superior şi modest: el n-ar acuza pe nimeni de hoţie.

Ceea ce ne face să roşim cel mai mult sub părul nostru încărunţit sau pierdut e josnicia anumitor dorinţe pe care le-am avut şi-a căror amintire ne îngreţoşează.

Nu vă bizuiţi prea mult pe societate pentru a face reforme: reformaţi-vă pe voi înşivă.

Păi atunci, spuneţi voi, o să ajungem nişte sfinţi?

Nicio grijă! În linii mari, eu vă dau un program vag, irealizabil. Veţi fi totdeauna ceea ce sunteţi, dar într-o măsură ceva mai mică. Defectele se atenuează: nu se extirpă, dar puţinul progres pe care îl veţi fi realizat prin eforturile voastre, vă va lumina viaţa. Veţi trăi cu inima uşoară.

E foarte greu ca omul care spune: „Eu nu cunosc decât calea raţiunii” să nu fie un imbecil.

Sub pretextul că perfecţiunea nu-i posibilă pe lumea asta, nu vă păstraţi, grijulii, toate defectele. […]

Un inventator care a născocit un barometru foarte plăcut, al cărui ac arată vreme frumoasă, chiar când e urât. […]

Pasărea care vede un balon poate că-şi spune: „Aş vrea să zbor ca el, fără aripi”. Iată ce se cheamă progres. […]

Am o frunte de hidrocefal şi ideile mele se cufundă mereu în apă. Apar din nou ca nişte înecaţi.

22 martie. Dumnezeu ne va spune deseori: „N-aţi venit în cer ca să vă distraţi”. […]

Frază care trebuie citită de două ori, nu pentru că ar fi profundă, ci pentru că nu-i limpede. […]

Sunt din ce în ce mai modest, dar ceva mai mândru

de modestia mea. […]

Un preot în sutană, cu lenjerie de cocotă. […]

aprilie. Viaţa şi teatrul despărţite de-o pânză. […]

Autoritatea obscură, dar impresionantă, a unui croitor care ne explică de ce o haină care ne stă foarte prost ne stă foarte bine. […]

Oi studioase, absorbite de foamea lor, cu capul aplecat la sol şi nasul în iarbă. […]

aprilie. Philippe. Fundul saboţilor săi e din acelaşi jeg ca şi cel de pe picioare.

Poetul Ponge. Asta sunt sigur că a fost făcut din noroi. Şi a rămas pe trei sferturi noroi. Doar celălalt sfert a devenit carne.

Fruntea e pământie. Urechile sunt dintr-o coajă lutoasă. Are nămol la colţurile gurii şi apă tulbure în ochi.

Ar putea fi dovada existenţei unui dumnezeu mare olar.

Veşnic gata să spună, când mă supăr: „Noi ceştilalţi, ţărănoi amărâţi, n-am avut timp să învăţăm d-alde astea”, sau: „Am o iapă care trebuie să fete. Mă duc să văd ce-i cu ea”.

Cămaşa descheiată larg peste gulerul surtucului pe care se află palmele academice: această viorea ar izgoni o pajişte ca s-o vadă lumea.

Honorine: unghii grozav de lungi. Nu mai aude, nu mai recunoaşte pe nimeni. Trebuie să-i duci mâncarea la gură. Redevine plantă înainte de-a muri.

aprilie. Prea multă vanitate, prea multă nerăbdare.

Nu vreau să mă evidenţiez singur în faţă, dar mă sâcâie faptul că nu vine nimeni să mă ia de mână şi să spună: „Iată omul care ne trebuie”. De altminteri, aş refuza să-l urmez.

Îmi plac ideile frumoase. Sufăr văzând cum sunt folosite ca etichete pentru oameni care nu sunt deloc frumoşi.

Raţionez astfel: de vreme ce eu nu izbutesc să fiu un om de ispravă, înseamnă că nu există oameni de ispravă.

Mă fac că ascult, dar nu ca să aud, pentru că nu

ascult şi sufăr că nu vorbesc deloc.

Vreau să fiu sincer şi spun minciuni.

Sunt lucruri pe care mă străduiesc să nu le spun, dar vreau ca ceilalţi să le ghicească.

Pe scurt, sufăr mai ales că nu sunt înţeles şi că nu pot fi cel care aş dori să fiu în momentele mele de nobleţe clarvăzătoare.

Prea multă, mult prea multă vanitate.

— Mama. Nu, nu voi mai minţi. Până la capăt, voi spune că mi-e totuna.

Vine la noi. Marinette o pofteşte să intre spunând:

— A venit mama mare.

Mă sărută (eu nu pot), se aşază numaidecât înainte de-a fi poftită. Am spus;

— Bună ziua, mămico. Te simţi bine?

Nicio silabă mai mult.

Dar nici nu era nevoie de mai mult. Vorbeşte ea şi aşa. Spune:

— Tocmai am văzut-o pe Honorine pentru ultima oară. Se prăpădeşte. Nu mai recunoaşte pe nimeni. Trebuie să aibă febră mare. Nepoatele îi dau să bea dintr-o ceaşcă murdară, murdară... Ah! dacă ar fi să beau şi eu dintr-o asemenea ceaşcă!... Ah! copiii mei, când o să fiu bătrână, şi n-o să mai fiu bună de nimic, doar o povară pentru voi, să-mi daţi o pastilă.

— Îţi promitem, spune Marinette. Ai s-o capeţi. Hai să stăm un pic de vorbă la mine în cameră.

Mama e obligată să se ridice şi s-o urmeze. Totul era reglat ca pentru o ceremonie rece.

— Şi tu, dragul meu Jules, te simţi bine?

— Merge.

— Mă bucur.

Afară, o sărută pe Marinette şi-i mulţumeşte. Eu sunt numai tulburat, nu înduioşat. De fapt, situaţia mă emoţionează, nu mama mea, ci femeia bătrână cu care voi semăna mai târziu. Părul cărunt e încă ondulat, carnea se duce. Pielea se lipeşte, cum apucă, pe oase, care încep să iasă la iveală!... Şi pielea e plină de coji, ca lemnul cu

vopseaua scorojită.

Se cocârjează. Când stă în picioare, nu-i mai văd ochii crunţi. Uneori, totuşi, un fulger şters urcă până la mine, dar de tunat nu mai tună ca pe vremuri.

e Aproape totdeauna, pe moment, viaţa mă plictiseşte, sau mă dezgustă. Doar în amintire se aranjează şi mă amuză.

19 aprilie. Îmi plac foarte mult complimentele. Nu le provoc, dar sufăr când nu mi se fac, iar când mi se fac, le opresc imediat: nu las pe nimeni să se întindă cât aş vrea eu.

Honorine, ghemuită în patul ei. De cincisprezece zile n-a făcut nimic. Spune ceva, dar la început nu înţeleg ce vrea. Atunci strigă:

— Strângeţi-mă odată de gât, ce mai staţi!

Pătura, cearşafurile sunt curate. Nurorile ei, dintre care una e surdă, şi ascultă cu îngrijorare ce i se spune celeilalte, au grijă de ea: asta-i moştenirea lor. Salteaua, în schimb, e putredă. Când o muţi sau îi tragi picioarele, ea urlă, penele prind să zboare. Unele rămân lipite pe rănile ei, iar copiii se joacă cu ele dezlănţuiţi. Cere ceva de băut. Una dintre nurori îi ţine capul. Honorine strigă:

— Lasă-mi capul în pace, târfa dracului! […]

Toate animalele pe care nu le vedem, pentru că fug la apropierea noastră!

Mierlă neagră într-un cireş alb. […]

2 *mai*. O faptă frumoasă făcută de altcineva şi viaţa ni se pare fără gust. […]

8 mai. Ieri, luni, a doua zi după alegeri, Philippe a supt din clondir ca un viţeluş, spune Marinette[217]. Seara, îl trimit să-mi aducă un ziar. Face totul anapoda şi-mi răspunde cu o voce cleioasă. A doua zi, trec fără să-i dau bună ziua. După prânz, vine la mine, sub aluni.

— Pot să mă duc să semăn nişte cartofi pentru noi?

— Du-te!

Face trei paşi şi se întoarce.

— Ieri-seară ne-am cam ciondănit.

---

217 Servitoare la familia J.R.

— Cum aşa?

— Păi de! zic că eu şi dumneavoastră ne-am cam ciondănit, pentru că am băut şi eu un păhărel aseară. Toţi mă opreau să mă cinstească şi să mă întrebe dacă sunteţi bucuros.

— Şi din cauza asta a trebuit să-ţi bei minţile?

— Nu zic, dar…

— Hai du-te şi seamănă-ţi cartofii.

Face trei paşi, după care:

— Atunci, ce să mai vorbim, căutaţi pe cineva în locul meu. Văd şi eu că aşa nu mai merge. Deunăzi m-aţi certat pentru un ziar, ieri-seară pentru altul, de două ori în câteva zile. Nu trebuie să vă grăbiţi: opt zile, cincisprezece, o lună dacă vreţi. Doar n-o să vă încurc tocmai eu, dar…

— Nu ştii ce vorbeşti.

— Asta-i situaţia.

Se depărtează.

Bietul om! Într-o criză de alcoolism s-ar aduce la sapă de lemn, şi pe el şi pe nevastă-sa. Iar eu mă simt de parcă mi-ar fi tras cineva un pumn.

Marinette o pune la curent pe Ragotte care sigur că n-a aflat nimic. O să fie o mare lovitură pentru biata femeie! De unde! Ştia, dar ce spune omul la beţie nu contează: o să-i treacă lui.

Scenă extenuantă, uşor de făcut, dar imposibil de transcris când, în faţa Ragottei care se aşază, îl beştelesc pe Simon[218], care stă cu pălăria pe cap, şi îi spun că e un om fără inimă, un beţiv, că un adevărat republican nu se poartă astfel. El dă să iasă.

— N-am terminat, spun eu.

— Oh! din partea mea, s-a terminat.

— Stai! Trebuie să lămurim situaţia dumitale. Va să zică n-am dreptul să-ţi zic nimic când bei?

— Oh! ba da. Aveţi tot dreptul să-i spuneţi ce vreţi unui servitor.

— Ştii doar bine că te-am tratat ca pe un prieten.

Cum îl iau zdravăn la refec, el are aerul că nici nu mă

218 Simon (Chalumeau), adică Philippe.

mai ascultă şi se uită pe fereastră la un şobolan care tocmai trece prin curte. Ragotte a plecat capul şi nu scoate o vorbă. N-a înţeles decât un lucru şi îl spune la sfârşit:

— Atunci, în octombrie va trebui să plecăm?

Simt că sunt dur. Vorbesc prost. Cuvintele nu se leagă şi sunt furios împotriva acestui om furat de mânie care n-are un cuvânt de regret. Ţine morţiş la ideea lui: ca şi cum şi eu aş fi băut şi suntem chit.

— Îmi spuneţi că să discut cu oamenii! Eu nu pot discuta fără să beau un pahar.

— Bun. Şi-acum ce-ai să faci?

— Am muncit noi şi înainte de-a fi aici! O să muncim şi de-acum încolo.

Dar are şaizeci de ani şi-i surd. Mă abţin să i-o spun.

Şi nu sunt deloc înduioşaţi! Ai spune că li s-a urât cu binele: vor schimbare. Sunt însetaţi de libertate în calicie. El stă acolo ca un bulgăre de pământ semeţ. Capul Ragottei cade de descurajare, de somn, sau de nepăsare, nu se poate şti de ce.

Lichidare. Vaca va fi vândută, câinii vor fi ucişi, pisicile lăsate în voia sorţii, iar cheia o vor pune sub uşă. Gloriette moare. Sunt peisaje care mor, ca şi fiinţele dragi. […]

Natura i-a ieşit lui Dumnezeu binişor, dar pe om l-a ratat.

e Politică. Să ai totdeauna o mică improvizaţie gata pregătită!

e Dacă prietenul tău şchiopătează de piciorul drept, şchiopătează şi tu de stângul, pentru ca prietenia voastră să se păstreze într-un echilibru armonios.

E mult mai uşor să vorbeşti unei mulţimi decât unui individ. […]

e Philippe, alb la faţă şi cu ochii umezi. Totul se topeşte.

— Nu suntem noi oameni care să se supere, spune el. Alţii ne supără pe noi.

— Niciodată nu ni te-a vorbit lumea.

— În sfârşit, spunem ce spunem, şi după aia ne pare

rău. O să rămân cât vreţi dumneavoastră.

— Te duci acum la doamna şi-i spui că-ţi pare rău de ce-ai spus, şi că voi aranja eu totul cu ea.

— Bucuros.

— Dă mâna.

Se duce la Marinette şi-i spune:

— Domnul mi-a spus să vă spun că-mi pare rău de ce-am spus. Apoi Ragotte o îmbrăţişează pe Marinette şi-i spune:

— Pentru mine sunteţi ca o mamă.

Mama ei a murit şi ar fi avut optzeci de ani.

— Arătaţi ca de douăzeci de ani, adaugă ea.

Şi Gloriette răsare din nou proaspătă, intimă, de nepărăsit. […]

Eu nu trăiesc cu adevărat. Mă simt ca un reflex de om în apă. […]

Trebuie să citim toate capodoperele pentru al e reconsidera. Cărţi care ajung capodopere în timpul bătăliei, aşa cum, în război, unii ajung căpitani; dar, după aceea, câte revizuiri rapide!

Am ajuns un leneş pentru că Marinettei i-a fost frică să-mi spună că nu muncesc.

Încep să am un creier lipsit de elasticitate. […]

mai. Mă simt ireal, făcut parcă dintr-un nour; ca făpturile acelea care se înfiripă şi se destramă la asfinţitul soarelui. […]

Am ochii mai mari decât burta, iar burta atât de mică incit mă mulţumesc să fiu proprietar doar cu ochii. INamic pentru burtă, dar ochii mei iau totul.

O viaţă de pisică ce doarme. Din când în când, un salt, o zgârietură, o întindere care pare acţiune, apoi totul reintră în blană, şi adoarme iar. […]

Există în mine ceva bun de preot, dar sunt destul de anticlerical ca să nu ajung niciodată sfânt. […]

Lene: deprinderea de-a te odihni înainte de oboseală. […]

Un cuvânt vulgar, care pe un individ l-ar lăsa rece, înflăcărează o mulţime. […]

— *Mai*. Honorine a trăit atât de mult, încât moartea ei a trecut neobservată. Uneori mi se pare că-i mai aud paşii prin grădină. […]

Privesc natura până mi se pare că totul creşte în mine. […]

Ajungem întotdeauna să-i dispreţuim în cele din urmă pe cei care sunt prea uşor de aceeaşi părere cu noi.

Munca este uneori ca şi cum ai pescui într-o apă în care n-a fost peşte niciodată.

13 iunie. Sunt unii, cred, care nu mă preţuiesc la adevărata mea valoare, dar alţii mă socotesc mult mai al. dracului decât sunt. […]

Iunie. Opera lui Flaubert miroase un pic a plictiseală. […]

Socialist, dar cum aruncă un ştrengar cu beţe în cireşele mele devin proprietar, turbat, şi numaidecât ameninţ că mă duc după puşcă. […]

Voi fi cunoscut timp îndelungat plăcerea de a mă stinge.

Viaţa a fost întotdeauna tutorele literaturii mele: cum mă depărtez, cad. […]

Academia Goncourt. Nu-mi plac decât discuţiile politice sau religioase. Trăncănelile literare mă ucid.

e Zvârcolirile unei omizi mari asaltate de furnici care se caţără pe ea, îi devorează capul, pântecele, ochii. Gulliver printre liliputani. Eforturile ei deznădăjduite: se încordează şi se destinde ca un arc. Un ultim spasm: a murit. Furnicile fricoase dau fuga. Totul e negru şi foşcăie. O târăsc sub tufiţa de fragi. […]

Degeaba am vârsta pe care o am şi sunt primar: când văd un jandarm, nu mă simt în apele mele.

Adevărul pe care l-am scos din fântâna mea nu se poate descurca din lanţ.

25 *iunie*. Există câte un Dumnezeu pentru fiecare sistem planetar. Toţi aceşti dumnezei au ajuns în cele din urmă să se pună de acord, întru eternitate. Uneori, totuşi, se mai supără, şi sfărâma lumi.

Poeţi noi. Reţineţi bine acest nume, căci nu se va mai

vorbi de el. […]

Iunie. Nu se mai vorbeşte despre mine decât în legătură cu alţii.

Bou. destul de vânjos pentru a se lipsi de virilitate. […]

Uşurinţa de-a nu fi cunoscut, ciuda de-a nu fi salutat. […]

A fi fericit înseamnă a fi invidiat. Or, întotdeauna există cineva care ne invidiază. Totul e să ştim cine. […]

Natura câştiga când o cunoaştem.

Doar frica de moarte îi mai leagă de viaţă.

Iulie. Nietzsche. Ce cred despre el? Că sunt multe litere de prisos în numele său. […]

e Din experienţă în experienţă, ajung la certitudinea că nu sunt făcut pentru nimic. […]

În fond, mama vine aici ca să mă vadă. Nu mă vede, şi, la plecare, are lacrimi în ochi. Îi mulţumeşte Marinettei, şi, cum n-a avut ce-a vrut, îi înfige unghiile în mina.

Să ai o mamă şi să nu ştii ce să vorbeşti cu ea! […]

Iulie. Simpatia izbucneşte mai ales între două vanităţi care încă nu se contrazic. […]

Iulie. Am ajuns scurt, încordat, strâmtat, din cauza complimentelor, a succesului. Poate că adevărata mea natură e să fiu abundent, uşor, spiritual. Nu scriu bine decât scrisori Marinettei. […]

Sunt un om sensibil pe care viaţa îl răneşte sau îl bucură. N-am sângele rece al observatorului indiferent. […]

Dacă aş da publicului ceea ce este mediocru şi abundent în mine, m-aş îmbogăţi. […]

e A muri înseamnă a stinge lumea. […]

Din discuţie ţâşneşte sângele.

Roata norocului meu este luna. […]

Vitalitatea pisicii care pare atât de leneşă! Urechile şi ochii ei lucrează întruna. Întotdeauna are salturi pregătite, şi, sub ea, gheare gata de luptă.

Ca om, Cristos e admirabil. Ca Dumnezeu, îţi vine să spui: „Cum! Asta-i tot ce-a fost în stare să facă?” […]

10 august. Reveria: iedera gândirii, pe care o înăbuşă.

Plimbare. Mereu această natură emoţionantă şi acest mister al creaţiei.

Prietenia acestor doi ulmi însinguraţi care seamănă între ei.

Cum – aşa? Am venit pe lumea asta numai ca să publicăm cărţi sau să furnizăm piese de teatru?

Şi i s-a spus Marinettei ceva cam sentimental, şi, deodată, se zăreşte de cealaltă parte a gardului viu un ţăran care a auzit şi pare încurcat.

Recitit vechile scrisori către Marinette. Nu ne schimbăm. Migrene, aceeaşi muncă furioasă, lenevii, pofta de viaţă, şi Marinette mereu în centru.

Ceea ce mă uimeşte, e că n-am dat mai multe amănunte. Mi se pare că azi ochiul ar capta totul. Am un aparat mai bun. Dar îţi dai seama că totuşi ai trăit, şi că-i foarte firesc ca viaţa să treacă şi să sfârşească prin a se sfârşi.

Nimic n-are importanţă, de vreme ce se poate face literatură din orice. […]

Şi iată-mă făcând pe copilaşul, îi spun Marinettei:

— Ai copilaşul care îţi trebuia pentru satisfacerea tuturor instinctelor tale materne, care cere în primul rina să-i ierţi totul şi pe care nu trebuie să-l dojeneşti prea tare când nu lucrează, şi care ar fi totdeauna fericit să nu facă nimic.

Marinette mi-a dat totul. Oare eu aş putea spune că i-am dat, la rândul meu, totul? Tare mi se pare că egoismul meu rămâne intact.

Când îi spun: „Fii sinceră”, ea citeşte perfect în ochii mei până unde trebuie să ducă sinceritatea.

E singura fiinţă pe care sunt sigur că o iubesc, alături de mine însumi. Iar eu, nici măcar… Deseori îmi provoc singur o strâmbătură de dezgust. Da, pe ea o iubesc mult, şi niciodată n-o judec greşit.

Poate că îi era frică de mine, şi şi-a spus: „Nu există decât un singur fel de salvare pentru mine: să am în el o

încredere absolută. Niciodată nu voi greşi. Dacă totuşi se va întâmpla să greşesc, fără voia mea, el îmi va atrage atenţia şi mă va ierta”.

Uneori, când îşi priveşte copiii, mi se pare atât de aproape de ei, că ai spune că sunt două crengi crescute dintr-una.

Când te uiţi în ochii ei, îi vezi inima, o inimă trandafirie. Soare curat.

Există oare, în adâncul ochilor ei, pe retină, o oglindă un cotlonaş pe care duioşia nu-l umbreşte, şi în care nu mă reflectez prea falnic?

Braţele ei goale sunt înfrigurate.

O am pe Marinette: nu mai am dreptul la nimic.

Lângă ea pot spune: „Opera mea… calităţile mele… inteligenţa mea…” şi, cu oarecare ezitare, „talentul meu”: acest fel al meu de-a vorbi i se pare atât de firesc, încât, chiar eu însumi nu simt nicio stânjeneală.

Nu sunt sigur că m-a făcut mai bun, dar am dobândit nişte aparenţe bune.

La gândul că, din cauza mea, ar putea ajunge în mizerie, simt o strângere de inimă, dar îmi spun, prea grăbit: „Ce bine ar îndura-o! M-ar iubi şi mai mult”.

— Îmi cunosc partea, spune ea, şi n-aş face schimb cu nicio femeie. […]

Lecturile sociale mi-au distrus ambiţiile personale: nu mi-au dat curajul de-a munci pentru alţii. […]

e Munca neîntreruptă are ceva tot atât de prostesc ca şi odihna.

e Visul nostru se izbeşte de mister ca viespea de geam. Mai puţin milostiv decât omul, Dumnezeu nu deschide niciodată fereastra. […]

După douăzeci de ani de serviciu la domnul Perrin, Philippe a primit, la întrunirea agricolă din Lormes, o medalie şi 40 de franci. S-a dus pe jos să şi-i ia: 35 de kilometri dus şi întors. Cei 40 de franci i-a mâncat de mult, iar cu medalia nu ştie ce s-a întâmplat. […]

La ce bun să călătoreşti! Natură, viaţă şi istorie există pretutindeni. […]

Şi eu am schimbările mele neaşteptate de vreme şi lungile mele perioade de secetă. […]

Deşi paralitic, judec sever umbletul celorlalţi.

e Tot ce pot face e să-mi scurtez defectele: un acces de proastă dispoziţie, de ranchiună, de vanitate, durează mai puţin.

Dar cred că egoismul are întotdeauna aceeaşi lungime. […]

Dumnezeu, modest, nu îndrăzneşte să se laude că a făcut lumea.

4 septembrie. Philippe se întoarce în ţărână. Ţarina urcă în el şi-i năpădeşte inima. I-a mai rămas cuvântul omenesc, dar în fiecare clipă înţelesul lui se pierde.

Amănuntul vieţii m-a paralizat ca o iederă.

e Un sărac al cărui singur moştenitor, după moartea lui, va fi Dumnezeu.

Sunt ca un vânător care nu mai vrea să tragă decât la sigur, şi care se îndoieşte de dibăcia sa. […]

Groaza de minciună mi-a ucis imaginaţia. […]

septembrie. Orele, când, precum peştele în apă, mă mişc în voie prin infinit.

septembrie. Să faci cu ei roman social. Dar ţăranul nu-i erou de roman. Poţi scrie despre el o carte, dar nu un roman. Pentru a vorbi despre el, trebuie să renunţi la vechile formule. Să nu vă închipuiţi că îl veţi face să spună tot atâtea prostii ca pe un burghez: nu le-ar suporta. […]

Cu voinţă putem face orice; dar, în primul rând, cum obţinem voinţa?

Am sufletul paralizat. Sunt mort înăuntru. […]

Scârbă de meseria literară, de viaţa falsificată conform regulei scrise, de adevărul revăzut pentru cititor.

Aceste însemnări sunt rugăciunea mea zilnică. […]

I-am învăţat pe unii tineri arta de-a pescui cu undiţa, numai că ei nu ştiu să-şi aleagă peştele. […]

Mă uit la fotografia mea prinsă pe perete cu două pioneze, şi, plin de amărăciune, îi spun, cu o voce lăuntrică: „Săracul de tine! Săracul de tine!”

Coiturile simpatiei, dar, după aceea, urmează

indiferenţa, uitarea. […]

Când nu sunt original, sunt tâmpit.

Este o datorie să asistăm la culcarea soarelui. Curteanul Molière n-o avea decât pe cea a regeluisoare. […]

Nu-i necesar să trăim, dar e necesar să trăim fericiţi.

Născut pentru a săpa un colţ, aş vrea să răscolesc tot pământul.

septembrie. Literatura a dezvoltat în mine, pe riscul meu, o sensibilitate dureroasă.

Poate că nu sunt prea rău înarmat ca să lovesc, dar sunt nepregătit pentru a primi lovituri. La prima insultă, atât din mândrie, cât şi de ciudă, tac mâlc.

Iisus Cristos avea mult talent. […]

Frumos bărbat: nu-i lipseşte decât darul vorbirii. […]

Dacă am fi ceva mai severi cu prietenii noştri, nu ni s-ar părea atât de vrednici de dispreţ atunci când ne devin duşmani.

septembrie. Ora zece, dimineaţa, este ora gravă şi înmiresmată când dafinul, ţelina, napul, cimbrul, pătrunjelul, prazul, căţelul de usturoi, ceapa şi cei doi morcovi tăiaţi în patru se adună în oală, în jurul capului de viţel înfăşurat într-o cârpă albă.

30 septembrie. Nobili. Un titlu de nobleţe, un grad în armată, un automobil, o târfă şi un preot, toate acestea îi fac să poată aştepta căderea Republicii.

Am convingerea că eu, leneşul, voi muri foarte bătrân şi desfăşurând o activitate febrilă. […]

Să observăm natura, da, dar să ne păstrăm calmul, precum vânătorul la pândă. Lucrurile se tem. Emoţia noastră tulbură natura. Cea mai uşoară tresărire o sperie. O privire prea curioasă, şi viaţa încremeneşte. […]

Până acum am vorbit despre ţărani ca să povestim anecdote. Acum, gata cu râsul! Trebuie să privim mai de aproape, până în miezul vieţii lor mizerabile unde nu mai este nimic de râs. […]

6 octombrie. Despre cele mai clasice descrieri putem spune: „Astăzi, treaba asta se face mai bine”.

Iubesc pătimaş limba franceză, cred tot ce spune gramatica, şi savurez excepţiile, anomaliile limbii noastre. […]

octombrie. La piaţa din Corbigny, car bucuros plasa Marinettei, plină cu varză, spanac şi salată, pentru că sunt cavaler al Legiunii de onoare. […]

octombrie. Lui Căpuş îi va fi totuşi greu să reziste: posteritatea are o slăbiciune pentru stil.

Invidios pe moment, niciodată n-am răbdarea să fiu şi ambiţios. […]

Stăm de vorbă. Suntem toţi în păr. Soseşte şi Ragotte şi, sclifosindu-se, dar înfricoşătoare cu faţa ei palidă din care viaţa se scurge, spune, cu un zâmbet care nu mai e decât o crăpătură:

— Numai eu mai lipseam! […]

octombrie. Fericirea înseamnă a fi fericit, nu a-i face pe ceilalţi să creadă că eşti.

Renan, unul dintre cei mai mari iubitori de Dumnezeu. Câteodată, senzualitatea lui de bătrân călugăr foarte bine crescut mă agasează.

Oh! Vechiturile! Scrisori vechi, haine vechi, obiecte vechi de care nu vrei să te descotoroseşti. Ce bine a înţeles Natura că, în fiecare an, trebuie să se schimbe de frunze, de flori, de fructe şi de legume şi să facă bălegar din amintirile din anul trecut!

octombrie. O oaie, cu nasul ros de nu ştiu ce şancru, cu dinţii rânjiţi, şi având totuşi o înfăţişare nespus de blajină şi de tristă, tunde întruna iarba întrerupându-se doar cât să-şi lingă nasul, cu o privire ce pare să spună: „Voi care le ştiţi pe toate, chiar nu-i nimic de făcut pentru nasul meu?” […]

e Renan conferă sublim sufletelor simple, dar locuieşte în suflete de brute, în timp ce scrie.

e Honorine se întoarce! Se întoarce, noaptea, în casa ei: bătrânii n-au nicio îndoială în această privinţă. Nepotul ei vrea să facă pe curajosul şi spune: „Trebuie să fie nişte şobolani” dar tremură de frică.

Renan, stilul său cu o respiraţie domoală şi liniştită.

[…]

octombrie. Ar trebui să avem fişe despre mizeria lor. Sunt săraci, dar până la ce punct? […]

octombrie. Cum nu mai munceşti, ai impresia că n-ai muncit niciodată.

noiembrie. Sunt mai capabil de-o faptă bună decât de sentimente bune.

Încep să mă detaşez de casa tatii: e prea puţin. Un spirit religios nu se poate mărgini la atâta. Îi trebuie lumea, şi dacă nu iese din cotlonul lui, ajunge să nici nu-l mai vadă. Priveşte foarte departe, îl caută pe Dumnezeu.

A crede în sat, înseamnă a-ţi limita viaţa; înseamnă a crede că ea are un sens, când n-are niciunul. E o prostie să ne închipuim că avem vreun motiv să ne aflăm acolo mai degrabă decât aiurea. Să-i continuăm pe părinţii noştri, ca să facem ce? Ei nu ştiau. Frunza are o legătură care îi ajunge. Creierul e nomad. Niciun fel de mică patrie. O fugă resemnată. Să fim oriunde, să nu acceptăm niciodată o fixare, ca şi cum ne-ar fi rezervat un anumit punct din univers. Să ne lipsim de orgoliu! La prima fulgerare de luciditate am vedea că ne-am păcălit şi ne-ar apuca mila de noi înşine.

Să ne abandonăm legii universale a risipirii.

Să nu fim omul care îşi priveşte satul cu lupa.

Să ne amintim că această lume n-are niciun sens.

noiembrie. Philippe e foarte amărât că plecăm. Se gândea „să ne ţină” până la sfârşitul lunii.

Mai târziu, când voi şti multe lucruri, tot ce pot şti, să-mi petrec ultimii patru sau cinci ani de viaţă ca învăţător, învăţându-i pe oamenii din satul meu ceea ce ignoră.

5 *noiembrie*. Ce se întâmpla cu toate lacrimile pe care nu le-am vărsat? […]

Sunt proprietarul unei ferestre frumoase către natură. […]

noiembrie. Thadee Natanson îmi spune:

— Un domn vrea să pună pe muzică vreo câteva din *Povestirile după natură*. E un muzician de avangardă cu

oarecare faimă şi pentru care Debussy trece deja drept un învechit. Ce părere ai?

— Niciuna.

— Dar e în interesul tău, ce naiba?

— Deloc.

— Ce să-i spun din partea dumitale?

— Ce vrei. Spune-i mulţumesc.

— Nu doreşti să-i auzi muzica.

— Ah! nu, nu. […]

Nu sunt sincer şi nu sunt nici chiar în clipa când spun că nu sunt.

22 noiembrie. Toţi oamenii au văzut aproape aceleaşi lucruri, dar numai artistul ştie să le readucă în memorie. […]

Prietenii pe care îi iubim mult şi la care nu ne gândim niciodată.

Totul e plicticos, în afară de vis, care este viaţa imaterială. […]

Fum: reveria focului.

Nu sunt foarte grăbit să văd societatea viitoare: a noastră e foarte prielnică omului de litere. Prin trăsăturile ei ridicole, prin nedreptăţile, viciile, prostia ei, ea alimentează observaţia literară. Cu cât oamenii vor deveni mai buni, cu atât omul va fi mai insipid. […]

Fie ca cei câţiva gologani pe care îi am să-mi îngăduie să-i dispreţuiesc pe cei bogaţi şi să laud virtutea săracă! îi cheltuiesc ca să mă hrănesc şi să spun ce vreau. Aş putea oare spune ce vreau dacă n-aş avea aceşti câţiva gologani, adică independenţa necesară? Fac speculă? Mă îmbogăţesc? Adaug vreun gologan la aceşti câţiva? Nu. Voi cheltui totul pentru cauza pe care o apăr. Poate că am dat impresia unui om care trăieşte în bogăţie: atâta pagubă dacă vă închipuiţi una ca asta; dar eu voi fi vorbit împotriva celor bogaţi şi pentru cei săraci; voi fi slujit sărăcia, şi asta-i esenţialul.

Momentele cele mai triste: cele când suntem încredinţaţi că înţelepciunea nu-i decât înşelăciune. […]

Ai citit enorm, dar ei au citit o carte pe care ar trebui

s-o citeşti şi tu, iar asta le conferă o superioritate care anulează toate lecturile tale.

noiembrie. Cărţile mele sunt atât de departe de mine, încât am ajuns pentru ele un fel de posteritate. Iată hotărârea mea categorică: nu le voi reciti niciodată. […]

Acesta este un caiet al avorturilor. […]

2 decembrie. Am putea spune că Maupassant a murit de frică. Neantul l-a înnebunit şi l-a ucis. Astăzi, ne ocupăm de neant mai puţin. Ne obişnuim cu el, şi această evoluţie în viaţa noastră e o revoluţie literară.

De ce să ne tot bucurăm din plin de plăcerile vieţii? A nu te bucura e tot atât de amuzant, şi-i mai puţin obositor.

Scriitor mai presus de orice, spun biografii lui. Nicidecum! A vrut să câştige mulţi bani, se apuca de lucru în fiecare dimineaţă, surmenat, şi refăcea adeseori acelaşi lucru. De aceea, noi suntem obligaţi să triem.

Neantul nu dă nimic. Trebuie să fii mare poet pentru a-l face să sune.

Nu voia să-şi dezvăluie viaţa: nu era aşadar destul de scriitor, pentru că viaţa lui explică opera, şi nebunia lui este poate cea mai frumoasă pagină din această operă.

Editorul său îl sfătuia, îl îmboldea, îl dirija. Flaubert ar fi devenit bănuitor.

Dispreţuia femeia, dar nu exista decât un singur fel de-a o dispreţui cu adevărat: să n-o… iar el numai asta făcea.

A refuzat crucea Legiunii de onoare, ca om care se ştie glorios şi încă nu-i este îndeajuns. A acceptat palmele academice ca funcţionar, când numele său nu mai spunea nimănui nimic.

Taine îl numea „taurul trist”, şi asta şi era, fără îndoială, ştiindu-se mai mult taur decât mare poet.

N-a privit de destul de aproape. S-a plictisit prea repede, prea degrabă. Mai erau multe lucruri amuzante de văzut.

4 decembrie. Antoine. *Iuliu Cezar*. E poate pentru prima oară când îl simt pe Shakespeare. Probabil şi pentru că l-am iubit întotdeauna pe Brutus. Oh! moartea unui

mare om cinstit care n-a reuşit! O seară asemenea celei de azi este răsplata studiilor noastre clasice.

În fiecare clipă sufletul înmărmureşte, şi-ţi simţi faţa ca o mască de muşchi încordaţi. Ar trebui să plângi. […]

Discursul lui Marc Antoniu e amuzant, dar nu foarte adevărat. Acela era publicul lui Cicero. El ar fi evitat tot acest cabotinaj. Ar fi preferat discursul lui Brutus; care e simplu, nobil, desăvârşit. De două sau trei ori greşeşte vorbind despre „inima lui nobilă”, dar prietenia lui autoritară pentru Cassius, atitudinea lui la moartea soţiei sale, ce măreţie!

Imaginea lui Shakespeare este mai puţin literară decât cea a lui Victor Hugo, dar mai omenească. La Victor Hugo, se întâmpla să nu mai vezi decât imaginea; la Shakespeare, vezi necurmat adevărul, muşchii şi sângele adevărului. […]

Shakespeare trebuie iubit foarte târziu, când eşti scârbit de perfecţiune. […]

Citit ieri seară *Iuliu Cezar*. îl citisem şi-l uitasem. După spectacolul lui Antoine şi această lectură, îmi explic de ce nu-l iubeam pe Shakespeare. Poate că mai mult decât oricare altul, Shakespeare e marele om de teatru care trebuie să fie jucat pentru a fi înţeles. Pe Victor Hugo e suficient să-l citeşti, dar nimic din el nu m-a prins, văzut pe scenă, ca *Iuliu Cezar*. Shakespeare este aşadar mai om de teatru decât Victor Hugo.

Pe Shakespeare nu-l descoperim: ne descoperim pe noi înşine; trezim în noi o admiraţie care era pentru el şi care dormea. […]

Cine n-a ştiut niciodată să se limiteze n-a ştiut niciodată să admire. […]

10 decembrie. Un om de talent şi cinstit e tot atât de rar ca şi un om de geniu. […]

Morcoveaţă. Totuşi, n-am îndrăznit să scriu totul N-am spus, de pildă, cum domnul Lépic îl trimite pe Morcoveaţă s-o întrebe pe doamna Lépic dacă vrea să divorţeze, şi felul cum l-a primit doamna Lépic. Ce scenă!

Trebuie să fii discret când vorbeşti despre propria ta

fericire, şi s-o destăinuieşti ca şi cum ai mărturisi o hoţie. […]

decembrie. Există o dreptate, dar n-o vedem totdeauna. E şi ea de faţă, discretă, surâzătoare, alături, puţin în spatele nedreptăţii care face zarvă mare. […]

Zile întregi stau la masa mea de lucru ca un iepure în ascunzătoare. Visez, şi mi-e frică şi mie, frică să scriu. […]

Ajung la vârsta când pot înţelege cât îi enervam pe maeştrii mei (Alphonse Daudet), când vizitându-i nu le vorbeam niciodată despre ei.

19 decembrie. Un socialist atât de independent încât nu se teme de lux. […]

Sarah nu mai este o actriţă. Este ceva precum cântecul copacilor, precum zgomotul monoton al unui instrument. Ceva desăvârşit, şi cu care eşti obişnuit. […]

Ori de câte ori vreau să mă apuc de lucru, sunt deranjat de literatură.

Reverie: gândirea care se hrăneşte cu nimic. […]

decembrie. De ce să ne deplasăm? De la o anumită înălţime a visului, vedem totul.

decembrie. Recitind scrisori vechi, am şi început să simt o plăcere de bătrân. […]

Ca să ai vise uşoare, trebuie să adormi cu ochii plini de lună. […]

decembrie. Zăpadă. Satul doarme sub o noapte albă.

Anul 1907

Ianuarie. Vreau să fiu foarte înţelept, să muncesc din răsputeri ca un pui de negru inocent. La drept vorbind, simt că viaţa trece, că sfârşitul prinde contur, acolo, în ceaţă, şi că trebuie să profit de ceea ce a mai rămas. Dacă vrei să faci ceva, e timpul.

Da, da, inima e ca o grădină. Îi îndemnăm pe toţi: „Plimbaţi-vă”. Apoi, pe neaşteptate, îi alungăm ca pe nişte hoţi şi aruncăm după ei cu beţe, ca după găini.

Un cal de birjă atât de obosit, că nu mai voia să înainteze şi se culca în pârâu, uşure, fără să rupă hulubele; un trecător îl ridica, dar el se culca iar, cu douăzeci de paşi mai departe.

Ianuarie. Un om de caracter n-are un caracter bun. […]

Văzând cât de uşor trec de la o proastă dispoziţie la una bună, Marinette îmi spune:

— Tu eşti doi.

Clasic nu înseamnă a fi perfect; înseamnă a reuşi să faci din când în când lucruri bune.

Ianuarie. Reputaţia lucrează pentru sau împotriva oamenilor mai repede decât ei înşişi.

Experienţa: un dar folositor care nu foloseşte la nimic. […]

Ianuarie. Domnul Ravel, compozitorul *Povestirilor după natură*, negru, bogat şi fin, insistă să mă duc să-i ascult, în seara asta, melodiile.

Îi mărturisesc ignoranţa mea şi-l întreb ce a putut adăuga *Povestirilor după natură*.

— Intenţia mea n-a fost să adaug, spune el, ci să-i interpretez.

— Cum adică?

— Să spun cu muzică ceea ce spui dumneata cu cuvinte, când te afli în faţa unui copac, de exemplu. Eu gândesc şi simt în muzică, şi aş vrea să gândesc şi să simt aceleaşi lucruri ca dumneata. Există o muzică instinctivă, sentimentală, a mea – fireşte, trebuie să cunoşti întâi meseria –, şi o muzică intelectuală: d'Indy[219]. În seara asta, nu vor fi decât diverşi d'Indy. Ei nu admit emoţia, pe care nu vor s-o explice. Eu gândesc contrariul; dar lor li se pare interesant ceea ce fac, de vreme ce mă acceptă. Pentru mine, această probă este foarte importantă. În orice caz, sunt sigur de interpreta mea: este admirabilă. […]

Ianuarie. Cuib de închiriat. Apă şi soare la toate crengile. […]

Ce înseamnă un gânditor? Câtă vreme nu-mi va explica universul, voi spune că gândirea lui nu mă interesează. […]

Să lucrezi orice, adică să faci critică. […]

februarie. Viaţa. O înţeleg din ce în ce mai puţin, şi-o

219 Vincent d'Indy (1851—1931), compozitor.

iubesc din ce în ce mai mult.

Tinerilor. Am să vă învăţ un adevăr care nu va fi, poate, pe placul vostru, pentru că voi mizaţi doar pe noutate. Adevărul acesta e că nu îmbătrânim. În ceea ce priveşte inima, nu încape nicio îndoială: îl cunoaştem, cel puţin în iubire. Ei bine, în ceea ce priveşte mintea, e la fel. Ea rămâne mereu tânăra. Nu înţelegem mai bine viaţa la patruzeci de ani decât la douăzeci, dar ştim acest lucru şi-l recunoaştem. Asta înseamnă tinereţe. […]

Îmi place muzica, orice fel de muzică, cea mai simplă şi cea mai complicată, cea care ne îngăduie cu atâta generozitate să ne gândim la altceva. Ea îmi aduce aminte de legănarea plopilor din satul meu, mai puţin frunzele, şi de râul pe care adierea unui vânt sfios înclină trestiile şi le ridică ca pe nişte arcuşuri, dar nu chiar atât de zgomotos.

Credem că prozatorul scapă de sub stăpânirea mujicii: nici vorbă, şi veţi vedea că, fără muzică, nu va mai fi nimic.

Dirijorul traduce muzica printr-o pantomimă riguroasă de mare actor, primeşte loviturile în furca pieptului, culege o notă, face „ssst!” cu un deget pe buze, se repede, dansează un pas, împunge orizontul cu bagheta lui nervoasă, lasă să-i cadă braţele: s-a terminat.

Inima lui, pe care o credeam atât de uscată încât aşteptam s-o auzim cum se scorojeşte, a devenit brusc un izvor de lacrimi care clocoteşte şi se revarsă. […]*

martie. Citi actori par naturali pentru că n-au pic de talent! […]

Brazi melancolici, care se caţără doi câte doi pe deal.

martie. Teatru. Nu numai că nu vor decât complimente, dar mai şi pretind să nu spunem decât ce gândim. […]

25 *martie*. Poate că moartea nu ne ia decât bine dezvoltaţi: încetineala cu care cresc mă linişteşte.

Cum vă închipuiţi că un suflet ticălos ar putea fi nemuritor! […]

Dumnezeu. Încă unul care se crede nemuritor! […]

Vrabia e muncitorul, ciocârlia e ţăranca. […]

Am o memorie admirabilă: uit totul! E extraordinar de comod!... E ca şi cum lumea s-ar înnoi pentru mine în fiecare clipă. [...]

10 aprilie. Să nu ne încredem în principiile care aduc bani mulţi. [...]

Rabelais e vesel, dar e lipsit de spirit. [...]

29 aprilie. Emoţie, trecând prin Tuileries, pentru că nişte copii se joacă, iar păsările cântă. Îndoioşare pentru că un picior de statuie cu degetele sfărâmate îşi arată tijele de fier. [...]

Ne facem duşmani. Avem prieteni? [...]

mai. Un tânăr lipsit de talent, e un bătrân. [...]

— Foarte bine, spunea Hugo. Voi merge între cele două tabere. Voi oferi gloanţelor pieptul meu. Mă vor ucide, şi asediul se va termina...

— Pentru dumneavoastră, spune Scholl. [...]

În grădină, cobor ochii, să nu sperii, când trec, pasărea din cuib. [...]

19 iunie. Urzică dreaptă, elegantă şi distinsă, dispreţuitoare. [...]

Ne aflăm pe lume ca să râdem.

Nu vom mai putea râde în purgatoriu sau în infern.

Iar în paradis, n-ar fi cuviincios. [...]

Forţa cotidiană pe care n-o folosim. [...]

Încă mai sunt creştini pentru că îşi închipuie că religia lor scuză totul.

26 iunie. Moartea e o stare normală. Preţuim prea mult viaţa. [...]

Nimeni nu suferă pentru că nu e tot atât de inteligent ca vecinul său. [...]

Miracolul ar fi pentru mine ca o păsăruică să se apropie şi să-mi spună câteva cuvinte. [...]

E mai greu să fii om cinstit opt zile, decât erou un sfert de oră. [...]

Migrena. Asta trebuie să fie ceea ce numea Cristos cununa lui de spini. [...]

Marinette angelică şi totodată infernală printre tingirile ei de dulceaţă. [...]

Un om care ar avea viziunea *absolut exactă* a neantului s-ar sinucide pe loc. […]

Cu toţii suntem un pic rataţi pe undeva.

Dumnealor examinează furnicile în trei volume şi se miră că mă uit de atât de aproape la ţărani. […]

Furtună. S-a terminat. Fulgerul nu ne-a zărit. […]

Marinette. Cel mai frumos dar care i s-ar putea face: un degetar de aur.

august. Examinând poftele burgheze, mă simt capabil să mă lipsesc de toate. […]

Acest păianjen îşi întinsese pânza sub o floare. Nu prindea decât petale. A murit foarte repede, adăugând la faima sa de făptură crudă şi pe cea de imbecilă. […]

august. Bătrâna prinde obiceiul să vină să stea pe bancă. Încă una care se va întinde cât e de lungă într-o carte de-a mea. […]

 august. Trebuie să las lucrurilor răgazul să se aşeze pe memoria mea, ca nişte obiecte de artă pe-o mobilă solidă. […]

Plimbare. Revăzut câmpul în care naşul meu se încovoia în vie. Ovăzul meu! Cartofii mei!

— Ce bogat eşti! îmi spune Marinette.

Şi iată că două potârnichi, în goană, străbat proprietatea mea!

Asta înseamnă locul de baştină: un minut de emoţie din când în când, dar nu tot timpul. […]

august. O pasăre care s-ar întoarce să vadă locul patului în care s-a născut.

Îmi văd foarte bine bustul în piaţa cimitirului vechi cu următoarea inscripţie:

LUI JULES RENARD

compatrioţii săi indiferenţi.

22 august. Trebuie să scriem aşa cum vorbim, dacă vorbim bine.

Niciodată nu mi-am spus: „Mă duc să fac o însemnare”. Ea îmi vine după aceea.

Trebuie să fii, sau să te simţi, sau, măcar, să te crezi un pic bolnav în faţa unui peisaj frumos de toamnă.

Ros de modestie. […]

Nu ştiu niciodată nimic, şi totdeauna îmi face plăcere să aflu indiferent ce.

 septembrie. Creierul meu începe să fie un fel de pânză de păianjen: viaţa nu mai poate trece prin el fără să fie prinsă.

Philippe are ameţeli. Rămâne aşezat pe pat, cu puşca în mina. La vânătoare, simte că o apucă mereu spre dreapta. Regim: salată şi castraveţi. […]

Adevărul păianjenului e musca. […]

Politică. N-au încotro, trebuie să pară că urmează o linie dreaptă, altminteri s-ar rătăci; dar adevărul e aproape pretutindeni.

Sărim bucuros în ajutor, dar nu ţinem morţiş să şi salvăm. […]

La ora patru, Ragotte se îndoapă cu pâine. În picioare, în curte, ţine o solniţă în mina şi moaie acolo un castravete;

— Pâinea mea e prea veche, spune ea. Nu-mi dădea poftă de mâncare. Castravetele cu sare stârneşte pofta.

Ei nu se privesc trăind. Nu s-ar recunoaşte în *Fraţii noştri sălbatici*[220]. *Ar* spune: „Oh! la dracu’! Asta i se poate întâmpla oricui”. […]

Automobile pe drumuri, vânători pe câmpuri, pământul ajunge de nelocuit. […]

Poet. Ca greierele: o singură notă repetată la nesfârşit.

17 septembrie. Mă plimb. Un automobil în spatele meu, acela al contelui, cred. Trebuie să par înţelept şi scot din buzunar un ziar pe care îl ţin la spate, dar am luat Le *Matin* şi nu *L’Humanité*. Oare de ce? […]

septembrie. Luna fără sex. […]

septembrie. Întoarcere la Paris. […]

septembrie. Avere, fericirea celor săraci cu duhul. […]

Scriitorul care trebuie recitit cel mai des pentru a-ţi

220' în Academia Goncourt, ca succesor al lui J.-K. Huysmans.

corecta defectele eşti tu însuţi. […]

Nu cred în teatru: iată secretul indulgenţei mele.

octombrie. Critică. Fără adjectivele găunoase pe care trebuie să le cauţi pentru artişti, n-ar fi ceva plicticos.

Teatru. Când mă gândesc că Dumnezeu, care vede totul, e obligat să vadă asta!

La ce bun să spui adevărul în legătură cu o artă care nu comportă niciun adevăr!

Se înţelege de la sine că personaje false pot spune lucruri adevărate.

octombrie. Politica ar trebui să fie cel mai frumos lucru din lume: un cetăţean în slujba ţării sale. E cel mai mârşav. […]

În fiecare zi sunt copil, bărbat şi moşneag.

Un canar care nu ştie să cânte decât într-o colivie aurită. […]

Ieri-seară, întorcându-mă la ora şase, găsesc în cabinetul meu pe Mirabeau şi pe Thadée (Natanson – n.tr.)

— Alegerea1 dumitale e sigură, îmi spune Mirabeau. Avem cele cinci voturi.

— Pot spune că sunt foarte bucuros?

— Nu. Dar este o formalitate indispensabilă: trebuie să-ţi depui candidatura. Aşa cer statutele Consiliului de stat. Hennique mă roagă să-ţi cer câteva cuvinte: va vota pentru dumneata. Doamna Daudet i-a spus că Léon va vota pentru dumneata. Cu siguranţă că la al doilea tur de scrutin vei avea cele cinci voturi.

Descaves i-a spus lui Hennique: „Dacă vor fi 150 de tururi, voi vota de 150 de ori pentru Renard”.

— Dar, spun eu, i-am vorbit de rău pe fraţii Goncourt. O să ţi se amintească acest lucru.

— Eu, răspunde Mirabeau, am scris că nu-i mai citesc.

Toată ziua, neliniştit. Brusc, o poftă grozavă să plâng ca un om fericit şi lipsit de curaj în faţa fericirii.

Şi, în fiecare clipă, poze, cuvinte teatrale. […]

octombrie. Dacă am putea, nu zic: să fixăm, ci să prelungim minutele de emoţie pe care ni le prilejuieşte

muzica, am fi mai mult decât oameni.

A iubi muzica înseamnă a-ţi asigura un sfert din fericire.

Mă opream în mijlocul câmpului ca un om care aude pe neaşteptate o muzică frumoasă şi gravă. […]

noiembrie. Întorcându-ne acasă după ce am cinat la Brandès, găsim la miezul nopţii, la portăreasa care se scoală, următorul bilet: „De astă dată ai fost ales! Lucien Descaves, Octave Mirabeau, J.-H. Rosny”. […]

1 decembrie. Sunt indiscret, dar nu mă întâlnesc cu nimeni. […]

— Spiritul meu: un cer întunecat cu rafale iuţi de fulgere.

4 decembrie. Premiul Goncourt. Niciodată n-am obţinut vreun premiu. Dacă mi s-ar fi oferit unul, mi-ar fi făcut plăcere.

Un om într-adevăr talentat nu se va preocupa niciodată de premii. Dacă se gândeşte la ele, cu atât mai bine: înseamnă că n-are talent.

Dintr-o idee mititică, ei scot trei sute de pagini: o scamatorie penibilă.

Când mă gândesc că probabil domnul Moselly[221] îşi spune: „Numai să nu li se pare că scriu prea scurt”. […]

14 decembrie. Crize de singurătate.

Pe un fond de ostilitate, toate amănuntele dobândesc relief. […]

17 decembrie. Să scriu o carte în care, păstrând forma *Parazitului*, aş termina cu toată familia: tata, mama, sora, fratele, nevasta şi copiii. […]

Ating fundul. Nu-mi rămâne decât să urc iar.

Pentru a fi clar, trebuie în primul rând să ai tu însuţi nevoie de claritate.

e Iată anul 1908. Şi iarăşi totul va începe din nou.

decembrie. Da, mă plictisesc, dar plictiseala nu face rău ca alte sentimente: mânia, orgoliul, dorinţa etc.

Proiecte. Să-i scriu o scrisoare pe zi prietenei

---

221 Emile Moselly, pseudonimul lui Emile Chenin (1870—1918), profesor şi romancier.

imaginare, şi astfel s-o creez puţin câte puţin, câte ceva în fiecare scrisoare, iar la sfârşit să fie mai vie decât autorul însuşi.

Teatru. Adevărul este propria mea impresie. De ce ar exista altul?

decembrie. O vreme cenuşie, fără soare, ca şi cum am locui sub mare.

Anul 1908

Ianuarie. Suntem prea grăbiţi. Ce-am spune despre semănătorul care ar vrea să vadă griul crescând numaidecât? […]

O singură experienţă se întăreşte în mine: totul depinde de muncă. Ei îi datorăm totul, şi ea este marele ordonator al vieţii.

— Nu iubiţi femeile?

— Le iubesc pe toate. Fac nebunii pentru ele. Mă ruinez în vise.

O fereastră spre stradă face cât un teatru. […]

Aş vrea să văd pe cineva mai trist decât mine, animalele din grădina zoologică, de exemplu.

Sunt romanţios, câteva minute pe zi; nicio femeie nu profită de asta.

8 ianuarie. Migrene. Mă scol, dimineaţa, cu nişte capete enorme. […]

Dacă pictorii se plictisesc citind cărţile mele cât mă plictisesc pe mine picturile lor, atunci îi iert.

Când mă aflu în faţa unui tablou, el vorbeşte mai bine decât mine. […]

A scrie pentru cineva este ca şi cum i-ai scrie cuiva: te crezi imediat obligat să minţi. […]

Există, de asemenea, şi originalitatea prevăzută, cea pe care o aştepţi, care devine banală, şi ne lasă reci.

Trebuie să trăieşti ca să scrii, şi nu să scrii ca să trăieşti. […]

Voltaire era un admirabil om de afaceri, ceea ce explică faptul că poetul care se credea a fi n-a rămas.

Umbra nu trăieşte decât la lumină. […]

Aproape toate fericirile mele le-am avut din

stângăcie.

Primejdia succesului este că ne face să uităm nedreptatea cumplită a lumii. […]

Gustul se coace pe seama fericirii.

Nu trebuie să credem că lenea nu-i rodnică. Trăim în ea cu intensitate, ca un iepure care ascultă.

Înotăm în ea ca în apă, dar simţim atingerea buruienilor remuşcării. […]

Marinette, nu fi supărată! Tu trebuie să fii totdeauna senină. O umbră ţi-ar păta limpezimea.

— Dar sunt obosită, în primul rând, apoi enervată.

Dacă eşti obosită, odihneşte-te. Oboseala te prinde, nu şi enervarea.

Cea mai măruntă supărare a ta mă doare. E destul, p clipă, să te încrunţi şi totul se duce de râpă. Nu pot să te văd decât veselă, dulce şi curată, sănătoasă. Străduieşte-te să fii totdeauna doar aşa.

Astfel, datorită egoismului meu, voi izbuti să fac din tine o femeie cum nu e alta. […]

Oh! ceva nou! Ceva nou, fie şi moartea mea! […]

Naturaliştii, ca Maupassant, observau un pic viaţa şi apoi o întregeau. Imaginaţia, arta, desăvârşeau lucrul văzut.

Noi, în schimb, nu îndrăznim să aranjăm nimic. Ne bizuim pe viaţă ca să întregim viaţa; când ea nu se grăbeşte, aşteptăm.

Pentru ei, viaţa nu era destul de literară. Pentru noi, e destul de frumoasă.

20 ianuarie. Mai mult susceptibil decât sensibil. […]

Scrupule, paraziţii voinţei.

Ianuarie. Să priveşti lucrurile cu un ochi proaspăt. […]

Ah! nu! nu mă număr printre cei care trebuie să meargă la Veneţia pentru a se emoţiona.

Foarte atacat, Dumnezeu se apără prin dispreţ, nerăspunzând. […]

Piesă de idei, piesă în care vorbesc ideile, şi nu fiinţe omeneşti. Dar la urma urmei, aceste idei ne pot interesa

mai mult decât persoanele.

Dau impresia că duc o viaţă armonioasă, şi n-am făcut aproape nimic din tot ce voiam să fac.

Ianuarie. Mai bine ar fi să tăcem întotdeauna. Nu spunem nimic când vorbim. Cuvintele sau depăşesc gândirea, sau o diminuează. Ce tupeu la unii! Câte restricţii de scrupule la alţii!

Ianuarie. Un om care nu crede în nimic poate fi cel mai straşnic om cinstit.

Îmi place să vorbesc, cu condiţia să contrazic. […]

februarie. La câţiva kilometri de Pământ, se mai aude desigur murmurul tuturor plângerilor noastre.

În fiecare dimineaţă, la deşteptare, ar trebui să spui: „Văd, aud, mă mişc, nu mă doare nimic. Mulţumesc! Viaţa e frumoasă”. […]

februarie. Colectivism! Talentul nu poate fi decât individual.

februarie. Aş putea alcătui un volum cu toate scrisorile pe care le-am scris şi nu le-am trimis.

februarie. Poate că şi credinţa în muncă e o religie inutilă. Nu suntem fericiţi decât întâmplător. […]

E mai uşor să fii generos decât să nu-ţi pară rău că ai fost. […]

februarie. Cu toţii avem pe câte cineva căruia moartea noastră „i-ar prinde bine”.

În timpul războiului, un om se vede silit să-şi mănânce câinele, se uită la oase şi spune:

— Bietul Medor! Ce s-ar mai fi ospătat! […]

Patruzeci şi patru de ani este vârsta când începi să nu mai speri că vei trăi încă o dată pe atâta.

Mă simt bătrân şi n-aş vrea să întineresc nici măcar cu cinci minute. […]

Ignoranţa mea şi mărturisirea ignoranţei mele, iată partea cea mai evidentă a originalităţii mele. […]

6 martie. Pofta să mă duc în Italia, la Neapole mai ales, să văd Vezuviul. Din când în când, am şi eu mica mea erupţie.

12 martie. Să scrii, mereu să scrii! Dar natura nu

produce mereu. Dă flori şi fructe din primăvară până toamna, apoi se odihneşte cel puţin şase luni. De altminteri, asta e şi măsura mea. […]

martie. Îmi cam place să-mi creez eu însumi necazuri. […]

Mama n-are altă preocupare decât să se îngrijească şi să trăiască încă cincizeci de ani.

Philippe. La urma urmei n-ar trebui să mă înduioşeze. Ar trebui să arăt că tot ce i-am putut spune, acestui om, timp de doisprezece ani, şi nimic, e acelaşi lucru, sau, mai degrabă, că-i capabil de o anumită afecţiune, dar de niciun fel de înţelegere. Îl regăsesc cu aceeaşi vocaţie, a supunerii, până acolo încât nu se indignează când e în joc onoarea fiicei sale. […]

Poporul e prost, pute şi scuipă peste tot. „Arta şi poporul”: ce formulă!

Poporul e copilul cuminte care se strâmba de râs de cum ai întors spatele.

Să reciteşti versuri, pe care odinioară le ştiai pe dinafară. […]

aprilie. Ochii mei pasc natura. […]

Ubu Rege, o piesă de copil. […]

Zola imoral! Dar pute a morală! Coupeau e pedepsit, Nana e pedepsită şi toţi ticăloşii lui Zola sunt pedepsiţi. […]

aprilie. Nu cunosc decât un adevăr: fericirea se obţine doar prin muncă. Numai de acest adevăr sunt sigur, şi-l uit mereu. […]

— Am chef de ducă, pe soarele ăsta, să plec oriunde, uite, la Barfleur. Mâine dimineaţă, îmi iau tălpăşiţa. Fă-mi bocceaua, da? ce zici, Marinette? Fă-mi bocceaua!

— Dacă vrei tu!

— Cum o spui!

— Oh! ştiu că n-ai să pleci.

— Cu atât mai mult! Nu riscai nimic spunându-mi pe alt ton: „Dacă vrei tu”.

Oh! supărarea care cristalizează! A te gândi la supărare înseamnă a o crea. Cu acest fluid fac desigur

dervişii să crească florile văzând cu ochii. […]

aprilie. Philippe îmi scrie că Gloriette e ca şi vândută. Cumpărătorii sunt doi burlaci. Soarta mea, cam slăbănoagă, schimbă iarăşi caii.

Dacă nu m-aş corecta prin scris, aş fi într-adevăr un om de nimic.

aprilie. Am o morală, dar e destul de întortocheată. Ajung la bine pe căi ocolite.

Numai Marinette a înţeles oarecum acest lucru.

mai. La Chaumot. Autorii nu răspund criticilor cu destul dispreţ. […]

Linişte. Îmi aud urechea. […]

Câte lucruri prea lungite! Câte bucurii care se sting prost, care fumegă în cele din urmă.

Creierul meu e mai inconsistent decât o împărăţie de nouri.

Am trăit patru ani degeaba, nu mi-am uzat nici măcar orgoliul. […]

Mă amuz din când în când privind în gol, şi scot dintr-însul, exprim în cuvinte, tot conţinutul său precis.

Întoarcere la Paris pe 11 mai.

mai. Vreau întotdeauna să am dreptate, dar o dreptate, chiar şi cea mai temeinică, nu-mi ajunge: îmi trebuie toate dreptăţile.

În politică, sinceritatea pare o manevră complicată şi vicleană, de-o ticăloşie meşteşugită. […]

Un domn opreşte tramvaiul ca să coboare, şi, niţel ruşinat, începe să fugă pe trotuar, pentru a se reabilita. […]

Coppee. Nu, nu! Moartea nu-i o scuză. A fost un om jalnic. Nu deschidem cartea unui poet pentru a obţine informaţii despre cei umili. Nu-l vom deschide pe Coppee. Ce înseamnă un poet a cărui lectură nu ne înalţă?

Unde-i modestia acestui om care dispreţuieşte discursurile (de ce? doar a trăit de pe urma lor) şi pretinde onoruri militare? Ce va putea înţelege sufletul său dintr-o mânuire de arme, sufletul acestui om care n-a fost soldat? Măcar dacă ar spune: „Nu sunt vrednic de ele!…”

Nicidecum: vrea onoruri, şi nu pe cele potrivite unui suflet de om de litere. Bătrân snob! Poet al unui rege care l-ar fi numit istoriograf!

Claudel spune că Jammes este cel mai mare poet al tuturor timpurilor, iar Jammes spune acelaşi lucru despre Claudel.

2 mai. Când un om a dovedit că are talent, îi mai rămâne să arate că ştie să-l folosească.

Ascultam, ieri-seară, o mică piesă de Dieudonnée[222] care aminteşte de *Pâinea de casă*. A spune lucruri intime, şi a le spune atât de prost, este o impudoare. Când un domn şi o doamnă vorbesc pe scenă, mă simt stânjenit, dacă vorbesc prost. […]

Numele meu tipărit într-un ziar mă atrage ca o mireasmă. […]

Coppee a spus exact ce vedea, numai că nu vedea. […]

Iunie. Oamenii de talent care fac ceea ce nu vor să facă oamenii originali.

Stil. Silabele mari şi grele care te asurzesc şi te împiedică să auzi fraza. […]

Adevărul creator de iluzii este singurul adevăr pe care îl iubesc. […]

Proasta mea dispoziţie inalterabilă. […]

Dacă aş fi întotdeauna cu ei doar literat, ar fi amuzant, dar uneori nu sunt decât om, şi-i penibil. […]

Gloria este fumul fără foc despre care se tot vorbeşte. […]

Iunie. Fraza nu poate fi decât filtrul gândirii. […]

Iunie. Cotlonul acesta de lume care e un sat, conţine aproape toată umanitatea.

Gândul că tu ai murit naşte numaidecât în mine dorinţa de-a muri. Într-o zi, foarte plină de viaţă, mă vei găsi mort.

Dacă te-aş înşela cu altă femeie, m-aş uita tot timpul spre tine.

Te-am iubit cum am iubit natura, te-am privit ca pe

222 Alphonse şi Emile Dieudonnee (1832—1923), actor.

un copac frumos, te-am respirat ca pe o tufă înflorită, te-am savurat ca pe o prună sau o cireaşă.

Tu eşti fericită, când, pe chipul tău frumos, cade o ploaie vijelioasă de sărutări. […]

Iulie. Adevăratul egoist acceptă chiar ca şi alţii să fie fericiţi, dacă sunt din cauza lui. […]

Vanitatea este sarea vieţii. […]

Cărţile n-au savoare. Nu mă mai învaţă nimic. E ca şi cum i s-ar cere unui pictor să copieze un tablou. O, natură! Numai tu mi-ai rămas.

Cărţi. Ajunge să citeşti primele cincizeci de pagini şi să decupezi restul.

Iulie. Fluture, floare vagabondă. […]

Braţul pe care aş vrea să-l întind spre manuscrisul meu e parcă paralizat.

Nimic nu mă scârbeşte mai mult ca ciornele mele de manuscris: ouă strivite înainte de-a fi ouate. […]

Să faci o comună ideală, da: dar cu ce?

Mărturisesc că natura mă oboseşte uneori. Îi datorez astfel o savoare în plus: cea a plictisului. […]

4 august. Singura carte perfectă, eu aş scrie-o, dacă aş putea. […]

11 august. Meseria noastră e grea, dar tot mai uşor e să câştigi bani cu ea decât să scrii o carte frumoasă. […]

26 august. Nu m-am putut niciodată abţine să salvez o muscă prinsă într-o pânză de păianjen. […]

Philippe descheiat ca prinţul de Walles, dar ceva mai jos. […]

august. Nu sunt, din fire, nici observator, nici ironist. Văd prost, şi am replica adevărată, adică săracă. Numai după aceea totul se aranjează.

Philippe priveşte întotdeauna câinele ca pe un câine; eu, în schimb, poate că îl socotesc prea des om.

Nu numai că nu sunt un observator, dar mi-e şi frică să observ, şi trec anume pe lângă unele notaţii admirabile pe care le-aş putea face în familia mea. Refuz să privesc, prefer să mă depărtez.

N-am decât o ironie de rumegător. Nu mă amuz cu

amintirea lucrurilor. […]

Simt că nu sunt decât la marginea adevărului.

Nu găsesc nicio savoare lucrurilor pe care le imaginez.

Las iarba să crească în grădina mea. […]

Ca să faci un bine mititel, ar trebui să fii un mare sfânt. […]

Ţie nu ţi-e frică?

— De ce?

— De toate.

e Numai succese, nicio operă. […]

Reveria este îngrăşământul meu.

Arta: să împingi un pic cu degetul adevărul.

Nu trăiesc mari nenorociri, dar important este felul în care le simt. […]

septembrie. Acest om sinistru munceşte tot timpul şi crede că face ceva.

O prejudecată este un adevăr pe care îl afirmăm prea mult. Adevăruri există pretutindeni, dar nu trebuie să credem – prea mult în ele, nici, mai ales, să ţinem la ele. […]

Trebuie să admitem cu bună credinţă toate experienţele. Trebuie să admirăm o ceremonie religioasă dacă-i frumoasă, şi nu să ne placă sau s-o detestăm pentru că-i religioasă.

Ne-am făcut educaţia, ne-am format gustul, cu cărţi a căror primă filă era ruptă. Nu le-am putea spune nici titlul, nici autorul. Cea mai mare influenţă asupra noastră l-a avut vechiul roman hărtănit pe care l-am citit de patruzeci de ori pe ascuns.

septembrie. A descrie oamenii! Ce înseamnă asta? Ar trebui să descriem fondul, dar nu-l vedem. Nu observăm decât exteriorul. Or, nu există om, chiar foarte valoros, care, prin cuvintele, prin atitudinile şi gesturile sale, să nu fie puţin ridicol. Noi nu reţinem decât trăsăturile sale ridicole. Necruţătoare, arta nu respectă nicio virtute, iar rezumatul tuturor expresiilor artistice este că viaţa pare mai ales comică. […]

Admiraţiile noastre de care nu suntem prea siguri. Un simplu „chiar îţi place?” din partea primului venit, ne tulbură. Simţim că s-ar putea să ne fi înşelat. De aici şi până la a renunţa la admiraţia noastră nu-i decât o joacă de copil.

Ah! să sari în circa unui iepure şi s-o ştergi spre orizont! […]

Nu mă port drăguţ cu oamenii decât atunci când sunt foarte sigur de superioritatea mea. […]

Omul se descrie prin câteva cuvinte scăpate. Cum face o frază întreagă, minte. […]

Anatole France nu-i, în fond, decât cel dintâi dintre amatori.

Ipocrizia poate dura multă vreme, în prietenie mai ales. În iubire, nu ajunge să vorbeşti: trebuie să acţionezi. Prietenia se poate lipsi multă vreme de dovezi. […]

Insula pinguinilor, câteva pagini din cel mai bun Anatole France de-a lungul celui mai prost şi mai plicticos Anatole France. […]

Când putem vedea foarte limpede defectele altora, înseamnă că le avem şi noi. […]

octombrie. Imaginea este, în stil, un germene de corupţie. […]

30 octombrie. Sunt momente când totul ne reuşeşte. Nu trebuie să ne speriem: trec.

2 noiembrie. O notaţie trebuie să spună mai mult decât o pagină: altminteri, e inutilă. […]

Ieri-seară, o scrisoare mă informează că Gloriette e ca şi vândută. Schimbare de direcţie. Gloriette moare. Să sperăm că va trăi cartea! E timpul să mă retrag în casa părintească. Părăsesc Gloriette. Pentru a locui în glorie? […]

Un om de litere nu trebuie să fie decât om de litere.

Restul e literatură.

Ah! ce lucruri frumoase aş scrie într-un jurnal care n-ar avea niciun cititor!

1) *noiembrie*. Om cinstit pentru a mă singulariza. […]

2) *noiembrie*. Ceea ce mă miră, e această inimă care

bate întruna. […]

Dumnealor numesc caricatură relieful pe care nu-l văd. […]

decembrie. Trebuie să ştii să-ţi neglijezi stilul pentru a părea mai suplu.

Te aşezi la lucru. Multă vreme, nimic. Nici nu cauţi măcar. Deodată, la un ştiu ce suflu care trece, focul se aprinde.

Stau la masa de lucru ca măgarul în îngrăditura lui. Citesc şi lenevesc. Mintea mea mănâncă şi rumegă. […]

decembrie. Ţărani. Trăiesc, iarna, adormiţi, astupaţi ca nişte melci.

Dumnezeu. „Dă hrană păsărelelor”, şi le lasă apoi, iarna, să crape de foame.

Pentru ochiul care ştie să vadă, nu-i mare deosebire între un orizont frumos şi un horn vechi.

M-am purtat cu ţăranii ca şi cu natura, cu animalele, cu apa, cu copacii.

Ceea ce spun despre un copac, se aplică la toţi ceilalţi, dar imaginea ce transmite cititorului impresia comunicabilă am găsit-o privind un anumit copac, şi nu oricare altul. […]

26 decembrie. Viaţa gravă, în primul rând, fericită dacă e posibil.

Brusc îmi spun: „Nimic nu trebuie neglijat”. Timp de trei zile, răspund la cele mai insignifiante scrisori. Apoi, trei luni de indiferenţă.

Şi condeiului poate să-i scape un cuvânt. […]

decembrie. Unele elogii sunt de fapt critici. Aproape toate criticile sunt elogii. […]

decembrie. Ţărani. Se culcă la ora cinci, dorm până la ora unu dimineaţa, se trezesc, şi se plictisesc până se crapă de ziuă.

Am să adorm oare de-a binelea? Descurajare, lâncezeală. Apoi o scrisoare cu un compliment îmi dă un strop de viaţă trecătoare.

Anul 1909

1 ianuarie. Luna, zeiţa tăcerii. […]

Ianuarie. Marinette şi faţa ei iluminată când aprinde o omletă cu rom.

19 ianuarie. Pentru a citi cum trebuie un lucru scris de noi înşine, trebuie, când îl citim, să-l regândim. […]

Inima bate ca un îmblăciu în şură.

23 ianuarie. Înzestrat cu o memorie fericită care îmi îngăduie să uit pe loc tot ce citesc.

Ajung să nu mai am încredere în neîncrederea mea. […]

Cuvinte în scrisx. Le-am recitit de curând. Naturaleţe înseamnă dragoste de adevăr. În toate cele, imaginaţia este o corupătoare odioasă.

8 februarie. La Chaumot. Philippe deloc tulburat de vânzarea Gloriettei. L-ar sluji cu aceeaşi râvnă şi pe succesorul meu. E ca o pisică, mai legat de casă decât de mine.

Cum spun şi repet: „O să aveţi pâinea asigurată”, Ragotte, care se bucura atât de mult când venea „domnul Jules”, răspunde:

— Vă mulţumim frumos.

Dar Philippe nu spune nimic, ca şi cum n-ar crede, sau i s-ar cuveni.

— O să vă fac grădina acolo, spune el. Şi voi munci în altă parte.

— Păi unde?[223]

— Oh! găsesc eu, nicio grijă.

— Nu mai eşti tânăr.

— Putem munci cât om trăi.

— De altfel, voi fi întotdeauna acolo, spun eu. N-o să duceţi lipsă de cele trebuincioase.

Se hotărăşte să spună:

— Ştiu eu că domnul Jules o să aibă grijă de noi.

— Mama, văicărindu-se, în scobitura unui fotoliu, dar prinde iarăşi viaţă foarte repede, se zborşeşte, cu ochii răi pentru că Marinette nu-i face jocul.

— Ce succes, cartea lui Jules! – spune ea. Vouă totul

223 Mots d’écrit, culegere de articole publicate de J. R. între 1902 şi 1904.

vă iese bine.

A cumpărat-o pentru că Amélie 1 i-a scris că la Saint-Étienne nu se mai găseşte. A fost chiar uimită că n-a dat pe ea decât 1 franc şi 35. Credea că toate cărţile costă 3 franci.

— A fost un frig iarna asta! spune ea.

— Aveai lemne destule ca să te încălzeşti.

— Da, lemne care costă 11 franci sterul! Aici n-ai cu cine schimba o vorbă. Deunăzi voiam să merg la Gloriette dar pe podul de peste canal m-a prins o viforniţă. N-am putut merge până la capăt. Mi-a părut foarte rău, căci Ragotte îmi spusese că s-ar bucura foarte tare să mă vadă!

februarie. Ieri, moartea lui Mendès călcat de tren. El, care era un om de spirit, detesta ironia. Nu admitea decât ironia lui Courteline, ceea ce de altfel, ne ajunge.

De ce m-ar întrista moartea lui? I-am fost întotdeauna indiferent.

Îi reproşa lui Rostand neglijenţele.

— Spune-i treaba asta, mă sfătuia el, dumneata care îl cunoşti.

Productiv, poate: muncitor, nu.

O vanitate atât de prodigioasă că n-ar fi putut s-o pună în versuri.

Lângă el, te simţeai mediocru; la câţiva paşi, erai foarte liniştit.[224]

Un om pentru care lumea exterioară nu exista.

Conversaţia sa era ca şi duelurile sale; bătea aerul cu fraze, se descoperea. Nu îndrăzneai să-l dezumfli cu o replică.

Poetul acesta avea ceva burghez. Ca şi burghezii parveniţi, dispreţuia oamenii de rând.

Credea în popor, pe care nu-l privise niciodată.

Se spune că era frumos ca un zeu. Nimeni n-a îndrăznit să spună că a fost frumos ca un om.

Înclinaţi-vă, dar spuneţi măcar: „Pentru că a murit”.

---

224 Amélie Renard (1859—1940), sora lui J. R., model pentru personajele Eugénie (Cîrcăiacii), Ernestine (Morcoveaţă) şi Henriette (Habotnica).

Ilustru prin abundenţă. […]

Este ora când pe acoperiş hornurile iau forme omeneşti.

Mendès era tot ce nu-mi place mie, tot ce invidiez, poate. […]

Putem vorbi firesc şi fals. […]

Barrés, un mare scriitor, unul dintre cei care cunosc cel mai bine limba franceză, dar ce vrea să spună asta? înţelegi fiecare frază una după alta, şi din toate limpezimile lui nu se înalţă decât fum. Trebuie să rămânem la noi, lângă morţii noştri, bun. Trebuie să ne răspândim în afară energiile, bun. Trebuie să amestecăm cele două ritmuri, ei drăcie! […]

3) *februarie*. Literatura este o meserie în care trebuie să dovedeşti mereu că ai talent unor oameni lipsiţi de orice talent.

Gustul poate fi frica de viaţă şi de frumuseţe.

4 martie. Dineu Goncourt. Bourges[225], Hennique, Geffroy, Rosny şi eu.

Rosny, care îl socoteşte pe Hugo un cretin de geniu, un imbecil monumental, încearcă să-mi explice ce înseamnă un gânditor, valoarea unui joc al gândirii: Kant, Bergson, Poincaré. Dar eu insist spunându-i că într-un vers frumos de Victor Hugo există mai multă gândire decât în nu ştiu ce carte de metafizică. […]

Există falsă modestie, dar nu există fals orgoliu. […]

Ar trebui să nu spunem nimic, pentru că totul răneşte.

O ploaie amestecată cu picuri de pian. […]

martie. Şi iată că se analizează sticluţa cu urina mea, şi am albumină. Cu un mic aparat care ţine de busolă şi de cronometru, Renault[226] îmi ia tensiunea arterială, iar acul marchează douăzeci. Prea mult. Arterele mele, deşi foarte elastice, bat prea tare. Va trebui să fac însemnări despre bătrâneţea mea. […]

---

225 Elmir Bourges (1852—1925), romancier.

226 Doctorul Jules Renault (1864—1956), coleg de clasă cu J. R. la Nevers.

Poftă să plec la Barfleur. Certitudine că nu voi mai face nimic.

Am nişte idei amărâte ca un cârd de gâşte răzleţite.

Şi ceea ce îmbătrâneşte e creierul.

Nu trebuie să fac excese pentru a mă uza.

Oare viaţa asta se va mai prelungi multă vreme?

Aş mai fi putut scrie o jumătate de duzină de cărţi, dar niciuna mai bună. Am impresia că mi-am petrecut toată viaţa dormind.

Iată, condeiul meu a şi început să se lenevească. Oare creierul meu nu se chinuie când trebuie să încheie o idee?

A desăvârşi înseamnă, poate, a arunca tot ce e mai frumos din opera ta. […]

Ar trebui o carte care să fie citită adesea de tinerii care gândesc, nu cartea cu care îţi petreci două ore delicioase. […]

Povesteşte-ţi viaţa, dar să fie curată! […]

Ce vreme frumoasă! Când te gândeşti că unii au murit azi! […]

Fidelitatea mea de soţ, lucru comic, îmi consolidează faima literară. […]

Imperfecţiunile subjonctivului. Totul e să păstrezi măsura. Frumuseţea stilului constă în discreţia lui. Nu-i mai ridicol să te foloseşti de imperfectul subjonctivului decât să spui: „Fusei… Făcui… Plecarăm…” Dar nu trebuie să abuzăm; trecutul definit ne oboseşte repede. Unii vorbitori iscusiţi îl folosesc întruna.

Totul oboseşte. Chiar şi imaginea, care este un foarte mare ajutor, ne oboseşte în cele din urmă. Un stil aproape lipsit de imagini ar fi superior, dar nu se obţine decât după multe ocolişuri şi excese.

Este un lucru ignorat de profesori, care încep prin a ne stinge. N-ar trebui să ne stingem decât atunci când suntem siguri că în momentul dorit vom găsi din nou strălucirea.

Stilul frumos n-ar trebui să se vadă.

Michelet numai asta face: e istovitor. De aici,

superioritatea lui Voltaire sau a lui La Fontaine. La Bruyère e prea voit, Molière prea neglijent.

Sunt oameni care nu ajung la concizie decât cu o gumă de şters: suprimă cuvinte necesare.

Ar trebui să scriem aşa cum respirăm. Un suflu armonios, cu încetinirile şi ritmurile sale precipitate, întotdeauna firesc, iată simbolul stilului frumos.

Cititorului nu-i datorăm decât claritatea. El trebuie să accepte originalitatea, ironia, violenţa, chiar dacă îi displac. N-are dreptul să le judece. Se poate spune că asta nu-i treaba lui.

„*Je m'en rapelle, de ces matinées que ai passées…*" În aparenţă, e aproape o dublă greşeală. Această aparenţă trebuie evitată.

Swinburne. Încercat să citesc câteva dintre poemele sale. Hotărât, extrem de fade!… Nu le găsesc nici viguroase, nici ingenioase. Le găsesc fade. Mă plictisesc.

5 *mai*. Nu mă gândesc la ceilalţi decât în ceasurile de lenevie; dar sunt leneş. […]

 mai. Artistul nu se bizuie decât pe neprevăzut. […]

 mai. Sat. Cartiere infecte de orgoliu, de răutate, de avariţie. Numai moartea le poate asana. […]

Trebuie să mărturisesc: nu cunosc decât dificultatea de-a mă apuca de lucru, dar o cunosc în fiecare zi.

11 mai. Galeria Durand-Ruel. *Nuferii*, suită de peisaje de apă, de Claude Monet.

Nu ştiu ce să spun. Evident, e ceva drăguţ, totuşi nu pot spune: „E ceva drăguţ, mai ales în rame ovale". Între arta noastră şi arta lui e o prăpastie.

Un tânăr stând jos, cu o înfăţişare de sărăntoc, se uită fix şi închide ochii pe jumătate. Tare aş vrea să văd ce vede el.

O pictură pentru femei. Ele n-o pot contesta. E ceva prea drăguţ: natura nu face aşa ceva.

poftă grozavă să ies, aşa cum ai vrea să te întorci dintr-o călătorie, numai pentru a spune: „Am fost acolo". […]

Philippe ne scrie că mama a început s-o ia razna. Şi

Antoine îmi scrie că intenţionează să bage în repetiţie *Habotnica* x.

Viaţa merge mai departe. Condeiul scoate un mic ţipăt funebru.

Nu există ceva mai detestat decât originalitatea. O adunare de auditori originali n-ar suporta decât un discurs banal.

25 *la 19 mai, la Chaumot*. Mama. Boala ei. Înscenările ei în fotoliu. Cum aude paşii Marinettei, se culcă.

Momentele ei de luciditate. Atunci joacă teatru cel mai bine.

Tremură, îşi freacă mâinile, clănţăne din dinţi, şi, cu ochii niţel buimaci:

— Ce să mă fac? spune ea. Oh! o să mă apuc de ceva.

„Am să muncesc. Când munceşti…”

Îşi cârpeşte un ciorap.

Bătrâna încă frumoasă, figură de vrăjitoare cu trăsături ferme, sau de bătrâna circăreasă, cu părul ei alb şi ondulat.

Aruncă la iepuri sparanghelul pe care i-l dăm.

Femeile care vin s-o vadă se furişează ca nişte hoaţe. Nu mai are nicio cămaşă, niciun cearşaf: a dat totul.

Încheie prin a spune: „Nu mai am nevoie de bani”.

Uneori, o cred mai tânără cu treizeci de ani, războindu-se, viclean, cu Morcoveaţă. Dar ea spune, cu o blândeţe prefăcută:

— Mă certi? Ce-mi spui tu e prea din cale afară!

Îi închide uşa în nas Ragottei, dar Ragotte spune:

— Domnul m-a trimis.

Uşa se deschide.

Trei stări: luciditate, toropeală, suferinţă adevărată. Când e lucidă, redevine aceeaşi doamnă Lépic.

Îl trimite pe Philippe să ne spună: [227]

— Nu plecaţi! Simt că mă prăpădesc.

Te apucă de mâini şi ţi le strânge, parcă anume ca să

227 La Bigote, piesă în două acte, pusă în scenă de Antoine, la Odeon. Primul spectacol la 22 octombrie 1909.

te doară. […]

mai. Nu văd în viaţă decât argumente pentru a nu scrie un roman. […]

„Frumoasele” descrieri mi-au deschis gustul pentru descrierile în trei cuvinte. […]

Am certitudinea că o umanitate castă ar fi infinit superioară. […]

2 iunie. Dezgust: slăbiciunea inteligenţei care se întunecă.

Un măturător e mândru când stă de vorbă cu un vizitiu de casă mare. […]

11 la 16 iunie, la Chaumot. Mama vrea să vadă cum plutesc frunzele în fântână, să se aşeze pe marginea ei. În dulap, are ceva la care se uită din când în când. Se ridică pe neaşteptate din fotoliu, şi, cu o privire rătăcită, iese în grădină.

Când îi vezi picioarele pline de varice ţi se face rău. Capul rămâne frumos cu părul ondulat. Doar ici colo câteva fire albe.

O carte pe care ai vrea numaidecât să fi încercat s-o trăieşti. […]

Iunie. Viaţa nu poate realiza nici măcar o cărţulie de versuri mediocre. […]

Familie. Să-i reconstitui pe bunicul şi pe bunica din cele spuse despre ei. Unul îmi spune: „Era afurisită”. Altul: „Oh! Am cunoscut-o bine!” Şi altul: „Oh! nu mai ţin minte”. Imposibilitatea de-a alcătui lanţul cu verigi solide: trebuie să pui verigi de imaginaţie. […]

— Iertare! Iertare! îmi spune mama.

Întinde braţele şi mă trage spre ea.

Cade la picioarele Marinettei pe care a nedreptăţit-o, se aruncă apoi la picioarele Ameliei, ale celor două fete ale ei.

La iertarea pe care o cere nu găsesc alt răspuns decât „mai trec eu mâine”.

Apoi, îşi dădea cu pumnii în cap. […]

August. Pe 5, moartea mamei, îngropată pe 7. Vizita lui Căpuş. A avut un accident de automobil la Lormes.

Soseşte foarte mândru de accidentul său, în mijlocul accidentului nostru.

— Aici, îmi spune el, tu eşti sub influenţa Platoului Central.

— Vrem colectivism când e vorba de castelul din faţă, nu şi când e vorba de căsuţa noastră de la ţară, pe care o plasăm în zona neutră.

Sunt foarte hotărât să nu mai simt că îmbătrânesc: este o chestiune de viaţă şi de moarte.

— Mă perfecţionez, nu-i deloc uşor, spune Amélie. Îl citesc pe Maeterlinck al tău: e sublim. Sunt lucruri la care ne-am gândit, dar nu le-am putut exprima. De unde-i omul ăsta?

Ultimele cuvinte auzite din gura mamei:

— Ai să mai treci curând să mă vezi? Mulţumesc pentru vizită.

Doamna Robin, Juliette, tocmai plecaseră. Baie, Marinette şi cu mine o lăsasem pe banca din grădină. Amélie ne urmase. Tocmai primisem scrisoarea lui Căpuş, prin care ne anunţa sosirea lui. Ea, de pe bancă, se întorcea întruna spre mine vrând să ghicească ce-i cu scrisoarea aceea.

Nu cred că s-a aruncat în fântână. S-a dus să se aşeze pe margine, după ce spusese câteva cuvinte cuiva care tocmai trecea. A înnodat lanţul; apoi, embolia. A căzut pe spate. Un băieţaş care se afla într-o căruţă, foarte aproape, a văzut-o. Servitoarea Améliei a auzit „pleosc”. A văzut-o, spune ea, în fântână, pe spate, şi-a strigat.

Alerg cu picioare de plumb. Depăşesc oameni care aleargă. Arunc pălăria şi bastonul. Şi mă aplec în fântână.

Fuste la suprafaţa apei, o viitoare uşoară ca după ce ai înecat un animal. Nicio faţă omenească.

Vreau cât se poate de firesc să cobor într-o găleată prinsă de capătul lanţului. Lanţul e înfăşurat. Ghetele mele sunt caraghios de lungi şi stau ca doi peşti îndoiţi pe fundul uneia dintre găleţi.

Strigăte: „Nu coborâţi!” O voce: „Nu-i nicio primejdie!”

În sfârşit, cineva aduce o scară. Îmi scot cu chiu cu vai picioarele din găleată. Scara nu ajunge până la apă. Cu o mână, încerc să apuc obiectul acela mort care nu mai mişcă. Capul e sub apă. Rochia se rupe. Urc înapoi. N-am reuşit decât să-mi ud un picior. Ce mutră oi fi avut când am ieşit din fântâna?

Doi bărbaţi coboară. Reuşesc s-o apuce şi s-o aducă sus.

Chipul cam înfricoşător care iese din fântâna. O întindem pe pat. Marinette tot timpul acolo.

Nicio lacrimă. Tot ceea ce aş face în mod mecanic dacă nu m-aş abţine.

Petrecut noaptea, lângă trupul ei, aşa cum am stat şi lângă tata. De ce? Aceeaşi impresie.

Accident, sau sinucidere, care-i deosebirea, din punct de vedere religios? în primul caz, e vina ei, dar, în cel de al doilea, a lui Dumnezeu.

Iată groapa sfinţită. Cine va învinge, bigota sau francmasonii?

Un papuc nu s-a mai găsit.

Ce mai rămâne de făcut? Să lucrez

Cea mai mică sâcâiala mă răvăşeşte. Faptul material, un accident, moartea, nu mă emoţionează. Aş prefera să fiu emoţionat.

„Durere, durere cumplită”. Nicidecum! Acest fel de durere nu se naşte instantaneu, ca durerea fizică.

Există durerea care, după ce faptul s-a produs, are nevoie de timp îndelungat, pentru a pătrunde, pentru a se instala.

Tunetul la marginea unui nour ameninţător mă impresionează.

Nici măcar nu suntem răspunzători de suferinţele noastre.

Oare faptul că Dumnezeu nu poate fi înţeles este argumentul cel mai puternic al existenţei sale?

Încurcătura în care ne pune durerea este prima noastră caracteristică de oameni de litere.

Ajunge un fleac pentru a declanşa durerea,

scrisoarea unui străin care „e alături de noi”.

Făcea glume, se apleca peste marginea fântânii să vadă ierburile umede care străluceşc, îngenunchea vrând s-o sperie astfel pe Amélie, scotea un ţipăt şi ridica braţele în aer pentru ca slujnica să vină fuga, şi pretindea că a alungat o găină din grădină. Mama unui ironist nu trebuie să glumească.

Nu, nu era cabotinaj, dar am fost primul care s-a gândit că aduce foarte tare a cabotinaj.

Morcoveaţă:

— Drace! Vreai neapărat să-ţi spun adevărul: o să ţi-l spun.

— Ah! îl spui grozav de bine. Interesant.

Citit scrisorile pe care i le trimitea tata. Duioase. De altminteri spune: „Îl rog pe Dumnezeu să…” Minciuna nu-i niciodată eternă.

Moartea nu-i un artist.

Accident inexplicabil.

Nicio zgârietură. Trebuie să fi căzut ca o greutate moartă.

Scârba, dar scârbă de ce? N-aş putea spune. […]

16 august. Nu există capodoperă care să reziste anumitor cititori.

Îmi amintesc de Barrés când îmi spunea că doliul altora îi stârneşte întotdeauna râsul.

Este un fel foarte complicat de-a mă face orfan.

Vă asigur că prostia răspândeşte un soi de miros. Omul nici nu trebuie să vorbească.

august. Doliu: minciuna neagră…

Numai de-ar rămâne lumea ridicolă!

Adevărul dezamăgeşte întotdeauna. Avem la îndemâna arta pentru a-l falsifica. […]

Când aveam zece ani, nu-mi făceam visuri, sau, mai degrabă, voiam să fiu fericit, cu orice preţ, de la o zi la alta. Nu ascund că, de douăzeci de ani, am parte de femeia cea mai minunată. Niciodată nu mi-am împlinit celelalte visuri. Desigur că n-ar trebui s-o spun, dar datorită ei am crezut că, din când în când, mi-am împlinit, oarecum, şi

celelalte visuri.

Viaţa nu e nici lungă, nici scurtă: are lungimi. […]

Adevărul nu se află decât în imaginaţie. Alegerea adevărului înseamnă observaţie. Poetul este un observator care recreează imediat. Dovadă, faptul că, după aceea, când se uită la oameni, nu-i mai recunoaşte. […]

octombrie. Repetiţie generală, foarte bună[228]. Trei chemări la actul întâi, trei la cel de-al doilea. Succes uriaş, spune Antoine. […]

Trebuie să ne economisim inima pentru a ne întări judecata. […]

4) *octombrie*. Da, voi scrie o carte despre casa veche, şi acest gând mă înviorează[229]. […]

Criză. Respiraţie precipitată, dezgust total. Moartea poate veni peste o oră sau peste zece ani. Când te gândeşti că prefer zece ani!

Încă o dată pierdut echilibrul. Ating fundul. Bruscă vindecare, dacă aş lucra.

Când moartea e aproape, mirosim a peşte.

27 noiembrie. Romantismul înseamnă să faci dobitoacele să vorbească şi să le faci să spună ce vrei tu. Realismul înseamnă a te supune naturii lor, care este necuvântătoare.

De ce e voie să faci critică fără să fi dat măcar un examen de ortografie?

Începând de astăzi, toate gândurile mele au o nuanţă de moarte.

Efortul pe care îl faci pentru a rezista unei emoţii sfâşietoare, ştiind că-i falsă.

Omul fără inimă, care n-a avut decât emoţii literare. […]

Lirismul, chiar după Richepin, înseamnă exagerare, îngroşare. Realismul a reacţionat. Totul nu-i decât acţiune şi reacţiune.

---

228 Este vorba de repetiţia piesei La Bigote, a cărei premieră a avut loc la 22 octombrie.

229 în această perioadă, J. R. supraveghează renovarea casei părinteşti, în care intenţiona să se mute în anul următor.

Romantismul a abolit unitatea de timp, de loc; nu există caractere. Realismul refuză toate unităţile.

Romantismul voia să introducă lirismul în teatru. Realismul de asemenea, dar un lirism concentrat, exact.

Cuvântul nu trăieşte decât datorită locului pe care i-l dai. Lirismul se mulţumeşte prea mult cu aproximaţia; de aici, atâţia lirici reci.

Balzac deloc romantic!

Flaubert deloc romantic! Dar doamna Bovary îl sâcâia.

Cuceririle realismului sunt numai de amănunt.

Toate subiectele şi toată viaţa.

Muncitorul este liric, fără îndoială, burghezul aşijderi. Trebuie să alegem. Nu-i vorba să răcnim: e nevoie de măsură, de pasiune reglată prin artă, de gust franţuzesc, de vreme ce ne aflăm în Franţa.

Îi reproşez lui Shakespeare că nu ştie franceza. Cu atât mai bine! Asta înseamnă două limbi frumoase, şi-ţi dă pofta să le înveţi.

Zola romantic. Cartea lui cea mai frumoasă este actul său.[230] Putem spune că, în ziua aceea, şi-a găsit în sfârşit calea.

Victor Hugo avea deja gustul imaginii exacte, matematice.

În anumite cazuri, trebuie să vii la teatru în stare poetică.

Victor Hugo realist, de acord. El este cel care va prinde cel mai bine adevărul. Claritate necesară.

Urâţenia domină, pentru că viaţa nu-i frumoasă. Publicul nu se pricepe nici la frumos, nici la drăguţ. Îi plac versurile, da, când ies din gura unei actriţe drăguţe sau a unui actor preferat, ceea ce este acelaşi lucru, sau când există muzică în jur.

Toţi au vrut să fie pe placul publicului, sau să-l irite, ceea ce este de asemenea acelaşi lucru.

Convenţiile: în acest sens, teatrul e mai mare decât viaţa.

---

230 Atitudinea sa în procesul Dreyfus.

Publicul confundă verosimilul cu adevărul.

Cel mai înalt lirism trebuie să conţină realism.

Dacă publicul ar avea gustul vieţii, n-ar suporta teatrul. Sunt gata să spun că în teatru nu există adevăr, sau că, dacă teatrul imită adevărurile, atunci le imită pe cele mai grosolane, nu pe cele de nuanţă.

În toate, trebuie să facem o operă de artă pe care publicul n-o sesizează, dar o suportă.

Romanticul priveşte un şifonier cu oglindă şi crede că-i marea. Realistul priveşte marea şi crede că-i un şifonier. Dar omul cu o inteligenţă exactă spune, în faţa oglinzii: „Acesta e un şifonier”, iar în faţa mării: „Aceasta e marea”. […]

Incapacitatea mea de-a lucra devine exasperare. […]

Fiu de ţăran care împingea plugul în satul meu, mai am încă rădăcinile pline de pământ.

Soarele tricotează cu razele lui nouri trandafirii.

Ceva mai neplăcut decât arivismul este etalarea modestiei.

De îndată ce ţi-o reprezinţi bine, moartea e dulce de înţeles.

Bolnav, aş vrea să spun lucruri profunde, niţei istorice, pe care prietenii mei şi le-ar repeta, dar mă enervez prea tare.

Nu cer niciun gest din partea lui Dumnezeu. Măcar să-i văd pe oameni acţionând, aşa cum vorbesc, şi aş fi repede tulbuat.

Să fii bolnav un an întreg pentru a-i savura astfel lungimea.

Înainte de-a muri, aş vrea să fac înconjurul pământului, să mă duc acolo, apoi acolo. Da, dar acolo, mă va apuca una din migrenele mele şi va fi acelaşi lucru. […]

O vârstă la care moartea celorlalţi nu mai miră.

— Domnul trebuie să fi arătat bine, când era tânăr, spune servitoarea. […]

Să pierzi pofta de citit.

Nici nu se vor mira de moartea mea: ea nu va veni decât la ceasul cuvenit.

Bolnav, la fiecare frază adaug: „Dacă voi mai trăi”. […]

Am scris *Habotnica* nu pentru a face o operă combativă, ci pentru plăcerea mea. E gata scrisă. Va da ce va putea.

Am de observat o boală în mine. Asta face aproape cât o crimă în familie.

Inima produce efectul unei pendule de vată care, uneori, se izbeşte uşor de pereţii orologiului.

Creierul care se duce, cu neputinţă să-l reţii. E ca şi cum o păpădie ar vrea să-şi adune fulgii la loc.

Am şi început să prind gustul plimbărilor prin cimitire.

Misterul morţii ajunge. Cele legate de el sunt trucuri de teatru.

Este admirabil faptul că unii dintre oamenii vii, care conduc un mort la cimitir, nu simt nevoia, cât se află acolo, să se culce de oboseala în mormânt.

O vizită la mormântul fraţilor Goncourt. Aceşti trufaşi oameni de litere n-au îndrăznit să spună că sunt oameni de litere. Două nume, două date, şi atât li se pare destul. He! He! să nu ne lăsăm amăgiţi.

Bolnav, simt în gâtlej ceva ca un melc care fierbe.

Ah! şi acest trecător pare bolnav! Asta-i contrariul decoraţiei. Spuneam: „Cum! Şi ăsta?”

Anul 1910

[…] Inima mea bate ca un miner îngropat care, cu lovituri neregulate, mai dă încă semne de viaţă.

e Plăcerea odioasă, aproape un remediu, de a-ţi exercita proasta dispoziţie asupra celorlalţi.

Toţi stejarii sunt istorici, dar unii dintre ei nu se laudă.

Plimbare în Bois de Boulogne. Un răţoi venea în întâmpinarea mea cu aerul lui de bătrân prieten semănând cu Dieudonne.

Bătrânele pe care le vezi în fundul trăsurilor.

Un bătrân mergea cu paşi mărunţi la braţul unei femei aproape tinere, se oprea după câţiva paşi fără

îndoială bine număraţi, şi, gâfâind, se uita în dreapta şi în stânga cu o expresie sfidătoare.

Frumoasele lebede îmbrăcate doar în zăpada lor.

Numele meu e pe toate zidurile: afişele pentru *Paris-Journal*, iar în tramvai, nimeni nu mă cunoaşte.

Zăpada cade dintr-un nour negru. […]

Ianuarie. Zăpada pe apă: tăcere pe tăcere. […]

La ce bun aceste caiete? Nimeni nu spune adevărul, nici măcar cel care scrie.

Toţi îmi spun: „Oh! arăţi bine!” Dar data viitoare, când mă vor vedea îmi vor spune: „Oh! arăţi mai bine decât ultima oară!” Lumea nu-i pregătită. […]

Servitute. Să fii obligat unui om care se poartă ca un ticălos.

Unii mincinoşi sunt stăpâniţi de-o asemenea nevoie de-a minţi, că te apucă mila de ei şi-i ajuţi. […]

16 februarie. Visător ca o pisică ce priveşte pe tavan dungile luminoase ale unei lămpi.

Bolnav, nu mai pot vârî cheia în broască. Asta îmi aminteşte una dintre povestirile mele.

— Sunt tristă, spune Marinette. Prea sunt tristă. Aş vrea să crăp.

În teatrul meu am pornit de la principiul că femeile nu înşală niciodată bărbaţii, şi invers.

E îngrozitor cât de greu îţi vine, când eşti sănătos tun, să te interesezi de boala altora!

Nu-mi vine să mă descotorosesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, de toate greutăţile. […]

februarie. Medicul lui Mirabeau mi-a spus că n-am decât gastralgie. […]

Astăzi, patruzeci şi şase de ani. Până când o s-o duc? Până la toamnă?

februarie. Marinette plânge pentru noi doi, iar eu o ajut un pic.

Intru în nopţile negre, în aşteptarea nopţii.

Umor: pudoare, joc de spirit. Înseamnă curăţenia morală şi cotidiană a spiritului. Am o înaltă idee morală şi literară despre umor.

Imaginaţia te rătăceşte. Sensibilitatea te face fad.

Umorul înseamnă, în fond, raţiunea. Omul regularizat.

Nicio definiţie nu m-a mulţumit.

De altfel, în umor există de toate.

Oare pentru că am intrat ultimul în Academia Goncourt voi ieşi din ea primul? Ciudat echilibru!

Ieri, Fantec *1* m-a auscultat. Am râs ca nişte nebuni când şi-a plimbat urechile pe spatele meu. A trebuit s-o ia de la început de vreo două, trei ori. Nimic la plămân! Inima e preamărită. Aude galopul valvulelor. Asta îmi taiensul. Oare fiul îşi condamnă tatăl?

Între mine şi creierul meu rămâne întotdeauna un strat pe care nu-l pot pătrunde.

Să trăieşti amuzându-te cu moartea.

Poate că nu voi mai vedea casa veche. Stranie pedeapsă!

Fiul lui J.R. era medic.

Un om obişnuit nu se cunoaşte pe sine. Poate muri fără să ştie nimic despre propria lui inimă. Vorbesc despre cea adevărată – căci, în privinţa celeilalte… – despre cea care bate în pieptul lui.

Omul este indiferent ca un ceasornic.

Şi-apoi, am scris *Habotnica*. Doamna Lépic aşteaptă. Dar de ce m-o fi lăsat *el* să scriu *Habotnica*?

februarie. De altminteri, am terminat. Aş putea începe iar, şi ar fi mai bine, dar nimeni n-ar băga de seamă.

Mai bine să pun capăt.

6 martie. Nu înţeleg nimic din viaţă, dar nu spun că ar fi imposibil ca Dumnezeu să înţeleagă ceva. […]

martie. Cine n-are boala scrupulului nu trebuie nici să se gândească măcar să fie onest. […]

martie. Moartea lui Moréas. E rândul meu?

A fost un poet care şi-a trădat patria, a făcut câteva versuri frumoase şi m-a tratat drept imbecil.

6 aprilie. Vreau să mă scol în noaptea asta. Mi-e greu. Un picior atârna în afara patului. Apoi, un firicel se prelinge de-a lungul piciorului. Trebuie să ajungă până la

călcâi ca să mă hotărăsc. Se va usca în aşternut, ca pe vremea când eram Morcoveaţă.

La această dată se încheie Jurnalul lui Jules Renard, care a murit în ziua de 22 mai 1910.

Cuprins

Confesiunile lui Morcoveaţă o
Anul 1887 25
Anul 1888 29
v
Anul 1889 31
l
Anul 1890 39
Anul 1891 47
Anul 1892 60
Anul 1893 73
Anul 1894 90
Anul 1895 112
Anul 1896 131
Anul 1897 155
Anul 1898 186
Anul 1899 209
Anul 1900 228
Anul 1901 258
Anul 1902 288
Anul 1903 316
Anul 1905 363
Anul 1906 386
Anul 1907 411
Anul 1908 419
Anul 1909 429
Anul 1910... 443

Lector: ANGELA CIŞMAŞ
Tehnoredactor: NICOLAE ŞERBĂNESCU
Tiraj 25.130 broşate. *Bun de tipar*: *16.05.1979*.
Coli tipar 28.

Comanda nr. 80 663

Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii
Bucureşti – Piaţa Scânteii nr. 1
Republica Socialistă România

1 *Nos Frères farouches*, *Ragotte*, volum publicat de J.R. în 1908.